संस्कृत-अकाडमी षष्ठ्यब्दग्रन्थमाला – (ii) – 24
In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

कलाप्रपूर्ण-बिरुदाञ्चितानाम्
श्रीमतां एस्.टि.जि.वरदाचार्यणां

लघुकृतिसङ्ग्रहः

(संस्कृतेन अनूदितानि प्रसिद्धानि ''नव'' तेलुगुशतकानि)
(केन्द्रीयसंस्कृतविश्वविद्यालयस्य अष्टादशीतिपरियोजनान्तर्गतत्वेन प्रकाश्यते)

प्रधानसम्पादकः
आचार्यः पेन्ना मधुसूदनः
निदेशकः, संस्कृतपरिषत्, हैदराबाद्

सम्पादकः
आचार्यः के नीलकण्ठः

परियोजना - अनुसन्धाता
डा. के.वि.सूर्यप्रकाशः
सहायकाचार्यः, संस्कृतपरिषत्, हैदराबाद्

संस्कृत अकाडमी
(केन्द्रीयसंस्कृतविश्वविद्यालयेन मानिता आदर्शसंस्कृतशोधसंस्था)
उस्मानियाविश्वविद्यालयः, हैदराबाद् - 07
2025

In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

संस्कृत-अकाडमी षष्ठ्यब्दग्रन्थमाला – (ii) – 24

कलाप्रपूर्ण-बिरुदाञ्चितानाम्
श्रीमतां एस्.टि.जि.वरदाचार्यणां

लघुकृतिसङ्ग्रहः

(संस्कृतेन अनूदितानि प्रसिद्धानि "नव" तेलुगुशतकानि)

(केन्द्रीयसंस्कृतविश्वविद्यालयस्य अष्टादशीतिपरियोजनान्तर्गतत्वेन प्रकाश्यते)

प्रधानसम्पादकः
आचार्यः पेन्ना मधुसूदनः
निदेशकः, संस्कृतपरिषत्, हैदराबाद्

सम्पादकः
आचार्यः के नीलकण्ठः

परियोजना - अनुसन्धाता
डा. के वि सूर्यप्रकाशः
सहायकाचार्यः, संस्कृतपरिषत्, हैदराबाद्

संस्कृत अकाडमी
(केन्द्रीयसंस्कृतविश्वविद्यालयेन मानिता आदर्शसंस्कृतशोधसंस्था)
उस्मानियाविश्वविद्यालयः, हैदराबाद् - 07
2025

In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

Saṃskṛta-Akāḍamī Ṣaṣṭhyabda
Granthamālā - 24

Kalāprapūrṇa-Birudāñcitānām
Śrīmatāṃ S.Ṭ.G.Varadācāryaṇāṃ

Laghukṛtisaṅgrahaḥ

(Saṃskṛtena Anūditāni "Nava" Śatakāni)

Publisher
Director, Sanskrit Academy

Copies can be had from:
Director
Sanskrit Academy
Adarsha Sanskrit Shodha Sanstha
Osmania University,
Hyderabad – 500 007

Phone:
Office - 8331021001

Email:
sanskritacademyhyd@gmail.com

Web:
https://sanskritacademy.net/

Printed at
Karshak Art Printers,
Vidyanagar, Hyderabad

ISBN – 978-81-969575-4-4

© Sanskrit Academy

Year : 2025
Pages : xl+128
Copies : 300
Price : Rs 300

In Public domain. Digitization: Muthulakshmi Research Academy

Preface

The Sanskrit Academy feels highly honored while publishing this collection of translation of various Telugu Śatakam composed by a versatile Sanskrit scholar of extraordinary caliber by name Shri. S.T.G. Varadacharya of Andhra region. Shri. Varadacharya is undoubtedly a scholar of unparalleled talent who composed many poems and written many books enriching Sanskrit literature. His knowledge of Telugu literature too is matchless. He was a linguistic scholar, Sanskrit poet and translator.

The Telugu region is famous for its contribution to many fields of literature including the Shataka literature. Any one who has studied the history of literature will know it well that the Telugu region has the credit of creating and presenting to the world the art of avadhanam, the skill of commenting on terse shastra texts, the Shataka literature and many other. This land had the privilege of being the proud birthplace of great personalities such as Sayanacharya, Vallabhacharya, Nimbarkacharya, Mallinatha suri, Annambhatta, Yogi Vemana and many other.

Śatakam is a collection of hundred verses depicting a single subject. Mostly, the Śatakam was written in praise of a favorite deity or some ruler. Even today poets of Telugu language try their prowess in poetry by composing Śatakam. Some hold the view that the composition of Śatakam is to seek the blessings of the favorite deity. Mayura kavi wrote the Surya Śatakam to appease the Sun god to get rid of his physical ailments. Great poet Banabhatta also composed a Śatakam called Chandi Śatakam in praise of Goddess Chandi.

The Śatakam literature depicts diverse subjects such as love, romance, valour, devotion and remorse too. In Kannada Śatakam literature, Harihara has written 'Raksha Śatakam'

In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

and 'Pampaa Śatakam'. Both of them are filled with devotion (Bhakti) and remorse (Pashattaapa).

In Sanskrit language also we find beautiful Śatakam texts such as the Bhartrihari Niti Śatakam, Vairagya Shataka and the Shringara Śatakam. The verses of these works are so popular that any Sanskrit language learner would learn these verses by heart and quote them profusely in his literary discourses or works. The Amaruka Śatakam of Amaruka Kavi (7th or 8th Cen.A.D.) is very popular. It ranks as one of the finest lyrical poems in the annals of Sanskrit literature, ranking with Kalidasa and Bhartrihari's Śṛngâraśataka. The ninth-century literary critic Anandavardhana too praised this poem in his Dhvanyaloka that "a single stanza of poet Amaru ... may provide the taste of love equal to what's found in whole volumes." Such is the magnanimity of these works!

There are Śatakam texts in Kannada language also. It is popularly held that the Śatakam were written after the eight century A.D. 'Chandrachudamani Śatakam' by Nagavrm-acharya (1071 A.D.) is the first Śatakam in Kannada and it is devoted to the theme of renunciation. Shadakshara Kanda by Kondaguli Keshiraja (1160 A.D.) and Stana Śatakam (1200) by Kavi Kama (Not found) are next in the lineage. Harihara, Puligereya Somanatha and Ratnakaravarni are the major poets who have written Śatakas and elevated it to poetic heights.

There are about 3000 Śatakams written in Telugu language both in printed and unprinted form. Some of the popular Śatakam are Vemana Śatakam, Sumati Śatakam, Dasharathi Śatakam, Krishna Śatakam, Bhāskara Śatakam, Śrī Kālahastīṣvara Śatakam, Śrī Narasiṃha Śatakam, Śrī Āndhra Nāyaka Śatakam, Kameshwari Shataka, Kukkuteshwara shataka, Kuppusvami Śatakam, kumara Śatakam, kumari

In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy
Śatakam, Gandhiji Shataka, Guvvalachenna Śatakam, Gopala Śatakam, chakradhari Śatakam, chennavkeshava Śatakam, devakinandana Śatakam, Narayana Śatakam, Bharati Śatakam, Maruti Śatakam, Ramalingeshwara Śatakam, Vrishadhipa Śatakam, Venkatesha Śatakam, Simhadri Narasimha Śatakam, Surya Śatakam, Vishwanatha Śatakam, Bhadragiri Śatakam, Sheshadri Śatakam, Draksharama Śatakam, Vemulavada Śatakam.

The present collection of Śatakas comprises of the Sanskrit translations of Telugu Shataka texts by esteemed scholar poet Shri. S.T.G. Varadacharya. The Śatakams included in this are namely the Vemana Śatakam, Sumathi Śatakam, Dāśarathi Śatakam, Kṛṣṇa Śatakam, Bhāskara Śatakam, Śrī Kālahastīṣvara Śatakam, Śrī Narasiṃha Śatakam, and Śrī Āndhra Nāyaka Śatakam. A poem named as Gayatri Nitigitavali is also included in this collection.

Śatakam is a collection of hundred or more verses in Telugu or any other language. We have Śatakam poems in Sanskrit, Kannada languages also.

1. Vemana Śatakam
2. Sumati Śatakam
3. Dasharathi Śatakam
4. Krishna Śatakam
5. Bhāskara Śatakam
6. Śrī Kālahastīṣvara Śatakam
7. Śrī Narasiṃha Śatakam
8. Śrī Āndhra Nāyaka Śatakam

Each of these is well known in the original language i.e. Telugu. A brief introduction about each one of these would be useful to the non-Telugu people.

In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

1. **Vemana Satakam** by Shri.Yogi Vemana or Gona Vema Buddha Reddy (popularly known as Vemana who lived around 1367-1478) was a great Telugu philosopher and poet. His poems were written in Telugu, and are known for their use in different occasions. These poems are impromptu verses in Ataveladi meter of Telugu language. There are very easy to remember and in lucid language so that even a common man can get them by heart easily. Thus, the verses have come down to the present generation through several centuries. These verses depict every social disorder that was seen, including the shortcomings in the traditional family system, the exploitations in the name of religion, idol worship, the pseudo-gurus and the wicked monks.

2. **Sumati Śatakam** was composed by Baddena Bhupaludu (1220-1280 CE). He was also known as Bhadra Bhupala. He was a Chola prince and was a vassal under the Kakatiya empress Ranirudrama Devi during the thirteenth century. The Sumati Śatakam is also one of the earliest Telugu works to be translated into European languages. Composed in the Kanda meter, these verses teach the right conduct and social values to young children. The language used is very simple. The poems have the musical quality of classical meters.

3. **Dasharathi Śatakam** is a Telugu Bhakti Śatakam in 104 poems written by Kancharla Gopanna or Ramadasu or Bhadrachala Ramadasu. He was a 17th-century devotee of the Hindu god Rama. Ramadasu is one of the bhakti movement poet-saints of Hinduism, and a revered composer in the Carnatic music tradition. His compositions are largely *kirtan* genre, all focused on

In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

the Hindu god Rama of the *Ramayana* fame. He presents his devotion as a dialogue with Lord Shrirama and expresses his lamentation so that the Lord would bless him. This also is a popular Śatakam in Telugus speaking states of Bharat. Composed in didactic metric style whose lines and stanzas are often sung or shared in the regional Telugu tradition; this poem has inspired many to enter into Shataka composition.

4. **Krishna Śatakam** is a Śatakam written by Shri Narasimha Kavi in 102 Kanda Padyas. He wrote these describing the pastimes and incarnations of Krishna.

5. **Bhāskara Śatakam** written by Maravi Venkayya who lived near Srikakulam and Visakhapatnam. He was a devotee of the Sun (Bhaskara). Hence he named his poem as Bhaskara Shatakam.

6. **Śrī Kālahastīṣvara Śatakam**

   Composed by Mahakavi Dhurjati in the 15-16th Century AD., this poem is a very popular one. Mahakavi Dhurjati was in the court of famous ShrikrishnaDeva Rayalu. It is known from history that he was one of the eight great poets in his court. He is known as Peda Dhurjati also. He was a great devotee of Shiva. Singama and Ramanarayana were his parents. His other devotional poem named Shreekalahasti Mahatmya is also very popular.

7. **Śrī Āndhra Nāyaka Śatakam** by Shrikasula Purushottama Kavi in 104 verses is a popular shataka poem in Telugu written in a sarcastic style. There are many Bhakti Śatakams and Niti Śatakams in the Telugu language, but Vyajastuti Shatakas of this kind are rare. These poems convey many emotions.

In Public domain. Digitization: Muthulakshmi Research Academy

8. **Śrī Narasiṃha Śatakam is** a compilation of 100 poems by Vidvan Sheshappa Kavi who belonged to the Dharmapuri village of erstwhile Karimnagar district in Telangana. They are primarily based on devotion and morality and set in simple language.

The lofty ideas presented in these Śataka texts in Telugu language will not be available to the non-Telugu people. Shriman STG Varadacharya Ji had translated some of these popular Śataka texts in Sanskrit so as to make them available to all. As stated earlier, this translation evinces the virtues of the writer as evident from the works. His command over both the languages, understating of the native ideas and great command over poetic presentation make these translations no inferior than the original. Earlier, the collection of his Śataka translations in Sanskrit was published in the year 1964 by the Andhra Sahitya Academy.

Sanskrit Academy is very happy to present this collection to the readers who want to enjoy the beauty of Telugu Shataka through Sanskrit. We hope, this will receive good appreciation from interested people.

Prof. Penna Madhusudan
Director

In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

पुरो वाक्

ओम् श्री गुरुभ्यो नमः

॥श्री शङ्करभगवत्पादाः विजयन्ते॥

संस्कृतवाङ्मयम्-शतकसाहित्यम्

संस्कृतसाहित्येतिहासग्रन्थानाम् अध्ययनेन वयम् इदम् अवगच्छामः यत् संस्कृतवाङ्मये शतक काव्यान्यररचन् नैके महाकवयः। शतककाव्यस्य लक्षणम् उद्दिश्य परिशीलयितुं यदि प्रयतामहे तर्हि आलङ्कारिकाः शतककाव्यस्य लक्षणानि न प्रत्यपादयन् स्वग्रन्थेषु। प्रायः ते सर्वे एतत् मुक्तककाव्येष्वन्तर्भतीति धियैव काव्यभेदेष्वस्य स्थानं न कल्पयामासुः इति चिन्तयन्ति संशोधनपटवः। किन्तु सुप्रसिद्धलाक्षणिकेष्वन्यतमः अलङ्कारसङ्ग्रहः इत्याख्यस्य ग्रन्थस्य रचयिता अमृतानन्दयोगी चाटुप्रबन्धानां लक्षणानि विवृण्वन् शतकस्याप्युदलिखत् लक्षणम्-

अथ चाटुप्रबन्धानां लक्षणं कथ्यतेऽधुना।

मुक्तकं पद्यमेकं स्यात् .... ॥ इत्यद्यनेकान् अंशान् कथयन् अन्त्ये....

शतेन शतकं प्रोक्तम् अष्टोत्तरशतं परम्॥

इत्यादिश्लोकेषु मुक्तकम्, अष्टकम्, तारावली, त्रिंशिका, पञ्चाशिका, शतकम् इत्यादीनां नैकेषां प्रक्रियाणां स्वरूपमपि अलेखीत्।

संस्कृतवाङ्मये शतककाव्यं 1 श्रृङ्गार 2 नीति 3 वैराग्य 4 अन्योक्ति 5 शान्ति 6 भक्ति 7 राजादिस्तुतिः 8 लोकनायकस्तुतिः इति अष्टधा विभक्तुं शक्यते। तत्र भर्तृहरेः नीति-श्रृङ्गार-वैराग्यशतकानि, बाणमहाकवेः चण्डीशतकम्, मयूरकवेः सूर्यशतकम्, आनन्दवर्धनस्य देवीशतकम्, भल्लटशतकम्, वेदान्तदेशिकस्य दयाशतकम्, वाञ्छानाथकवीश्वरस्य महिषशतकम्, नीलकण्ठदीक्षितस्य कलि-विडम्बन-सभारञ्जन-वैराग्य-अन्यापदेशशतकानि इत्याद्यनेकविधानि शतकानि अत्यन्तं प्रसिद्धानि। एवं पूर्वकालादारभ्य नैके कविपण्डिताः अनेकानि शतकानि रचयामासुः इदानीन्तनकालेऽपि रचयन्ति।निर्णयसागरमुद्रणालयात् प्रकाशितायां काव्यमालायां विभन्नानि प्राचीनैः कविभिः रचितानि शतककाव्यानि नैके संशोधनपटवः विद्वांसः मुद्रापयामासुः। संस्कृत अकाडमी पक्षतः अपि नीलकण्ठदीक्षितस्य कलिविडम्बन-सभारञ्जन-वैराग्यशतकानि अस्मद् गुरुचरणाः भारतसर्वकारस्य पद्मश्रिया विभूषिताः महामहोपाध्याय पुल्लेल श्रीरामचन्द्रडु

In Public domain: Digitization Muthulakshmi Research Academy

महाशयाः मुद्रापयामासुः। तदनन्तरं च आन्ध्रदेशे हरिकथापितामह इति बिरुदाञ्चितस्य आदिभट्लनारायण दासपण्डितस्य काशी शतकम् श्रीरामशतकम् इति शतकद्वयं संशोध्य मुद्रापितवन्तो वयम्।

इदानीन्तु वयं श्रीमद्भिः शिष्यवत्सलैः नैकशास्त्रनिष्णातैः, विद्यार्थिकल्पतरुभिः यस् टि जि इत्युपाह्वयैः वरदाचार्यपण्डितैः तेलुगुवाङ्मये अत्यन्तं प्रसिद्धानि, तेलुगुभाषायां साहित्ये च कृतपरिश्रमैः विद्वद्भिः कविभिश्च अत्यन्तादरेण सततं श्लाघितानि, आध्यात्मिकचिन्तकैः साधरणभक्तैः, छात्रैश्च कण्ठस्थीकृतानि **श्रीनरसिंह, सुमति, भास्कर, श्रीकालहस्तीश्वर, दाशरथि, वेमन, श्रीकृष्ण, आन्ध्रनायक, गायत्रीनीतिगीतावलिः** इत्यादि नव शतकानि संस्कृतेन अनूदितानि एकत्रीकृत्य प्रकाशयामः[1]। एतानि सर्वाण्यपि अनूदितशतकानि संशोधनपटुभिः संस्कृतपण्डितैः अन्यैर्जनैश्च बहुधा प्रशंसितानि। शतकानामेतेषां वैशिष्ट्यविचारात् पूर्वं अनुवादस्य स्वरूपं किञ्चिद्विचारयामः।

अनुवादस्य स्वरूपम् -

प्रपञ्चवाङ्मये भाषासु सर्वास्वपि प्रायः अनुवादपद्धतिः अनुकरणपद्धतिश्च दृश्येते। राजशेखरः काव्यमीमांसायां द्वादशाध्याये कविप्रभेदेषु अनुकरणरीतिमप्यबोधयत्। तत्र सः प्रतिबिम्बाकार, आलेख्याकार, देहान्तरतुल्य संवादरूपेण अनुकरण/अनुवाद काव्यानि च दृश्यन्ते इति तेषां लक्षणानि, उदाहरणानि च कानिचनादर्शयत्। एवञ्च आनन्दवर्धनः ध्वन्यालोके, हेमचन्द्रः काव्यानुशासने अन्ये च लाक्षणिकाः केचन अनुकरणकवितामुद्दिश्य सङ्क्षेपेण प्रणिजगदुः। आधुनिकः लाक्षणिकः रेवाप्रसाद द्विवेदी स्वकाव्यालङ्कारकारिकायाम् अनुकरण-अनुवादकवीनां लक्षणानि प्रास्तौत्।

भगवान् पाणिनिः **अनुकरणं चानिति परम्** (1-4-62), **अनुवादे चरणानाम्** (2-4-3) इत्यादि सूत्रेषु अनुकरण-अनुवादशब्दावुदाजहार। तत्र "खाङ्कृत्य" इत्युदाहरणेन पाणिनिः अनुकरणशब्दः ध्वन्यनुकरणार्थमेवोपायुनगिव दृश्यते। किन्तु "अनुकरणम् = सदृशीकरणम्, व्याकरणमते तद्द्विविधम्, यत्र अर्थरहितस्य केवलशब्दस्य सदृशकरणं तत् शब्दानुकरणम्, यत्र अर्थविशिष्टस्य सदृशकरणम् तदर्थानुकरणम्" इति शब्दकल्पद्रुमो विवृणोति। "अनुकरणम् =

---

[1] एतानि शतकानि बहोः कालात्पूर्वं विविधाभ्यः संस्थाभ्यः मुद्रापितानि। किन्त्विदानीम् अध्येतॄणां कृते क्रेतुमप्येतानि नोपलभ्यन्ते।

In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy
सदृशक्रियादिकरणम्, तच्च गुणक्रियावयवादिभिः सदृशीकरणम्, अनुक्रियते अनेनेत्यर्थे करणे ल्युट् प्रत्ययः" इति वाचस्पत्यं भणति। अनेन प्रायः इत्थं वक्तुं शक्यते यत् पूर्वान् कवितल्लजान् अनुकृत्य अनुसृत्य वा तैरेव शब्दैः भाषान्तरेण कवयितुं कृतयत्नः, अथवा पूर्वैर्वर्णितान् अंशान् यथातथं स्वीकृत्य ततोऽपि किञ्चिद्विशेषेण तद्भावम् अन्यया भाषया प्रकटीकर्तुं कृतो यत्न एव "अनुकरणम्" इति।

अनुवादस्तु शब्दानुवादः अर्थानुवादः इति द्विविध इति कथयन्ति पण्डिताः। **अनुवादे चरणानाम्** (2-4-3) इति पाणिनेः सूत्रस्य काशिकाकारः "प्रमाणान्तरावगतस्यार्थस्य शब्देन सङ्कीर्तनम् अनुवादः" इति व्याचख्यौ। सिद्धान्तकौमुद्यां बालमनोरमाकारोऽपि "अवगतार्थस्य प्रतिपादने" इत्येवावोचत्। आङ्ग्लव्याख्याकारः यस् सि वसु पण्डित एवमवादीत् - "The word 'anuvāda' means repetition by way of explanation, illustration or corroboration; that is to say, when a speaker demonstrates for some special purposes, a preposition which had already been demonstrated before, that is called '*anuvāda*'. Another meaning of the word is 'the recitation of the *charanas* as already learnt as distinguished from teaching them the first time" इति। पूर्वकविभिः प्रोक्तं भावम् अनुसृत्य तादृशैरेव पदैः तत्समानमेव भावं प्रकटीकर्तुं कृतो यत्न एव अनुवाद इति विबुधानामभिप्रायः।

ज्ञातस्य कथनम् अनुवादः इति जैमिनीन्यायमालायाम्, **प्राप्तस्य अवगतस्य पुनः कथनम् अनुवादः** इति शब्दार्थचिन्तामणौ **आवृत्तिरनुवादो वा पदार्थव्यक्तिकल्पने** इति वाक्यपदीये अनुवादस्य लक्षणं विविधरीत्या उक्तवन्तः पण्डिताः। भावानुवादः, छायानुवादः, सारानुवादः, व्याख्यानुवादः, रूपान्तरणम् इति अनुवादः नैकप्रकारकः भवतीति विपश्चिदः ब्रुवन्ति। अनेके पाश्चात्यपण्डिताः वेदान्, उपनिषदः, भारत-भागवत-रामायणादीन्, कालिदासादि महाकवीनां ग्रन्थान् स्वभाषास्वन्ववादिषुः। भारतीयाः विविधभाषीयाः ऋषितुल्याः महाकवयश्च स्वस्वभाषासु वैदिकं लौकिकं च साहित्यम् अनूद्य स्वभाषायाः प्रतिष्ठाम् सौष्ठवञ्चावर्धयन्। एतेषु भावानुवादकाः, छायानुवादकाः, सारानुवादकाः, रूपान्तरी करणानुवादकाः, व्याख्यानुवादकाश्च अवर्तन्त। एवं क्रिस्तोःपरं सप्तमशताब्दात् प्रभृति संस्कृतात् इतरभाषास्वनुवादो जातः बहुधा।

In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

तत्पश्चात्काले अष्टादश-एकोनविंशति वर्षेभ्यः परं भारतीयभाषासु पाश्चात्यभाषासु च प्रसिद्धिं गतानां नानाविधकाव्यानां संस्कृतेन अनुवादकरणम् आरेभिरे महान्तः पण्डिताः कवयश्च। तत्र विविधभाषासु स्थितस्य सुमधुरवाङ्मयस्य संस्कृतेनानुवादो जातः।अनेन संस्कृतज्ञानां कृते स्वमातृभाषेतरकाव्यानां नाटकानाम् अन्येषाञ्च ग्रन्थानाम् अवगमनाय, तुलनात्मकाध्ययनाय संशोधनाय च महान् अवकाशो लब्धः।

लोके सहस्रशः अनुवादकवयः अवर्तन्त वर्तन्ते च। मूलग्रन्थस्य भाषाम् अजानन्तः एव भाषान्तरीकृतस्यानुवादस्य सहायेन पुनरनुवादं स्वमातृभाषया वा अन्यया भाषया वा अकार्षुः पण्डिताः केचन कुर्वन्ति च। तादृशाः अनुवादग्रन्थाः यद्यप्यानन्दयन्ति जनान् तथापि मूलग्रन्थकर्तुः भावनाः तेषूचितरीत्या नोपस्थाप्यन्ते अनुवादकविभिः इति विमर्शकाः अभिप्रयन्ति। अन्यत्र मूलग्रन्थस्य भाषायाम् अखण्डम् आधिपत्यम् ऊढ्वा तं ग्रन्थं भाषान्तरेणानुवादं कृतवन्तः केचन विविधशास्त्रनिष्णाताः संशोधनपटवः वर्णनानिपुणाः कथाकथनपटवः सामाजिकचिन्तनपराः कविपण्डिताः। एते साहित्यशास्त्रीयैः गुणैस्सर्वैस्समलङ्कृता भूत्वा सहृदयहृदयान् आह्लादयन्ति, अध्ययनाय प्रोत्साहयन्ति संशोधनाय प्रेरयन्ति। एतेष्वन्यतमः श्रीमान् यस् टि जि वरदाचार्यपण्डितः।

यस् टि जि वरदाचार्यपण्डितस्य जीवनम्

श्रीमान् श्रीमत्तिरुमल गुदिमेळ्ळ नरसिंहाचार्यः श्रीमती लक्ष्मीनरसम्मा इत्याख्ययोः पुण्यदम्पत्योः पुत्रः श्रीमान् यस् टि जि वरदाचार्यपण्डितः 1892 तमे वर्षे आगस्त् मासस्य षष्ठे दिनाङ्के स्वजनिम् अलभत। एते आन्ध्रप्रदेशस्थ मचलीपट्टणमित्याख्यस्य जनपदस्य समीपे चिट्टिगूडूर् इति ग्रामे निवसन्ति स्म। साम्प्रदायिकरीत्या आबाल्यात् संस्कृतं तेलुगुभाषां चाधीत्य शास्त्राध्ययनतत्परोऽयं महाशयः चेन्नै नगरं गत्वा तत्र सुप्रसिद्धायां प्रेसिडेन्सी कलाशालायां M A (Hons) परीक्षायां प्रथमश्रेण्याम् उत्तीर्णताम् अधिजगाम। तत्रैव विदुषाम् अग्रगण्यानां विद्यावाचस्पति, महामहोपाध्याय, शास्त्ररत्नाकर, दर्शनकलानिधि इत्याद्युपाधिभिः सम्मानितानां श्रीमतां कुप्पुस्वामिशास्त्रिवर्याणां सकाशे विविधशास्त्राणि अध्यगीष्ट श्रीमान् वरदाचार्यमहाशयः। ततश्च पुनः स्वग्राममप्रति आगत्य समीपस्थ मचलीपट्टणे हिन्दूकलाशालायाम् विना वेतनं संस्कृतम् अध्यापयामास। तदनन्तरमयं महानुभावः विजयनगरसंस्थानाधीशानाम् अनुरोधेन

In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

तत्रस्थ संस्कृत कालाशालायाः प्राचार्यत्वं निरवहत्। प्राचार्याणाम् अनुरोधेन विजयनगराधीशाः छात्राणां कृते निःशुल्कं आवास-भोजनव्यवस्थां कल्पयामासुः।

किन्तु मद्रास् सर्वकारः वरदाचार्यमहाशयम् आहूय दक्षिणभारतदेशस्य प्राच्यविद्या पर्यवेक्षणाधिकारिपदे नियुयुञ्जे।आन्ध्र-तमिल्-कन्नड-मलयालप्रान्तेषु विद्यामानानां संस्कृतपाठशालानां सर्वासामपि अभ्युन्नत्यै बहुधा प्रायततायं विद्वन्मणिः। स्वातन्त्र्योद्यमकारणवशात् अनन्यदेशभक्तोऽयं तत्पदं परित्यज्य पुनः स्वग्रामं ययौ। तदनन्तरम् एतस्य विदुषः सौमनस्यं, परिपालनाकौशलं, अध्यापनप्रावीण्यं, छात्रानुकम्पतां च ज्ञात्वा कोव्वूरु जनपदस्य संस्कृतकलाशालायाः अधिकारिणः तं बहुधा सम्प्रार्थ्य कलाशालायाः अध्यक्षपदं ददुः। किन्तु तत्र कलाशालासंस्थापकानां छात्रहितविरुद्धान् कल्पितान्नियमान् अनङ्गीकृत्य खिन्नो भूत्वा स्वीये चिट्टिगूडूर् ग्रामे स्वयमेव **नारसिंहसंस्कृककलाशालां** संस्थाप्य नैकशतानां छात्राणां कृते भोजनावासादीनि स्वयं कल्पयित्वा तत्तच्छास्त्रनिष्णातान् अध्यापकान् न्ययुजत्[2]।एतस्य पण्डित्येन विस्मितः औदार्येण च प्रीतः सर्वकारः तदानीन्तनः नारसिंहकालाशालायाः कृते सर्वकारीयाम् वित्तसहायतां (Grant in aid) प्राकटयत्।छात्राणां कृते कल्पतरुसदृशोऽयं विबुधः सर्वकारेण दत्तां भृतिं जीवने न कदापि स्वीचकार अपि च तस्मै दीयमानां भृतिं छात्रहितायोपयोक्तुम् आदिदेश। धर्मशास्त्रेषूक्तानुसारम्[3] अयं वरदाचार्यपण्डितः स्वयं कुलपतिः आसीत्। अन्यच्च वैशिष्ट्यं वर्तते यत् धीमणिरयं विशाखपट्टणे संस्थापिते आन्ध्रविश्वविद्यालये संस्कृत पाठ्यप्रणलीसङ्घस्य आध्यक्षं प्रायः चत्वारिंशद्वर्षाणि यावत् निरवहत्। अपि च भद्राचलक्षेत्रे विराजमानस्य भगवतः श्रीरामचन्द्र देवालयस्योद्धरणे अयं महानुभावः विशेषसेवाम् अकार्षीत्।

श्रीमान् वरदाचार्यसुधीः शतकानाम् अनुवादेन सह सुषुप्तिवृत्तम्, सत्यविजयम्, न चेद्वाल्मीकिरभविष्यत् , प्रास्ताविककदम्बः इत्यादि लघुकाव्यानि अपि च भाषाशास्त्रसङ्ग्रहः इति भाषाग्रन्थमपि जग्रन्थ। **कलाप्रपूर्ण, महामहोपाध्याय, कुलपति** इत्यादिभिः उपाधिभिः सम्मानितः अनन्यसमाजसेवकः,

---

[2] तस्मिन् समये अनेके छात्राः अध्यापकाश्च केचन कोव्वूर् कलाशालां त्यक्त्वा अनेन विदुषा सह नारसिंहकलाशालाम्प्रत्यागताः इति वदन्ति तत्प्रान्तीयः जनाः। इत्यनेनावगन्तुं शक्यते महानुभावस्यास्यौदार्यम् एवञ्च स्नेहशीलता।

[3] मुनीनां (छात्राणां) दशसाहस्रं योऽन्नदानादिपोषणात्। अध्यापयतिविप्रर्षिरसौ कुलपतिः स्मृतः॥ (वाचस्पत्य कोशे)

In Public domain. Digitization: Muthulakshmi Research Academy

अतुल्यदेशभक्तः, विविधशास्त्रनिष्णातः शिष्यप्रियः सनातनधर्मपरिरक्षणरतः श्रीमत्तिरुमल गुदिमेळ्ळ (S.T. G.) वरदाचार्यमहाभागः 1982 तमे वर्षे दिवमगमत्।

शतकानां तेलुगु भाषायां तत्कर्तृणां च परिचयः -

श्रीनरसिंहशतकम् (1)

तेलंगाणा राज्ये उत्तरप्रान्ते जगित्यालाख्यस्य मण्डलस्य समीपे (पूर्वं करिण्णगरमण्डलम्) धर्मपुरीति प्रसिद्धं पुण्यक्षेत्रं विराजते। दक्षिणवाहिनी पवित्रगोदावरी नदी अत्र पुनाति जनान्। अष्टादश शतकीयः काकुत्समिति वंशाह्वयः शेषप्प कविः नरसिंहशतकम् अरीरचत्। चात्तादवैष्णवकुलोत्पन्नः अयं महानुभावः 1775 तः 1875 मध्यकाले आसीदिति इतिहासकाराः वदन्ति। धर्मपुरीक्षेत्रे विलसितं भगवन्तं श्रीलक्ष्मीनरसिंहं प्रीणयितुम् अनेकानि काव्यानि व्यरचयदिति, इदानीं केवलं नरसिंहशतकम्, नरहरिशतकम्, नृकेसरिशतकम् इति शतकत्रयमेवोपलभ्यत इति तेलुगुसाहित्येतिहासग्रन्थानाम् अध्ययनेनावगम्यते। उपलभ्यमानेषु त्रिष्वेतेषु नरसिंहशतकम् अत्यन्तं प्रसिद्धम्।

परमभक्तोऽयं कविः निर्धनः इति तपस्सम्पन्न इति, चतुर्णां वेदानां प्रयोजनम् , भारत-भागवत-रामायणादीनाम् इतिवृत्तम्, उपनिषदां च तत्त्वं सम्यक् जानातीति अनेन लिखितानां शतकानाम् अध्ययनेन ज्ञायते। भगवन्तं श्रीलक्ष्मीनरसिंहं सम्बोधयन् कदाचित् मृदुतां, कदाचित् कठिनचित्ततां, कदाचित् परमात्मनि स्वतन्त्रतां कदाचित् क्रोधं, कदाचिच्च विरक्ततां प्रकटीकरोति शेषप्पकविः। भक्तिरसात्मकेऽस्मिन् शतके सः तत्कालीने समाजे परिव्याप्तां कपटनीतिं, दुष्टभावनां, जनेषु केषुचित् वर्धमानं जातिवैरुध्यं च भगवतः पुरस्तात् आनीय तत्सर्वं निर्मूलयितुं भक्तजनकल्पतरुं लक्ष्मीनरसिंहं बहुधा प्रार्थयति। स्वस्मै मोक्षं दापयितुं पदे पदे प्रणमति। शतकेऽस्मिन् सरसया सरलया मधुरया जनोपयुक्तभाषया शेषप्पकविः भगवन्तं स्तौति।अस्य शतकस्य पद्यानि तेलुगुजनानां कण्ठेषु सर्वदा रटन्तः विलसन्ति। गोदवरीनद्यां सूर्योदयात् प्रागेव स्नात्वा अनुष्ठानादिकं कृत्वा गृहगमनसमये नरसिंहशतक पद्यानि अनुदिनम् आलपन्तीदानीन्तनकालेऽपि धर्मपुरीयाः। ते केवलं भक्त्या आलपन्ति किन्तु साहित्यपिपासकाः नैके विद्वांसः नरसिंहशतकस्य तत्त्वं बोधयन्ति।

In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

सुमतिशतकस्य रचयितुः विषये साहित्यकारेषु विभिन्ना अभिप्रायाः वर्तन्ते। अत एव शतकस्यास्य व्याख्यातारः साधारणतया सुमतिशतककर्ता इति पदमेव उपयुञ्जन्ति स्म उपयुञ्जन्ति च।किन्तु केचन 1220-1280 कालीनः बद्देन इत्याख्यः महान् कविः सुमतिशतकस्य रचयितेति प्रणिजगदुः। अस्यैव बद्देन कवेः भद्रभूपाल इत्यन्यन्नाम आसीदिति साहित्येतिहासकाराणाम् अभिप्रायः। अयं बद्देनः/भद्रभूपालः काकतीयवंशे प्रसिद्धायाः राणी रुद्रमदेव्याः समये चोलप्रान्तस्य सामन्तराजा आसीदित्यपि ऐतिहासिककाराः भणन्ति। तेलुगु महाभारतस्य रचयितृषु अन्यतमस्य तिक्कनमहाकवेः शिष्योऽयं कविः बद्देनः राजनीतिशास्त्रसम्बन्धिनः अंशानां लक्षणानि विवृण्वन् **नीतिशास्त्रमुक्तावली** इत्याख्यं ग्रन्थं व्यरचयदिति च वदन्ति विमर्शकाः। सुप्रसिद्धेन संशोधनपटुना मानवल्लि रामकृष्मकविपण्डितेन प्रकाशिते बद्देनमहाकवेः नीतिशास्त्रमुक्तावली ग्रन्थे लिखितानि पद्यानि बहूनि अत्र सुमतिशतकेऽपि दृश्यन्त इति कृत्वा सुमतिशतकं बद्देनकविनैव रचितं स्यादित्यनेकेषां विदुषाम् अभिप्रायः।

1868, 1877, 1889, 1910, 1912, 1928, 1982 इत्यादिषु वर्षेषु सुमतिशतकं बहवः विद्वज्जनाः विविधानां संस्थानां पक्षतः प्रकाशयामासुः। किन्तु 1928 संवत्सरे दक्षिणभारते श्री वाविळ्ळ रामस्वामि शास्त्रुलु इत्याख्यायाः सुप्रसिद्धपुस्तकप्रकाशन संस्थायाः पक्षतः श्री नरसिंहुलु शेट्टि इति पण्डितेन प्रकाशितं सुमतिशतकमेव प्रसिद्धताम् अगात्। तदनन्तरकालेऽपि नैके विद्वांसः सुमतिशतक पुस्तकं मुद्रापयामासुः। किन्तु न कोऽपि विद्वान् शतककर्तुः जीवनम्, कालः, कृतयः इत्यादीनुद्दिश्य अप्रकटयत्।

सुमतिशतकस्य वैशिष्ट्यम्– लौकिकं जीवनम् आधारीकृत्यैव सुभाषितानि विरचितान्यत्र। भाषाऽऽपि सरला मधुरा जनसामान्योपयुक्ता च। कण्ठस्थीकर्तुं गातुं चोपयोगकरेण छन्दसा (तेलुगु छन्दश्शास्त्रे कन्द इति वृत्तं प्रसिध्दम्) रचितानि पद्यानि। अत एव तेलुगु भाषीयाणां पण्डितानां, पामरजनानां, बालानां, वृद्धानां च कण्ठस्वरेषु सततं श्रूयन्ते एतानि पद्यानि। सुमतिशतकस्य अन्यद्वैशिष्ट्यम् इदमस्ति यदत्र पद्यानि सर्वाणि अकारादिक्रमेणैव रचितानि बद्देनकविना। प्रायः प्राथमिकपाठशालानां पाठ्यप्रणालीषु सुमतिशतकपाठ्यांशः अवश्यं स्थापयन्ति पण्डिताः।छात्राणां कृते पद्यानाम् एतेषां कण्ठस्थीकरणम् अत्यावश्यकम्।

In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

भास्करशतकम् (3)

तेलुगुशतकवाङ्मये प्रसिद्धेषु शतकेष्वन्यतममस्ति भास्करशतकम्। श्रीमान् मारवि वेङ्कय्यकविः व्यरचयत् शतकमिदम्। क्रिस्तोःपरं 1550-1650 अस्य जीवनसमयः इति साहित्येतिहासकाराणाम् अभिप्रायः। आन्ध्रप्रदेशे श्रीकाकुलमित्याख्यस्य जनपदस्य समीपे अरसवेल्लि इति सुप्रसिद्धं पुण्यक्षेत्रम् अस्ति। तस्मिन् क्षेत्रे विराजमानः परमात्मा भगवान् सूर्यनारायणः लोकविश्रुतः भक्तजनकल्पतरुः। आन्ध्रप्रदेशस्य उत्तरप्रान्ते भगवतः सूर्यनारायणस्योपासकाः अनेके वर्तन्ते। तेष्वन्यतमः श्रीमान् मारवि वेङ्कय्यकविः। भगवन्तं सूर्यं प्रीणयितुं 'भास्कर' इति मकुटेन मृदुमधुरया तेलुगुभाषया भास्करशतकम् अरीरचत् सः। तेलुगुजनपदेषु सूर्योपासकाः भास्करशतकं नित्यं पठन्ति।

भास्करशतकस्य वैशिष्ट्यम्- शतकमिदं काव्यशास्त्ररीत्या परिशीलयामश्चेत् अनेकैः गुणैः अलङ्कारैश्च सहृदयहृदयान् रञ्जयति। अत एव प्रवाचकाः सर्वे स्वव्याख्यानेषु भास्करशतकस्य पद्यानि उदाहरन्ति।तेलुगुवाङ्मये शतकमिदं दृष्टान्तशतकमिति नाम्ना प्रसिद्धम्। कविः अनेकेषु पद्येषु दृष्टान्तानि अदर्शयत्। तेलुगु छन्दश्शास्त्रे "उत्पलमाला, चम्पकमाला" इति प्रसिद्धाभ्यां वृत्ताभ्यां पद्यानि रचितानि। पुराणेभ्यः उदाहरणानि सङ्गृह्य मानवजीवनस्य औन्नत्यम् अभिवर्धयितुम् उपयुक्तानि नीतिवाक्यानि प्रत्येकस्मिन् पद्ये सूचितानि। मानवैः अनुसरणीयः धर्मः सर्वत्र प्रकटीकृतः। भाषा अपि सरला मधुरा, अत एव प्राथमिकोन्नतपाठशालानां पाठ्यक्रमेषु भास्करशतकपद्यानि अवश्यं दृश्यन्ते।

श्रीकालहस्तीश्वरशतकम् (4)

शिवपूजातत्परः, योगशास्त्रविशारदः, भगवतः श्रीकालहस्तीश्वरस्यानन्यभक्तः, पण्डितः धूर्जटिमहाकविः श्रीकालहस्तीश्वर-शतकम् अरचयत्। साहितीसमराङ्गणसार्वभौम इति ख्यातस्य श्रीकृष्णदेवरायस्य आस्थाने स्थितेषु अष्टसु महाकविष्वयम् अन्यतमः। तेष्वष्टसु महाकविष्वयमेक एव शैवसाम्प्रदायिकः कविः। वैष्णवमतानुयायी सन्नपि श्रीकृष्णदेवरायः धूर्जटिं महता आदरेण सम्मानयामास। श्रीकृष्णदेवरायस्य आस्थाने स्थिताः कवयः सर्वेऽपि तैः रचितानि काव्यानि सर्वाणि श्रीकृष्णदेवरायम्प्रत्येव समर्पयन्ति स्म। किन्तु धूर्जटिमहाकविः स्वेन रचितं श्रीकालहस्तीश्वरमाहात्म्यम्, श्रीकालहस्तीश्वरशतकम् इति काव्यद्वयमपि भगवन्तं परमेश्वरं श्रीकालहस्तीश्वरम्प्रत्येव समार्पयत्। तथापि महाकवेरस्य पाण्डित्यप्रतिभया कवितासौष्ठवेन च प्रीतः श्रीकृष्णदेवरायः अष्टसु कविषून्नतं स्थानम् अस्मै अदात्।

In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

धूर्जटिः कालहस्तिग्रामे एव निवसति स्मेति, क्रिस्तोः परं 1480 – 1530 समये आसीदिति च निगदन्ति साहित्येतिहासकाराः।

श्रीकालहस्तीश्वरशतकस्य वैशिष्ट्यम्

कालहस्तीश्वरशतके न कुत्रापि धूर्जटिमहाकवेः नाम दृश्यते तथापि 1740 शतकप्रान्तवासिनः तेलुगुलाक्षणिकग्रन्थकर्तृषु प्रसिद्धः श्री कस्तूरि रङ्गकविः स्वरचिते "आनन्दरङ्गराट्छन्दमु" इत्याख्ये लक्षणग्रन्थे बहुत्र धूर्जटिकृतस्य कालहस्तीश्वरशतकस्य पद्यानि उदाजहार। अनेन अस्य शतककाव्यस्य वैशिष्ट्यम् अवगन्तुं शक्यते। शतकेऽस्मिन् शिवभक्त्यनुभवः, आत्मनिवेदनम्, राजनिन्दा, वारवनितातिरस्कारः, भवपराङ्मुखता इत्याद्यनेके अंशाः विद्यन्ते। शतकेऽस्मिन् कवेः शैली प्रौढा समासयुक्ता च वर्तते। तेलुगु छन्दश्शास्त्रे प्रसिद्धाभ्यां शार्दूलविक्रीडितम् मत्तेभम् इति द्वाभ्यां वृत्ताभ्यां पद्यानि रचितान्यस्मिन् काव्ये।

श्रीदाशरथिशतकम् (5)

भद्राचल रामदासु इति नाम्ना प्रसिद्धिं गतेन कंचेर्ल गोपन्न महाशयेन रचितम् अस्ति दाशरथिशतकम्। **दाशरथी करुणापयोनिधी (तेलुगु भाषायां दाशरथी इति दीर्घान्तं सम्बोधनम् उपयुक्तं भवति)** इति मकुटेन रचितमिदं भक्तिशतकं तेलुगुशतकवाङ्मये विद्वद्भिः बहुधा प्रशंसितम् अस्ति। 1620 तमे वर्षे तेलंगाणा प्रदेशस्थ खम्मम् इति मण्डलान्तर्गते नेलकोण्डपल्लि इत्याख्ये ग्रामे जनिं प्राप्तवान् रामदासकविः। लिंगन्न मूर्तिः कामाम्बा इत्यनयोः पुण्यदम्पत्योः पुत्रोऽयम् आबाल्यात् भगवति श्रीरामचन्द्रे अनुरक्तोऽभवत्।भगवन्तं श्रीरामचन्द्रं स्तुवन् तेलुगुभाषया संस्कृतभाषया च नैकानि साम्प्रदायिकगीतानि विरच्य **भक्तरामदासु** इति नाम्ना प्रसिद्धिम् अगात्। गुरोः श्रीरघुनाथ भट्टाचार्यस्य सकाशे आध्यात्मिकम् उपदेशम् अलभतायम्। रामदासः कीर्तनानि सरलया तेलुगु भाषया अरचयत्, अतः साधारणजनाः ये भाषायां साहित्ये च पटुतां न प्राप्तवन्तः तेऽपि सम्यक्तया अवगन्तुं पारयन्ति गीतानि सुमधुरैः स्वरैः गातुमपि प्रभवन्तीति, किन्तु दाशरथिशतके पद्यानि गभीरया प्रौढया, तत्त्वप्रधानया च भाषया व्यरचयदिति विपश्चिताम् अभिप्रायः। रामदासकविरयं शब्दालङ्कारप्रियः। शतकेऽस्मिन् श्रीमद्वाल्मीकिरामायणस्य पोतनामात्यकवेः श्रीमद्भागवतमहा पुराणस्य, भक्तजयदेवकृत गीतगोविन्दस्य अध्यात्मरामायणस्य च तत्त्वप्राभवं दृश्यत इति कथयन्ति विद्वज्जनाः।

In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

वेमनशतकम् (6)

विश्वदाभिराम विनुर वेम इति वाक्यं तेलुगुवाङ्मये अत्यन्तं प्रसिद्धम् ।तेलुगुजनानाम् अनेकेषां मुखेषु प्रायः वेमनशतकपद्यानि सर्वथा उच्चरितानि भवन्ति। वेमनमहाकवेः कालस्य निर्धारणे विमर्शकेषु विभिन्ना अभिप्रायाः विद्यन्ते। केचन क्रिस्तोः परं 1367-1478 मध्ये आसीदिति, अन्ये केचन 1652 – 1730 मध्ये तस्य जीवनसमय इति चाभिप्रयन्ति। वेमनकवेः पद्यानि बहुकालपर्यन्तं न ग्रन्थस्थानि किन्तु जनैस्सर्वैः कण्ठस्थीकृतानि अत एव मौखिकरूपेण तेलुगु जनपदेषु श्रूयन्ते स्म ।सर्वप्रथमं 1731 प्रान्ते फ्रेन्च् परिशोधकः फादर् लेगाक् इत्याख्यः जनानां मुखेभ्यः श्रुण्वन् ग्रन्थस्थीकर्तुं प्रायततेति इतिहासग्रन्थेषूररीकृतम्। तदनन्तरं पाश्चात्यपण्डितः C P Brown महाशयः वेमनपद्यान्येकत्रीकत्य अत्यन्तश्रद्धया परिशील्य तेलुगुलिप्या मुद्रापयामासेति ततश्च लाटिन् भाषया आंग्लभाषयाप्यनूदितवानिति ज्ञायते। एवमेव हेन्री ब्लूचांस् पण्डितः, विलियम् होवर्ड् काम्बेल् पण्डितः, सि ई गोवर् महाशयः इत्यादयः पाश्चात्यविद्वांसः अपि परिशोधितवन्तः आंग्लादिभाषासु अनुवादं कृतवन्तः। एवं भारतीयविदुषां मस्तिष्केषु श्रुतय इव स्थिरं स्थापितानां वेमनपद्यानां ग्रन्थस्थीकरणं जातं पाश्चात्यविदुषां सहायेन। वेमनमहाकवेः जीवनस्य विषये साहित्यप्रपञ्चे विविधाः कथाः श्रूयन्ते, ग्रन्थविस्तरभयादत्र ताः नोपस्थाप्यन्ते।

वेमनशतकस्य वैशिष्ट्यम् - नीतिबोधात्मकानि वेमनपद्यानि आटवेलदि इति छन्दसा उपनिबद्धानि। साधारणतया पद्यानि सर्वाण्यपि लोके सामाजिकं चैतन्यं परिकल्पयितुं रचितानि। लोके सर्वत्र समाजेन वञ्चितान् जनान् जागरूकान् कर्तुं लिखितानि। कुटुम्बव्यवस्थायां प्रवर्तमानान् दोषान्, लोके जातिभेदं विनिवेश्य जनेषु भयोत्पादनं स्रष्टुं प्रयतमानानां दुश्चेष्टाः, कपटसंन्यासिनां विकृतचेष्टाः, धनवतां गर्वम् इत्यादि विषयान् अत्यन्तसरलया तेलुगुभाषया आटवेलदीति प्रसिद्धेन सुमधुरेण छन्दसा अभ्यवर्णयत् हास्य व्यङ्ग्य अधिक्षेपादिभिः वेमनकविः। मानवैः सृष्टान् वर्णव्यवस्थादोषान्, दुराचारान्, लोकम्प्रति अवगमयितुं प्रायतत सः। जनेषु स्थितान् गुणानपि स्वपद्येषु न्यर्दिशत् वेमनः। धर्माचरणेन लोकस्थितिः सुस्थिरा भवतीति अवाबोधयत् सः।

श्रीकृष्णशतकम् (7)

भक्तिरसप्रधानस्य कृष्णशतकस्य कर्ता श्री नृसिंहकविः भारद्वाजसगोत्रीयः गङ्गमाम्बायाः पुत्रोऽहम् इति स्वयमब्रवीत् स्वपद्येषु। कविरयं 1760 प्रान्ते

In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

आसीदिति साहित्येतिहासकाराणाम् अभिप्रायः। भगवन्तं श्रीकृष्णम् अपि च दशावताराणां विशेषांश्च वर्णयन् 102 पद्यैः कृष्णशतकं निबबन्धायं कविः।भक्तिरसप्रधानमिदं शतकम्। कृष्णशतकं विहायास्य कवेः अन्यानि काव्यानि न दृश्यन्ते। तेलुगुवाङ्मयस्य छन्दश्शास्त्रे कन्द इति वृत्तम् अत्यन्तं प्रसिद्धम्। तेलुगु छन्दस्सु लघुतमं वृत्तमिदम् । तथापि गण-यति-प्रासादयः अस्मिन् प्राधान्यं वहन्ति। अनेन वृत्तेन पद्यानि रचयितुं क्लिष्टताम् अनुभवन्ति साधारणकवयः। नृसिंहकविः अत्यन्तसरलतया मृदुभिः मधुरैश्च पदैः शतकमिदं रचितवान्। बालानां कृते विना क्लेशं रटनं कर्तुं योग्यानि पद्यान्यरीरचत् सः। अत एव पूर्वस्मिन् काले पाठशालानां पाठ्यप्रणाल्याम् आवश्यकरूपेण स्थापयन्ति समाधिकारिणः विद्वांसः। कृष्णशतकस्य अध्ययनेन छात्राः सर्वे बाल्ये एव श्रीकृष्णस्य अद्भुतं चरितं ज्ञातुम् अपि च तेलुगुभाषायाः माधुर्यं चावगन्तुं प्रभवन्ति स्म। श्रीमद्भगवद्गीतायाः, तेलुगु भागवतकर्तुः महाकवेः पोतनामात्यस्य, वेमनशतकस्य चानुकरणं बहुषु पद्येषु दृश्यतेऽस्मिन् कृष्णशतके। तेलुगुवङ्मये सप्तत्यधिकानि कृष्णभक्तिशतकानि विरचितानि वर्तन्ते इति एतेषु सर्वेषु नृसिंहकविना रचितम् इदं शतकम् अद्वितीयमिति पण्डिताः प्रशंसन्ति।

आन्ध्रनायकशतकम् (8)

श्रीमान् कासुल पुरुषोत्तम कविः आन्ध्रनायकशतकं व्यरचयत्।आन्ध्रप्रदेशे कृष्णा मण्डलान्तर्गते पेद्दप्रोलु ग्रामनिवासी आसीदयम्। कासुल अप्पलराजु रमणमाम्बा इत्यनयोः पुण्यदम्पत्योः पुत्रः। अष्टादशशताब्दीयोऽयं चल्लपल्लि संस्थाने ततश्च देवरकोट संस्थाने आस्थानकविपदम् अलञ्चकार। चल्लपल्लि स्थाने प्रतिष्ठितं श्रीकाकुळ आन्ध्रमहाविष्णुं स्तुवन् आन्ध्रनायकशतकम् अरीरचत्। अस्य श्रीकाकुळान्ध्रमहाविष्णोः प्रशस्तिः ब्रह्माण्डपुराणे उपवर्णितम्। अनेनावगन्तुं शक्यते अस्य श्रीकाकुळान्ध्रमहाविष्णोर्देवालयस्य प्राचीनता। देवालयस्यास्य ब्रह्मोत्सवानां वैभवोपेतं वर्णनं श्रीनाथकविसार्वभौमस्य, विनुकोण्डवल्लभरायकवेश्च काव्येषु दृश्यते। किन्तु तदनन्तरकाले राजास्थानानां दौर्बल्यकारणात् उत्सवानां निर्वहणमपि शिथिलं जातम्। तेन खिन्नः कासुल पुरुषोत्तमकविरयं श्रीकाकुळान्ध्रनायकमुद्दिश्य निन्दास्तुतिपूर्वकम् आन्ध्रनायकशतकमिमम् अरचयत्। अनेन शतकेन सह तेलुगुभाषायां हंसलदीवि गोपालशतकम्, मानसबोधशतकम्, भक्तकल्पद्रुमशतकम् इति अन्यच्छतकत्रयमपि श्रीमान् कासुल पुरुषोत्तम कविः व्यरचयदिति साहित्येतिहासग्रन्थानाम् अध्ययनेनावगम्यते।

In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

आन्ध्रनायकशतकस्य वैशिष्ट्यम् – सीस (तेलुगु छन्दश्शास्त्रे प्रसिद्धं वृत्तम्) छन्दसा अष्टोत्तरशतैः पद्यैः विनिर्मितमिदं शतकम्। शतकस्यास्य रचनानन्तरं श्रीकाकुळान्ध्रमहाविष्णोः देवालयस्य प्राक्तनम् उत्सवादिवैभवं पुनः प्रतिष्ठितमिति इतिहासकाराः भणन्ति। अस्मिन् शतके आदौ नवसु पद्येषु केवलं श्रीमहाविष्णोः स्तुतिः, दशमादारभ्य सप्तसु पद्येषु भगवतः उत्सवादीनां निर्वहणाभावेन सञ्जातं दैन्यत्वम्, सप्तदशादारभ्य अन्तिमपर्यन्तं निन्दास्तुतिपूर्वकं रामायण-भारत-भागवतादिषु उपवर्णितानां भगवतः लीलानां विशेषांशान् आधारीकृत्य सुमधुरया तेलुगु भाषया शतकं विनिर्मितम्।

गायत्री नीतिगीतावलिः[4](9)

1957 तमे वर्षे काव्यमेतत् मुद्रापितम्। आन्ध्रप्रदेशस्य मचिलीपट्टणमित्याख्ये सुप्रसिद्धे जनपदे हिन्दू-उन्नतपाठशाला काचित् आसीत्।तस्यां पाठशालायाम् अद्देपल्लि लक्ष्मण स्वामीति नाम्ना आन्ध्रभाषाध्यापकः आसीत्। स महानुभावः स्वयं महान् कविरासीत्। तस्मिन् समये हिन्दीवाङ्मयस्य काव्येभ्यः शताधिकानि नीतिबोधकानि पद्यान्युद्धृत्य आन्ध्रभाषया अनूद्य गायत्री गीतावलिः इति नाम्ना नीतिकाव्यं प्रकाशितवान् स महानुभावः। तत्रत्यैः पद्यैः आकृष्टो भूत्वा बालानाम् उपकाराय सरलसंस्कृतभाषया अनुवादं कृतवानहमिति स्वयं श्रीमद्भिः वरदाचार्यमहाभागैः 1957 तमे वर्षे प्रकाशितस्य काव्यस्यास्य प्रस्तावनायाम् उक्तम्।

संक्षेपेण शतकानाम् अनुवादसमीक्षणम्

तेलुगुभाषायां सर्वजनामोदितानि अनर्घरत्नसदृशानि शतकानि आन्ध्रेतराः संस्कृतज्ञाः सर्वे जानीयुरिति धिया श्रीमान् वरदाचार्यपण्डितः अष्टौ शतकानि संस्कृतेन अनूदितवान्।उपर्युक्तशतकेषु वेमन-सुमति-दाशरथि-कृष्ण इत्याख्यानि चत्वारि 1954 तमे मुद्रापितानि। ततश्च 1955 तमे वर्षे भास्करशतकम्, 1956 तमे श्रीकालहस्तीश्वशतकम्, 1957 तमे श्रीगायत्रीनीतिगीतावलिः, नरसिंह-आन्ध्रनायक इति शतकद्वयं च 1969 तमे वर्षे मुद्रापितानि। एतेषु शतकेषु भक्तिः, नीतिः, लोकस्वभावः, निन्दास्तुतिः इत्यद्यंशाः उपवर्णिताः कवीश्वरैः।

---

4 अन्यान्यष्टौ शतककाव्यानि तेलुगुवङ्मये अत्यन्तं प्रसिद्धानि। एतेषां शतकानां तेलुगु पद्यानि प्रायः तस्मिन् काले तेलुगु जनाः कण्ठस्थीकुर्वन्ति स्म। तेषां वैशिष्ट्यं आन्ध्रेतराः संस्कृतज्ञाः जानीयुरिति धिया कविवरेण्याः श्रीमन्तः वरदाचार्याः संस्कृतेन अनूदितवन्तः।

In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

साधारणतया अनुवादनशीलिनः कवयः कांश्चन स्वनियमान् चिन्तयन्ति। तदनुसृत्यैव ग्रन्थस्यानुवादं कुर्वन्ति। शतकानुवादकाः केचन मूलशतकपद्यसङ्ख्याक्रमम् अनुसृत्य तेनैव क्रमेण अनुवादं कुर्वन्ति।अन्ये केचन पद्यानां सङ्ख्यां परिवर्त्य कदाचित् एकस्य पद्यस्य भाषान्तरे पद्यद्वयं रचयन्ति। कदाचिच्च पद्यद्वयस्य भावं एकेनैव पद्येन वक्ष्यन्ति।अत्रत्वाचार्याः एकं तेलुगु पद्यम् एकेनैव श्लोकेन अनूदितवन्तः। नरसिंहशतके आन्ध्रनायकशतके च कदाचित् एकस्य सीसछन्दसा[5] रचितं पद्यं त्रिषु श्लोकेषु उपजातिना अनूदितवन्तः। तेलुगु शतकानाम् अन्यः विशेषः अस्ति यत् अन्तिमे चतुर्थे पादे **मकुट**[6] विधानम्।किन्तु संस्कृते शतकरचयितारः एतन्नान्वसार्षुः। अत्र वरदाचार्यपण्डितः तेलुगु शतकेषु स्थितं मकुटविधानं संस्कृते असार्षीत् छन्दसः लक्षणानुसारं किञ्चित् परिवर्त्य। मूलग्रन्थे तद्रचयित्रा उपयुक्तानि संस्कृतपदानि यथावकाशं स्वानुवादे उपयुयुजे महाकविरयम्।संस्कृतवृत्तानां चयनेऽपि सः जागरूकताम् अवाक्षीत् ।

व्याकरणनियमपरिपुष्टया संस्कृतभाषया अनूदितानां शतकानाम् अध्ययनेन पठितारः मूलग्रन्थमेव स्यादेतत् न त्वनुवादः इति आश्चर्यमनुभविष्यन्तीत्यत्र न सन्देहः। तेलुगुसाहित्ये, भाषायां, तेलुगुछन्दश्शास्त्रेऽपि असाधारणपण्डितः श्रीमान् वरदाचार्यः मूलशतककर्तुः हृदयम् सम्यगवगत्य तत्रस्थां अर्थपुष्टिम्, भावगाम्भीर्यम्, भाषासौन्दर्यं च सम्यगनुपालयन् अनूदितवान् नव शतकानि।

कानिचन संस्कृतोदाहरणानि -

नृसिंहशतकम्

प्रह्लाददत्ता उपदाः कियत्यो मुक्तास्त्वयाप्ताः करिणः कियत्यः।
भूषाश्च का नारदतस्तवासन् कमग्रहारं प्रददेऽप्यहल्या ॥
चिक्रोडतस्ते कियती सपर्या विभीषणात् कस्तव लाभ आसीत् ।
किं पाण्डवास्ते रचितोपकाराः कि द्रौपदी ते द्रविणं व्यतारीत् ॥
एतादृशोऽहं न भवामि किं ते न त्रायसे तानिव मां किमर्थम् ।
श्रीरम्यधर्माख्यपुराधिदेव रंहोहतांहो नरसिंहदेव ॥71॥

---

[5] तेलुगु छन्दश्शास्त्रे सीस इत्याख्यं छन्दः अत्यन्तं प्रसिद्धः। अस्मिन् चत्वारः पादाः भवन्ति। प्रायः पञ्चविंशत्यधिकैः वर्णैः एकैकं पादं बृहत् भवतीति कृत्वा, द्विधा विभजनं क्रियते पठनसौलभ्याय। एकैकस्मिन् पादे अष्टौ गणाः भवन्ति। अन्त्ये च पुनः **आटवेलदि, तेटगीति** इत्यनयोः लघुवृत्तयोः मध्ये एकेन पूरणीयं भवति। तत्र यतिनियमाः अपि वर्तन्ते ये अवश्यं पालनीयाः।

[6] तेलुगु शतकरचयितारः साधारणतया यं देवम्, राजानम्, सामाजिकं पुरुषम् च सम्बोधयन् शतकं रचयन्ति स्म, अन्तिमे पादे तमेव सम्बोधयन् शतं पद्यानि व्यल्खन्, विलिखन्ति च। स एव प्रधान इति कृत्वा तस्य **मकुटम्** इति नाम्ना व्यवहरन्ति।

In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

सुमतिशतकम्

ऋणदाताऽगदङ्कारो नदी नित्यजला द्विजः ।
यत्र तस्मिन्वस ग्रामे नो चेत्तं सुमते त्यज ॥7॥
पिपीलनिर्मिता यान्ति वल्मीकाः फणिनां वशम् ।
तथाज्ञैस्सञ्चितं वित्तं सुमते नृपसाद्भवेत् ॥45॥
कार्ये दासी रतौ रम्भा सचिवा मन्त्रणेष्वपि ।
पोषणे जननी चापि पुंसः स्यात्सुमते सती ॥70॥

भास्करशतकम्

अन्योन्यं यदि बान्धवा विदधतस्साह्यं यथापेक्षितं
विन्दन्ते फलमीप्सितं सुसदृशं बान्धव्यभावस्य तत् ।
उह्यन्ते शकटैः स्थले तरणयो निश्चेतनैरप्यहो
तादृग्भिः शकटा जले तरणिभिश्चास्मद्गुरो भास्कर ॥3॥

कालहस्तीश्वरशतकम्

विश्वासो न हि मे परेषु भवतीवान्यो भवन्तं विना
न भ्राता पितरौ गुरुर्यदपि वा बन्धुर्महापत्सु मे ।
तातोत्तारयसे कदा जनमिमं संसारदुःखार्णवं ?
ब्रह्मानन्दजलाशयं च नयसि ? श्रीकालहस्तीश्वर ॥24॥

दाशरथि शतकम्

शर्वाणीशिवयोर्विभीषणमहाभक्तस्य मन्त्रो महान्
द्रौपद्याः करिणश्च गौतममुनेस्सत्या विपद्बान्धवः ।
जिह्वायां मम ते पवित्रममलं नामानिशं नृत्यतु
श्रीमन्दाशरथे ! दयाजलनिधे ! भद्राद्रिभाग्यावधे ॥15॥

वेमनशतकम्

अल्पो वदति साटोपं प्रशान्तं सज्जनः पुनः ।
कांस्यवत्किं स्वनेत्स्वर्णं श्रूयतां वेम विश्वद ॥6॥
अनार्येण समं स्नेहो महान्तमपि बाधते ।
मक्षिकेवोदरं प्राप्ता श्रूयतां वेम विश्वद ॥41॥

In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

श्रीकृष्णशतकम्

मत्स्याकृतिस्त्वं प्रविगाह्य सिन्धुं तं सोमकं तत्र निहत्य लीनम् ।
उद्धृत्य तच्चोरितवेदराशिं प्रत्यार्पयस्तं द्रुहिणाय कृष्ण ॥37 ॥

आन्ध्रनायकशतकम्

त्वं तत्र नासीति रुषा करेण स्तम्भं स दैत्यो विबिभेद गोष्ठ्याम् ।
त्वं तत्र नासीति किलोत्तरायाः प्रायुङ्क्त गर्भे गुरुसूनुरस्त्रम् ॥
त्वं तत्र नासीति सुयोधनेन वने सपत्नान् प्रहितः स कोपी ।
त्वं तत्र नासीति भुजङ्गकेतुः किं द्रौपदीं नाऽकृत वस्त्रहीनाम् ॥
किं नासि तत्र प्रथमं त्वभूत्वा तथा त्वमत्रापि भव प्रदेशे ।
चित्रप्रभाव ! प्रथितान्ध्रदेव ! श्रीकाकुलेश ! क्षपिताघलेश ॥9 ॥

गायत्री नीतिगीतावलिः

पाषाणैः प्रहरते स्वं सहकारो न कुप्यति ।
फलं च मधुरं दत्ते तादृशः खलु सज्जनः ॥3 ॥
कर्पूरक्षारयोस्साम्यं रूपे स्यान्नतु तद्रसे ।
बाह्याकृतिर्भवेदेका नान्तः सदसतोर्गुणः ॥18 ॥

कर्तज्ञ्यविनिवेदनम् -

संस्कृतेन अनूदितानाम् एतेषां शतकानां संस्कृत परिषत् पक्षतः प्रकाशनाय अस्मत् प्रार्थनाम् अङ्गीकृत्य शतकानि सर्वाणि अस्मभ्यं दत्त्वा संशोधने प्रकाशने च बहुधा उपकृतवत्यै कलाप्रपूर्ण यस् टि जि वरदाचार्यणां पौत्र्यै **डा यस् टि जि वसन्तलक्ष्मी** महाशयायै धन्यवादान् वितरामि ।

ग्रन्थस्यास्य संशोधने प्रकाशने च विविधकारणवशात् विलम्बो जातः । तथापि माम् अहरहः प्रचोदयित्रे संस्कृत परिषदः निदेशकाय सुहृद्वराय आचार्याय **पेन्ना मधुसूदन् सुधिये,** अपि च दुर्लभग्रन्थपुनर्मुद्रणपरियोजनायां मह्यम् नवानाम् एतेषां संशोधनाय अवकाशं कल्पयित्वा, ग्रन्थस्यास्य सम्पादने च अत्यन्तम् उपकृतवते परियोजनानुसन्धात्रे **डा के वि सूर्यप्रकाशवर्याय** धन्यवादं प्रकटयामि ।

ग्रन्थानां संशोधने मुद्रणे संस्कृतपरिषदं सततं प्रोत्साहयन्ति नानाविधाः संशोधनोपयुक्ताः परियोजनाः कल्पयित्वा नवदेहलीस्थ केन्द्रीय संस्कृत विश्वविद्यालयस्य आदरणीयाः उपकुलपतिवर्याः आचार्याः श्रीनिवास वर्खेडि

In Public domain. Digitization: Muthulakshmi Research Academy

महोदयाः, कुलसचिवाः आचार्याः गायत्री मुरलीकृष्ण महाशयाः, अपि च आदर्शसंस्थानां निदेशकः आचार्यः कुलदीप शर्मा महाशयः। एतेभ्यः सर्वेभ्यः धन्यवादान् वितरामि।

सुधीजनविधेयः
आचार्यः के नीलकण्ठः

In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

Introduction

I had the privilege of studying under the esteemed Śrī S.T.G. Varadāchārya, who was my first teacher, mentor, and preceptor. From 1972 to 1982, beginning at the young age of 13, I embarked on a transformative journey under his guidance, continuing until I was 23. During this period, I transitioned from being his student to becoming his colleague as a lecturer at Śrī Nārasiṃha Sanskrit College, where he was a correspondent.

One of my cherished memories is taking my class to his home, where I would teach and conduct lessons in his presence for four years. Those years remain dear to me, as his mentorship profoundly shaped who I am today. Śrī S.T.G. Varadāchārya's influence has been a cornerstone in my life, inspiring me throughout my career, during which I have written over 54 books in Sanskrit, Telugu, and English and received numerous awards for my work.

Śrī S.T.G. Varadāchārya was an exceptional Sanskrit scholar, belonging to a rare class of intellects. His teachings were modern, his thoughts original and exemplary. He was an outstanding teacher, inspired poet, and efficient administrator. His remarkable achievements include studying under renowned scholars like Prof. Śrī S. Kuppusvāmi Śāstri, who was highly regarded in the field of Sanskrit scholarship.

Śrī S.T.G. Varadāchārya earned his M.A. (Hons.) in Sanskrit from Presidency College, Madras, graduating with first-class honors and a Gold Medal. He was a linguistic scholar, Sanskrit poet, and translator, known for translating all Śatakams from Telugu to Sanskrit and authoring 14 significant works. Today, we honor his legacy by discussing his contributions to the translation of Śataka literature. His

In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

translated Śatakams include Vemana Śatakam, Sumathi Śatakam, Dāśarathi Śatakam, Kṛṣṇa Śatakam, Bhāskara Śatakam, Śrī Kālahastīṣvara Śatakam, Śrī Narasiṃha Śatakam, and Śrī Āndhra Nāyaka Śatakam.

The translations of literary works are threefold: word-for-word translations, purport translations, and individual translations. Śrī S.T.G. Varadāchārya translated the Śatakams as closely to the original poets' words as possible in the word-for-word translation manner. Just like poets before him, he also utilized a "*Makuṭam*," which is a word or phrase repeated at the end of every poem inside the Śatakam, acting as the poet's signature.

The Vemana Śatakam, written by the 17th-century poet Śrī Vemana, is composed in the "*Āṭaveladi*" meter. In the 8th verse, Vemana wrote the famous line

"alpuḍĕpuḍu balku nāḍaṃbaramugānu

sajjanuṃḍu paluku callagānu

kaṃcumroginaṭlu kanakaṃbumrogunā

viśvadābhirāma vinuravema. "

which Varadāchārya elegantly translated into Sanskrit as

"Alpo vadati sāṭopaṃ

praśāntaṃ sajjanaḥ punaḥ .

kāṃsyavat kiṃ svanet

svarṇaṃ śrūyatāṃ vema viśvada ..

Another notable example is the verse

"gaṃgigovupālu gariṭĕḍainanu jālu

kaḍivĕḍainanemi kharamupālu

In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

bhaktigalugukūḍu paṭṭĕḍainanu jālu

viśvadābhirāma vinura vema."

which Varadāchārya translated as

"darvīmātraṃ varaṃ gavyaṃ

kumbhamātraṃ na gārdabham .

bhaktyā dattaṃ varaṃ cālpaṃ

śrūyatāṃ vema viśvada .."

In his unique translation, "*chālu*" became "*Varam*" and "*Kharamupālu*" became "*Gārdabham.*" These translations showcase his skill in preserving the essence and beauty of the original works. In the Vemana Śatakam, Śrī S.T.G. Varadāchārya demonstrated his humility in the final sloka by acknowledging that any errors in the translation were his own and not those of the great poet Vemana.

The Sumati Śatakam, written by the 13th-century poet Baddenna, is a highly valuable text in terms of ethics and morals. Varadāchārya's translation of this work is exemplary. For instance, in verse 2,

"akkaṟaku rāni cuṭṭamu

mrŏkkina varamīni velpu moharamunam̊dā

nĕkkinam̊bāṟani guṟṟamu

grakkuna viḍuvaṃga valayum̊gadarā sumatī !"

he translated it as

"āpadyasāhyakṛdbandhuḥ

varādāyī suro'rcitaḥ .

yudhyārūḍho'calannaśvaḥ

In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

tyaktavyāḥ sumate drutam .."

capturing the essence beautifully.

Similarly, in verse 16,

"upakāriki nupakāramu
viparītamu gādu seya vivariṃpaṃgā
napakāriki nupakāramu
nĕpamĕnnaka seyuvāṃ̊ḍu nerpari sumatī!"

his translation as

"upakartāramuddiśya
nopakāre'styapūrvatā .
upakartāpakartustu
sumate sujano mataḥ .."

was so brilliant that it arguably outshone the original.

The Dāśarathi Śatakam, written by the 16th-century poet Kancarla Gopanna, reflects his immense devotion to Lord Rāma. Gopanna, who served as a *Tahsīldār* in Bhadrācalam, dedicated his life to the service of Lord Rama. He composed this poem with the utmost devotion. Śrī S.T.G. Varadāchārya translated this work into Sanskrit, maintaining the same depth of devotion in his translation. In verse 2, he translated

“kaṃṭi nadītaṭaṃbuṃ̊ bŏḍaṃ̊gaṃṭini bhadranagādivāsamuṃ
gaṃṭi nilātanūjanuru kārmuka mārgaṇaśaṃkhacakramul
gaṃṭini mimmu lakṣmaṇuniṃ̊ gaṃṭi kṛtārthuḍa naiti no jaga
tkaṃṭaka daityanirdaḷana dāśarathī! karuṇāpayonidhī!”

adrākṣaṃ taṭinītaṭaṃ vasatirapyāloki bhadrācale

In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

pṛthvījā dadṛśe tvadāyudhacayo vīkṣāmbabhūve mayā.

saumitriśca vilokitaḥ tvamapicetyevaṃ kṛtārtho'bhavaṃ

śrīmandāśarathe ! dayājalanidhe ! bhadrādribhāgyāvadhe ..

by utilizing four synonyms in Sanskrit as "*adrākṣaṃ, āloki, dadṛśe, vīkṣāmbabhūve.*" For this feat, he was praised by his mentor, Śrī Paramāchārya. "Śrīman Dāśarathe DayāJalanidhe Bhadrādri Bhāgyāvadhe" became the Bhadrādri Rāma mantram.

In the Kṛṣṇa Śatakam by the 18th-century poet Narasiṃha Kavi, who drew inspiration from esteemed poets such as Śrī Potana and Śrīnātha, there is a beautiful verse—number 30:

"divijeṃdrasutunim̊jaṃpiyu

ravisutu rakṣiṃcināvu raghurāmum̊ḍavai

divijeṃdrasutunim̊gāciyu

ravisutum̊barimārcitaura raṇamunam̊gṛṣṇā. ".

Varadāchārya's unique translation of this verse reads,

"rāmāvatāre divijendrasūnuṃ

hatvā tvayātrāyata sūryasūnuḥ.

tvamindrasūnoḥ parirakṣaṇāya

ravestanūjaṃ tvavadhīrhi kṛṣṇa .."

capturing the essence with exceptional finesse.

The Bhāskara Śatakam, written by the 17th-century poet Śrī Mārana Venkaya, presents a challenging task for any translator because it is written in "Dṛṣṭāntālaṅkāra" (Illustrative), meaning it is indwelled with figures of speech.

In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

Śrī S.T.G. Varadāchārya's translation of this work, particularly verse 61

"paṃḍitulainavāru diguvaṃ daganuṃḍaga, nalpum̐ḍŏkkaḍu
ddaṃḍatam̐ bīṭhamĕkkina budha prakaraṃbunakemi yĕggagun;
kŏṃḍŏkakotim̐ jĕṭṭu kŏnakŏmmala nuṃḍaga, griṃda gaṃḍa bhe
ruṃḍa madebha siṃhanikuraṃbamuluṃḍavĕ ceri bhāskarā!"

"āsīneṣvadha eva paṇḍitavareṣvalpo jano darpataḥ
pīṭhe tiṣṭhati cetsamunnatatame teṣāmavajñā katham .
śākhāgraṃ gahane'dhitiṣṭhati taroḥ śākhāmṛge helayā
nīcaissanti mṛgendrahastiśarabhavyāghrādayo bhāskara .."

is highly commendable, showcasing his exceptional skill and dedication to preserving the original's essence.

The Śrī Kālahastīṣvara Śatakam, written by the legendary poet Dhūrjaṭi Kavi who served in Śrī Kṛṣṇadevarāya's court, is a remarkable work of literature. The 13th verse

"e vedaṃbum̐baṭhiṃcĕ lūta, bhujagaṃbe śāstramulcūcĕm̐dā
ne vidyābhyasanaṃbŏnarcĕm̐gari, cĕṃce maṃtramūhiṃcĕ, bo
dhāvirbhāvanidhānamul caduvulayyā! kāvu! mīpāda saṃ
sevāsaktiyĕ kāka jaṃtutatikin śrīkāḷahastīśvarā!"

is particularly beautiful. Śrī Varadāchārya's translation of this verse interested in Vyākaraṇa Śāstra,

"lūtā kāṃ śrutimadhyagīṣṭa? bhujago'pāṭhīcca śāstraṃ nu kiṃ
kāṃ vidyāṃ gaja āditātha śabaro'bhyāsthacca mantraṃ nu kam?
bodhotpattinidānatāṃ janacayasyāyāntyadhītāni na
tvatpādārcanarāgitāvirahiṇaḥ śrīkālahastīśvara .."

In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

highlights his unique talent and expertise, showcasing his exceptional ability to preserve the beauty and essence of the original text.

Dharmapuri, a renowned pilgrimage center in Telangāṇā, India, situated on the banks of the Godāvari River, is where the 19th-century poet Śrī Śeṣappa penned the Narasiṃha Śatakam. This Śatakam, originally written in the *Sīsapadyam* meter, was masterfully translated by Varadāchārya into the 3 *Upajāti* meter, demonstrating his profound expertise and literary skill.

The 19th verse

"bratikinannāḷ̤u nībhajana tappanu gāni –

maraṇakālamunaṃdu maṟatunemŏ

yāveḷ̤a yamadūtalāgrahaṃbuna vacci –

prāṇamul pĕkaliṃci paṭṭunapuḍu

kaphavātapaityamul gappam̊gā bhramacetam̊ -

gaṃpamudbhavamaṃdi kaṣṭapaḍucu

nā jihvato ninnu nārāyaṇā yaṃcum̊ -

bilutuno śramacetam̊ biluvaleno

te. nām̊ṭi kippuḍĕ cetu nīnāma bhajana –

talam̊cĕdanu jĕvi niḍavayya! Dhairyamuganu

bhūṣaṇavikāsa! śrīdharmapuranivāsa! –

duṣṭasaṃhāra! narasiṃha duritadūra!"

here Śrī Varadāchārya's translation

"āyuṣyakālaṃ sakalaṃ bhaje tvāṃ

yadvismṛtiṃ te maraṇe viśaṅke.

In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

yadā paretādhipakiṅkarā me
prāṇān śarīrādapahartukāmāḥ..
padātribhūtaḥ kaphavātapittaiḥ
udbhūtakampo vivaśaśca varte.
tadātmanastvāṃ rasanena kiṃ nu
nārāyaṇetyādarato hvayāmi..

dhyāyāmi te nāma tadadya bhaktyā
karṇau dayālo vitarābdhiśāyin.
śrīramyadharmākhyapurādhideva
raṃhohatāṃho narasiṃhadeva ..

is particularly wonderful.

Āndhra Nāyaka Śatakam, written by the 18th-century poet Kāsula Puruṣottama Kavi from Śrīkākulam village, comprises 100 poems praising Lord Mahā Viṣṇu in a satirical manner. This style, known as '*Nindāstuthi*' and '*Vakrokti*,' reflects the poet's mastery of literary technique. The esteemed Śrī STG Varadāchārya undertook the challenging task of translating these works into Sanskrit, an endeavor that earned him acclaim from scholars for his exceptional achievement. A great example of his achievement is the 74th verse,

“paṟapina śastraṃbĕ bahumukhaṃbula daitya-
vāhinīmarmamu lvracci vĕḍala
muṃdu dūsina bāṇamunakanna sari miṃci-
vĕnukammu daityula viṟugam̊bŏḍuva
nesinamārgaṇaṃ bĕdu rĕkki yitarāstra-
maḍam̊ci kravyādula maguḍam̊jeya

In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

nigiḍiṃcina śaraṃbĕ nirjarārulam̆ druṃci-
tŏḍim̆dŏḍim̆ danakum̆ dā dŏsakum̆ jeram̆
te. dŏlam̆gi rasurulu kŏṃta nībalimi dĕlisĕ-
muṣṭi nī dĕṃta nīyastramuladĕ viṃta
citra citra prabhāva dākṣiṇyabhāva-
hata vimatajīva śrīkākuḷāṃdhradeva!"

which Varadāchārya skillfully translated into Sanskrit as

"śastraṃ prayuktaṃ sakalāsu dikṣu
bhittvā''gamaddaityabalasya marma.
prayuktapūrvaṃ tvatiśayya bāṇaṃ
bāṇāntaraṃ daityatatiṃ vibheda..
nipātitaḥ sāyaka eka eva chin-
nāriśastro'śamayanniśāṭān.
hatvā surārīn prahitaḥ śaro'nyaḥ
pratyājagāma svayameva tūṇīm..
itthaṃ jitārerbalitā taveyaṃ
kiyatyaho sā tava mārgaṇasya.
citraprabhāva! prathitāndhradeva!
śrīkākuleśa! kṣapitāghaleśa .."

He often recited this verse to me, brimming with pride in his work.

As you have just read, STG Varadāchārya was a remarkable poet. He was also my teacher, mentor, and friend, and his knowledge formed the foundation of my own. His inspiration continues to drive me, and to this day, I have

In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

authored 53 books, with over 10 of them being Śatakams in Sanskrit and Telugu. I dedicate this book to him, and this introduction stands as another humble tribute of mine to his enduring legacy. I hope it becomes yet another inspiration to scholars and poets alike.

Dr. Acharya Srinivas Vedala, MA, PhD
Oklahoma City, OK, USA
a_vedala@hotmail.com

In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

वरदवरिवस्या

महदिदं मे भाग्यं यदहं श्रीमतः कलाप्रपूर्ण.कुलपति.श्री.ति.गु. वरदाचार्य महोदयानां पौत्री शिष्या चासम्। आन्ध्र्यां काचिल्लोकोक्तिः श्रूयते – वृक्षस्य व्यपदेशेन फलानां विक्रयणम् इति। तद्वत् ममापि तत्पौत्रीत्वं अस्य ग्रन्थस्य पुरोवाचः लेखने योग्यत्वं समपादयत्।

त्रिलिङ्गदेशे जनानां जिह्वासु मनस्सु च नृत्यन्ति अष्टौ शतकानि मे पितामहपादाः गैर्वाण्याम् अन्ववदन्। तानि च - **सुमतिशतकम्, वेमनशतकम्, कृष्णशतकम्, दाशरथिशतकम्, नरसिंहशतकम्, भास्करशतकम्, कालहस्तीश्वर शतकम्, आन्ध्रनायकशतकम्** चेति। मचिलीपत्तनवासिना अद्देपल्लि.लक्ष्मणस्वामि महोदयेन हिन्दीभाषायाः **"गायत्रीनीतिगीतावली"** इत्यनेन नाम्ना आन्ध्रभाषया अनूदितान् श्लोकान् पितामहपादाः तेनैव नाम्ना गैर्वाण्याम् अन्ववदन्। (एतोषां ग्रन्थानां नामान्येव मयात्र प्रस्तुतानि। तेषां विषयः, कवितासम्पत्...इत्यादयः मया न स्पृश्यन्त एव।) बहोः कालात् अनुपलभ्यमानानि इमानि शतकानि पुनर्मुद्रितुं समुद्युक्तायै संस्कृतपरिषदे अस्मत्कुटुम्बस्य पक्षात् कार्तज्ञ्यं व्याहरामि। नाहं क्षमा ग्रन्थस्यास्य परिशीलने वा समीक्षणे वा। अतः अहं मे पितामहस्य वरदाचार्य वर्यस्य जीवनवृत्तं केवलं प्रस्तूय आत्मानं कृतार्थयिष्यामि।

श्रीमान् वरदाचार्यवर्यः नन्दननाम्नः वत्सरस्य श्रावणशुक्लदशम्यां (6-8-1892)चिट्टिगूडूरुनाम्नि ग्रामे ऋद्धिमति श्रीवैष्णवकुटुम्बे जनिं प्राप। मातापितरौ श्रीमत्तिरुमलगुदिमेळ्ळ लक्ष्मीनरसम्मा-नरसिंहाचार्यौ। सम्पन्ने कुटुम्बे एकमात्रपुत्रत्वेन जातोऽपि महाभागोऽसौ आबाल्यं विद्याव्यवसायी भूत्वा पितुः मातुलाच्च संसकृतान्ध्रभाषे अधीतवान्। मचिलीपत्तने संस्कृतभाषां प्रधानविषयत्वेन परिगृह्य F.A परीक्षामुत्तीर्य, चेन्नपत्तनस्थां प्रेसिडेन्सीकलाशालां प्राविशत्। तत्रापि कुप्पुस्वामिशास्त्रिमहोदयादीनां गुरूणां वात्सल्यभाजनं भूत्वा संस्कृतव्याकरणं प्रधानविषयत्वेन स्वीकृत्य M.A(Hons) परीक्षां सर्वप्रथमतयोत्तीर्य स्वर्णपदकभागजायत।

विद्यां परिसमाप्य गार्हस्थ्ये पितृपैतामहानामसङ्ख्यानां क्षेत्राणां कृषौ च मग्नः सः 1914 तमेऽब्दे मचिलीपत्तनस्थायां आन्ध्रजातीयकलाशालायां अध्यापकपदं

In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

स्वयं स्वीकृत्य, वेतनं विनैव[7]संस्कृताध्यापनं आरब्धवान्। उदारः, दक्षः, देशभक्तः च वरदाचार्यवर्यः अचिरेणैव कालेन तस्याः कलाशालायाः कार्यनिर्वाहकेषु अन्यतमः अजायत।

तस्मिन्नेव वत्सरे विजयनगरपालकः आनन्दगजपतिः स्वस्य संस्थानेन निरुह्यमानायाः संस्कृतकलाशालायाः उपाध्यक्षपदं स्वीकर्तुं तमाहूतवान्। तमाह्वानमङ्गीकुर्वन् वरदाचार्यवर्यः आन्ध्रजातीयकलाशालायां स्वस्य स्थाने कमप्यन्यं पण्डितं नियुज्य, तस्य वेतनं स्वयमेव ददातिस्म। तत आरभ्य सः विजयनगरे वसन्, महाराजसंस्कृतकलाशालां छात्रावासं च प्रशस्यतया निरवहत्।

1920 तमेऽब्दे (अविभक्त)मदरासुराज्यस्य आंग्लेयः उन्नतविद्या शाखाधिकारी तस्य सामर्थ्यमभिवीक्ष्य स्वयं तं संस्कृतलविद्यालयानां पर्यवेक्षकपदे (Superintendent of Sanskrit Studies)न्ययोजयत्। आन्ध्र-द्रविड-कर्णाटक-केरलप्रान्तेषु स्थिताः सर्वे संस्कृतविद्यालयाः, कलाशालाः, वेदपाठ शालाश्च तेन अवेक्षितव्याः आसन्। तस्य तस्मिन्नुद्योगकाले अनेके नूत्नाः विद्यालयाः समस्थाप्यन्त, पुरातनाश्च महतीमुन्नतिमलभन्त। अधिकारकृतः दर्पः तस्य व्यवहारे कदापि नालक्ष्यत। तस्य सौजन्यं प्रसन्नत्वं च सर्वेषां मोदकारणमासीत्। सः वत्सरद्वयं तमधिकारं अपालयत्। स्वातन्त्र्यसंग्रामे क्रमशः तीव्रतां गच्छति तं पदं चेन्ननगरवासं च परित्यज्य पुनः स्वग्रामं प्राप्नोत्।

1922 तमे वत्सरे कोव्वूरुपतनस्थस्य आन्ध्रगीर्वाणविद्यापीठस्य प्रांशुपालता तमवृणोत्। सः कलाशालायाः दैनंदिनीये प्रशासने कार्यनिर्वाहक वर्गस्य हस्तक्षेपः मा स्यादिति समयपूर्वकं तमधिकारं स्वीकृतवान्। अनुपदमेव विजयनगरमहाराजकलाशालायाः दुव्वूरिवेङ्कटरमणशास्त्रिमहोदयादीनां शास्त्र पटूनां पण्डितानामानयनेन, विश्वविद्यालयेन अङ्गीकृतासु सर्वासु विद्याप्रणालीषु विद्यार्थिनां प्रवेशनेन, प्रविष्टानां विद्यार्थिनां आवाससौष्ठववर्धनेन च सः तस्याः कलाशालायाः सर्वतोमुखाभिवृद्ध्यै प्रयत्नान्यारभत।

तस्मिन् काले एकस्मिन् दिने कक्ष्यायां विद्यार्थिनोऽध्यापयति तस्मिन् काचि तन्त्रीवार्ता आगता। तां पठित्वा तं कागदं युतकग्रन्थौ निक्षिप्य च स पाठमन्ववर्तयत्। यावद्दिवसं कृत्यानि निर्वर्त्य, सायंकाले स्वग्रामाय प्रातिष्ठत। तद

[7]वेतनस्य अस्वीकृतिस्तु तस्य आजीवं व्रतमासीत्। नियमानुसारं हस्ताक्षरं विन्यस्य, तद्धनं अस्पृश्यैव तेन अकिञ्चनेभ्यः विद्यार्थिभ्यः मासिकवृत्तिं ददाति स्म।

In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

सर्वैः ज्ञातं यत् स्वग्रामे तस्य पुत्रः जातः, सपद्येव मृतश्च। सा तन्त्रीवार्ता तदधिकृत्यैव आगता।

तस्याः कलाशालायाः कार्यनिर्वाहकः प्रथमं प्रशासनात् दूरे वर्तिष्ये इति प्रतिज्ञाय, क्रमशः सर्वेषु व्यवहारेषु अतिपातं कर्तुमारभत। सर्वतन्त्रस्वतन्त्रस्य वरदाचार्यवर्यस्य तस्य व्यवहारः दुस्सहः अजायत। अतः स्वयमेव कलाशाला- मेकां स्थपयित्वा तां मम आशयानुसारं निर्वक्ष्यामीति निरचिनोत्। आन्ध्रगीर्वाण विद्यापीठं त्यक्त्वा गच्छति तस्मिन्, विजयनगरात् तेन आनीताः पण्डिताः, एकैकस्याः कक्ष्यायाः नैके विद्यार्थिनश्च तेन सह प्रातिष्ठन्त। तान् चिट्टिगूडूरुग्रामं प्रति प्रेषयित्वा, स्वयं चेन्ननगरं गत्वा, तत्र विश्वविद्यालयात् कलाशालासंस्थापनाय अनुमतिं प्राप्य चतुर्थे दिने गृहं प्राप्तवान्। तावता श्री नारसिंहसंस्कृतकलाशाला – या तस्य पितुः कुलदैवतस्य च नाम्ना संस्थापिता, यां सः ज्येष्ठपुत्रीं मानयामास, यस्यै स्वस्य सम्पत्तौ भागमपि दत्तवान्, यस्याः औन्नत्यमेव आत्मनः जीवितस्य परमं प्रयोजनमकरोत् – सा दिनत्रयप्राचीना अजायत।

ततः प्रभृति तस्य जीवने नूत्नः शकः आरब्धः। दक्षस्य तस्य नेतृत्वे सा कलाशालापि क्रमशः वृद्धिं गता नैकान् मान्यान् विदुषः प्रासूत। तस्मिन् काले सा एकैव कलाशालासीत् यत्र वर्णभेदं विना सर्वेभ्यः संस्कृतभाषा अध्यापिता।

1949 तमे वत्सरे मचिलीपत्तनस्थायाः आन्ध्रजातीयकलाशालायाः वरदाचार्यवर्यस्य नेतृत्वस्य आवश्यकता अजायत। तावता नारसिंहसंस्कृत-कलाशालापि सम्पूर्णं स्थैर्यं, समर्थम् आचार्यवर्गं च अधिगम्य सुष्ठु प्रचलन्ती आसीत्। अतः सः आन्ध्रजातीयकलाशालायाः धुरं गृहीत्वा, अन्याक्रान्ताः तस्याः सम्पदः पुनः सुरक्षिताः विधाय, विश्वविद्यालेन अनुमतायां आंग्लविद्याप्रणाल्यां तां प्रवेशयित्वा, तदनुबद्धाः उन्नतपाठशाला, प्रशिक्षणकलाशाला इत्यादिकाः संस्थाप्य च तस्याः सर्वतोमुखां अभिवृद्धिं साधयामास। प्रांशुपालपदात् विरामानन्तरं कार्यनिर्वाहकत्वं स्वीकृतवान्। ततः कालेन तं पदमन्येभ्यो दत्वा कार्यनिर्वाहकवर्गस्य सभ्यत्वं तु आजीवं अपालयत्।

आन्ध्रविश्वकलापरिषदः (Andhra University) आविर्भावात्प्रभृति पञ्चचत्वारिंशद्वर्षाणि यावत् प्राच्यविद्याविधायकपीठस्य (Board of Oriental Studies) वरदाचार्यवर्य एव अध्यक्ष आसीत्। महद्भिः पण्डितैरधिष्ठितः स पीठः वर्षत्रयस्यैकवारं पुनस्तमेव ऐककण्ठ्येन अध्यक्षं वृणोतिस्म। 1959 तमेऽब्दे

In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

वरदाचार्यवर्यस्य षष्टिपूर्तिमहोत्सवस्यावसरे समागतः शिष्यप्रशिष्यसमूहः तमन्वर्थेन "कुलपतिः" इत्यनेन बिरुदेन अपूजयत्। 1969 तमे वर्षे आन्ध्रप्रदेश साहित्य अकाडमी संस्था तं तस्याः विशिष्टसभ्यत्वेन अमानयत्। 1971 तमे वत्सरे आन्ध्रविश्वकलापरिषदपि तं "कलाप्रपूर्ण" शब्देन सभाजितमकरोत्।

विजयनगरसंस्कृतकलाशालायां वरदाचार्यवर्यः विद्यार्थिनः भाषाशास्त्रम् अध्यापितवान्। तस्मिन्नेव काले (1916) सः भाषाशास्त्रसङ्ग्रहग्रन्थं व्यरचयत्। किन्तु तं स्वगुरोः कुप्पुस्वामिशास्तिमहोदयस्य आज्ञया षोडशवर्षानन्तरं 1933 तमे वर्षे प्रकाशतामनयत्। स ग्रन्थः संस्कृतपरिषदैव वर्षत्रयात् प्राक् पनर्मुद्रित आसीत्। "सुषुप्तिवृत्तम्" 1937 तमे वत्सरे तेन ग्रथितं खण्डकाव्यम्। चेन्ननगरस्थया संस्कृत परिषदा (Sanskrit Academy) श्रीरामनवम्याः अवसरे वाल्मीकिमहर्षिमधिकृत्य प्रवक्तुमाहूतः सः "न चेद्वाल्मीकिरभविष्यत्" इत्येतच्छीर्षकयुतैः श्लोकैः तस्यां सभायां महर्षिमस्तौषीत्।

चतुस्सर्गात्मकं "सत्यविजय" नामकं लघुकाव्यं तेन 1935 तमे वत्सरे प्रारब्धं किन्तु न समापितम्। ततः बहोः कालादनन्तरं – शिष्यस्य, नारसिंहसंस्कृतकलाशालापण्डितस्य, आत्मनः अन्तःकरणतुल्यस्य च दुव्वूरि वेङ्कटरमणशास्त्रिमहोदयस्य अनुरोधेन तत् समापितं, 1972 तमे वर्षे प्रकाशतां नीतं च। आनन्दनिलयस्य सौवर्णलेपनावसरे श्रीवेङ्कटेश्वराय तेन समर्पिता "सुवर्णपुष्पमाला", कदाचित् तीव्रज्वरपीडितेन तेन सङ्ग्रथिताः "नय लघु भवद्धाम भगवन्" इत्येतन्मकुटयुक्ताः श्लोकाः... एवं तेषु तेष्ववसरेषु तेन सङ्ग्रथिताः बहवः श्लोकाः "प्रास्ताविककदम्बः" इत्यस्मिन् पुस्तके दृश्यन्ते।

अन्ते तस्य विद्याव्यासङ्गेन असम्बद्धः अन्यः कश्चिद्विषयो मया अवश्यं प्रस्तोतव्यः येन विना तज्जीवनवृत्तस्य चित्रणं असम्पूर्णमेव जायेत। स च विषयः भद्राचलकृतवसतेः रामचन्द्रस्य तेन कृता सेवा।

1960 तमे वर्षे कल्लूरि.चन्द्रमौलिमहोदयः आन्ध्रप्रदेशराज्यस्य देवादायशाखामन्त्री अजायत। सः भद्राचलक्षेत्रे शिथिलप्रायं रामचन्द्रस्य आलयं समुद्धर्तुं कृतदीक्षः, जनेभ्यः धनं चेतुम् आरब्धवान्। तां वार्तां पत्रिकासु दृष्ट्वा वरदाचार्यवर्यः तदर्थं 500 रूप्यकाणि सम्प्रेषयन् अत्मना विरचितस्य दाशरथिशतकस्य समर्पणार्थं भद्राचलमागमिष्यामीति तस्मै पत्रमलिखत्। भद्राचलक्षेत्रे दातृणां सम्मेलनमायोजयन् चन्द्रमौलिमहोदयः "आचार्यवर्य! नैषा

In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

पञ्चशतसंख्या समीचीना दृश्यते। तस्यां किञ्चित् परिवर्तनम् क्रियताम्" इति अवदत्। सपदि वरदाचार्यवर्यः 500 संख्यायाः शून्यमेकं संयोज्य तां 5000 कृत्वा ददौ। तस्य लोभराहित्यं निष्कलङ्कं चारित्रं च विदित्वा चन्द्रमौलिवर्यः स्वयं चिट्टिगूडूरुग्राममागत्य – भद्राचलक्षेत्रे क्रियमाणस्य जीर्णोद्धरणकार्यस्य भारं वोढुं तं प्रार्थितवान्। तस्य विज्ञप्तिं रामाज्ञां मत्वा वरदाचार्यवर्यः पत्न्या सह "वरदय्य सत्र" नामके जीर्णप्राये वेश्मनि वर्षचतुष्टयं उषित्वा, श्रीरामस्य आलयं पुनर्निरमापयत्। तस्मिन्नपि काले सः स्वस्य वृत्त्यै स्वधनमेव व्यययन्, रामद्रव्यं कदापि अस्पृशन्, काले स्वयं वितरन् च कालमयापयत्। कालान्तरे पुनः चन्द्रमौलिमहोदयेनैव अनुवर्तिते जीर्णद्धरणकार्ये पुनः कञ्चित्कालं भद्राचलक्षेत्रे स्थित्वा श्रीरामचरणसेवामकरोत्।

उपनवतौ वयस्यपि सः विद्यार्थिनः अध्यापयन्, श्रीमद्रामायणं पौनःपुन्येन पठंश्च आसीत्। 1982 तमे वर्षे अत्मना नैकवारं पठिते श्रीमद्रामायणे एव श्रवणयोः ध्वनति वरदाचार्यवर्यः अनायासं श्रीरामचरणसन्निधिं प्राप्नोत्।

जयन्ति ते सुकृतिनो रससिद्धाः कवीश्वराः।
नास्ति येषां यशःकाये जरामरणजं भयम्॥

Dr. STG Vasantalakshmi
Chair, Dept. of Sanskrit
ARIA University, USA

In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

अनुक्रमणिका

1.	Preface	i
2.	पुरोवाक्	vii
3.	Introduction	xxiii
4.	वरदवरिवस्या	xxxiii
5.	श्रीनरसिंहशतकम्	1
6.	सुमतिशतकम्	23
7.	भास्करशतकम्	32
8.	श्रीकालहस्तीश्वरशतकम्	48
9.	श्रीदाशरथिशतकम्	65
10.	वेमनशतकम्	80
11.	श्रीकृष्णशतकम्	88
12.	आन्ध्रनायकशतकम्	96
13.	गायत्रीनीतिगीतावलिः	121

* * * * *

In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

॥श्रीलक्ष्मीनृसिंहपरब्रह्मणे नमः ॥

नरसिंहशतकम्

1* सी. श्रीमनोहर सुरार्चितसिन्धुगम्भीर भक्तवत्सल कोटिभानुतेज ।
कञ्जनेत्र हिरण्यकश्यपान्तक शूर साधुरक्षण शङ्खचक्रहस्त ।
प्रह्लादवरद पापध्वंस सर्वेश क्षीरसागरशायि कृष्णवर्ण ।
पक्षिवाहन नीलभ्रमरकुन्तलजाल पल्लवारुणपादपद्मयुगल ।
ते. चारुश्रीचन्दनागरुचर्चिताङ्ग कुन्दकुड्मलदन्त वैकुण्ठधाम ।
भूषण विकास श्रीधर्मपुरनिवास दुष्टसंहार नरसिंह दुरितदूर ॥1 ॥

सीसश्लोकान् रचयितुमहं त्वत्परान् सम्प्रवृत्तः
छन्दश्शास्त्रं न खलु विदितं नापठं काव्यमेकम् ।
कोशज्ञानं किमपि न भवत्यल्पशो नापि शास्त्रम्
कारुण्यं ते यदि विरचये त्वत्स्तुतिं नात्मशक्त्या ॥
काव्यप्रणयने दोषाद्भक्तेः किं न्यूनता भवेत् ।
न हीक्षोर्वक्रता लोके माधुर्यमपकर्षति ।
धर्मपुर्या अधिष्ठातः नृसिंह दुरितापह ॥ 2 ॥

त्वन्नाममन्त्रेण नृसिंह शक्यान्यशेषपापानि भृशं निहन्तुम् ।
त्वन्नाममन्त्रेण नृसिंह शक्यं सर्वामयानां शमनं समूलम् ॥
त्वन्नाममन्त्रेण नृसिंह शक्यं दुर्दान्तशत्रुक्षपणं विधातुम् ।
त्वन्नाममन्त्रेण नृसिंह शक्यं निष्कासनं दण्डभृतो भटानाम् ॥
त्वन्नाममन्त्रेण नृसिंह शक्या त्वदीयवैकुण्ठपदप्रपत्तिः ।
श्रीरम्यधर्माख्यपुराधिदेव रंहोहतांहो नरसिंहदेव ॥ 3 ॥

त्वामादिनारायणनामतो ये ध्यातुं विजानन्ति तदीयपादान् ।
साष्टाङ्गमेव प्रणिपातपूर्वं प्रणम्य तेषां सुगुणान् स्तवीमि ॥
परात्परं ये न विदुर्भवन्तं नाहं प्रसिद्धानपि तान् स्मरामि ।
ये श्रेष्ठमात्मानमिहामनन्ति सान्निध्यमेषां न हि रोचते मे ॥
ये सात्त्विका भक्तवरास्त्वदीया दासानुदासोऽस्मि विभो तदीयः ।
श्रीरम्यधर्माख्यपुराधिदेव रंहोहतांहो नरसिंहदेव ॥ 4 ॥

---

1 *एतच्चिह्नाङ्कितानि पद्यानि संस्कृतमयत्वात् यथामूलं विनिवेशितानि । तेटगीतसहितस्य एकैकस्य सीसपद्यस्य तिस्र उपजातयो विरचिताः ॥

 In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

न भूतये त्वानुसरामि लुब्धो न चोपरुन्धे वसुने भवन्तम् ।
स्वर्णं प्रदत्स्वेति न चापि बाधे नान्दोलिकां वाप्युपयाच्यसे त्वम् ॥
नाराधये त्वां खलु भूषणार्थं क्षेत्राणि देहीत्यपि नार्थये त्वाम् ।
न सैन्यविश्राणनमर्थितस्त्वं न चार्दितः पुत्रपशूनपि त्वम् ॥
मदीप्सितं वस्त्विदमेकमेव मोक्षोपलब्धिर्भवतो ममालम् ।
श्री रम्यधर्माख्यपुराधिदेव रंहोहतांहो नरसिंहदेव ॥ 5 ॥

निन्दन्तु मां मन्द इतीह विज्ञा हसन्तु वा दीन इति प्रगल्भाः ।
वदन्त्वनार्याणि वचांसि वीरा भवन्तु दोषैकदृशोऽपरक्ताः ॥
कुर्वन्तु वाक्यैः परुषैः प्रहासं निन्दन्तु मां तीव्ररुषातिदृप्ताः ।
ब्रुवन्त्वसत्यान्यमितोक्तिभिर्वा सान्निध्यभाजोऽपवदन्तु नित्यम् ॥
कल्पद्रुमेणेव कृतावलम्बे मयि त्वयान्यैः किमु पद्मनाभ ।
श्रीरम्यधर्माख्यपुराधिदेव रंहोहतांहो नरसिंहदेव ॥ 6 ॥

त्वां प्रीतये शुद्धहृदा भजामि न स्तोत्रपाठान् कुजनाद्ग्रहीतुम् ।
त्वां जन्मधन्यत्वकृते स्मरामि न तूत्तमश्लोकयुजे समेषु ॥
ध्यायामि मुक्त्यै प्रणिपातपूर्वं न त्वैहिकस्याभ्युदस्य हेतोः ।
स्तोतुं भवन्तं कृतविद्य आसं न त्वात्मकुक्षेः परिपूरणाय ॥
प्रावर्तयन्मां परमार्थलिप्सा न कीर्तिसम्पादनकामनात्र ।
श्रीरम्यधर्माख्य पुराधिदेव रंहोहतांहो नरसिंहदेव ॥ 7 ॥

यमात्मकर्णोपगताः कथास्ते पुण्याः प्रमोदं गमयन्ति नैव ।
त्वदेकचित्तान् प्रविलोक्य धन्यान् यो हर्षलेशं न खलु प्रपन्नः ॥
भक्तांस्त्वदाराधनतत्परान् यो द्वेषान्न खल्वाद्रियतेऽपि दृष्ट्या ।
पादाम्बुजध्यानमिह त्वदीयं यो वर्जयित्वा गमयेत्स्वकालम् ॥
स केवलो व्यर्थतमो हि लोके स सर्वथा सीदति दुर्गतो हि ।
श्रीरम्यधर्माख्यपुराधिदेव रंहोहतांहो नरसिंहदेव ॥8॥

किं गौतमीस्नानविधेः कृती स्याम् सुदुस्सहं मे सलिलस्य शैत्यम् ।
किं तीर्थयात्राभिरुपैमि पुण्यं न पालनं मे नियमस्य शक्यम् ॥
किं दानधर्मैः सुगतिं प्रपद्ये धनं तदर्थं न हि मेऽस्ति किञ्चित् ।
किं सार्थकः स्यां चरितैस्तपोभिर्मुहूर्तमात्रं न मनः स्थिरं मे ॥

In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

क्लेशान्विसोढुं न हि पारयामि शक्त्या भवन्तं मनसा स्मरामि ।
श्रीरम्यधर्माख्यपुराधिदेव रंहोहतांहो नरसिंहदेव ॥9॥

अद्याद्विषं प्राणहरं मनुष्यो न पीडयेदर्थिजनं दरिद्रम् ।
पतेच्च कूपे गलबद्धभारो योषिद्धनं नापहरेद्विवेकी ॥
दावानलाभीलशिखाप्रवेशो वरं परस्त्रीप्रसभप्रसङ्गात् ।
मनाक् प्रियं याचनमेव भुक्त्यै न चौर्यकर्माचरणं कदापि ॥
वरं मृतिस्तुङ्गगिरेर्निपातात् भक्तैः समं ते कलहं न कुर्यात् ।
श्रीरम्यधर्माख्यपुराधिदेव रंहोहतांहो नरसिंहदेव ॥ 10 ॥

*कस्तूरिकातिलकभूषितगर्दभोऽयं शाखामृगो मलयजप्रविलिप्तगात्रः ।
व्याघ्रो ह्ययं मधुरशार्करभक्ष्यभोजी सुस्वादुचूतफलभक्षकसूकरश्च ॥
मार्जालकः सुरभिकुन्दसुपुष्पमालः सौवर्णकुण्डलविभूषणवान् दिवान्धः ।
ज्योत्स्नाप्रभाधवलवस्त्रधरो लुलायः काको ह्ययं कनकपञ्जरवेशितश्च ॥
विद्रोहचिन्तनपरः सततं भवन् यस्त्वन्नाममन्त्रजपनं विदधाति दुष्टः ।
श्रीरम्यधर्माख्यपुराधिदेव रहोहतांहो नरसिंहदेव ॥11॥

गोपस्य दोषो यदि गौरवश्यः प्रजा असत्यो यदि राजदोषः ।
पत्युस्स दोषो यदि दारदौष्ट्यं पितुस्स दोषो यदि पुत्रशाठयम् ॥
नेतुस्स दोषो यदि सैन्यभङ्गो मातुस्स दोषो दुहिताऽसती यत् ।
आरोढृदोषो यदि वाजिदर्पो दुष्टे गजे हस्तिपकस्य दोषः ॥
एवंविधान् ये न विदन्ति दोषान् लोके यथेष्टं विचरन्ति तेऽद्य ।
श्रीरम्यधर्माख्यपुराधिदेव रंहोहतांहो नरसिंहदेव ॥12॥

सौवर्णवस्त्रावरणात्कपेः किं वैधव्यभाजः किमु कुन्दपुष्पैः ।
निर्नासिकाया वरमुक्तया किमन्धस्य जात्या मुकुरेण किं वा ॥
पोटास्त्रियः किं मणिहारतत्या किं क्रूरचित्तस्य वरिष्ठगोष्ठ्या ।
किं स्वैरिणीनां प्रकटप्रवृत्त्या दुष्टप्रवृत्तेः किमु मातृतादेः ॥
यथेष्टवृत्तेः किमु सत्यवाचा श्रुतेः कथानां बधिरस्य किं वा ।
श्रीरम्यधर्माख्यपुराधिदेव रंहोहताहो नरसिंहदेव ॥13॥

क्षेत्रप्रदाने न हि कोऽपि शक्तः क्षेत्रप्रणाशे सकलः समर्थः ।
दुर्भिक्षपीडां न हि कोऽपि पश्येत् समीक्षितारस्तु समे सुभिक्षे ॥

In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

दारिद्र्यभाजं कथयन्ति नैव वदन्ति ऋद्धानधिकृत्य भूरि ।
स्वदारदोषं न हि कोऽपि विद्यात् सर्वः परस्त्रीप्रविगानवाग्मी ॥
एवंविधा यैरधिकारभाजस्त एव निन्द्याः प्रभवोऽत्र नान्ये ।
श्रीरम्यधर्माख्यपुराधिदेव रंहोहतांहो नरसिंहदेव ॥14 ॥

स्वमातृगर्भाद्धनमाहरेत्को नयेच्च तत् स्वेन समं मृतौ कः ।
क्षारान्नमेवात्ति जनः सलक्षो न काञ्चनं वा न मणीन् स भुङ्क्ते ॥
वित्तार्जनाद्गर्वमदौ भवेतां नात्मानमन्वेष्यति सञ्चितं स्वम् ।
अदानसंवर्धितवित्तमन्तर्निखाय भूमौ परिरक्ष्यते यत् ॥
तच्चोरसात् स्याद्धरणीशसाद्वा मध्वन्यगं स्यात् मधुमक्षिकात्तम् ।
श्रीरम्यधर्माख्यपुराधिदेव रंहोहतांहो नरसिंहदेव ॥ 15 ॥

लोकेऽत्र लुब्धो धनसञ्चयार्थी ददाति भिक्षां न हि याचकाय ।
न कापि हानिः स्वयमप्रदाने न दानमन्यैरपि तस्य सह्यम् ॥
स्वस्येव वित्तस्य विनाशरक्षी कर्णेजपो दातुरजस्रमेषः ।
नन्दत्ययं याचनमोघतायां शोचत्यसावर्थिजनस्य सिद्धिम् ॥
एवंविधः क्रूरजनोऽत्र सर्वैराहूयतां याचकशत्रुनाम्ना ॥
श्रीरम्यधर्माख्यपुराधिदेव रंहोहतांहो नरसिंहदेव ॥16 ॥

प्रयाणकाले तनुतोऽप्यसूनां ध्यायेन्नरो यस्तव दिव्यमूर्तिम् ।
मुहूर्तमात्रे समुपैति स त्वां न क्लिश्यते हस्तगतो यमस्य ॥
आनन्दमग्नो भजते भवन्तं यस्तस्य पुण्यं किमिति ब्रवाम ।
त्वद्दास्यभाजां भवतीह मोक्षो दूरे त्वपास्ता नरकस्य वार्ता ।
तुच्छा जनास्ते न विदुर्महिम्नो मुक्तिस्तु तेषामतिदुर्लभैव ।
श्रीरम्यधर्माख्यपुराधिदेव रंहोहतांहो नरसिंहदेव ॥17 ॥

त्वमेव नीलाभ्ररुचे पिता नः पद्मालया नो जननी च लक्ष्मीः ।
त्वदीयभक्ताः सुहृदो यथार्थास्तव प्रसादः सुमहद्धनं नः ॥
विज्ञानजातं तव कीर्तनानि नित्यं च सौख्यं भवदीयसाह्यम् ।
विद्यानवद्या तव नाममन्त्रो ध्यानं त्वदङ्घ्र्योश्च जपोऽस्ति नित्यः ॥
समर्पितस्ते तुलसीछदोऽपि सर्वामयानां विनिवारणश्च ।
श्रीरम्यधर्माख्यपुराधिदेव रंहोहतांहो नरसिंहदेव ॥18 ॥

In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

आयुष्यकालं सकलं भजे त्वां यद्विस्मृतिं ते मरणे विशङ्के ।
यदा परेताधिपकिङ्करा मे प्राणान् शरीरादपहर्तुकामाः ॥
यदाभिभूतः कफवातपित्तैः उद्भूतकम्पो विवशश्च वर्ते ।
तदात्मनस्त्वां रसनेन किं नु नारायणेत्यादरतो ह्वयामि ॥
ध्यायामि ते नाम तदद्य भक्तया कर्णौ दयालो वितराब्धिशायिन्।
श्रीरम्यधर्माख्यपुराधिदेव रंहोहतांहो नरसिंहदेव ॥19॥

न वेत्ति भूतात्मकपिण्डनाशो भवेत्कदेति प्रथितोऽपि विद्वान् ।
वदेयुरायुश्शतवर्षमानं श्रद्धेयमेतन्न हि लोकविद्भिः ॥
बाल्येऽथवा यौवनसङ्गतौ वा वृद्धत्वयोगे यदि वा जरायाम् ।
ग्रामे वने वा सलिलस्य मध्ये कदा म्रियेत क्षण एव कस्मिन् ।
ध्रुवा मृतिस्त्वां तदवैतु धीमान् देहे स्थिते वस्त्विव दीपसत्त्वे |
श्रीरम्यधर्माख्यपुराधिदेव रंहोहतांहो नरसिंहदेव ॥20॥

माता पिता दारसुतास्तथाप्ताः श्यालाग्रजातानुजमातुलाश्च ।
इत्यादिबान्धव्यभृतस्समेऽपि न प्रेतमर्त्याननुयन्ति लोके ॥
प्राणापहर्तॄन् शमनस्य दूतान् प्रसह्य युद्-ध्वापि न वारयेयुः |
शोकप्रतप्ता अपि बन्धवोऽस्य न जीवितं द्राघयितुं समर्थाः ॥
तद्बान्धवेभ्यस्सुधियावतार्य त्वय्येव संरक्षकता निवेश्या ।
श्रीरम्यधर्माख्यपुराधिदेव रंहोहतांहो नरसिंहदेव ॥21॥

सम्बोधनेऽप्युच्चतरे कृते न प्रत्युक्तवांस्त्वं किमु मौनितैषा ।
प्रणामपूर्वं कृतयाचनो न दृग्गोचरस्त्वं किमु धाष्ट्र्यमेतत् ॥
अनन्यगत्या शरणं वृतोऽपि दत्से न भाग्यं किमिदं महत्त्वम् ।
अचञ्चले पादनिषेवणेऽपि नासाद्यसे कीदृगिदं हि शाठ्यम् ॥
किं बाधनेनेदृशबालिशस्य मुक्तिप्रदावेप्ससि तुष्टिलाभम् ।
श्रीरम्यधर्माख्यपुराधिदेव रंहोहतांहो नरसिंहदेव ॥22॥

त्वन्नामसङ्कीर्तनगीतिभिस्त्वां न नारदो रञ्जयितुं सदाहम्।
त्वत्पादपङ्केरुहसेवया न शबर्यहं तोषयितुं भवन्तम्।
आबाल्यमाह्लादयितुं च भक्त्या प्रह्लादनामास्मि न भक्तवर्यः।
स्तोतुं च काव्यग्रथनेन नाहं व्यासः कवीनां कविराद्यभूतः॥

In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

अज्ञश्च मूर्खश्च नराधमोऽहं हीनश्च मां पाहि जगत्पते त्वम्।
श्रीरम्यधर्माख्यपुराधिदेव रंहोहताहो नरसिंहदेव ॥23॥

अभ्यास्थमाख्यातुमसत्यवाचो नाचिन्तयं भाषितुमेकसत्यम् ।
सत्कार्यविघ्नाचरणं व्यतानि नाकारि किञ्चिज्जनतोपकारि ॥
पर्यग्रहीषं परकीयमर्थं न पर्यचैषं स्वधनप्रदानम् ।
दानं परेषां न मया विषेहे न दापने तैर्विदधे मयाऽल्पम् ॥
पङ्केरुहाक्षास्मि महापराधः क्षमस्व पापान्यखिलानि देव ।
श्रीरम्यधर्माख्यपुराधिदेव रंहोहतांहो नरसिंहदेव ॥24॥

यावन्नरो जीवति भूतलेऽस्मिन् संसारसङ्गाद्दत एव तावत् ।
अशेषपापाचरणप्रसक्तः त्वत्प्राप्त्युपायं न बुभुत्सतेऽयम् ॥
यदान्तकाले शमनस्य दूतैः स्वलोकमाकृष्य स ताड्यमानः ॥
असह्यबाधो विलपन् बहूच्चैः त्रात्रे च दिक्षु प्रहितार्तचक्षुः ।
धन्यस्तदा कः प्रविमोचयेत्स्वं मोक्षोऽभविष्यद्यदि भक्तिरादौ ॥
श्रीरम्यधर्माख्यपुराधिदेव रंहोहतांहो नरसिंहदेव ॥25॥

विद्याधिका नैव जनार्हणार्हाः सभाग्रगण्यास्तु निरक्षरास्याः ।
यथार्थवाचो जनताविरुद्धाः आप्ता जना ये वितथं वदन्ति ॥
दारिद्र्यभाजः खलु दानशीला आढ्याः पुनर्लुब्धतमा भवन्ति ।
व्याध्यादिपीडाः कृतपुण्यकार्या दुष्टाः पुनर्वृद्धिमुपेयिवांसः ॥
त्वद्याचकानामतिदुर्बलत्वं त्वं केवलो नः शरणं शरण्य ।
श्रीरम्यधर्माख्यपुराधिदेव रंहोहतांहो नरसिंहदेव ॥26॥

व्याघ्रान्निहन्याद्भुजयुग्मशक्त्या भुजङ्गकण्ठग्रहणं च कुर्यात् ।
विद्रावयेद्भूतपिशाचकोटीः निवारयेच्चापि मनुष्यरोगान् ॥
गिलेत्समुद्वेगकरं च तिक्तं भिन्द्यात् कृपाणं निशितं करेण ।
क्लेशाद्विशेत् कण्टकसञ्चयं वा कुर्यान्नरो बद्धमुखं लुलायम् ॥
न ज्ञानबोधेन खलान् धरण्यां सौजन्ययुक्तान्निपुणो विदध्यात् ।
श्रीरम्यधर्माख्यपुराधिदेव रंहोहतांहो नरसिंहदेव ॥27॥

क्षेत्राणि पुण्यान्यखिलानि गच्छेत् गाहेत मुख्यासु नदीषु यत्नात्
सन्ध्यामुपासीत गृहीतनासः आवर्तयेच्चापि जपाक्षमालाम् ॥

In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

ब्रूयाच्छ्रुतीनां सविमर्शमर्थं यजेत सर्वैः क्रतुभिः प्रशस्तैः ।
दद्याद्धनस्यार्थिजनाय कोटीः आन्तं भवेन्नैष्ठिककर्मकोऽपि ॥
न केवले त्वच्चरणाब्जयुग्मे युञ्जीत चित्तं परतो निवर्त्य ।
श्री रम्यधर्माख्यपुराधिदेव रंहोहतांहोनरसिंहदेव ॥28॥

त्वदीयवृत्तश्रवणं यदि स्यात् किं कर्णयोः कुण्डलधारणेन ।
त्वद्दर्शनव्यापृतता भवेच्चेत् किं हस्तयोः कङ्कणबन्धनेन ॥
स्याच्चेत् त्वदङ्घ्रिप्रणिपातशीलं किं जात्यरत्नाभरणेन मूर्ध्नः ।
त्वदीयनामस्मरणं भवेच्चेत् कण्ठस्य सन्मौक्तिकहारतः किम् ॥
पूजा त्वदीयैव समस्तभूषा न रोचतेऽलङ्करणान्तरं मे ।
श्रीरम्यधर्माख्यपुराधिदेव रंहोहतांहो नरसिंहदेव ॥29॥

न स्तौति यत्त्वां भुवनैकनाथं मुखं हि तच्छून्यगृहं प्रदुष्टम् ।
दिदृक्षुणी ये न भवन्तमीडयं नेत्रे भवेतां लशुनोपमे ते ॥
न सेवते यो भजनीयमूर्तिं कायस्स पण्येतरचर्मभस्त्रिः ।
ये कौतुकात्ते शृणुतः कथां न श्रोत्रे हि रन्ध्रे कठिनाश्मसंस्थे ॥
न भक्तिमान् यस्त्वयि मानवः स्यात् स एष पादद्वयवल्लुलायः
श्रीरम्यधर्माख्यपुराधिदेव रंहोहतांहो नरसिंहदेव ॥30॥

विद्योपलब्धिर्विसनाशनार्थं पश्वर्जनं क्षीरसमृद्धये च ।
दारक्रिया स्याद्विषयोपभुक्त्यै पुत्रोपलम्भश्च परत्र गत्यै ॥
सैन्योपक्लप्तिः परराजभीत्यै नाशाय शस्त्राभ्यसनं हि सर्वम् ।
दानं भवेद्भाविधनस्य लब्ध्यै शिक्षा दृढा स्वोदरपूरणाय ॥
विहाय कामानितरानजस्रांस्त्वदेकभक्तिर्भवतीह मुक्त्यै ।
श्रीरम्यधर्माख्यपुराधिदेव रंहोहतांहो नरसिंहदेव ॥31॥

तिष्ठेच्छरीरं न सहस्रवर्षं न शाश्वतं वा द्रविणं धरण्याम् ।
न दारपुत्रा अनुयान्ति मर्त्यं भृत्या मृतिं वा न निवारयेयुः ॥
न जीवयेत्स्वं भुवि बन्धुजातं शौर्यं बलं नाप्युपकारि किञ्चित् ।
भोगैस्सहस्रैर्विभवैश्च पूर्णः नयेन्न कौपीनमितः परत्र ॥
आलर्कचेष्टाः प्रविहाय ये त्वां भजन्ति तेषां परमा सुखाप्तिः ।
श्रीरम्यधर्माख्यपुराधिदेव रंहोहतांहो नरसिंहदेव ॥32॥

In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

अगण्यदुर्नीतिरहं नृसिंह विमृश्यमाने न गुणो ममैकः ।
नाहं परस्त्रीविरताभिलाषः समृद्धिरन्यस्य सुदुस्सहा मे ॥
एवं विधामङ्गलबुद्धिरस्मि सर्वा मदीयाः कृतयोऽतिनीचाः ।
पापिष्ठमेतादृशमत्र पृथ्व्यां अजीजनस्त्वं कुत एव हेतोः ॥
यतो भवान् मे जनकस्ततो मां त्रायस्व सोड्ढ़्वा बहुलापराधान् ।
श्रीरम्यधर्माख्यपुराधिदेव रंहोहतांहो नरसिंहदेव ॥ 33 ॥

अभ्यस्तवानस्म्यहमन्यनिन्दां स्तुतौ पुनस्ते न मया प्रवृत्तम् ।
मनोऽन्यकान्तासु मया निबद्धं ध्याते त्वदीये चरणाम्बुजे न ॥
कृतोऽन्यवृत्तश्रवणाभिलाषः न व्यापृतं त्वच्चरितावबोधे ।
सम्पादितं सस्पृहमेव पापं न त्वार्जितः पुण्यकणः कदाऽपि ॥
न ह्यत्र किञ्चिज्ञननस्य लोके दृष्टं फलं मे भवितास्मि कीदृक् ।
श्रीरम्यधर्माख्यपुराधिदेव रंहोहतांहो नरसिंहदेव ॥34 ॥

कफादिरोधादवसानकाले ध्यायामि वा नेति तदद्य कुर्वे ।
नृसिंह लक्ष्मीश नृसिंहदेव दैत्यान्तकाहस्करकोटिकान्ते ॥
गोविन्द विश्वाधिप विश्वपोप भुजङ्गशायिन् मधुकैटभारे ।
प्रह्लादसत्राणपराब्जनाभ लोकेश पीताम्बर वेदवेद्य ॥
एवंविधैः सुप्रथितामिधानैः ध्यायाम्यजस्रं मनसा भवन्तम् ।
श्रीरम्यधर्माख्यपुराधिदेव रंहोहताहो नरसिंहदेव ॥35 ॥

धनायुरारोग्यसुतादि सर्वं भवान् प्रदत्ते सकलस्य कर्ता ।
विद्याप्रदानेन सभास्वनिन्द्यपदस्य हेतुश्च भवान् दयाब्धे ॥
कुर्वन्नवद्येतरवर्तनं त्वं लोकस्य सुश्लाघयशःप्रदाता ।
धीभक्तिवैराग्यधनं प्रकल्प्य मोक्षप्रदाताऽपि भवान् जनस्य ॥
आज्ञा जनेभ्यो विविधाः प्रदाय मोघप्रयत्नान् सफलीकरोषि ।
श्रीरम्यधर्माख्यपुराधिदेव रंहोहतांहो नरसिंहदेव ॥36 ॥

सश्रद्धरक्षाविषयीकृतोऽपि कायो न नित्यां स्थितिमेति लोके ।
रोगः कदा कश्च ससम्भवो नः न ज्ञायते नापि स वारणीयः
निषेवितेऽप्यौषधसञ्चये नः कर्मक्षयादेव गदस्य शान्तिः ।
परश्शता वैद्यवरा मिलित्वा न मारकव्याधिहतौ समर्थाः ॥

In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

उत्क्रान्तिकाले समुपस्थिते नः आत्मा न काये क्षणमत्र तिष्ठेत्।
श्रीरम्यधर्माख्यपुराधिदेव रंहोहतांहो नरसिंहदेव ॥37॥

सयज्ञसूत्रः कृतसान्ध्यकर्माप्यब्राह्मणो ब्रह्मधिया विहीनः ॥
श्रीचूर्णमृद्भ्यां विहितोर्ध्वपुण्ड्रोऽप्यवैष्णवः स्याद्यदि विष्वक्सेवी ।
न भस्मना दिग्धललाटपट्टः पिनाकिपूजामविधाय शैवः।
कषायवर्णे वसने वसानोऽप्यवीतकामो न भवेद्यतीन्द्रः॥
धृत्वापि वेषानिह लौकिकान्यो गुरुं न सेवेत न मुक्तिमान् सः।
श्रीरम्यधर्माख्यपुराधिदेव रंहोहतांहो नरसिंहदेव ॥38॥

नृसिंहदेव त्वयि बद्धभावे मय्यादरं दर्शय तावकीने ।
श्रान्तो भवद्याचनयाहमासं अवाप्तकामं कुरु साम्प्रतं माम्॥
हर्षेण मां प्रेषय देवलोकं इहैव वा स्थापय मर्त्यलोके।
वैकुण्ठमारोपय वातितोषात् निपातयेर्वा निरयेऽतिकोपात्॥
संस्थापिताय क्वचनापि मह्यं अविस्मृतिं तेऽनुगृहाण नित्याम् ।
श्रीरम्यधर्माख्यपुराधिदेव रंहोहतांहो नरसिंहदेव ॥39॥

आदेहपातात् प्रविमोहसिन्धौ जनो निमज्जत्यतिमूढबुद्धिः ।
नित्यानशेषान् विभवान् विचिन्त्य षट्कं भ्रमाणां न जहाति कोऽपि॥
बद्धस्सदा संसृतिबन्धनैश्च गुरोः प्रसादं न समीहतेऽयम् ।
धीभक्तिवैराग्यवतोऽवलोक्य निन्दां विना स्थातुमशक्त एषः॥
असत्कुला दुष्टधियश्च सर्वे न पारयन्ति प्रविलोकितुं त्वाम् ।
श्रीरम्यधर्माख्यपुराधिदेव रंहोहतांहो नरसिंहदेव ॥40॥

यदा मयासादितमत्र जन्म ततः परं पापततिर्मयाप्ता।
बुद्ध्याप्यबुद्ध्यापि कृतैश्च पापैः सम्पीडितोऽहं भृशमब्जनाभ।
महान् प्रयासोऽस्त्यनुभूतिकालेष्वित्युच्यमाने सुमहद्भयं मे॥
बाधानिवृत्त्यै प्रपलायनं तु यत्र क्वचिन्मे न हि शक्यमस्ति ॥
अतो भवन्तं शरणं प्रपद्ये विच्छिद्य बाधानव मां नृसिंह ।
श्रीरम्यधर्माख्यपुराधिदेव रंहोहतांहो नरसिंहदेव ॥41॥

अकार्यकृत्त्वं दुरितालवाल इति ब्रुवन् मा भव दोषदर्शी।
अद्यैव मां दण्डय दण्डनीयं आन्तं त्वया नात्र विलम्बनीयम् ।

 In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

क्रूराः श्रुता दण्डधरस्य दूताः तद्धस्तगं मा कुरु मां प्रपन्नम् ॥
दासेषु दण्डे विहिते त्वयैव मा मेति को वा विनिवारयेत्त्वाम् ।
दासान् यदा दण्डयसीतरैस्त्वं स्यादप्रतिष्ठा तव मानिषाद ।
श्रीरम्यधर्माख्यपुराधिदेव रंहोहतांहो नरसिंहदेव ॥42॥

आजन्मनो मे जननीसकाशात् न पुण्यकार्यं रचितं मयैकम् ।
नैकादशीसुव्रतमप्यधारि न तीर्थयात्राभिगमोऽप्यकारि ॥
नाकार्षमेकं परमार्थकृत्यं विश्राणिता नार्थिजनाय भिक्षा ।
नानंसिषं ज्ञानवतः कदापि न दानमेकं व्यदधां परमै ॥
त्वय्येव विश्वासमुपेयिवांसं त्रायस्व मां त्वं शरणं प्रपन्नम् ॥
श्रीरम्यधर्माख्यपुराधिदेव रंहोहतांहो नरसिंहदेव ॥43॥

कः पक्षिजात्यै प्रददे तदन्नं तृणादिकं को व्यतरन्मृगेभ्यः ।
कोऽभोजयद्वा वनचारिबृन्दं कोऽपाययद्वून् जलमुद्धृतं च ॥
को मातृगर्भस्थशिशून् पुपोष पयः फणिभ्यो वितताार कश्च ।
कोऽसञ्जयद्भृङ्गततेर्मरन्दं कोऽचीक्लृपद्बालतृणं पशुभ्यः ॥
त्वमेव पुष्णासि हि जीवलोकं त्वदन्यदाता न हि दृश्यतेऽत्र ।
श्रीरम्यधर्माख्यपुराधिदेव रंहोहतांहो नरसिंहदेव ॥44॥

ब्रह्मादिसंसेव्य भवन्ति दासाः परस्सहस्रा न दरिद्रता ते ।
विक्षिप्तचित्तं बहुकार्यभारात् मा विस्मरेमं विभवातिरेकात् ॥
नैकेषु ते भृत्यवरेषु सत्सु नीचादितस्ते क इवोपकारः ।
त्वत्प्रीतिदं कर्तुमनीश्वरोऽहमासं समासादितमोघजन्मा ॥
नरेषु सर्वेष्वधमोऽहमेव निपातयास्मिन् करुणार्द्रदृष्टिम् ।
श्रीरम्यधर्माख्यपुराधिदेव रंहोहतांहो नरसिंहदेव ॥45॥

यतो भवान्मे जनकः पितातो न विप्रयोगो न च विस्मृतिस्ते ।
न प्रार्थयेऽन्यान् भरणं मदीयं जानीहि तत्त्वं भवदेकनिष्ठम् ॥
प्रकट्यते चेदसमर्थतात्र सर्वाग्रतः स्यात्कलहस्त्वया मे ।
धनं न चेत्ते स्वधृतं किरीटं विक्रीयतां कङ्कणकुण्डलादि ॥
स्वशङ्खचक्रे प्रतिभूत्वकारी मामन्ततोऽच्छद्म पुषाण नाथ ।
श्रीरम्यधर्माख्यपुराधिदेव रंहोहतांहो नरसिंहदेव ॥46॥

In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

त्वां सेवमानाय चिराय नाथ किं वेतनं मे न ददासि देयम्।
न सामवाक्यान्युपकुर्वतेऽत्र निस्संशयं स्यात्कलहस्त्वया मे॥
त्वं साधुरेवेत्यभिमान्यमानः प्रायापयं कालमिमं सुदीर्घम्।
सुदुस्सहस्तेऽतिविलम्ब एष सज्जोऽस्म्यहं दण्डय मां यथेष्टम्॥
न चेद्भवान् मामनुकम्पतेऽद्य विश्रृङ्खलस्सन् कलहं करिष्ये।
श्रीरम्यधर्माख्यपुराधिदेव रंहोहतांहो नरसिंहदेव ॥47॥

पर्यङ्कभूतो भवतस्स शेषो निर्व्यूढवृत्तिः पवनेन दृष्टः।
खगाधिराजस्तव वश्ययानं भुजङ्गभोजी स्वतनूं बिभर्ति॥
पद्मालया गच्छति ते कलत्रं सदार्हणायै गृहिणां गृहाणि।
दिने दिने भक्तवराश्च तुभ्यं पक्वान्नजातं ददते सभक्ति॥
एवं चलन्त्यां निजदेहवृत्तौ काचस्य नैकस्य भवेव्द्ययस्ते।
श्रीरम्यधर्माख्यपुराधिदेव रंहोहतांहो नरसिंहदेव ॥48॥

कदा भवद्दर्शनभाग्यमीयामुपोषिताभ्यामिव लोचनाभ्याम्॥
रूपं निजं दर्शय दर्शनीयं चेतो यथा स्यान्मम सप्रमोदम्।
न पापकृद्दर्शनगोचरः स्यामिति प्रतिज्ञां कठिनामकार्षीः।
दीनावनः स्यादयमेक एवेत्यश्रौषमास्यान्महतां प्रति त्वाम्॥
अहो कथं ते ववृधे यशोऽत्र द्रोही कथं त्वां समुपैम्यनिन्द्यम्।
श्रीरम्यधर्माख्यपुराधिदेव रंहोहतांहो नरसिंहदेव ॥49॥

शरीरमामा खलु चर्मभस्त्रिः असारमेतस्य जुगुप्स्यमन्तः।
रक्तञ्च मांसञ्च सिरास्थिजातं पुरीषकोशो नवसङ्ख्यरन्ध्रम् ॥
वर्षातपौ तत्सहते न तीव्रौ न क्षुत्पिपासे क्षमतेऽल्पतोऽपि।
सर्वामयानां निलयो हि देहः स्थिरेतरत्वाज्जलबुद्बुदाभः॥
प्राणेषु यातेषु शरीरमेतत् श्मशानयोग्यं न किमप्यनेन।
श्रीरम्यधर्माख्यपुराधिदेव रंहोहतांहो नरसिंहदेव ॥50॥

त्वत्पादतीर्थादपयान्ति रोगा अलं सुवैद्यैरलमौषधैर्मे ।
सख्यं वहंस्त्वां सततं निषेवे संस्थापयेमं तव दासकोटौ॥
स्मरामि चक्रं ग्रहवारणाय न घोररक्षाभजनं समीहे।
भजे त्वदंघ्री उरगक्षतोऽहं मन्त्रौषधी नैव विचिन्तयामि॥

In Public Domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

उपस्थितो वैद्यवरो मम त्वं विभेमि न क्लेशपरम्परायाः ।
श्रीरम्यधर्माख्यपुराधिदेव रंहोहतांहो नरसिंहदेव ॥51॥

पिण्डार्थमत्यल्पजनैः क्षुधार्तो निन्दासहस्रास्पदतां प्रणिन्ये ।
दारात्मजातेष्वनुरागयोगात् भ्रमामि देशेष्वखिलेष्ववश्यः ॥
दारिद्र्यरक्षोग्रहणान्निमित्तात् कार्या मयासीत्कुजनस्य सेवा ।
मदीयचेतस्यभिमानयोगात् भयानुभूतिः परतः प्रसक्ता ॥
संसारवार्धिं तरितुं न शक्तः सहस्रधा प्रार्थनमेव कुर्वे ।
श्रीरम्यधर्माख्यपुराधिदेव रंहोहतांहो नरसिंहदेव ॥52॥

सद्भिः समं स्यात्कलहादनर्थः विरोधिभावेन कविष्वनर्थः ।
दीनाभिघातेन भवेदनर्थः स्यादर्थिनां दुःखजनेरनर्थः ॥
भक्तापचाराचरणादनर्थः गुरोश्च वित्तापहृतेरनर्थः ।
दारिद्र्यभाक्कुत्सनतो ह्यनर्थः विगर्हणात्पुण्यवतामनर्थः ॥
ये निन्द्यकार्याणि चरन्ति दुष्टाः सञ्चीयते तैर्निरयो हि वित्तम् ।
श्रीरम्यधर्माख्यपुराधिदेव रंहोहतांहो नरसिंहदेव ॥53॥

परस्य लुभ्येद्द्रविणादिने यः कांक्षेच्च यो वा परकीयकान्ताः ।
यश्चार्थिवित्तापहतिं विदध्यात् यो वारयेदन्यजनस्य दानम् ॥
कर्णेजपः स्यात्समितिस्थितो यो यः पक्षपातेन वदेच्च साक्ष्यम् ।
यो विष्णुदासान् प्रहसेद्विलोक्य यो धर्मनिष्ठान् समुपालभेत ॥
प्रजाः पशुन् यो विहिनस्ति पापः स हिंस्यते कालभटैर्गदामिः ।
श्रीरम्यधर्माख्यपुराधिदेव रंहोहतांहो नरसिंहदेव ॥54॥

मां पाहि मां पाहि नृसिंह तात मां रक्ष संरक्ष वितीर्णकाम ।
प्रसीद मय्यार्तिहर प्रसीद गतिर्भवान्मे सुगतिस्त्वमेव ॥
त्वं पालयेमं परिपालयेमं त्रायस्व मां त्राणपरो भवास्य ।
कृतागसं मर्षय मर्षयेमं हस्तं गृहाणास्य गृहाण हस्तम् ॥
सुरस्तुत त्वां शरणं गतोऽहं निशम्य याञ्चां कुरु मां कृतार्थम् ।
श्रीरम्यधर्माख्यपुराधिदेव रंहोहतांहो नरसिंहदेव ॥55॥

विस्फारिताक्षः प्रविलोक्य दासान् बद्धाञ्जलिर्यः प्रणमेत्त्वदीयान् ।
त्वद्भक्तवर्यैः कथिताः कथा यः श्रृणोत्यतृप्यन् विनयेन नम्रः ॥

In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

तवागतान् यो निजसद्म दासान् अग्रासनेऽर्चत्युपवेशनेन ।
जातिं कुलं वाप्यविमृश्य यस्ते भक्तानुपैति प्रणिपातपूर्वम् ॥
धन्यो ह्ययं भागवतोत्तमश्च तद्दर्शनं स्यात्सुकृतस्य हेतुः ।
श्रीरम्यधर्माख्यपुराधिदेव रंहोहतांहो नरसिंहदेव ॥56॥

किं पञ्जरान्तर्निहितोऽपि काकः कीरो यथा संलपितुं समर्थः ।
किं रासभः प्रग्रहदानमात्रात् प्रेक्ष्यप्लुतो वाह इव प्रयाति ॥
आधोरणेनाहितशिक्षणः किं दन्तीव गन्तुं प्रभवेल्लुलायः ।
गृध्रोऽपि सम्यक्परिपोषितः किं क्षमः खगान् श्येन इव ग्रहीतुम् ॥
संसेवितुं त्वां कुजना नियुक्तास्त्वद्भक्तवर्या इव किं भजेयुः ।
श्रीरम्यधर्माख्यपुराधिदेव रंहोहतांहो नरसिंहदेव ॥57॥

पृथ्वीसुरः शिक्षितवेदशास्त्रो यागक्रियायापितसर्वकालः ।
प्राभातिकस्नानपरश्च कर्मी निर्विघ्ननिर्वर्तितनित्यकर्मा ॥
दान्तो गृहीतानशनव्रतश्च तुर्याश्रमी तद्व्रतलिङ्गधारी ।
अशेषदानाचरणप्रसक्तः पुण्यापगाक्षेत्रचयोपगन्ता ॥
त्वत्सक्तचित्ता यदि न स्युरेते बाह्या भवेयुस्तव दिव्यधाम्नः ।
श्रीरम्यधर्माख्यपुराधिदेव रंहोहतांहो नरसिंहदेव ॥58॥

कारुण्यवार्धे मम यावदायुः स्नेहादसद्भिस्सह दुष्टतासीत् ।
मामाद्रियस्वाशनवस्त्रदानैः सर्वेश मे त्वं जनकः पितासि ॥
मदन्तकाले मयि पक्षपातात् सम्प्रेष्यतां मां प्रति ते भटालिः ।
आकृष्य मां नेतुमुपागतेभ्यस्त्रातुं सुदीनं यमकिङ्करेभ्यः ॥
मामन्ततः प्रापय सन्निधिं ते त्वदाश्रवं मां सततं विधेहि ।
श्री रम्यधर्माख्यपुराधिदेव रंहोहतांहो नरसिंहदेव ॥59॥

तवैव विश्वासयुतोऽस्मि दासस्तत्पातयास्मिन् सदयं कटाक्षम् ।
बद्धाञ्जलिर्द्रोहितया न गण्यो नाहं परस्ते प्रणतार्तिहारिन् ॥
भजामि भक्त्या तव पादपद्मे न प्रार्थयेऽन्यान् कुरु मे प्रसादम् ।
श्रेष्ठोऽसि दातृष्वविलम्बितो मां त्रायस्व विध्वस्तमदीयपापः ॥
मनोरथान् पूरय भिन्धि चिन्तां पुषाण मां त्वं सततं दयस्व ।
श्रीरम्यधर्माख्यपुराधिदेव रंहोहतांहो नरसिंहदेव ॥ 60 ॥

In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

अशिक्षि विद्येति न गर्वितोऽहं नाघोषयं स्वं धनधान्यपूर्णम् ।
न द्रव्यवानित्यभवं न नम्रो नात्मानमाचक्षि च दानशौण्डम् ॥
पुत्री किलास्मीति मया न हृष्टं नामादयन्मां खलु भृत्यसम्पत् ।
न शौर्यलक्ष्म्याप्यभवं प्रमत्तो नात्मा मयामन्यत कार्यशूरः ॥
गतं न मार्गे जनसम्मते वा त्वय्येव विश्वासमुपैमि नाथ ।
श्रीरम्यधर्माख्यपुराधिदेव रंहोहतांहो नरसिंहदेव ॥61॥

अभ्यर्थनं लुब्धजनस्य नीचं न्यासः परत्रात्मधनस्य नीचः ।
संसेवनं चावगुणस्य नीचं नीचो निवासः परकीय गेहे ॥
स्पर्धोपलम्भो धनिना च नीचो विरक्तबन्धूपगमोऽपि नीचः ।
निस्स्वस्य नीचोऽप्यधमर्णभावो नीचः प्रसङ्गः सह जारचोरैः ॥
संवृत्त एवास्मि तवाद्य दासो विना त्वया मे जननं हि नीचम् ।
श्रीरम्यधर्माख्यपुराधिदेव रंहोहताहो नरसिंहदेव ॥62॥

वेदाक्षरैर्दासजनस्य किं स्यादज्ञस्य किं वा मधुरैः प्रगीतैः ।
किं तत्त्वबोधैः पशुपालकस्य विटस्य विष्णोश्चरितैः श्रुतैः किम् ॥
किं ग्रन्थरत्नैर्बहुगर्ह्यवाचः किं भ्रान्तिशीलस्य च विष्णुभक्त्या ।
लुब्धस्य किं दातृतया गुणेन सत्सङ्गतो दुष्टभटस्य किं वा ॥
कुरात्मनां त्वय्यभिकाङ्क्षया किं पापात्मनां किं करुणार्द्रवृत्त्या ।
श्रीरम्यधर्माख्यपुराधिदेव रंहोहतांहो नरसिंहदेव ॥63॥

दाता पिता त्वं हि मदिष्टदैवमागस्कृतं मर्षय मां नृसिंह ।
सोढापराधश्च मयि प्रसीद गतिर्भवान्मे निगमान्तवेद्य ॥
दौरात्म्यहेतोर्मम नातिरुष्टो भवेद्भवानित्यहमर्थये त्वाम् ।
अभ्यर्थनाभिर्मम मुक्तिदातस्त्रायस्व कारुण्ययुतो दयालो ।
महाप्रभुं त्वामनुयामि शश्वत् प्रकाशितात्मा परिपालयेमम् ॥
श्रीरम्यधर्माख्यपुराधिदेव रंहोहतांहो नरसिंहदेव ॥64॥

भवत्कथा यश्शतशः शृणोति पराङ्मुखोऽयं परवृत्तवित्तेः ।
यस्स्यात् त्वदीयस्तुतिपूर्णजिह्वो निर्यान्ति नास्मात् खलु दुष्टवाचः ॥
भक्त्यानुगच्छेत् सततं च यस्त्वां न सोऽनुधावेद्धनमत्तचित्तान् ।
स्मरेच्च यस्त्वां सततं प्रमोदात् न चिन्तयेदप्यसतां स नाम ॥

In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

ध्रुवं भवन्तं शरणं प्रपन्नो देवान्तरं नोत्सहते प्रपत्तुम् ।
श्रीरम्यधर्माख्यपुराधिदेव रंहोहतांहो नरसिंहदेव ॥65॥

अप्यर्थितस्त्वं दयसे न कस्मात् सम्बोधितो न प्रतिवक्षि किं त्वम् ।
प्रत्युक्तितः किं च्यवसे पदात्त्वं किं नास्यचन्द्रः तव दर्श्यते मे ॥
संस्कारमर्हेच्छरणं प्रपन्नो न साम्प्रतं तं परिहर्तुमेव ।
अचिन्त्यमानान् भवतैव दासान् कोऽन्यः समीक्षेत दयाम्बुराशे ॥
त्वमेव दाता जननी पिता च त्वत्पादपद्मे प्रणतः प्रपद्ये ।
श्रीरम्यधर्माख्यपुराधिदेव रंहोहतांहो नरसिंहदेव ॥66॥

वेदेष्वधीती धरणीसुरोऽपि रणे विजेता धरणीश्वरोऽपि ।
वाणिज्यकृष्यादिकरोऽपि वैश्यो लोकस्य सेवाप्रसितोऽपि शूद्रः ॥
म्लेच्छोऽपि हस्तस्थविभासुरासिः प्रजोपकारी रजकोऽप्यनिन्यः ।
चण्डालजातिः पशुचर्मपण्यो यः कोऽपि वा स्याद्धरणीतलस्थः ॥
योऽनन्तकल्याणगुणं स्तुते त्वां स एव मोक्षाधिकृतोऽत्र लोके ।
श्रीरम्यधर्माख्यपुराधिदेव रंहोहतांहो नरसिंहदेव ॥67॥

उपात्तविद्यो विजयेत गोष्ठ्यां युध्येत सङ्ख्ये प्रसभोद्धृतारिः ।
पायाच्च राज्यं नृपवंशजातो दद्याद्धिरण्यं च पयस्विनीश्च ॥
नभःस्थिता वा गणयेच्च तारा वदेच्च नामान्यपि चेतनानाम् ।
अष्टाङ्गयोगाभ्यसनं च कुर्यात् पर्णाशनः स्यादजवन्मनुष्यः ॥
न शक्नुयुर्ब्रह्मपिनाकिशक्रास्त्वद्वर्णनं कर्तुमवर्णनीय ।
श्रीरम्यधर्माख्यपुराधिदेव रंहोहतांहो नरसिंहदेव ॥68॥

भवादृशे स्वामिनि नाथ लब्धे भजामि नाहं कुजनान् कदापि ।
न दित्ससे यद्यपि सम्पदं मे कुतो न पूर्येत मितोऽपि कुक्षिः ॥
न दुष्करस्ते क्षुधितस्य पोषो नानल्पकार्यं यदि ते चिकीर्षा ।
अशक्नुवन् याचयसे मया किं कुतस्त्वयाहं विहितो दरिद्रः ॥
सन्दर्शनात् श्राम्यत एवमस्य किं नेत्रनिर्वाणमभीप्ससि त्वम् ।
श्रीरम्यधर्माख्यपुराधिदेव रंहोहतांहो नरसिंहदेव ॥69॥

त्वत्सन्निधिं प्रापमहं वदंस्त्वां मां पाहि पाहीति विमुक्तकण्ठम् ।
मह्यं प्रतिज्ञातवरानदत्वा न शक्यतेऽप्युच्चलितुं तवेतः ॥

In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

निषाद्य चेलं सुदृढं गृहीत्वा निष्क्रष्टुमीहे भवतो मदीयम् ।
ये केऽपि तेऽस्मिन् कलहे सहायास्तेषां जनानामहमप्रधृष्यः ॥
प्रचण्डकोपोऽसि तदद्य जानन् रिरक्षिषुः स्वं परिपालयेमम् ।
श्रीरम्यधर्माख्यपुराधिदेव रंहोहतांहो नरसिंहदेव ॥70॥

प्रह्लाददत्ता उपदाः कियत्यो मुक्तास्त्वयाप्ताः करिणः कियत्यः ।
भूषाश्च का नारदतस्तवासन् कमग्रहारं प्रददेऽप्यहल्या ॥
चिक्रोडतस्ते कियती सपर्या विभीषणात् कस्तव लाभ आसीत् ।
किं पाण्डवास्ते रचितोपकाराः कि द्रौपदी ते द्रविणं व्यतारीत् ॥
एतादृशोऽहं न भवामि किं ते न त्रायसे तानिव मां किमर्थम् ।
श्रीरम्यधर्माख्यपुराधिदेव रंहोहतांहो नरसिंहदेव ॥71॥

बलिं समेतः क्षितिपं सकामः कथं भवान् याचितवान् गतह्रीः ।
वने फलादीन् शबरीवितीर्णान् कथं ग्रहीतुं घटिताञ्जलिस्त्वम् ॥
द्रुतं गतस्त्वं विदुरस्य वेश्म मिष्टान्नभोजी कथमत्र जातः ।
कथं कुचेलात् पृथुकस्य मुष्टिमादाय वेगाद्ग्रसितुं प्रवृत्तः ॥
स्थाने भवान् भक्तजनाय दद्यात् कुक्षिम्भरिर्नार्हसि सङ्ग्रहीतुम् ।
श्रीरम्यधर्माख्यपुराधिदेव रंहोहतांहो नरसिंहदेव ॥72॥

स्तम्भात्समुद्भूय निहत्य रक्षः प्रह्लादमावीर्निजभक्तमार्तम् ।
नक्रोपरुद्धं द्विरदं विषण्णं सत्रातवांस्त्वं लघु सानुकम्पः ॥
विभीषणे त्वां शरणं प्रपन्ने लङ्काधिपत्यं ददिषे त्वमस्मै ।
समर्पयन्तं पृथुकस्य मुष्टिमन्वग्रहीर्वैभवतः कुचेलम् ॥
कुतो न मां तानिव पुष्यसि त्वं न साम्प्रतं ते खलु पक्षपातः ।
श्रीरम्यधर्माख्यपुराधिदेव रंहोहतांहो नरसिंहदेव ॥73॥

व्यासः कुले कुत्र जनिं प्रपेदे वर्णे च कस्मिन् विदुरस्य जन्म ।
कर्णो यशस्वी किल कुत्र जातो वंशो वरिष्ठः क नु लब्धसत्तः ॥
वाल्मीकिरासीत् कतमेऽन्ववाये किंजातिरासीत् स गुहोऽनवद्यः ।
कश्चान्वयः श्रीशुकजन्मपूतः क्व वा शबर्या जननं बभूव ॥
असीत्पवित्रः प्रभवः क एषां दयावतां ते न कुलं न लिङ्गम् ।
श्रीरम्यधर्माख्यपुराधिदेव रंहोहतांहो नरसिंहदेव ॥ 74॥

In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

स्याद्वर्णहीनो वसुधातलेऽस्मिन् आचारवान् नापि भवेन्मनुष्यः ।
धनेऽतिलोभान्न ददीत काचमशिक्षणात्स्याच्च निरक्षरास्यः ॥
भवेत् कृतघ्नः सुजनैर्विगीतः शुण्ठोऽपि वा लोचनदुःखदायी ।
नीचोऽपि वा स्यादयशोनिधानमकिश्चनज्ञः पशुसन्निभो वा ॥
त्वद्भक्तियोगैकपरायणश्चेदनिन्द्यता चास्य भवेच्च मुक्तिः ।
श्रीरम्यधर्माख्यपुराधिदेव रंहोहतांहो नरसिंहदेव ॥75॥

मत्तेभकुम्भोत्पतनोचितः किं सिंहः स्पृशेन्मूषिकमल्पकायम् ।
किं बालचूतप्रसवोपभोजी पिको दशेदर्कदलं स्वचञ्चा ॥
मधुव्रतोऽम्भोजमरन्दपायी पलङ्कषायाः किमुपैति पुष्पम् ।
रसालसुस्वादुफलाभिकाङ्क्षी शुकः किमुन्मत्तफले स्पृहावान् ॥
अभ्यस्तगानस्तव कीर्तनानां किं गातुमिच्छेत्परकीयकीर्तिम् ।
श्रीरम्यधर्माख्यपुराधिदेव रंहोहतांहो नरसिंहदेव ॥76॥

त्वत्पादपद्मद्वितयेऽहमीशे न निश्चलं स्थापयितुं स्वचेतः ।
स्थिरं तदापादयितुं प्रसीद गोपाय गोप्यं तमिमं च दासम् ॥
सरोजनेत्रास्म्यतिमात्रमज्ञस्त्वद्दर्शनं शिक्षय मां विधातुम् ।
मातात्मनः स्तन्यमिवात्मजाय भक्ताय मे भक्तिपयः प्रदाय ॥
प्रेम्णा च पुष्णन् परिवर्धयेमं स्थानं परं प्रापय दासलोके ।
श्रीरम्यधर्माख्यपुराधिदेव रंहोहतांहो नरसिंहदेव ॥77॥

अनाप्नुवंस्त्वन्मुखपद्मसाम्यं पद्मारिरासीत् सकलङ्क एव ।
त्वदक्षियुग्मेन तुलामगच्छदम्भोजजातं सलिले निलीनम् ॥
त्वत्कण्ठसौभाग्यभृतौ निराश अक्रोशदुच्चैस्स्वरतो हि शङ्खः ।
त्वदीयसौन्दर्यपराजितस्सन् बभूव सूनुस्तव सूनबाणः ॥
पद्मालया त्वय्यनुरक्तचेताः देवी तवासीदवियोगसिद्ध्यै ।
श्रीरम्यधर्माख्यपुराधिदेव रंहोहतांहो नरसिंहदेव ॥78॥

अनिन्दको यो हरिदासकोटेः स सर्वशास्त्रेषु भवेदधीती ।
यो वारयेन्नान्यजनाय दानं स्वयं प्रदातेव विराजते सः ॥
न वञ्चयेद्यः पुरुषाननिन्द्यान् सत्कारकारीव विचिन्त्यते सः ।
देवालयक्षेत्रहृतेरहेतुः सौवर्णदेवालयकर्तृतुल्यः ॥

In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

अनन्यवर्षाशननाशकारी स्याद्धर्मशालाकलनोरुकीर्तिः ।
श्री रम्यधर्माख्यपुराधिदेव रंहोहतांहो नरसिंहदेव ॥79 ॥

भुञ्जीय भोगानिहलोकगान् किं कायस्य भोक्तुः स्थिरता न दृष्टा ।
न यावदायुः पटुतात्र लोके स्यादेकरूपास्य कलेवरस्य ॥
शिशुत्वकौमारजरातटाकत्रये निमग्नं भवनं हि वर्ष्म ।
संरक्षितुं तत्प्रयतामहे किं न मृत्युना तद्ग्रसनं निवार्यम् ॥
न श्रद्दधे नाटकरूपमेतत् न जन्मवाञ्छा मम पालयातः ।
श्रीरम्यधर्माख्यपुराधिदेव रंहोहतांहो नरसिंहदेव ॥80 ॥

समीहते त्वद्भजनं मुखं मे जिह्वा चिकीर्षुस्तव कीर्तनानि ।
त्वदर्चनं वाञ्छति हस्तयुग्मं शुश्रूषते कर्णयुगं कथास्ते ॥
सेवां तवैवेप्सति मे शरीरं दिदृक्षते त्वां मम नेत्रयुग्मम् ।
शिरस्त्वदङ्घ्रिप्रणिपातमिच्छत्यहं त्वदीयोऽस्मि न चान्यदीयः ॥
स्वप्ने प्रबोधेऽपि सदा मदीयं चित्तं तवैवाङ्घ्रियुगे विलग्नम् ।
श्रीरम्यधर्माख्यपुराधिदेव रंहोहतांहो नरसिंहदेव ॥81 ॥

स्वयं परं प्राप्यत इत्यसाधुरहंकृतिर्गर्वभरस्य योनिः ॥
मदोऽस्मदीयो नयने पिधाय मुखे हि कामातिशयान्न माति ।
ब्रह्माप्यनिर्माय सुवर्णतोऽस्मान् दौर्गत्यमापादयदेव नूनम् ॥
त्वगस्थिभिस्तुच्छतमैर्विगर्ह्यैः प्रपूत्यशुद्धानि पिधाय सृष्टान् ।
कायानिमान्नाशवतोऽविदित्वा नेक्षामहे कामितया भवन्तम् ॥
श्रीरम्यधर्माख्यपुराधिदेव रंहोहतांहो नरसिंहदेव ॥82 ॥

*सी. गरुडवाहन दिव्यकौस्तुभालङ्कार रविकोटितेज सारङ्गवदन ।
मणिगणान्वितहेममकुटाभरण चारुमकरकुण्डल सन्मन्दहास ॥
काञ्चनाम्बर रत्नकाञ्चीविभूषित सुरवरार्चित चन्द्रसूर्यनयन ।
कमलनाभ मुकुन्द गङ्गाधरस्तुत राक्षसान्तक नागराजशयन ॥
ते. पतितपावन लक्ष्मीश ब्रह्मजनक भक्तवत्सल सर्वेश परमपुरुष ।
भूषणविकास श्रीधर्मपुरनिवास दुष्टसंहार नरसिंह दुरितदुर ॥83 ॥

आसीः कथं त्वं दशरूपधारी किमेकरूपं भवतो दुरापम् ।
कुतः पयस्सागरमध्यगस्त्वं किं नास्ति ते वा मणिहेममहर्म्यम् ॥

In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

भुजङ्गराजं कथमध्यशेथाः मञ्चा न किं ते मृदुतल्पयुक्ताः।
गरुत्मता वाहनवान् कुतस्त्वं नान्दोलिका नाश्वगजं च किं ते ॥
निस्सीमसौभाग्य ! वदेदृशास्ते भोगाः स्वबुद्ध्या परिकल्पिताः किम्।
श्रीरम्यधर्माख्यपुराधिदेव रंहोहतांहो नरसिंहदेव ॥84॥

श्रीवेङ्कटं यद्यगमिष्यमद्रिं नादास्यदन्नं किमु वेङ्कटेशः।
यद्वाप्ययास्यं पुरुषोत्तमं चेद् भृतिर्जगन्नाथत एव मे स्यात्॥
श्रीरङ्गपुण्यस्थलमीक्षितं चेत् प्रवर्धयेन्मां मुदितस्स देवः।
उपागमं चेत्सुपवित्रकाञ्चीं सम्पोषयेन्मां वरदः स देवः॥
क्षेत्रान्तराणां परिवर्जनेन त्वद्धाम्नि तिष्ठामि न चाद्रियेऽहम्।
श्रीरम्यधर्माख्यपुराधिदेव रंहोहतांहो नरसिंहदेव ॥85॥

महावदान्यं प्रविचिन्तयंस्त्वामुपागतो याचितुमेव यत्नात्।
बहूनुपायानहमन्वतिष्ठं परस्सहस्रान् परिगृह्य वेषान्॥
विद्यास्वनेकास्वहमात्मशक्तिं प्रदर्शयन् रञ्जयितुं प्रवृत्तः।
प्रीतोऽसि चेदर्थितमेव दत्वा विधेहि मां त्वं समवाप्तकामम्॥
तुष्टोऽथ न स्या मम विद्यया त्वं न त्वां गमिष्यामि गृहीतवेषः।
श्रीरम्यधर्माख्यपुराधिदेव रंहोहतांहो नरसिंहदेव ॥86॥

विशङ्कमानो मयि दुष्टतां किं स्वप्नेऽपि मे दृष्टिपथं न यासि।
साक्षात्कृतिस्ते सकलस्थ मास्तु भात्यद्य मे चेतसि कोऽप्युपायः॥
आदाय किञ्चिद् दृढदारु तष्ट्वा त्वद्रूपतः स्थापितमेव मेऽग्रे।
प्रदाय दीपागरुधूपगन्धान् सम्पूज्य पुष्पैस्तुलसीदलैश्च॥
आराधये त्वां मधुरान्नभोगैरलं ममेदं हृदि दर्शनं ते।
श्रीरम्यधर्माख्यपुराधिदेव रंहोहतांहो नरसिंहदेव ॥87॥

*सी. भुवनेश गोविन्द रविकोटिसङ्काश पक्षिवाहन भक्तपारिजात ।
अम्भोजभवरुद्रजम्भारिसन्नुत सामगानविलोल सारसाक्ष ॥
वनधिगम्भीर श्रीवत्सकौस्तुभवक्ष शङ्खचक्रगदासिशार्ङ्गहस्त।
दीनरक्षक वासुदेव दैत्यविनाश नारदार्चित दिव्यनागशयन॥
अ) चारुनवरत्नकुण्डलश्रवणयुगल विबुधवन्दितपादाब्ज विश्वरूप।
भूषण विकास श्रीधर्मपुर निवास दुष्टसंहार नरसिंह दुरितदूर ॥88॥

In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

नागेन्द्रशायिन् तव नाममन्त्ररुचिं विजानाति ललाटनेत्रः ।
बलप्रतापौ तव पङ्कजाक्ष ! वाग्देवताजानिरवैति वेधाः ॥
मायां त्वदीयां मधुकैटभारे दैत्याधिराजो बलिरेव वेत्ति ।
त्वत्पक्षपातं सकलान्तरात्मन् ! अलं विबोद्धुं स सहस्रनेत्रः ॥
विचित्रवृत्तान्तविदो ह्यमी ते नरेषु नैवंविधता कदापि ।
श्रीरम्यधर्माख्यपुराधिदेव रंहोहतांहो नरसिंहदेव ॥89 ॥

वनीपकान् वारयितुं ध्रुवं स्वं क्षीराम्बुधिं प्रापयसि स्म दुर्गम् ।
भृत्योपरोधस्य निवारणाय त्वमध्यशेथाः भयदं महाहिम् ॥
मा चानुगान्मां निजभक्तवृन्दं दौवारिकानित्यकृथाः सुयोधान् ।
दासैरनिच्छन्निजमन्दिराप्तिं समुत्पतन्तं खगमध्यरोहः ॥
मायोन्नतस्त्वं कथमीक्षणीयो नीचेन तात श्रितपारिजात ।
श्रीरम्यधर्माख्यपुराधिदेव रंहोहतांहो नरसिंहदेव ॥90 ॥

स्वकर्णसङ्गाद्भवतः कथानां रोमाञ्चितं यस्य शरीरमास्ते ।
त्वद्दिव्यधाम्नः परिकीर्तनेन यो विस्मरेदात्मन एव देहम् ॥
यः फालदेशेन नमंस्त्वदङ्घ्री न वेत्ति वेद्यान्तरमेव किञ्चित् ।
यो राम ! पद्माक्ष ! हरे ! नृसिंहेत्यनारतं क्रोशति मुक्तकण्ठम् ॥
यः स्थापयेत्त्वां निजमानसाब्जे स एव गच्छेत् परमं पदं ते ।
श्रीरम्यधर्माख्यपुराधिदेव रंहोहतांहो नरसिंहदेव ॥91 ॥

आतर्पणात्ते निगमान्तवेद्य ! नाभ्यर्चितुं त्वामहमस्मि शक्तः ।
भूषा यथाशक्ति किमर्पयेयमासीस्ततः प्राक् धृतकौस्तुभस्त्वम् ॥
किं तोषयेयं बहुभक्ष्यभोज्यैः सुधां सुरेभ्योऽपि भवान् व्यतारीत् ।
समर्पयेयं किमुपायनानि लक्ष्मीर्हि साक्षात्तव धर्मदाराः ॥
भवान् समृद्धः सकलेश्वरश्च कियानहं तर्पयितुं स्वदत्तैः ।
श्रीरम्यधर्माख्यपुराधिदेव रंहोहतांहो नरसिंहदेव ॥92 ॥

प्रत्यग्रपद्माक्ष भवान्मदीयः सम्पोषकोऽसीति धृतिर्मयिप्ता ।
विश्वासवत्त्वात्त्वयि तात मे त्वं श्रेयो विधत्स्वाविरतं विधातः ॥
अहो न पश्यामि विभुं समं ते तच्छ्लाघ्यमास्ते तव दिव्यनाम ।
पुराकृतं मे प्रविनाश्य पापं समुद्वह न्यस्तभरं सदा माम् ॥

In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

आनन्दमाप्नोति ममान्तरात्मा न शक्यते शोधयितुं तवर्णम्।
श्रीरम्यधर्माख्यपुराधिदेव रंहोहतांहो नरसिंहदेव ॥93॥

नूनं स शेते फणिनां बिलेषु चरेत्स हिंस्राध्युषितप्रदेशान्॥
विशेत्स नक्रैर्भरितं तटाकं निर्माति गेहं सुरसिन्धुकूले।
न्यस्येत्कटं स क्रिमिकीर्णदेशे सच्छिद्रपात्रेषु पयोऽर्पयेत्सः।
वित्तं स चोन्मत्तजनाय दद्यादन्तः कुटीरे ज्वलयेन्महाग्निम्॥
यो बद्धसख्यः कुजनेन साकं भक्तस्त्वदीयो विरसान्तगामी।
श्रीरम्यधर्माख्यपुराधिदेव रंहोहतांहो नरसिंहदेव ॥94॥

सुरारिसंहार नमोऽस्तु चक्रिन् पद्मालयाधीश्वर वन्दनं ते।
दीनार्तसन्त्राण नमांसि ते स्युः पद्माक्ष नित्यं शरणं मम त्वम्॥
इन्द्रार्चितं श्यामतनो शुभं ते सन्मङ्गलं ते धृतमन्दरास्तु।
शार्ङ्गिन् शिवं स्यात्तव कम्बुकण्ठ दीनाभिरक्षिन् विजयस्तवास्तु॥
समस्तभाग्यास्पद सार्वभौम कल्याणभाजी भव देव शश्वत्।
श्रीरम्यधर्माख्यपुराधिदेव रंहोहतांहो नरसिंहदेव ॥95॥

त्वं मत्स्यरूपो जलधिं प्रविश्य तं सोमकं तत्र सुखेन हत्वा ।
संरक्ष्य वेदान् सुरभूसुरेभ्यः प्रियं चिकीर्षुः परमं ददाथ॥
भवद्वितीर्णैः निगमैर्द्विजातेराचारनिष्ठा सुकरा बभूव।
अशेषपापं च विनश्यतीति विज्ञाततत्त्वा भवतो ब्रुवन्ति॥
येऽनन्तकल्याणगुणान् विदुस्ते निःश्रेयसं हस्तगतं हि तेषाम्
श्रीरम्यधर्माख्यपुराधिदेव रंहोहतांहो नरसिंहदेव ॥96॥

त्वं कूर्मरूपेण महीधराधो यथेष्टमासीर्जगदुद्दिधीर्षुः।
वराहरूपान्तरमाश्रितस्त्वं हिरण्यनेत्रं हतवान् वनस्थः॥
नृसिंहमूर्तिः पुरुषाशनं तं हिरण्यपूर्वं कशिपुं जघन्थ।
चक्रे भवान् वामनरूपधारी पदे तृतीये बलिगर्वभङ्गम्॥
कः शक्नुयात् कर्तुमिहेदृशानि विना भवन्तं सकलेशितारम् ।
श्रीरम्यधर्माख्यपुराधिदेव रंहोहतांहो नरसिंहदेव ॥97॥

अनन्तकल्याणगुणांस्त्वदीयानुन्मत्त एवास्मि कदाऽप्यश्रुण्वन् ।
दोषान् मदीयान् प्रशमय्य गाढान् त्रायस्व मां दुर्गतमार्तपाल ॥

In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

अहं भवन्तं शरणं प्रपन्नो देवान्तरं मे न कदापि सेव्यम् ।
त्राणेऽपि बाधेऽपि भवान् समर्थस्त्वत्पादपद्मे शरणं मदीयम् ॥
निस्सीमकारुण्यनिधे त्वदीयपादाब्जभक्तिं वितराद्य मे त्वम् ।
श्रीरम्यधर्माख्यपुराधिदेव रंहोहतांहो नरसिंहदेव ॥98॥

ब्रह्मेशशक्रार्चितपादपद्म त्वदाश्रितानामपवर्ग आसीत् ।
त्वदाश्रयोऽहं त्वयि सक्तचित्तो निःश्रेयसेनानुगृहाण दासम् ॥
त्रायस्व मां त्वं कृतिनं कुरुष्व तवैकदासं च विधेहि शीघ्रम् ।
संरक्षितश्चेत्तव किङ्करत्वे स्थितः सपर्या विविधाः करिष्ये ।
इत्थं भवन्तं बहुशोऽर्थयेऽहं प्रादुर्भवन् प्रीणय लोचने मे ।
श्रीरम्यधर्माख्यपुराधिदेव रंहोहतांहो नरसिंहदेव ॥99॥

शेषप्पनाम्ना कविना कृतानि पद्यानि कर्णेष्वमृतं स्रवन्ति ।
जनो य एतच्छतकं श्रृणोति भक्त्योपपन्नश्चरितार्थ एषः ॥
लिखेच्च वा पद्यततिं य एनां नृसिंहकारुण्यपदं भवेत्सः ।
यः पूजयेत् ग्रन्थमिमं सभक्ति प्रनष्टपाप्मा स भवेत्कृतार्थः ॥
पुण्याकरं ग्रन्थमिमं विचिन्त्य पठेत् सदा यो भवितास्य मुक्तिः ।
श्रीरम्यधर्माख्यपुराधिदेव रंहोहतांहो नरसिंहदेव ॥100॥

यन्नामानः पिता माता पितुश्चापि पितामहः ।
पुत्रः पौत्री कलाशाला गुरूणां त्रितयं च मे ॥
सोऽयं सर्वस्य सर्वस्वं नृसिंहो यत्र कीर्तितः
शतकं वरदार्येण मया तत्संस्कृतीकृतम् ॥

****

In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

॥श्रीहयग्रीवाय नमः ॥

सुमतिशतकम्

अविदिताह्वयकेन मनीषिणा कृतिरियं कृतिनान्ध्रागिरीरिता ।
तदनुवादमिमं शतकात्मकं सहृदयाः श्रृणुतादरणोचितम् ॥

श्रीरामस्य दयाहेतोः साधु साध्विति साधुषु ।
वदत्सु हारिणः पथ्यान् ब्रवीमि सुमते नयान् ॥1॥

आपद्यसाह्यकृद्बन्धुः वरादायी सुरोऽर्चितः ।
युध्यारूढोऽचलन्नश्वः त्यक्तव्याः सुमते द्रुतम् ॥2॥

अपि जीवेत्सुखं क्षेत्रं कृषञ्जवयुतैर्वृषैः ।
नत्वर्थितमदातारं सुमते स्वामिनं भजन् ॥3॥

मा कार्षीः सेवनं लुब्धः प्रणयं कुजनैः समम् ।
देवालयाधिकारं च सञ्चारं सुमते वने ॥4॥

विरलस्फुरितोष्ठो यो मधुरालापवर्जितः ।
अधिकारगदग्रस्तः स मूकः सुमते शवः ॥5॥

ऋणाद्भोगस्तपोऽज्ञस्य वृद्धस्य तरुणी प्रिया ।
अविवेकिप्रभो राज्यं सुमतेऽनर्थहेतवः ॥6॥

ऋणदाताऽगदङ्कारो नदी नित्यजला द्विजः ।
यत्र तस्मिन्वस ग्रामे नो चेत्तं सुमते त्यज ॥7॥

जामातुः सौम्यता गोपपाण्डिती सत्यता स्त्रियः ।
तुषातस्तण्डुलाः श्वेताः काकाः स्युः सुमते न हि ॥8॥

निर्विशङ्कं ददद्दाता, बुभुक्षोरोदनस्सुधा ।
धैर्यवान्वंशतिलकः, सुमते क्लेशभृत्पुमान् ॥9॥

बुभुक्षानपनुद् भुक्तिः कुलटात्वोपजीवनम् ।
जीर्णकूपजलं गर्ह्यमवीनां सुमते पयः ॥10॥

फलप्रदात्री विद्या हि रणोत्साहो हि पौरुषम् ।
काव्यास्वादो हि वैदग्ध्यं वादिता सुमते व्यथा ॥11॥

In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

यन्मुखं न पठेत्सम्यगम्बेत्यन्नं न याचते ।
नानुजांश्चाह्वयेत्तद्धि खातमृत् सुमते बिलम् ॥12॥

गोधा किं न शतायुः स्यात् सहस्राब्दश्च पन्नगः ।
ह्रदे सुखी बकश्चापि, पुमर्थान्सुमते भज ॥13॥

न प्राप्यन्ते गुणा नीचैरुत्तमस्य कथञ्चन ।
पित्तलं किं भवेत्स्वर्णं सुमते यत्नविद्रुतम् ॥14॥

अश्वमम्भः पिबन्तं च मत्तेभं च मदस्रुतम् ।
गोः समीपे वृषं, माभ्येह्यविद्यं सुमतेऽधमम् ॥15॥

उपकर्तारमुद्दिश्य नोपकारेऽस्त्यपूर्वता ।
उपकर्तापकर्तुस्तु सुमते सुजनो मतः ॥16॥

कपटं मधुरं पूर्वमिक्षुवद्दृश्यते जनैः ।
पौरोभाग्यान्निजं रूपं व्यनक्ति सुमतेऽन्ततः ॥17॥

यदा यदुचितं वाक्यं तत्तदोक्त्वा परान्न यः ।
क्लिश्नाति क्लिश्यते वापि स्वयं स सुमते कृती ॥18॥

रन्ध्रान्वेषपरं नित्यं नोपसर्पेत्कदाचन ।
भेकः फणिफणाच्छायां श्रयते सुमते किमु ॥19॥

आयान्ति सह सम्पद्भिः बान्धवा बहुला भुवि ।
जलपूर्णे सहस्राणि भेकास्स्युः सुमते ह्रदे ॥20॥

बन्धुनिन्दा न कर्तव्या, नापक्वफलसञ्चयः ।
पलायनं तथा युद्धे, धिक्कारः सुमते गुरोः ॥21॥

एकोऽधिकारी निर्णेता चैको ग्रामे भवेद्यदि ।
शुभं तत्र पदं धत्तेऽनर्थस्तु सुमतेऽन्यथा ॥22॥

उह्यते शकटो नावा शकटेन तथा च नौः ।
तयोरिव नृणां स्यातां सुमते ह्युच्चनीचते ॥23॥

योऽङ्गीकरोति युवतेः चिरं ज्ञातिकुले स्थितिम् ।
प्रेषयत्यापणं वृत्त्यै जारिण्याः सुमते स ताम् ॥24॥

In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

नारागिणो जिह्वास्यन्ते जायास्वामिसुहृज्जनाः ।
येन [1]गोपः स एव स्यात् जात्या स सुमते न सः ॥25॥

शुभलग्नेऽभिषिक्तोऽपि हेमसिंहासने वरे ।
शुनकः किं विजह्यात्स्वं सुमते पूर्ववर्तनम् ॥26॥

मण्डूकस्यैकपादत्वं, रोगः सर्पस्य, वार्धके ।
दारिद्र्यं, कुलटा भार्या, सुमते दुःखहेतवः ॥27॥

जलजं सलिलाद्भ्रष्टं म्लानं स्यान्मित्ररश्मिभिः ।
स्थानच्युतस्य मित्राणि भवन्ति सुमतेऽरयः ॥28॥

[2]करणो मरणं गच्छेद्विश्वसन्करणान्तरम् ।
जिजीविषुः सजातीयं प्रतीयात्सुमते न सः ॥29॥

करणेन समं वैराज्जीर्यत्यन्नं न खादितम् ।
ब्रह्मणोऽस्नेहलिप्ताक्षो न धावेत्सुमते रथः ॥30॥

करणः सुजनो, हस्ती मदहीनो, ऽदशन्नहिः ।
वृश्चिकोऽक्षतिकारी च न गण्याः सुमते भुवि ॥31॥

अपक्वं स्यात्फलं दष्टं कषायं मधुरं न तु ।
सतीषु तरुणीष्वीप्सन्नप्रौढाः सुमते पशुः ॥32॥

अकवे रचना स्त्रीणां रक्तिर्भावविवियोजिता ।
शरो धावति कोले चाप्यसिद्धः सुमते वृथा ॥33॥

न स्नेहो दुर्जनैः सार्धं न नाशः कीर्तिसम्पदः ।
न श्लाघ्यत्वमृणं दातुः न रागः सुमते स्त्रियः ॥34॥

अन्यभुक्तां स्त्रियं भोक्तुमिच्छन्नन्यविटः समः ।
पिपीलैरुपगच्छद्भिः पिष्टेक्षुं सुमते रसात् ॥35॥

हासो निर्हेतुको व्यर्थो योषा चाधृतकञ्चुका ।
[3]पूरणेन विनापूपोऽप्यतौर्यः सुमते महः ॥36॥

---

[1] पाशुपत्यात् गोपो मूर्ख इतीरितः ।
[2] करणो ग्रामलेखकः ।
[3] अपूपान्तस्स्थितः पदार्थः ।

In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

कुलस्त्रीषु न वैरं स्यात् न तासामपवादनम् ।
स्त्रियोऽश्रु पतितं गेहे क्षालयेत्सुमते श्रियम् ॥37॥

काले स्नेहमये दोषो गुणकक्षां विगाहते ।
वैपरीत्ये गुणस्यापि दोषता सुमते भवेत् ॥38॥

ध्रुवं नीचनरस्नेहादनर्थः प्रभवेद् भुवि ।
मञ्चो मत्कुणदंशाद्धि निन्द्यतां सुमते व्रजेत् ॥39॥

कामशास्त्रविनिष्णातो राजेन्दुः सुन्दरोऽपि सन् ।
पण्याङ्गनां विना पण्यं लभते सुमते कथम् ॥40॥

सञ्जातस्तनयो व्यर्थः सर्वान्हन्ति गुरोर्गुणान् ।
माधुर्यं मञ्जरीवेक्षोः सकलं सुमते श्रृणु ॥41॥

स्त्रीविश्वासः फणिस्नेहश्चान्यकान्तानुरक्तता |
मिथ्या निम्बस्य माधुर्यं नृपाणां सुमते वचः ॥42॥

अर्जितारं पतिं योषा मानयत्युपचारतः ।
मन्यते तु दरिद्रं तं जङ्गमं सुमते शवम् ॥43॥

मानुशोचीरतीतं त्वं मा श्रद्धाः कामिनीरतिम् ।
मावरोधजनैर्गुप्तं भाषणं सुमते कृथाः ॥44॥

पिपीलनिर्मिता यान्ति वल्मीकाः फणिनां वशम् ।
तथाज्ञैस्सञ्चितं वित्तं सुमते नृपसाद्भवेत् ॥45॥

अबन्धुं धनिनं बन्धुं श्रयन्त्युक्त्वा नरा इह |
अधनोऽबन्धुवद्बन्धुः वर्ज्यते सुमते नरैः ॥46॥

हस्तयोर्भूषणं दानं भूभृतां सत्यभाषणम् ।
पातिव्रत्यं तथा स्त्रीणां सर्वेषां सुमते नयः ॥47॥

कालात्ययं तनूतापं नासहिष्णोः फलोदयः ।
सोढक्लेशविलम्बेन सुमते नष्टमाप्यते ॥48॥

कोप एव स्वकीयोऽरिः, शान्ती रक्षा, तथा दया ।
बन्धुः, तुष्टिर्भवेत्स्वर्गो निरयस्सुमते व्यथा ॥49॥

In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

तपस्स्वीयं, सतीरूपं, वैदुष्यं तनयस्य च ।
ओषधिः प्राङ्गणस्था च, न स्तुत्याः सुमते जनैः ॥50॥

स्वसम्पन्मघवद्भोगः, स्वदुःखं खर्दरिद्रता ।
स्वमृत्युर्जगतामन्तः, स्वप्रिया सुमतेऽप्सराः ॥51॥

देशे विरहिते स्वीयैः निस्स्नेहे कलहाकुले ।
संशयस्यास्पदे वापि न स्थेयं सुमते जनैः ॥52॥

अताम्बूलं मुखं गात्रमघृष्टतरुणीस्तनम् ।
पद्महीनो ह्रदो रात्रिः निश्चन्द्रा सुमते वृथा ॥53॥

विषं स्यात्फणिनो मूर्ध्नि पुच्छाग्रे वृश्चिकस्य च ।
आचूडपादं सर्वत्र खलस्य सुमते विषम् ॥54॥

दत्तेऽप्यर्थे शिरोदघ्ने गणिकाया न सत्यता ।
शिरसा शपमानां तां प्रतीयात्सुमते न हि ॥55॥

अकृत्तकेशं चास्नातं मलोपहतवाससम् ।
अपि प्रियं जुगुप्सन्ते सुमतेऽपि कुलाङ्गनाः ॥56॥

आत्मनानुपभुक्तोऽर्थो भूपतिं च भुवं व्रजेत् ।
मक्षिकासञ्चितं ह्येति सुमतेऽन्यवशं मधु ॥57॥

नृपः कर्णेजपामात्यवाग्भिर्यो बाधते प्रजाः ।
स दिधक्षति कल्पद्रुं सुमते क्षारकारणात् ॥58॥

धनदेऽपि सुहृद्वर्ये मैक्षचर्यैव धूर्जटेः ।
स्वीयानां विभवेऽनल्पे स्वभाग्यं सुमते स्वकम् ॥59॥

करोत्युपकृतो धीरः शतावृत्तं प्रतिप्रियम् ।
दत्ते क्षाराम्बुसंसिक्तो लाङ्गली सुमते सुधाम् ॥60॥

न पन्थानं व्रजेदेको नाद्याच्छत्रुगृहे रसात् ।
नाददीत परस्वं च नाप्रियं सुमते भजेत् ॥61॥

करग्राहो द्यूतकरः स्वर्णकारः पणाङ्गना ।
वामहस्तः पणाजीवः श्रद्धेयाः सुमते न हि ॥62॥

In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

न पाययेत्पयः साम्ना विषं दण्डात्तु भोजयेत् ।
दुर्बलं साम, दण्डस्तु प्रबलः सुमते ध्रुवम् ॥63॥

निर्मर्यादो महीजानिः विधवा गृहनायिका |
करणो वैदिकश्चापि सुमते मृत्युदेवता ॥64॥

रसवत्कवितागोष्ठी श्राव्यगानं च सन्निधौ |
अज्ञस्य बधिरस्येव सुमते शङ्खनादनम् ॥65॥

सभायां न हसेत्पित्रोः सन्निधौ च महीक्षितः ।
परसत्या न हासः स्यात्, न हसेत् सुमते द्विजम् ॥66॥

जीवितस्य जलं मूलं मुखं च रसवद्गिराम् ।
नारी भूषा नराणां च नारीणां सुमतेऽम्बरम् ॥67॥

न केनापि भवेद्वैरं नानुशोचेद्दरिद्रताम् ।
न गोष्ठ्यां परुषं भाष्यं स्त्रीलौल्यं सुमते त्यज ॥68॥

रिक्तहस्तेन नोपेयाद्दैवतं भूपतिं गुरुम् ।
प्रेयसीं तनयं धीमानवेप्सुः सुमते शुभम् ॥69॥

कार्ये दासी रतौ रम्भा सचिवा मन्त्रणेष्वपि ।
पोषणे जननी चापि पुंसः स्यात्सुमते सती ॥70॥

सोदरः परनारीणां तुष्टः परहिते रतः ।
स्तुतिनिन्दासमो यस्स सुमते पुरुषोत्तमः ॥71॥

मा रज्यस्व परस्त्रीषु परस्वानि च मा गृधः ।
मा परानपभाषस्व मार्थ्यतां सुमतेऽधमः ॥72॥

भीष्मोऽप्यन्यसतीगोष्ठ्या भुवि निन्दां प्रपद्यते ।
तथैवास्त्यपतौ वासात्सुमते शीलवत्यपि ॥73॥

जहाह्यन्यहृदं भार्यां मा प्रतीपं सुतं भज ।
अविधेयं भटं माऽऽदाः स्त्रीलौल्यं सुमते जहि ॥74॥

माविष्कार्षीर्मतिं स्वीयां मा गमोऽन्यं निरर्थकम् ।
मा रंसीः परदारान्मा दृप्ताश्वं सुमते भज ॥75॥

In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

भार्यां पर्वसु नोपेयान्न हृष्येद्दयया प्रभोः।
न लालयेत्कलत्रं च, न तिष्ठेत्सुमतेऽपदे ॥76॥

धौतदन्तस्य ताम्बूलं, मानिन्या सह सङ्गमः।
अभ्यक्तस्नातसुप्तिश्च सुमते वर्णनातिगाः ॥77॥

सेवाऽक्लेशविदः पत्युः मुग्धाया योषितो रतिः।
आर्यताभञ्जकः स्नेहः प्रतीपं सुमते प्लुतम् ॥78॥

सलिलं क्षीरसम्मिश्रं क्षीरवद्भासते बहिः ।
भञ्जयेत्तु रसं तस्य तथैव सुमते खलः ॥79॥

न कदाप्युपकुर्वीत दुष्टमापद्वशं गतम् ।
वृश्चिको रक्षितोऽप्यग्रेः न दशेत्सुमते किमु ॥80॥

पत्तनस्य वणिक्प्राणाः कलमस्य जलं तथा।
करिणश्च करो योषा सम्पदः सुमते भुवि ॥81॥

ददद्व्याघ्रपयः छित्त्वा हृदयं चार्पयन्करे।
यच्छन्भूरि धनं वेश्यां सुमते नैव रञ्जयेत् ॥82॥

आयान्त्येवाटवीमध्यं सर्वार्थाः सुमुखे विधौ।
मेरावपि न लभ्यास्ते सुमते विमुखे विधौ ॥83॥

अयाचितचिकीर्षुत्वमरक्ततरुणीरतिः।
वर्ज्या किम्भूपसेवा च सुमतेऽनार्यसङ्गतिः ॥84॥

प्रातिवेश्ये नरे शत्रौ, व्यवहारचणे प्रभौ।
कृषिके पिशुने नाशः सुमते करणस्य हि ॥85॥

स्वर्णदानादृणं माऽदाः, मा पलायस्व सङ्गरे।
मा क्रीतार्थमृणं वादीः मा सख्यं सुमतेऽसता ॥86॥

किं मे बलवतश्छिन्नमिति मा बह्वरिर्भव ।
पिपीलिकावशं प्राप्तो म्रियते सुमते फणी ॥87॥

सचिवेन विनाभूतो भूजानिः सदृशो ध्रुवम् ।
शुण्डादण्डविहीनेन करिणा सुमते श्रृणु ॥88॥

In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

सामात्यं भूभृतो राज्यं मन्त्रगुप्तेः स्थिरं भवेत्।
यथाङ्गविकलं यन्त्रं सुमतेऽन्यत्तु सीदति ॥89॥

जीवितं वचसस्सत्यं, राजदुर्गस्य रक्षिणः।
स्त्रियो मानः, स्वहस्तश्च लेखस्य, सुमते भुवि ॥90॥

मानी वीतधृतिर्नीचमाश्रयन्दृश्यते भुवि ।
प्रस्थमात्रे जले गूहन् सुमते स्वमिव द्विपः ॥91॥

अनादरवतो राज्ञो भुक्तिमुक्ती न सेवया ।
नह्यदीपद्युतौ गेहे सुमते रतिविभ्रमाः ॥92॥

पूर्वोक्तं नान्यथाकुर्यान्न सुहृद्यशिवं वदेत् ।
न सेवेत नृपं चण्डं न दुष्टं सुमते भजेत् ॥93॥

शारीरकबलोपेतान्नीतिमान् बलवत्तरः ।
आघोरणो नयेन्नागं शैलाभं सुमते वशम् ॥94॥

अनूपं न कृषेद्देशं, न गच्छेद्बन्धुमापदि ।
नान्यं ब्रूयात्स्वकं छिद्रं न भीरोः सुमते रणः ॥95॥

असस्योऽस्वामिको ग्रामो, मार्गोऽनुचरवर्जितः।
देशो भूपविहीनश्च, सुमते रुद्रभूसमाः ॥96॥

अमान्मथविकारां यो रिरंसेत बलात् स्त्रियम् ।
स जलेन विना गन्धान्सुमते पेष्टुमिच्छति ॥97॥

श्रोतव्यं सर्वतो मर्त्यात् श्रुतं सम्यग्विचारयेत् ।
सत्यासत्ये ततो जानन् कथ्यते सुमते सुधीः ॥98॥

अनास्वादितताम्बूलमपीतललनाधरम् ।
अगाननिपुणं चास्यं भस्मदं सुमते बिलम् ॥99॥

वेश्यायाः प्रणयो न स्यात्सम्भूतोऽपि न च स्थिरः।
न रोहति तृणं मार्गे विनश्येत्सुमते भवत् ॥100॥

वाराङ्गनायाश्शपथः, स्वर्णकारस्य सौहृदम् ।
विभवः स्वप्ननिर्विष्टः, श्रद्धेयः सुमते न हि ॥101॥

In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

अकल्याणकरी विद्या, गीतं चारसचर्वणम् |
अनुत्साहा सभा व्यर्था चासभ्यं सुमते वचः ॥102॥

कलहाय परीहासो, दुःखाय सुखसन्ततिः ।
ह्रासाय च भवेद्वृद्धिः, पातोऽर्घे सुमते वृधे ॥103॥

कृतघ्नः स्वर्णकारश्च चण्डालो नापितस्तथा ।
प्रियो यस्य प्रभो राज्यं सुमते तस्य नश्यति ॥104॥

मा भूत्स्त्रीष्वपवादस्ते, मा सख्यं कुरु बालकैः ।
आदेया गुणिता हेया सुमते स्वामिगर्हणा ॥105॥

आयात्येव स्वयं सम्पन्नारिकेलजलं यथा ।
अपैति करिणा जग्धं कपित्थं सुमते यथा ॥106॥

अन्यासक्तां स्त्रियं मूढस्ताम्यतीप्सन्मुधा विटः ।
किं बिडालवशश्चारु संलपेत्सुमते शुकः ॥107॥

जन्ममात्रान्न तावन्तं पिता पुत्रस्य विन्दति ।
हर्षं तस्य गुणाधिक्याद्यावन्तं सुमते भुवि ॥108॥

जायतामन्वये नीचे, मास्तु कार्येषु दक्षता ।
दासीपुत्रो भवेद्वापि, सम्पन्नः सुमते प्रभुः ॥109॥

* * * * *

In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

भास्करशतकम्

श्रीमन्तं विगुणं जनाः कृतधियोऽप्यत्यादृता यत्नतो
दूरायातपरिश्रमं गुरुतमं सोढ्वाश्रयन्ते स्वयम् ।
वाहिन्यो मधुरोदकाः कथमपि क्षाराम्बुधिं यन्ति यत्
तद्रत्नाकरताकृतं न किमु तस्यास्मद्गुरो भास्कर ॥1॥

विश्वस्यात्र कदापि यौवतजनं कापट्यदोषास्पदं
भूयिष्ठं पुरुषं बलेन च गुणैर्दूरे चरन्तं च सः ।
मायाभिर्यतते वशं गमयितुं सारङ्गधारं पुरा
चित्राङ्गी विनिकृत्तपाणिचरणं मोघाऽकरोद्भास्कर ॥2॥

अन्योन्यं यदि बान्धवा विदधतस्साह्यं यथापेक्षितं
विन्दन्ते फलमीप्सितं सुसदृशं बान्धव्यभावस्य तत् ।
उह्यन्ते शकटैः स्थले तरणयो निश्चेतनैरप्यहो
तादृग्भिः शकटा जले तरणिभिश्चास्मद्गुरो भास्कर ॥3॥

यद्यर्चन्ति जनास्सदा न कृपणाः कामान्वितीर्यार्थिनः
शक्तावप्यकृतार्थमर्थनिचयं तेभ्यो विधिस्संहरेत् ।
यद्वत्साः प्रतिबद्धपानतृषिताः ह्यम्भारखं कुर्वते
गावस्ताः चरणाहतिं न तु पयो दद्युर्गुरो भास्कर ॥4॥

लुब्धो नीचगुणो धनैर्विरहितो युक्तोऽपि वा तान्यहो
आतृप्तेर्न हि भोक्तुमिच्छति कदाप्येषां प्ररक्षन् स्थितिम् ।
मूढोऽयं क्षयितां न वेति धनसम्पत्तेः शरीरस्य चा-
प्युत्कूलानि नदीजलानि शुनको लेढ्येव हे भास्कर ॥5॥

यो भूपो बहुधोपकारकरणैः काले प्रजा रञ्जयेत्
तस्मै ता वितरेयुरेव सकलं भक्त्यादराभ्यां निजम् ।
निष्क्रष्टुं स धनं यदीच्छति ततो मूलस्य भङ्गो भवेत्
दोहाद्गोस्सुलभं पयो हि न पुनः छिन्नोधसो भास्कर ॥6॥

सम्पर्काद्विगुणस्य भाषणवशादाकर्णनाच्चान्ततः
प्राप्नोत्येव विचक्षणोऽपि महतोऽनर्थानवज्ञामपि ।
नैकट्यात्फलिनस्तरुर्हि निपतेत्कूलङ्कषस्रोतसः
संबन्धादयसोऽह्ययोधनहतेः पात्रं शिखी भास्कर ॥7॥

In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

प्रेम्णा चादरतश्च मित्रमणिना स्वल्पं प्रदत्तं महत्
मन्वानो गुणवान्प्रतिप्रियकृतौ पर्युत्सुकस्स्यात्कृती ।
किं वा नाकृत देवकीसुतमणिर्मित्रे कुचेले पुरा
स्वस्मै योऽदित मुष्टिमात्रपृथुकं प्रेम्णा गुरो भास्कर ॥8॥

नैपुण्येन धरेश्वरो यदि सदा व्यापारयुक्तो भवेत्
तद्भृत्या अतिमात्रमप्यचतुरा निर्वर्तयेयुः कृतीः ।
लोकैकाधिपतेः रघूत्तमनृपस्याज्ञाकरा वानराः
सेतुं निर्ममिरे प्रतेरुरुदधिं जघ्नुर्द्विषो भास्कर ॥9॥

अन्धो देहबलातिरेकवशतो दृप्तोऽवमानी सतां
साधून्प्रक्रमते यदि व्यथयितुं सीदेत्स्वयं दुर्गतः ।
दैत्येन्द्रो हि हिरण्यपूर्वकशिपुः सूनुं गुणाढ्यं पुरा-
प्रह्लादं बहुधा विहिंस्य निहतः श्री विष्णुना भास्कर ॥10॥

अत्यर्थं कुशलः कलास्वपि जनश्चातुर्यकोटिः परा-
प्यालम्बं नियमेन वाञ्छति परं स्वश्रेयसस्साधकम् ।
सुश्लिष्टं न हि कङ्कणं सुविमलस्वर्णेन निष्पादितं
साहाय्यं यदि टङ्कणस्य न भवेदस्मद्गुरो भास्कर ॥11॥

अर्थाकाङ्क्षणया धरातलगतास्सर्वेऽपि ये मानवाः
गोप्तारं सुजनं स्वकीयनृपतिं वाञ्छन्ति पर्युत्सुकाः ।
उद्यन्तं शशिनं चकोरततयो ज्योत्स्नामुपादित्सवः
प्रत्युद्यन्ति हि वीक्षितुं प्रमुदिता अस्मद्गुरो भास्कर ॥12॥

नीरोगोऽपि कुशाग्रधीरपि जनो निर्विघ्नकार्योऽपि सन्
रुग्णः स्याज्जडधीश्च वन्ध्यकृतिको वीतानुकूल्ये विधौ ।
श्रीरामो गुरुदत्तराज्यपदवीं जातोऽपि विष्ण्वंशतः
स्वीकर्तुं न शशाक दुर्गमवनं चाध्यास्त हे भास्कर ॥13॥

कारुण्यार्द्रमनाः विपन्नशरणं कालानुसारं जनो
यत्कुर्यात्कठिनं वदेच्च परुषं रम्यावसानं हि तत् ।
ह्लादिन्याक्षिविघातकः स्तनिततः श्रोत्रज्वरापादको
मेघो वर्षति जीवनं प्रशमनं सञ्जीवनं भास्कर ॥14॥

In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

अन्येनाचरितामपाकृतिततिं विस्मृत्य तस्मै सदा
पथ्यान्यातनुते गुणी न कुरुते प्रत्यप्रियं चेतसा ।
आस्वाद्यं नवनीतमेव मथितं मन्थेन दत्ते दधि
व्रीहिस्तण्डुलमिष्टमप्यवहतोऽयोऽग्रेण हे भास्कर ॥15 ॥

किं मे सर्वजनातिशायिबलिनो लोके न लभ्यं भवे-
दित्याप्तुं हि पतिव्रतामभिलषन्नन्यस्त्रियं सीदति ।
किं नासीद्विनिकृत्तकण्ठनिचयो लङ्काधिपो रावणः
सीतां रामसतीं बलादपहरन्साकं निजैर्भास्कर ॥16 ॥

आयाति स्वयमेव सम्पदतुला स्वप्नेऽप्यनातर्किता
स्वोद्योगेन विनापि मानवमहो दैवानुकूल्ये सति ।
अम्भोधेर्मथनात्सुरासुरगणाः श्रान्तिं परां लेभिरे
विष्णुस्त्वाप रमां च कौस्तुभमणिं चागन्तुको भास्कर ॥17 ॥

कोणे क्वापि निलीनमार्यपुरुषं तुष्टं सदा स्वात्मना
नेर्ष्यालुस्सहते जनो हि कुरुते तस्यापकारं मुधा ।
वस्त्रालिं धरणीभृतोऽपि परमप्रीतेः पदं सन्दशे-
दत्यर्घामपि पेटिकाविनिहितां कीटः कुतो भास्कर ॥18 ॥

श्राम्यन्तोऽपि सदाङ्गभङ्गविकलं स्वीयार्थसम्पादने
मोघा एव भवन्ति कार्यचतुरा दैवे प्रतीपं गते ।
क्षीराब्धौ मथितेऽपि दैत्यविबुधैस्सोढाधिकश्रान्तिभिः
पीयूषं किमु मन्दभाग्यदनुजैरास्वादितं भास्कर ॥19 ॥

दुष्टात्मा नियतं सदापकरणेष्वन्यस्य सक्तो भवे-
दत्यल्पामपि चिन्तयेदुपकृतिं स्वात्मोपघातं बत ।
पूर्णं पुण्यफलैर्महीरुहमहो कीटो विधत्ते क्षतं
दातुं नोत्सहते जलाञ्जलिमपि प्रीत्या गुरो भास्कर ॥20 ॥

मन्दोऽज्ञश्च जनो बुधैस्सह सदा कुर्वन्निवासादिकं
ज्ञातुं नैव गुणोत्तरत्वमतुलं तेषामलं प्राज्ञवत् ।
आस्वाद्यावधिभूतपाकमहिमा विज्ञायते जिह्वया
न त्वभ्यन्तरसन्ततस्थितिभृता दर्व्या क्वचिद्भास्कर ॥21 ॥

In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

साकं दैवकृपार्द्रवीक्षितलवेनायाति सम्पत्परा
क्षीणेऽस्मिन्क्षयमेति सापि विपदः प्रादुर्भवन्त्यप्यहो ।
तेजश्शालि विभावसोर्व्यतिकरादङ्गारखण्डं भवेत्
तस्यापायवशादपाकृतरुचि श्यामं पुनर्भास्कर ॥22॥

श्राम्यन्तं किमु मन्दबुद्धिविभवं लक्ष्मीरनर्हं जनं
स्वीयानुग्रहपात्रतामुपनयेद्विज्ञं यथा भूतले ।
किं मत्तद्विपकुम्भपाटनविधौ दक्षेण सिंहेन यत्
लभ्यं तत्पिशितं सुगालसुलभं दृष्टं गुरो भास्कर ॥23॥
यत्रास्ते कुजनो विनिन्दितकृतिस्तत्रैति तादृग्जनो
देशं त्वध्युषितं पवित्रचरितैः संवर्जयेन्नारकम् ।
दुर्गन्धप्रियमक्षिका हि निपतेत्पूयप्रपूतिक्षते
कस्तूरीं ललनाललाटतिलकं नापि स्पृशेद्भास्कर ॥24॥

पर्याप्तो ह्ययमेक एव पुरुषः कार्यस्य संसिद्धये
युक्तो यो धिषणात्मदेहजगुणैस्सर्वार्थसंसाधकैः ।
एकाकी किल पार्थ एव विशिखैस्स्वीयैरनन्तैर्जयन्
सैन्यं कौरवपार्थिवस्य जगृहे यूथं गवां भास्कर ॥25॥

निष्णातो न भवेत्कलासु सकलास्वास्यै जनो निर्वृतेः
एकोऽलं मनुजस्य भाग्यविभवः प्राग्जन्मकर्मार्जितः ।
का विद्या समुपाददे नु शिलयाऽभ्यर्चन्ति यत्तां नताः
आपाद्य प्रतिमाकृतिं सुरभिभिस्सूनैर्जना भास्कर ॥26॥

मर्यादारहितानकार्यनिरतान् जह्यात्स्वकीयान् जनो
धर्मासक्तधियश्शुभानि चरतश्शत्रूनपि प्राप्नुयात् ।
किं तत्याज विभीषणो न विगुणं स्वीयाग्रजं रावणं
किं नासीच्च समाश्रितामितगुणश्रीराघवो भास्कर ॥27॥

पूर्वे जन्मनि यन्नरेण चरितं कर्माशुभं वा शुभं
तद्बीजं नियतानुभाव्यफलदं कर्तुः क्रमाद् दृश्यते ।
वृक्षे केन विलम्बिता हि जतुका बद्धोर्ध्वपादा कुतः
वक्तव्योऽत्र तदीयकर्ममहिमा हेतुत्वतो भास्कर ॥28॥

In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

साह्यं दद्युरनल्पविक्रमबलोपेताः स्वयं स्यान्महान्
दैवेऽचिन्त्यगतौ विरोधिनि सति व्यर्थं समस्तं भवेत् ।
तातेन स्वयमीहितं कुलगुरोः प्राप्तानुमोदं च तत्
रामस्याप्यभिषेचनं किमभवद्भद्रासने भास्कर ॥29॥

देवैः स्वैश्शपमानमप्यसुजनं स्वीयार्थसंसाधकं
धूर्तं नोपसरेत्कदापि मधुरा उक्तीर्नरो विश्वसन् ।
अन्तःस्थापितभक्ष्यगन्धवशगो ह्याखुः पतेत्पञ्जरे
जाले धीवरसारिते च कपटावेदी गुरो भास्कर ॥30॥

विद्वानस्तु महीक्षितोऽस्तु तनयः पूर्णोऽस्तु सर्वैर्गुणैः
यन्नासील्लिखितं ललाटफलके स्रष्ट्रा न तत्प्राप्नुयात् ।
विद्यानां निलयश्च देशिकवरः सूनुः प्रियो धूर्जटेः
दारान्नाप विनायको द्विपसमोऽप्यस्मद्गुरो भास्कर ॥31॥

कामान्न प्रभवेयुरीप्सिततमानाप्तुं यतो याचकाः
किं वा तस्य धनैः श्मशानसुमनस्तुल्यैर्निरर्थैः फलम् ।
तादृक्सत्त्वविनाशयोर्न हि विदुः स्वल्पं विशेषं जनाः
किं पक्वैरथ शोषितैर्विषफलैर्भोज्येतरैर्भास्कर ॥32॥

कर्माण्याचरितानि पूर्वजनने दास्यन्त्यवश्यं फलं
यत्सर्वं नियतं हि भोग्यमवशैः वार्यं गतैर्न क्वचित् ।
पारावारजलेषु निर्मितमहासौधे परीक्षित्पुरा
लीनोऽपि द्विजरूपसर्पदशनादस्तंगतो भास्कर ॥33॥

वंशेऽप्युज्वलकीर्तिभासितदिशान्तेऽपि प्रतिष्ठाभृतः
कादाचित्कतया भवन्ति विरला दिव्यानुभावा नराः ।
आकाशे बहुतारकाग्रहयुते चन्द्रार्कमात्रात्प्रभा
छत्रार्थास्तरुषूद्भवन्ति विरला दण्डा गुरो भास्कर ॥34॥

दुष्टान् क्रूरकृतीनपाकृतिरतान् संसेवमानाः प्रभून्
सन्तोऽनिन्दितवृत्तयोऽपि मनुजा अन्ते स्युरेतादृशाः ।
सुस्वादूदकसंभृता हि सरितो गङ्गादयस्सङ्गताः
क्षाराम्भोनिधिना भवन्ति नितरां क्षारोदका भास्कर ॥35॥

In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

मर्तव्यं पुरुषेण यत्र च यथेत्याचिन्तितं ब्रह्मणा
तत्र स्याच्च तथैव चास्य मरणं नाकर्तुमीष्टे विधिः ।
काश्यां मृत्युमपेक्ष्य शूद्रकनृपः पङ्गुर्भवन् स्वेच्छया-
प्यानीतो बहिरश्वरूपविधिना प्राणान् जहौ भास्कर ॥36॥

उद्वेलो बलशक्तिशौर्यविभवोऽप्यात्मोपघाती भवेत्
न स्यादिन्द्रियनिग्रहो यदि गजस्येवाङ्कुशेनाहतिः ।
उत्कूलं हि जलाशयस्थितजलं कूलस्य दार्ढ्यं न चेत्
भिन्दत्तत्सलिलाशयस्य कुरुते नाशं गुरो भास्कर ॥37॥

प्रज्ञाशौर्यबलाधिकोऽपि मनुजः स्वीयार्थसंसिद्धये
वाञ्छेन्नीचजनस्य साह्यमपि चेदत्रास्त्ययुक्तं न हि ।
श्रीकृष्णप्रसवप्रकाशनभिया प्रागगर्दभस्याग्रतः
किं नासीद्वसुदेव आनतशिरा अस्मद्गुरो भास्कर ॥38॥

सम्पन्ने महिते परोपकरणान्नैस्स्व्यं गते मानवे
शक्तोऽस्योद्धरणे महाविभव एवोना न सङ्ख्यातिगाः ।
कासारं जगतस्तृषोऽपनयनाच्छुष्कं महान्तं क्षमो
मेघः पूरयितुं जलैर्न तुहिनासाराः पुनर्भास्कर ॥39॥

हीनश्चन्द्रकलावतंसकृपया विज्ञो धनी वा पतन्
नीचस्याश्रयणाद्यदीच्छति भृतिं नानौचिती काचन ।
विश्वामित्रवशिष्ठयोः कलहतः प्राप्तो दशां दुस्सहां
चण्डालं श्रितवान्नृपोऽपि स हरिश्चन्द्रः पुरा भास्कर ॥40॥

दैवेनोपहतः प्रतीपगतिना मर्मच्छिदा मानवो
भूयिष्ठोऽपि बलानुभावमतिभिर्नीचस्य वश्यो भवेत् ।
नागेन्द्रं मदवारिवासितकटं चाचिन्त्यशक्त्यन्वितं
किं नारोहति नाङ्कुशेन च तुदत्याधोरणो भास्कर ॥41॥

पाण्डित्यं महितं भवेदपि नरस्यानन्यसाधारणं
व्यर्थं तद्धि रसज्ञताविरहितं गर्ह्यं रसज्ञैस्सदा ।
किं प्राणै रहितेन चारुवपुषालङ्कारयुक्तेन वा
किं वा भीमकृतैर्विलुप्तलवणैः पाकैर्गुरो भास्कर ॥42॥

In Public domain: Digitization Muthulakshmi Research Academy

आचाराधिकपूतवंशजनिमप्यत्यन्तदोषास्पदं
पुण्यः कोऽपि समुद्दिधीर्षति जनं तस्यान्वये गौरवात् ।
यत्कण्ठे शितिकण्ठ ऐच्छदवितुं हालाहलं सन्ततं
स क्षीराम्बुधिजन्मनो हि महिमा तस्य ध्रुवं भास्कर ॥43॥

सम्प्राप्य प्रबलो विचार्य कुरुते कार्योपदेशं यदि
श्रोत्रं यो न ददाति तस्य कथमप्येष ध्रुवं नश्यति ।
दायं देहि युधिष्ठिराय निजमित्याबोधितश्शौरिणा
सोत्प्रासं न सुयोधनस्तदकरोज्जघ्ने च हे भास्कर ॥44॥

स्वाकार्यं स्वयमप्रकाशितमपि प्रच्छादितं यत्नतोऽ–
प्याविर्भावमुपैति कालवशतः शाम्येत्कथंचिन्न तत् ।
सौवर्णद्रवरूषितं प्रथमतः स्वं गोपयेत्पित्तलं
जीर्णे लेपनवस्तुनि प्रकटयेद्रूपं निजं भास्कर ॥45॥

मत्तो यौवनवित्ततः स्वपरविज्ञानेन हीनो जनो
वैरं प्राप्य बलीयसा सहचरेणैकान्ततस्सीदति ।
अग्नौ दह्यत एव मूढशलभो निर्वापणेच्छुः पतन्
मेषो भिन्नशिरा युयुत्सुरचलेनास्मद्गुरो भास्कर ॥46॥

अज्ञात्वा प्रकृतिं यतेत विमुखं नाज्ञं विनेतुं बुधो
दोषे दर्शित एव रोषविवशः पथ्यैषिणा स्यादसौ ।
संतप्ते शमनेच्छया क्षिपति यस्तैले जलं मन्दधीः
नालं तत्र भवेत्स किं तु जनयेज्ज्वालां गुरुं भास्कर ॥47॥

स्वार्थो मे न भवत्यतः कृतिमिमां नैवारभेयाहमि-
त्युत्कृष्टो न दधीत चेतसि जगत्कल्याणकृत्स्यादयम् ।
किं लोकान्न सदा सहस्रकिरणः श्रान्तिं विना भासय-
त्युर्व्याः किं न भरं सहस्रफणवान्वोढाऽनिशं भास्कर ॥48॥

दौर्भाग्यं श्रयते यदीह पुरुषं नित्यानपायित्वतः
संपद्भिः सुहृदां च बान्धवगणस्याप्यस्ति नेषत्फलम् ।
मृत्पिण्डः प्रतिबिम्बदर्शनविधौ नालं विधेस्साह्यतोऽ–
प्यालोकेऽपि च नेक्षतेऽन्धनयनं रूपं गुरो भास्कर ॥49॥

In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

न्याय्यान्याय्यविवेचनं स हि नरः कर्तुं भृशं पारयेत्
यश्चातुर्यशमान्वितो निपुणताहीनः प्रलुब्धश्च न ।
नीरक्षीरविभेदने कुशलता हंसस्य संलक्ष्यते
मार्जारस्य न लम्पटस्य पयसः पाने पुनर्भास्कर ॥50॥

औदार्यात्पुरुषस्तनोत्युपकृतिं गुर्वीं कृतघ्नस्य यो
दौष्ट्यं तस्य स वर्धयेन्न जनयेत्कार्तज्ञ्यमीषत्पुनः ।
क्षीरं यो भुजगाय यच्छति दयाविष्टान्तरङ्गो जनो
दंष्ट्राणामभिवर्धयेद्विषमसौ तस्य ध्रुवं भास्कर ॥51॥

अस्वायत्तकृतिः स्वकार्यकृतये स्वाधीनसिद्धिं परं
वृत्वा तत्सहकारतो यदि कृती स्यात्तद्धि नासाम्प्रतम् ।
कस्तूरीतिलकं ललाटफलके स्वीये विधास्यन् जनः
साहाय्यं समपेक्षते करगतादर्शस्य हे भास्कर ॥52॥

उद्वोढुं स्वकुटुम्बभारमधिकं दक्षः कुटुम्बी न चेत्
आयान्तोऽपि सहस्रशोऽर्थनिचयाः गच्छन्ति शीघ्रं ततः ।
नूनं निर्झरिणीप्रवाहततिषु प्राप्तास्वपि स्वान्तरं
किं धर्तुं प्रभवेज्जलं क्षततटो दृष्टो ह्रदो भास्कर ॥53॥

दातृत्वेन परोपकारकरणैश्शून्यस्य लुब्धस्य चेत्
दारिद्र्यं यदि वा धनित्वमतुलं न स्याद्विशेषस्ततः ।
अन्धो वेत्ति किमन्तरं दिननिशामध्यार्धयोः कालयोः
षण्डो भेदमवैति किं नु वटुतागार्हस्थ्ययोर्भास्कर ॥54॥

यो दातृत्वगुणान्वितो वितरणाच्छून्यार्थजातो भवेत्
याचित्वापि परान् परोपकरणे सक्तो भवेत्सोऽनिशम् ।
अम्भोधेरुपनीतनीरनिचयो मेघो जलं वर्षति
स्वैरं स्थावरजङ्गमात्मकजगत्सञ्जीवनं भास्कर ॥55॥

ऐश्वर्यं पुरुषस्य दानगुणतो हीनस्य लुब्धस्य यत्
तूर्णं तत्प्रपलायते दृढतरं बद्धापि संरक्षितम् ।
शाल्मल्या जनभोज्यतामनुपयन् रम्यः फलानां चयः
किं न स्यात्पतितः स्वयं च विपिने शीर्णश्च हे भास्कर ॥56॥

In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

दारिद्र्ये प्रतिकूलदैववशतः प्राप्ते महात्मापि सन्
मर्त्यः स्वोदरपोषणाय विदधद्याञ्चां न निन्द्यो भवेत् ।
दुर्दैवोपहताः सुताश्च रमणी पाण्डोर्धरित्रीभुजोऽ–
प्येकच्छत्रपुरे वपूंषि पुपुषुर्भिक्षाटनाद्भास्कर ॥57॥

प्रावीण्यं न वचस्सु यस्य मनुजस्यासावयुक्तं यदि
ब्रूयादज्ञतया विवेकसहिताः क्षाम्यन्ति निन्दन्ति न ।
प्रीत्या पश्यति हि स्तनन्धयशिशोः स्खालित्ययुक्तां गतिं
नोपालब्धुमना मनागपि भवत्यस्मिन् जनो भास्कर ॥58॥

कर्तव्यं विबुधेन बोधितमपि स्वानुग्रहेच्छावता
नापि श्रोतुमनाः करोति नितरां क्षेष्यन् जनो भूतले ।
किं जघ्ने न विभीषणोक्तमचरन् साकं निजै रावणो
गाङ्गेयस्य सुयोधनोऽपि वचसो न्यक्कारतो भास्कर ॥59॥

काष्ठारूढमहत्त्ववानपि नरो नीचैर्दशामाप्नुवन्
अन्यैरुद्धरणीय एव चतुरैः नालं स्वयं वर्धितुम् ।
रक्ष्योऽन्यैर्निपुणः प्लुतावपि जनो नद्यां निमज्जन् श्रमात्
क्षीणाग्निर्ज्वलतीन्धनं हि चलितं चोद्दीजितं भास्कर ॥60॥

आसीनेष्वध एव पण्डितवरेष्वल्पो जनो दर्पतः
पीठे तिष्ठति चेत्समुन्नततमे तेषामवज्ञा कथम् ।
शाखाग्रं गहनेऽधितिष्ठति तरोः शाखामृगे हेलया
नीचैस्सन्ति मृगेन्द्रहस्तिशरभव्याघ्रादयो भास्कर ॥61॥

उत्सेकादवमन्यते यदि सतो दुष्टो मदान्धस्तदा
तत्कार्याण्युपयान्ति भङ्गमचिरात्प्राणापदं चैति सः ।
न्यक्कारात्प्रमथाधिपस्य यजनं दक्षेण निर्वर्तितं
व्यर्थं सत् जनयाम्बभूव निधनं तस्याचिराद्भास्कर ॥62॥

कार्यं सत्पुरुषः सुदुष्करमपि श्रेयश्चिकीर्षैरितो
लोकस्यात्मसुखाभिलाषरहितः कर्तुं व्यवस्येत्सदा ।
गोगोपान्परिरक्षितुं मघवतः पाषाणवृष्ट्याहतेः
कृष्णेनोद्धृतमातपत्रमचलो गोवर्धनो भास्कर ॥63॥

In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

नीचोऽत्यन्तलघुर्जनस्सदसतोर्भेदानभिज्ञस्सदा
रूक्षाण्येव वचांसि वक्ति न तथा धीमानुदारो जनः।
कांस्यं तीव्रनिनादमेव कुरुते स्वर्णं तु मन्दं स्वन-
त्यापोऽपूर्णघटे चलन्ति न पुनः पूर्णे तथा भास्कर ॥64॥

सन्तः सूनृतवादिनो हि सततं नैवाप्रियाभाषिणः
कार्यापेक्षितया कठोरवचनाश्चेत्तावता न क्षतिः।
सन्तापप्रशमाय शीतलजलं मेघः प्रदत्ते सदा
वैरल्यात्पतितास्ततोऽपि करका दद्युर्गुरो भास्कर ॥65॥

साधुक्षुण्णपथं विहाय वपुषा पुष्टेन रम्योऽपि सन्
दोषं नान्तरमुज्झितुं प्रभवति प्रत्येयतां नार्हति।
स्निग्धं स्याद्विषमुष्टिकाफलमतीवाह्लादनं नेत्रयोः
तिक्तत्वं समुपैति दुस्सहमिदं त्वभ्यन्तरे भास्कर ॥66॥

दौर्भाग्योपहतं विधौ हि विमुखे दीनामवस्थां गतं
नेच्छन्त्यालपितुं जनाः प्रणयतो नाहूय सत्कुर्वते ।
नूनं म्लानिमुपागतं सुकुसुमं सौरभ्यहीनं नरैः
स्पर्शेनापि न मान्यते हि नितरां संधार्यते भास्कर ॥67॥

दोषज्ञैर्गुणवान्हि रूपविभवैर्हीनोऽपि सम्मान्यते
नैवं रूपविभूतिमानपि खलः सत्कारपात्रं भवेत्।
खर्जूरं फलमीप्स्यते मधुरताहेतोररम्याकृति
त्याज्यं स्वर्णसमं चितं च कृमिभिस्त्वौदुम्बरं भास्कर ॥68॥

उत्सेकात्सदसद्विवेकरहिताः सत्येतरैर्भाषणैः
कौलीनास्पदमीश्वरं विदधतः सीदन्त्यवश्यं जनाः।
मिथ्यागर्हणमाश्रितौ सुबहुधा यौ राजसूये सवे
श्रीकृष्णे शिशुपालदन्तवदनौ तौ नेशतुर्भास्कर ॥69॥

रागद्वेषवशीकृतो हि मनुजो नीचं महाकर्मणि
प्राज्ञं क्षुद्रकृतौ विचारविधुरो मोहान्नियुङ्क्ते भुवि ।
योऽद्याद्वामकरेण मृष्टमशनं प्रक्षालयेच्चाप्यधो-
मार्गं दक्षिणपाणिना स हि नरः कुत्स्यो भवेद्भास्कर ॥70॥

In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

लोकाराधनतत्परं गुणयुतं राजानमत्यादृताः
सेवन्ते हि विवेकरम्यमतयो निष्काममेव प्रजाः ।
साकाङ्क्षं शशिनं चकोरततयः पूर्णं प्रपश्यन्ति यत्
तत्तस्यामलकौमुदीसुभगताकार्यं गुरो भास्कर ॥71॥

सर्वश्लाघ्यगुणोत्तरो हि पुरुषो निर्विष्टखेदोऽपि सन्
लोकस्योपकृतिं तनोत्यगणयन् श्रान्तिं परामात्मनः ।
घ्राणाप्यायिगुणान्वितं मलयजं घृष्टं शिलायां वमत्-
सौगन्ध्यं महते महाय हि नृणां सम्पद्यते भास्कर ॥72॥

सम्प्राप्ते समये बलक्षयकृतिं प्राचीनकर्मानुगे
धर्तुं न प्रभुशक्तिमानपि जनः शक्नोति पूर्वां स्थितिम् ।
पूर्वं निर्जितशङ्करोऽपि विजितः पार्थः किरातैः भवन्
कृष्णस्यापि परिग्रहान् किमशकत्संरक्षितुं भास्कर ॥73॥

प्राबल्यं समुपेयुषो वितनुते साह्यं स्वयं बान्धवः
साहाय्यं न स दुर्बलस्य कुरुते वैरी च सम्पद्यते ।
दृष्टो दीप्तिमतोऽनलस्य दहतो दावं सहायोऽनिलो
दीपाकारभृतं तमेव स पुनर्निर्वापयेद्भास्कर ॥74॥

दक्षेणैव गुणाधिकेन विभुना गोष्ठी भवेद्भूषिता
क्षुद्राणां बहुभिश्शतैरपि पुनर्नास्याः प्रतिष्ठा भवेत् ।
ईष्टे गाढतमोऽपहन्तुमखिलं नक्तं यथा चन्द्रमाः
तारा नैवमलं भवन्ति गगने सङ्ख्यातिगा भास्कर ॥75॥

पूर्वं काश्चन देवताः त्रिजगतीश्लाघ्यप्रभावाः कुतोऽ-
प्यध्वानं प्रविहाय चेरुरिति नास्माभिः प्रवर्त्यं तथा ।
आचान्ताखिलवारिधेः क इतरोऽगस्त्यस्य मार्गे व्रजे-
दर्हन्ति स्तुतिमेव नानुकरणं लोकोत्तरा भास्कर ॥76॥

धीमन्तोऽखिलनीतिशास्त्रनिपुणाः सन्तोऽप्यमात्या भृशं
शक्ता नैव विधातुमीषदपि भूजानेरनिष्टां कृतिं ।
भीष्मद्रोणकृपादियोधनिचयः सर्वार्थसम्पादको
नालं वारयितुं कुमार्गगमनाद्दुर्योधनं भास्कर ॥77॥

In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

सम्पन्नः सकलातिशायिबलतोऽप्युत्सेकमात्रान्नरो
निर्बुद्धिर्न पराक्रमेत स तदा सीदेद् ध्रुवं दुर्गतः ।
धानुष्केष्वधिकः पराक्रमवतां चाग्रेसरोऽप्यब्रुवन्
श्रीकृष्णं धनुराततज्यमकरोत्पार्थः कदा भास्कर ॥78॥

दौर्भाग्योपहतं च हीनविभवं भाग्याधिका बन्धवो
भूयांसोऽपि न शक्नुवन्ति धनिनं कर्तुं प्रयत्नादपि ।
वीक्षामात्रवितीर्णभाग्यविभवा धन्यात्मनामात्मनो
लक्ष्मीर्नाकृत सोदरीं धनवतीं ज्येष्ठां कुतो भास्कर ॥79॥

क्षुद्रेणापि जनेन साधुपुरुषः साह्याय सम्प्रार्थितो
नैनं त्यक्तुमनाः कदापि तनुते तस्योपकारं परम्।
धर्मज्ञस्स युधिष्ठिरः स्वशुनकं नीत्वा विमाने पुरा
नाकस्थं च विधाय निर्जरचयं व्यस्माययद्भास्कर ॥80॥

प्राणापायगतोऽपि मानमहितः शत्रुप्रयुक्ता गिरः
सोढुं नोत्सहते निरोधकरणादान्तं निवृत्तो न हि ।
अग्रस्थो भुवि मानिनां ह्रदजले तिष्ठन्निमग्नोऽरिभिः
युद्धा भूमिगतो विपत्तिमगमद्दुर्योधनो भास्कर ॥81॥

सम्राट्-स्थानमधिष्ठितोऽपि नृपतिर्बोद्धुं परेषां स्थितिं
चारं छिद्रविदं नियुज्य विजये शक्तस्तदीये भवेत् ।
श्रीरामोऽपि विभीषणाद्दशशिरोनाभिस्थपीयूषवित्
नावर्त्स्यद्यदि नाहनिष्यदमुमप्यायोधने भास्कर ॥82॥

आरब्धं स्वमनः प्रियं च विबुधः कार्यं सतां सम्मतं
प्रीत्यै नाल्पधियां प्रकल्पत इति प्रोज्झेन्न तत्रादरम्।
अज्ञैर्दर्शितदोष इत्यतिसृजेन्नात्मीयवादं सुधीः
स्पृष्टो मक्षिकयेति भोज्यनिचयं नैव त्यजेद्भास्कर ॥83॥

भार्याया वशगः तदीयधिषणानेयात्मबुद्धिस्सदा
युक्तायुक्त विचारणेष्वकुशलस्सीदेत्स्वयं मानवः ।
कैकेय्या युवतेः स्वलाभफलकान्याकर्ण्य वाक्यान्यहो
श्रीरामस्य विवासनाद्दशरथः प्राणान् जहौ भास्कर ॥84॥

In Public Domain, Digitization Muthulakshmi Research Academy

प्राचीने जनने कृतं हि वृजिनं मोघेतरद्बीजवत्
भोग्यं स्यान्नियतं दुरन्तफलदं जन्मान्तरे मानवैः ।
श्रीरामो हि निरागसं स्वविषये हत्वा शरैर्वालिनं
कृष्णत्वे निहतः किरातविशिखैस्तीक्ष्णैर्गुरो भास्कर ॥85॥

विद्वांसं रसिकं यथा क्षितिपतिः संमानयत्यादरात्
नैवं सत्कुरुते रसानुभवनैर्हीनं जडं मानवम् ।
कीरं प्रीतिकरं यथोक्तवचनं संवर्धयन्ते रसात्
काकं नापि कटुध्वनिं खलु जना आदित्सवो भास्कर ॥86॥

अज्ञात्वा प्रकृतिं परस्य न जनः तं संश्रयायाप्नुयात्
हास्यत्वं गमयन्ति बाधितुमपि क्षुद्रा यतन्ते श्रितम् ।
सावर्ण्यादविचार्य साधु निकटं प्राप्तं पिकं वायसाः
कर्णारुन्तुदराविणो विदधते पादाहतं भास्कर ॥87॥

धैर्यौदार्यगुणप्रकर्षरहितं लुब्धं जनं विश्वसन्
प्रारिप्सेत महाकृतीरविमृशन् यस्स ध्रुवं नश्यति ।
नौतार्यं मकरादिभिर्जलचरैः पूर्णं च वारांनिधिं
सच्छिद्रोडुपतस्तरन्नकुशलो मग्नो भवेद्भास्कर ॥88॥

सम्पन्नान्विभवैश्च शीलविभवैर्लोकोत्तरान्मानवान्
आश्रित्यापि नरो न याति धनितां दैवानुकूल्येऽसति ।
वोढाप्यात्मभुवो निजेन सततं पृष्ठेन पूतेन किं
हंसः पद्मपलाशमात्रभृतिको न स्याद्गुरो भास्कर ॥89॥

नीचाद्गर्ह्यतमप्रवृत्तिसहिताज्जातोऽपि सूनुः पितुः
स्वीयप्राक्तनपुण्यकर्मवशतः सर्वोत्तमः सम्भवेत् ।
बीजादल्पतमाद्भवन्नपि तरुर्न्यग्रोधनामा भुवि
प्रेक्ष्यः स्यात्सकलोन्नतः पृथुतमश्चास्मद्गुरो भास्कर ॥90॥

प्रत्यब्दं ह्यटवीतले त्रिचतुरान्व्याघ्री प्रसूते शिशून्
द्वित्रास्वेव शरत्सु पश्यति जनो वत्सं तु गोरेककम् ।
शार्दूलस्य कुलं तथापि न महत् धेन्वास्तु तद्वर्धते
धर्माधर्मचयः प्रयाति हि तथा वृद्धिक्षयौ भास्कर ॥91॥

In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

बन्ध्यं नैव कदाप्यनार्यमनुजैः सख्यं समं भूतले
कामापेक्षितया विधेयमपि तत्प्राप्यं न दार्ढ्यं पुनः ।
आस्वादाय हि योज्यतां मिततया ताम्बूलपत्रैस्सुधा
निक्षिप्ता त्वतिमात्रमत्र रसनां सा पीडयेद्भास्कर ॥92॥

विद्योपार्जनतो जगाम विभवं कश्चित्कृतीतीतरो
विद्यासागरपारगोऽस्तु नियतेस्साह्याद्विना नैति तम् ।
कर्णे रन्ध्रविवर्धनं तु सुकरं लभ्यं कथं कुण्डलं
पर्याप्तं न हि पौरुषं फलकृते दैवं विना भास्कर ॥93॥

सम्पन्नः पुरुषोऽपि दैववशतः प्रक्षीणभाग्यो भवन्
जह्याच्चेन्न धृतिं तदा स विभवं स्वीयं पुनः प्राप्नुयात् ।
मासान्ते प्रविनाशिताखिलकलः पीयूषरश्मिः पुनः
पूर्णत्वं प्रतिपद्यते हि नचिरादस्मद्गुरो भास्कर ॥94॥

सर्वेषां हृदयङ्गमस्य कृतिनः पुण्यात्मनोऽप्यापदः
कादाचित्कतया भवन्ति तदनु क्षिप्रं विनश्यन्ति च ।
लोकानन्दकरो विधुन्तुदमुखं प्राप्तस्सुधांशुस्ततो
निष्क्रामत्यचिरात्प्रयाति च पुनः पूर्वां स्थितिं भास्कर ॥95॥

उत्साहप्रभुमन्त्रशक्तिसहितो नीचामवस्थां गतोऽ
प्यभ्यस्तेन पथा चरन्वितनुते लोकोपकारं जनः ।
एकच्छत्रपुरे पुरा कृतरहोवासः स्वकीयैस्समं
भीमो विप्रततिं ररक्ष दनुजं हत्वा बकं भास्कर ॥96॥

सम्पन्नेऽपि गुणोत्करेण सुलभो दोषः कदाचिल्लघुः
तस्मिन्दर्शित एव सत्पथगतैः हातुं प्रवृत्तस्य तम् ।
माधुर्यादिगुणैर्युतं हि सलिलं कालुष्यदोषास्पदं
पिष्टेनामलतामुपैति कतकस्यास्मद्गुरो भास्कर ॥97॥

कारुण्यार्द्रमनाश्च कार्यचतुरः प्राप्तोऽपि दीनां दशां
साहाय्यार्थमुपेयते हि मनुजैः पूर्वं यथा प्रायशः ।
निष्कृष्टे मधुरे रसे निपतितं पिष्टं यदिक्षोर्भवेत्
प्रीत्या तद्धि पिपीलिकास्सुबहवो गच्छन्ति हे भास्कर ॥98॥

In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

विद्वद्भिश्च विवेकरम्यमतिभिः शीलान्वितैर्मानवैः
साङ्गत्यात्प्रभवन्ति तादृशविधां प्राप्तुं न मूर्खा जनाः ।
कासाराम्भसि राजहंसनिचयैः सार्धं चरन्तो बकाः
दृष्टाः प्राप्ततदीयरम्यगतयः केनापि किं भास्कर ॥99॥

स्वस्थानच्युतिमेत्य शक्त्यधिकतायुक्तो बली मानवो
जय्यो दुर्बलमानवेन सुखतः स्वस्थानसंस्थावता ।
मत्तेभो गहने निरर्गलगतिः स्यान्नाम सर्वाधिको
नक्रेणापि स हन्यते जलचरेणाम्भस्सु हे भास्कर ॥100॥

सम्पन्नाय वितीर्यमाणमखिलं वैयर्थ्यमापद्यते
रिक्तानां विषये तु तत्फलकृते सम्पद्यते सर्वदा ।
सार्था वृष्टिरवग्रहेण कलमैः संशोषिभिस्संगता
मोघाब्धौ पतिता तु काननभुवि ज्योत्स्नेव हे भास्कर ॥101॥

ईप्सा चेद्विभवस्य केसरिगुहाभ्याशः समाश्रीयतां
प्राप्या यत्र सुखेन गन्धकरिणां मुक्ताः च्युताः कुम्भतः ।
किं वा जम्बुकवासभूमिविवरस्यासत्तितो लभ्यते
शृङ्गाण्यस्थिचयं शफान्पशुततेः पुच्छान्विना भास्कर ॥102॥

किं वा छिन्नमनूनकर्ममहितस्यात्यन्तवंशोन्नते-
रीर्ष्याद्विषमदैर्मलीमसमनास्तस्यापवादी यदि ।
रम्यक्षीरपयोनिधेरुपरि यद्युड्डीयमानः खलो
विष्ठां वायस उत्सृजेद्विगुणता का तस्य हे भास्कर ॥103॥

सुश्लाघ्योत्तमकीर्तिभिः सुतनयैर्भात्यन्वयो दीप्तिमान्
नीचैस्तैरधमप्रवृत्तिभिरयं तेजोविहीनो भवेत् ।
रत्नैराचित एव भूषयति हि स्वार्णोऽङ्गुलीयोऽङ्गुलिं
सोऽन्तःस्थापितकाचपित्तलमयस्तां दूषयेद्भास्कर ॥104॥

पुष्टिं देहभृतो व्रजन्ति यदि ते स्वेष्टाशनं भुञ्जते
दारिद्र्यादिनिमित्ततो निरशनाः कार्श्यं प्रयान्ति ध्रुवम् ।
अग्निस्तुङ्गशिखाकलापकपिलो दत्तेन्धनो भासते
नो चेद्भस्मनि लीन एव भजते सोऽदर्शनं भास्कर ॥105॥

In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

या वृत्तिस्सह जन्मनास्ति मनुजस्यान्तं स्थिरा सा भवेत्
आरोपादुपदर्श्यमानमखिलं शीघ्रं विनश्येद् भुवि ।
कान्तिः काञ्चनभूषणस्य सततं संदृश्यते पूर्ववद्
घृष्टस्त्वायसपट्ट एति नचिराद्विच्छायतां भास्कर ॥106 ॥

जातो नीचकुले बहूत्तमगुणैस्सम्भूषितत्वान्नरो
लोकप्रीतिकरो भवन्नपि जनेर्दोषात्सदोषो भवेत् ।
रूपस्पर्शनगन्धसुन्दरतया सर्वान्हरेत्पङ्कजं
पङ्काज्जाततया सुधांशुममलं द्वेष्ट्येव हे भास्कर ॥107 ॥

किंचिज्ज्ञस्य च चारुकाव्यरचनाशक्त्या विहीनस्य चा-
प्येषा मे कविता भवत्करुणया विज्ञान् समाराधयेत् ।
नेपथ्यान्तरतः स्वकार्यचतुरेणाक्रीडिताः शिल्पिना
प्रीणन्त्येव हि चर्मणापि विहिता नः पुत्रका भास्कर ॥108 ॥

बाह्यान्तरतमोभेत्तुर्भास्करस्य प्रसादतः ।
समाप्तोऽस्त्यनुवादोऽयं वरदार्यसुधीकृतः ॥

* * * * *

In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

ओम् श्री उमामहेश्वराभ्यां नमः

श्रीकालहस्तीश्वरशतकम्

श्री विद्युत्कलिताजवंजवमहाजीमूतपापाम्बुनो
धाराभिः प्रविनष्टमामकमनोऽभोरुड्विकासोऽभवम् ।
देव त्वत्करुणाशरत्समयतः चिद्भावनासेवया
वर्धेऽहं बहुशाख एव भुवने श्रीकालहस्तीश्वर ॥1॥

वाणीवल्लभदुर्लभे तव शुभे द्वारे स्थितस्सन्नहं
मोक्षश्रीग्रहणोत्सुकोऽस्मि यदि स द्रोहो नु किं स्यात्त्वयि ।
नो चेदुज्झितनित्यमङ्गलमिमं प्राप्तापदं किं जनं
राजद्वारसमाश्रितं च तनुषे श्रीकालहस्तीश्वर ॥2॥

मिथ्या सर्वमिदं विचारकुशलस्यैवं विजानन्नपि
स्त्रीसन्तानधनासवो न हि मृषेत्येवं सदा चिन्तयन् ।
अज्ञानार्णवमज्जनामभिलषत्यात्मन्यनीशो जनो
नत्वीषत्त्वयि भक्तिभावलगनं श्रीकालहस्तीश्वर ॥3॥

दुर्लङ्घं समयस्य बन्धनमिदं कुर्याव सम्यक् श्रृणु
स्वान्ते मे समुपास्यसेऽनवरतं काचं विना त्वं मया ।
मा कार्षीः परतन्त्रमेनमरिषड्वर्गस्य नेहेऽधिकं
नेहेऽश्वान् करिणः श्रियोऽपि बहुलाः श्रीकालहस्तीश्वर ॥4॥

संसारस्थसुखासवेन नितरां मत्तो न जानात्ययं
पापो मामिति किं न रक्षसि महापापाब्धिमग्नं नु माम् ।
किं क्रीडारससम्भ्रमेण पतितं कूपे पिता बालकं
शोचन्नोद्धरणाय तस्य यतते श्रीकालहस्तीश्वर ॥5॥

किं देवान्तरवन्दनाद्विरचितो द्रोहो मया स्वामिनः
कि वा ते वचने स्थितं न ? किमु वा त्वत्केवलो नास्म्यहम् ।
नैवं त्वय्यपराद्धमल्पमपि ते कस्मादुपेक्षा मयि
श्रान्ते संसृतिसागरभ्रमणतः श्रीकालहस्तीश्वर ॥6॥

देवक्ष्मारुहकामधेनुविलसत्स्वर्णाचलस्ते धनुः
मित्रं प्राणसमं च गुह्यकपतिः विष्णुस्तवाराधकः ।

In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

को वा ते समुपैति साम्यमपरः त्वत्सन्निभस्त्वं प्रभो
कश्चान्यो मम निस्स्वताहतिचणः श्रीकालस्तीश्वर ॥7॥

योद्धुं नालमहं त्वया सह विभो पार्थो धनुष्मान्यथा
कर्तुं न प्रभवामि काव्यरचनैः गन्धर्ववत्प्रीणनम् ।
तातं हन्तुमशक्त एव भवते त्वां मौसलाग्रेण वा
किं भक्त्या मम ? दर्शनं तव कथं ? श्रीकालहस्तीश्वर ॥8॥

ऐश्वर्यं पितरौ बधूश्च तनया इत्यश्मखण्डं महत्
ग्रीवायां मम बद्धवानसि कथं त्वां चिन्तयेयं स्थिरः ।
चाञ्चल्यास्पदमानसोद्भवमहामोहार्णवे मज्जितः
सीदामीश्वर हापयार्तिमखिलां श्रीकालहस्तीश्वर ॥9॥

त्वन्नामैव यदृच्छया श्रुतमपि प्रोत्सारयेत्पातकं
प्रेताधीश करिष्यमाणमतुलं बाधाचयं वारयेत् ।
मुक्तास्ते च भवेयुरेव कृतिनो यैस्तत्समुच्चार्यते
शास्त्राण्याहुरिदं न चात्र विशयः श्रीकालहस्तीश्वर ॥10॥

ताम्बूलास्वदने स्वकीयविनुतेराकर्णने वन्दिनः
मृष्टान्नेऽप्यशिते श्रियां विलसने वैवश्यसम्पादके ।
गीतीनां श्रवणे च गायकवरात् दम्भार्थविश्राणने
क्रीडासक्तजनान् किमित्यभिदधे श्रीकालहस्तीश्वर ॥11॥

सेवायां तव सन्तु सन्ततमुदः प्रादुर्भवन्त्वापदः
लोकातीतमिमं वदन्तु यदि वा सामान्यमेव प्रजाः ।
ज्ञानं मेऽस्त्वथवा विमोहतिमिरं स्युर्नाम भद्रा ग्रहाः
अन्ये वा त्वयि मे समैव धिषणा श्रीकालहस्तीश्वर ॥12॥

लूता कां श्रुतिमध्यगीष्ट ? भुजगोऽपाठीच्च शास्त्रं नु किं
कां विद्यां गज आदिताथ शबरोऽभ्यास्थच्च मन्त्रं नु कम् ?
बोधोत्पत्तिनिदानतां जनचयस्यायान्त्यधीतानि न
त्वत्पादार्चनरागिताविरहिणः श्रीकालहस्तीश्वर ॥13॥

कायो जातकिणो वधूकररुहैर्लूनः, स्तनैर्घर्षणात्
वक्षश्चोन्मृदितं वयश्च गलितं पुष्पेषुसंक्रीडितैः ।

In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

आक्रान्तं जरया शरीरमखिलं, जाता जुगुप्सा च मे,
संसारात्प्रविरक्तमेव कुरु मां श्रीकालहस्तीश्वर ॥14॥

किंरूपं हृदये भजामि सततं त्वां ? जानु योषास्तनः
प्रस्थो मेषमलः किमेषु भवतो रूपं भवेद्भद्रदम् ? |
सन्देहं प्रणिहत्य दर्शय निजां मूर्तिं सुधां नेत्रयोः
चिन्नीरजविहारमत्तमधुप ! श्रीकालहस्तीश्वर ॥15॥

किं त्वां बाण इव न्ययूयुजमहं दौवारिकं स्वात्मनः ।
किं त्वाऽकुर्वि सुराङ्गनानिकटगं दूतं मनुः प्रागिव ? ।
भुङ्क्ष्वोच्छिष्टमिदं ममेति किमुपारुन्ध्वं भवन्तं ? कुतः
कर्णे रक्षणयाचनां न कुरुषे ? श्रीकालहस्तीश्वर ॥16॥

हस्तौ मे सरतः शिलाप्रहरणैः पूजाविधाने न ते;
नालं तर्पयितुं स्वसूनुहननात्त्वां, लोचनोत्कर्षणात् ।
धिङ्मामीदृशमस्थिरं; तव दयायत्ता मम ह्यायतिः
श्रीलक्ष्मीपतिसेविताङ्घ्रियुगल ! श्रीकालहस्तीश्वर ॥17॥

मत्ताः क्ष्मापतयः समेऽपि, निरयः तत्सेवनं भीकरं,
तद्देयाः चतुरङ्गयानतुरगीभूषास्त्रियश्च व्यथाः ।
आश्रित्यालमिमान्, गतोऽस्मि महतीं तृप्तिं, न कांक्षामि तत्
ज्ञानोपार्जनशक्तिमेव वितर श्रीकालहस्तीश्वर ॥18॥

नैपुण्येन विमर्शनेऽपि भवदीयाद्यन्तवित्तिर्न मे,
नाप्याहूय करोषि तां मम, किमु व्यर्थैः तदर्थैः श्रमैः ।
क्षीरे मज्जय मां जलेऽपि यदिवाऽहं त्वां प्रपन्नः प्रभो
श्रीरामार्चितपादपद्मयुगल श्रीकालहस्तीश्वर ॥19॥

ईप्सा चेत्तव दुर्लभं न पललं, हस्ते मृगो वर्तते,
तीक्ष्णश्चापि कुठार ईश, निटले वह्निः, जलं मूर्ध्नि च ।
एतैस्तत्पचनं विधाय निपुणं नाश्नन्कपाले किमि-
त्युच्छिष्टं शवरात्तदादित भवान् ? श्रीकालहस्तीश्वर ॥20॥

In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

राजा सन्नघवानभूदधिपतिर्नक्षत्रतारानिशां
पीडामक्षिण च राजराजपदगः प्रापत्कुबेरः पराम् ।
नष्टोऽभूत्स सुयोधनोऽपि नृपराट् शब्देन साकं निजैः
धिग्धिग्राजपदं द्विषोऽपि न भवेत् श्रीकालहस्तीश्वर ॥21॥

राजा चेद्धनलोलुपः क्व भवनं धर्मस्य का वा गतिः
तत्तद्वर्णविधेः ? कथं च भविता सौख्यं नृणामर्हताम् ।
पण्यस्त्रीनिचयस्य कश्च शरणं ? भक्तास्त्वदीयाः कथम्
विस्रब्धं भजनं भजेयुरनिशं श्रीकालहस्तीश्वर ॥22॥

ऊर्मिः, पैप्पलपत्र, मूर्जिततमादर्शो, मरुद्दीपिका,
खद्योतो, मृगतृष्णिका च, करिणः कर्णांचलं, चाक्षरम् ।
आकाशे लिखितं च, जीवितं; अथ ज्योत्स्नापयःपिण्डकं
भूतिः ; लोलुपता कुतोऽत्र भवति ? श्रीकालहस्तीश्वर ॥23॥

विश्वासो न हि मे परेषु भवतीवान्यो भवन्तं विना
न भ्राता पितरौ गुरुर्यदपि वा बन्धुर्महापत्सु मे ।
तातोत्तारयसे कदा जनमिमं संसारदुःखार्णवं ?
ब्रह्मानन्दजलाशयं च नयसि ? श्रीकालहस्तीश्वर ॥24॥

लभ्या चेत्तव चत्वरेऽपि वसतिः भैक्षं ममालं प्रभो
सेवा मे न हि रोचते नृपपशोर्लाभे निधीनामपि।
मामाशागुणबद्धमेव विदधन्मा संसृतौ पातयेः
दासत्वेन परिग्रहेच्छुरसि चेत् श्रीकालहस्तीश्वर ॥25॥

आख्यां ते भवदङ्घ्रितीर्थमपि, ते निष्ठ्यूतताम्बूलम-
प्याहारं विनिवेदितं च भवते, स्वीकृत्य पुत्रोऽस्मि ते ।
वात्सल्यात्परिपालयैनमनिशं, नेहे परापत्यतां,
संग्राह्योऽस्मि, न चात्तहानमुचितं श्रीकालहस्तीश्वर ॥26॥

ताताम्बेति मयोच्यमानमनिशं त्वय्येव सर्वेश्वरे
विश्रान्तं न तु जन्मकारण इति स्वान्तेऽवगच्छ प्रभो ।
माता मे जनको गुरुश्च न परः, सर्वेऽपि ते त्वं मम
त्रायस्वान्धमिमं भवान्धतमसात् श्रीकालहस्तीश्वर ॥27॥

In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

पुत्राभावकृतं विवेकरहिताः गच्छन्ति शोकं परं
किं नासन् शतपुत्रकाः कुरुपतेः? काभूद् गतिस्तस्य तैः ।
किं वासीदनपत्यकस्य शुकमौनीन्द्रस्य नीचैः स्थितिः?
मोक्षं नैव रुणद्धि पुत्रविगमः श्रीकालहस्तीश्वर ॥28॥

बाधन्ते किमु दुर्निमित्तनिवहा दोषा ग्रहाणां च तान्
ये त्वच्छोभननामधेयमनघा उच्चारयन्त्यन्वहम् ।
किं निर्वापयितुं क्षमा नु शलभाः संख्यातिगाः पावकं!
त्वत्सेवानिरता भवन्ति सुखिनः श्रीकालहस्तीश्वर ॥29॥

आत्मत्राणपरायणोऽन्यपथगान्नोपैमि पृच्छेच्छया
जिज्ञासुः भवदंघ्रिसेवकजनानेवोपसर्पाम्यहम् ।
मुक्तांस्त्वद्भजनाद्विलोकितवतः कस्मान्ममान्याश्रयः?
किं काङ्क्षं त्वदनुग्रहे सति मम ? श्रीकालहस्तीश्वर ॥30॥

मत्तेभास्तुरगा रथाश्च मणयो हर्म्याणि चान्दोलिकाः
चित्रा वस्त्रततिर्विलेपनचयो रामा न मोक्षप्रदाः ।
हृद्येषां समपेक्षया नृपगृहद्वारे प्रतीक्ष्यानिशं
कालोऽज्ञैर्बत गम्यते भुवि मुधा श्रीकालहस्तीश्वर ॥31॥

योषाभ्यो विजुगुप्समानमपि न प्राप्तुं जुगुप्सां क्षमं
चित्तं, मुञ्चति मोचनेच्छु न सुखं, विच्छिन्ददीहालताम् ।
छेत्तुं न प्रभवत्यहो, न कुरुते पूजां चिकीर्षत्तव;
त्राणेच्छुर्यदि दर्पमस्य निजहि श्रीकालहस्तीश्वर ॥32॥

कत्यब्दान्न मया स्थितं ? सुविदितं किं वा मयासीत्तदा ?
रक्ष्यः कश्च ? भवन्तमेव सुदृढं ध्यायामि; लभ्या कदा ।
ब्रह्मानन्दरसानुभूतिरथ मे कीदृग्भवेदायतिः?
मा कार्षीर्विमनायमानमव मां श्रीकालहस्तीश्वर ॥33॥

आसन्नं मरणं विदन्नपि मृतेर्भीतः परित्रायते
को मां वैद्यवरो गदात् ? प्रकृतिगं कुर्याच्च किं भेषजम् ?
के देवास्सदया मयीति विलपन्नैव स्मरेत्त्वामहो
जीवश्राद्धविधानवानपि यतिः श्रीकालहस्तीश्वर ॥34॥

In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

रम्यस्वर्णमुखीनदीतटविरूढाम्राटवीमध्यतो
वेदीस्निग्धशिलातले स्थिरधियः पद्मासनस्थस्य च ।
त्वत्साक्षात्करणात्सदा मम हृदि प्रादुर्भवत्येव यत्
तत्सौख्यं न तु सम्पदामनुभवात् श्रीकालहस्तीश्वर ॥35॥

कण्ठे दारभरं निबध्य विरचय्यास्मिन्नपत्यव्रजं
तस्योद्वाहविधिं विधाय महतायासेन तस्मिंस्ततः ।
तुच्छे बान्धवभावनाम्नि जनतासंभ्रान्तये प्रेमणि
स्त्रीकीलं दृढतावहं निदधिषे श्रीकालहस्तीश्वर ॥36॥

देहं शाश्वतिकं विधेहि, यदि वा जन्मान्तरं वारय,
द्वे एते यदि कर्मणी न सुशके स्पष्टं तदेवोच्यताम् ।
शक्ये चेदथ तत्प्रसीद गदितुं; लघ्वेव ते सेवया
कारुण्यास्पदतां यतेऽनुभवितुं श्रीकालहस्तीश्वर ॥37॥

भूपः कोऽपि महायुगानि धरणेः द्विःसप्त गोप्ताभवत्
कोऽप्यन्यः सकलां चकार सुचिरं स्वाज्ञाविधेयां भुवम् ।
तल्लक्ष्मीपरिणामदुःस्थितिकथाः श्रुत्वापि दर्पं स्वकं
हातुं न प्रभवन्ति भूपहतकाः श्रीकालहस्तीश्वर ॥38॥

भूपत्वे समुपस्थितेऽनुपदमेवापैति किं वा दया
धर्मश्चाभिजनश्च सत्यवचनं क्षान्तिः सतां रक्षणम् ।
सौजन्यं कृतवेदिताप्तवचने विश्वास एवं न चेत्
पातस्यास्य न हेतुरेव भविता श्रीकालहस्तीश्वर ॥39॥

ये पूर्वं किल मोक्षराज्यपदवीमूर्धाभिषिक्तास्त्वया
धन्यैस्तैस्सदृशोऽहमित्यभिदधे जानान; एतद्यथा ।
लूतासर्पकिरातमत्तकरिणां दोषैर्युतोऽहं समैः
द्रष्टुं त्वां न तु पारयामि त इव श्रीकालहस्तीश्वर ॥40॥

सर्पालङ्करणश्च कृत्तिवसनश्चारण्यचारी भवान्
व्यालेभेन्द्रकिरातसंसृतिशुचां स्थानेऽभवन्नाशकः ।
कं योगं विनिधाय चेतसि सहातिक्षुद्रया लूतया
कैवल्यास्पदमेव तामकुरुत श्रीकालहस्तीश्वर ॥41॥

In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

भुक्तास्वप्यमराङ्गनासु भजते तृप्तिं न कामो मम,
प्राप्ते ब्रह्मपदेऽपि तुष्यति मदीयाशा न सर्वातिगा ।
क्रोधाग्नेर्मम सर्वलोकदहनेऽप्यायाति शान्तिर्न वा
नेहे भद्रमिहास्तु मे तव दया श्रीकालहस्तीश्वर ॥42॥

वीतासून्प्रति शोचनं जनचयस्यैवंविधार्थं हि यत्
प्रेताधीश ! वयं भवन्तमचिरादायाम एतद् ध्रुवम् ।
सन्देहस्य लवोऽपि नेति शपथः तीर्थे तदा स्नास्यतः;
कुत्स्या आन्तरमर्थमस्य न विदुः श्रीकालहस्तीश्वर ॥43॥

दुःखं यद्भवजं त्वदङ्घ्रिजलजस्यापास्यते सेवया
क्षुद्राणां धरणीभुजां कथमिदं नाश्यं भवेदाश्रयात् ।
शाम्यन्ती किमजागलस्थकुचतो दृष्टा बुभुक्षा शिशोः
मातुः प्रस्नुवतः स्तनादिव भुवि श्रीकालहस्तीश्वर ॥44॥

ये शश्वत्समुदीरयन्ति शुभदं ते नाम तेषां ध्रुवं
दम्भोलिः सुमतामुपैति हिमतामग्निस्तथा सागरः ।
भूभावं सखितां रिपुर्गरलमप्येत्येव पीयूषतां
आख्या ते स्ववशीकरोति सकलं श्रीकालहस्तीश्वर ॥45॥

किं न स्युर्गहनेषु कन्दफलमूलाद्याः, महीध्रे गुहाः,
आपो निर्झरिणीषु, पल्लवमयाः शान्ताश्रमे प्रस्तराः
किं न स्याः प्रविरागिणां हृदि दयाविष्टान्तरङ्गोऽवितुं
राज्ञां सेवनकांक्षिणो बत जनाः श्रीकालहस्तीश्वर ॥46॥

जन्मान्यापमहं पुरा कति तदा मोहादकार्षं कृतीः
काः का इत्यपि चिन्तयन्सुनिपुणं जाने न तद्वास्तवम् ।
जन्मैतन्न परं ममेति मतिमारूढस्य जन्मान्तरं
भक्तस्यास्य जनस्य वारय विभो श्रीकालहस्तीश्वर ॥47॥

यावत्तिष्ठति भूतले मम तनुः तावद्रुजादुःखतो
रक्षित्वा करुणार्द्रवीक्षणयुतो मां त्वत्प्रपन्नं कुरु ।
सन्यस्ताखिललौकिकार्थनिचयं त्वत्पादपङ्केरुह-
न्यस्ताशेषमनःप्रवृत्तिमनिशं श्रीकालहस्तीश्वर ॥48॥

In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

पूर्णो मूत्रमलैर्मनोजनिलयो द्वारं सुषुम्ना नु किम्
राजी रोममयी च कुण्डलिरपि स्यादम्बुजं किं मुखम् ।
षडङ्गानि कराक्षिपादयुगलं फालं कलेन्दोः रतिः
योगः किं तरुणीर्भजन्ति हि मुधा श्रीकालहस्तीश्वर ॥49॥

शृङ्गारादिरसाभिषेकसलिलैः वाचाप्रबन्धैः सुमैः
शब्दार्थध्वनिवाद्यसुन्दररवैश्चालङ्क्रियाभूषणैः ।
ओजः कान्तिगुणैः प्रदीपततिभिः माधुर्यभोज्यैरपि
प्रीत्यार्चन् भवतः करोमि भजनं श्रीकालहस्तीश्वर ॥50॥

स्तोतव्यं भवतः कथं नु तदलं रूपं निवृत्तोपमं
प्रत्याप्तुं न हि काव्यवाक् प्रभवति व्यङ्ग्यार्थशोभावहा ।
रम्यालङ्करणैः गुणैरपि युता तस्मात्तयालं प्रभो
धिग् धिङ्गादृशदुर्विदग्धनिवहं श्रीकालहस्तीश्वर ॥51॥

सक्षीरं सगुडं च भोजनमिदं वत्स त्वया गृह्यतां
पित्रोरित्युदितं निरस्य कदलीमात्रं फलं दीयताम् ।
ईप्सामीदृशमात्मसूनुकथितां तौ पूरयेतां यथा
वात्सल्याद्वितरेप्सितं मम तथा श्रीकालहस्तीश्वर ॥52॥

स्वप्नोऽसौ शकुनं ग्रहव्यतिकरः सामुद्रिकं लक्षणं
पीडा रोगकृता विधेर्विलसनं भूतादिकावेशनम् ।
शोकस्याप्यभिभूतिरित्यसुचये प्रीतिं विधायास्थिरे
बाधान्प्राणिततेर्बहूञ्जनयसि श्रीकालहस्तीश्वर ॥53॥

त्वद्भुक्तं निदधाति मूर्ध्नि कुसुमं भूतिं ललाटे च यः
निर्माल्यं गलसीम्नि गन्धनिचयं नासाग्रभागे कृती ।
कुक्ष्यन्तर्मधुराशनं च परमो भक्तस्स ते सर्वदा
कैलासे सखितां गतो विहरति श्रीकालहस्तीश्वर ॥54॥

दारापत्यसुहृद्धिताः वितरितुं शक्ता अभीष्टानि नः;
तत्सेवां प्रविहाय ये खलु निजं कालं भवद्ध्यानतः ।
आविर्भूतसुखाः चिरं गमयितुं शक्ता विना तान् श्रियः
केभ्यः सञ्चिनुषे प्रदित्सुरमिताः श्रीकालहस्तीश्वर ॥55॥

In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

भूपा मां रसिका अथापि कृपणाः कोपात्तुदेयुर्यदा
त्वत्पादाम्बुरुहे तदैव शरणं गच्छामि मा मां त्यज ।
कैलासप्रभुतां सरोजसदनं क्षीरार्णवोपाश्रयं
मन्ये स्वल्पमनुग्रहं तव विभो श्रीकालहस्तीश्वर ॥56॥

रूप्याद्रिः वृषभश्च कीकसमयी माला कपालं तथा
व्याघ्रत्वग्भसितं भुजङ्गमततिश्चैतन्मदीयं धनम् ।
मा गात्सोदरबृन्दमंशत इति स्वात्मा विना तं कृतः
एकश्चाद्वय इत्यसौ न विनुतिः श्रीकालहस्तीश्वर ॥57॥

आम्नायाभ्यसनाच्च दर्शनचयस्यालोडनाच्चान्ततः
तत्त्वस्यापि विचिन्तनात्क्षरमिदं देहं स्थिरं ब्रह्म च ।
जानीमो वयमित्यसत्यवचना गोष्ठीषु ये दम्भतः
किं ते चित्तजयोत्थनिर्वृतिविदः? श्रीकालहस्तीश्वर ॥58॥

त्वन्मात्राश्रयणाद्गतेषु नियतं निःश्रेयसं केषुचित्
कुक्ष्यर्थं विचरन्ति ये खलु सदा किं तैरिदं न श्रुतम् ।
आयुर्मात्रमिहान्नदं जनिमतां वेदैर्यदुक्तं पुरा
न त्वां द्रष्टुमलं भवान्ध्यनिहताः श्रीकालहस्तीश्वर ॥59॥

औद्धत्येन महेश्वरं सुमशरे जेतुं सयत्ने सति
प्रक्रान्तो निटलेक्षणोऽपि सहसा दग्धुं हठाद्दर्पकम् ।
तन्मध्यस्थितिदुर्गतानव जनान् प्रस्पर्धयोन्मृद्गतोः
वत्सान्मत्तमहोक्षयोरिव मिथः श्रीकालहस्तीश्वर ॥60॥

सर्वं संशय एव देहघटनं, सर्वं विचारास्पदं
सर्वं दुःखपरम्परान्वितमहो कायो भयभ्रान्तिकृत् ।
सर्वं चात्मशरीरपोषणमसद्व्यापारसिद्ध्यै नृणां
ध्यातुं त्वामुपयान्ति नैव मनुजाः श्रीकालहस्तीश्वर ॥61॥

सन्तुष्टो नितरामहं मनसिजद्वारोत्थसौख्यैरलं
शान्तश्चाप्यभवं भृशं धरणिपद्वारोत्थसौख्यैरलम् ।
लिप्से शान्तिमहं प्रदर्शय निजद्वारोत्थसौख्यानि मे
चिन्तापेतमिमं कुरुष्व सदयं श्रीकालहस्तीश्वर ॥62॥

In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

अन्यस्तोत्रपराङ्मुखत्वनियमोपेतानुकारा जनाः
पुत्रीपुत्रकलत्ररक्षणधिया भूपाधमानर्हताम् ।
आपाद्याभिलषन्ति सेवितुमिदं तेषां नु किं साम्प्रतं
नैषां श्लाघितुमुत्सहे हि चरितं श्रीकालहस्तीश्वर ॥63॥

ब्रह्मानन्दमहावने निदधतो ये नादघण्टारवं
बिन्दुं दीपततिं कलादिनिचयं विज्ञानसंसाधनम् ।
शक्ता वारयितुं गतिं विचरतः चेतःकुरङ्गस्य तैः
छिद्यन्ते भवबन्धदुष्टलतिकाः श्रीकालहस्तीश्वर ॥64॥

याचे त्वां न किमप्यहं, यदि तथा मत्तः त्वया गम्यतां
मह्यं ते कविता न रोचत इति प्रोच्येत चेत्तच्छृणु ।
जिह्वायाः प्रकृतिर्ममेयमसकृन्निष्कामतः प्रार्थनं;
कामार्थी लभते कथं तव पदं श्रीकालहस्तीश्वर ॥65॥

कीराः किंशुकरम्यपुष्पनिचयं दृष्ट्वा फलभ्रान्तितः
तस्यादानसमीहया निकटगाः वन्ध्यश्रमाः स्युर्भुवि ।
एवं कर्मकलागिरां खनिषु ये शास्त्रेषु सप्रत्ययाः
ब्रह्मज्ञानयुता भवन्ति न हि ते श्रीकालहस्तीश्वर ॥66॥

नृनन्यान्विनिहत्य तत्पदगता इच्छन्ति ये जीवितुं
किं ते मृत्युवशं न यान्ति ? विभवस्तेषां न किं नश्यति ?
नित्यं ते सकलत्रपुत्रसुहृदः किं निर्विशेयुः सुखं ?
जातानां मरणं भविष्यति न किं ? श्रीकालहस्तीश्वर ॥67॥

त्वत्कारुण्यपदं नरोऽधमगृहं नाभ्येतुमिच्छत्यपि
व्याहर्तुं कृपणं वचः परजनं नोपेत्यपायेष्वपि ।
दम्भस्यापि परिग्रहं न कुरुते देवान्तरं न श्रितः
वैवश्यं न शुचापि याति विषमे श्रीकालहस्तीश्वर ॥68॥

सोढव्या न हि शत्रुभिर्विरचिता द्रोहा मया ज्ञातिभिः
पित्रा सत्यमिदं शपे, प्रतिकृतिः स्वल्पापि दोषाय हि ।
मत्वैवं विरतस्ततः कृतमतिः संन्यास आसं ध्रुवं
वैरं नैति हृदस्तु, का मम गतिः श्रीकालहस्तीश्वर ॥69॥

In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

विद्यास्वान्तमधीतिनो वयमिति स्वैरप्रलापिष्वहो
विद्वन्मानिषु संशयाख्यगहने मार्गात्परिभ्रश्यतः ।
कामक्रोधमहाकिराततितिभिः निर्भर्त्स्यमानस्य मे
चित्तात् स्वास्थ्यमपैति पालय विभो श्रीकालहस्तीश्वर ॥70॥

हृद्रोगी विजुगुप्सते खलु कुतः, का सा जुगुप्सापि वा ?
किं वा लिम्पति, लेपनं च किमिदं ? देहा मदापूरिताः ।
छन्नं किं प्रविमोहपूरितभवे प्रच्छादनं स्याच्च किं ?
किं कार्यं करणं च ? सर्वमफलं, श्रीकालहस्तीश्वर ॥71॥

श्रीशैलेशमहं प्रभुर्न भजितुं काञ्चीविभुं सेवितुं
काशीनाथमुपेतुमप्यथ महाकालेश्वरं वन्दितुम् ।
मत्वा मेरुसमं मदीयमणुवन्निस्सारभूतं गुणं
पाहि स्वीयकृपाकटाक्षविसरैः श्रीकालहस्तीश्वर ॥72॥

आचार्यत्वमुपाश्रितो भुवि चरेत् श्रीपादतीर्थं ममा-
दत्स्वेत्युक्तिमनुग्रहादपि वदेत् प्राणार्थदेहादिकम् ।
शिष्यस्यापि निजं ममेति निगदेत्, वित्ते जुगुप्सां वहन्
विद्वांस्त्वां न भजेत्त्वसङ्गमनसा श्रीकालहस्तीश्वर ॥73॥

मायाजाण्डकरण्डकोटिमिह केऽपिंषन्निजैर्नर्तनैः?
के वाऽजय्यमनोभवं समदहन् ? के वा निरास्थन् श्रियम् ।
प्राणिप्राणभुजङ्गमृत्युरथ कैर्जिग्ये निरायासतः?
मोक्षं दद्युरमी जनाः कथमिव श्रीकालहस्तीश्वर ॥74॥

आघ्रातुं स्वदितुं विलोकितुमपि स्प्रष्टुं ग्रहीतुं ध्वनिं
जन्तून्किं सृजसि त्वदीयभजनायाकुर्वतः ताः क्रियाः ।
नूनं त्वेष तवेन्द्रजालमहिमा कालातिवाहं निजं
प्रेप्सोः स्वीयविनोदनेन किमतः? श्रीकालहस्तीश्वर ॥75॥

घोरं प्राक् चरितं मम स्मृतिपथं यातं जुगुप्सां वहेत्,
भीत्यै स्युर्मरणानि चिन्तनवशादेष्यन्त्यतीतानि च ।
आत्मानं स्वकृतीश्च संस्मृतवतः संजायते मे भयं
कालोऽप्याव्रियते बतान्धतमसैः श्रीकालहस्तीश्वर ॥76॥

In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

पर्यालोच्यत मन्त्रतन्त्रनिचयश्चादर्शि सम्यङ्गया
विद्वद्दर्शितसाङ्ख्ययोगहृदयं श्रुत्यागमाः पाठिताः ।
लेशेनाप्यपयान्ति नैव मनसः शङ्कास्तु, का मे गतिः?
श्रद्धां मे धिषणां स्थिरां च वितर श्रीकालहस्तीश्वर ॥77॥

पुण्यान्याचरितानि पूर्वपुरुषैः कार्याण्यसूयालवो-
विध्वस्तानि विधाय दुर्मदयुताः पापानि ये कुर्वते ।
दैवं तान्न हसेत्किमन्यपुरुषाः तान्नानुकुर्वन्ति किं ?
घिग्धिग्भाविदुरन्ततांध्यमसतां श्रीकालहस्तीश्वर ॥78॥

दत्ते किं नु वराटमात्रसुखमप्याशापदं संसृतिः?
किं कामान्वितरत्यसौ ? किमनुयात्यात्मानमारादपि ।
कीर्त्यै किं नु भवेत् ? अघान्यपनुदेत्किं ? दर्शयेत्त्वां च किं ?
धिक्तां, तत्स्पृहणं निहंसि न कुतः ? श्रीकालहस्तीश्वर ॥79॥

कायोऽसौ सहते न हीषदपि चेन्न्यूनं सकृद्भोजनं,
छायामाश्रयते रवेश्च चकितो, वर्षे विशत्यालयम् ।
शीतार्ता भजतेऽनलस्य निकटं, किं सौख्यमस्माद्भवेत् ?
काङ्क्षो नैष, जुगुप्स्य एव मनुजैः, श्रीकालहस्तीश्वर ॥80॥

केदारादिसमस्ततीर्थगमनं कार्यं कुतो मानवैः?
काशीत्वं भजतेऽङ्गणं हि सततं, कुक्षिश्च कैलासताम् ।
प्राप्ते ते चरणाम्बुजव्यतिकरे दिव्यप्रभावे विभोः;
एतावन्न विदन्ति मर्त्यहतकाः श्रीकालहस्तीश्वर ॥81॥

मोहेनान्यधनाङ्गनापहरणोद्युक्तं मदीयं मनः
घोरं तत्क्षणमेव दासनिवहैः कृत्वा गृहीतं निजैः ।
भक्तिज्ञानविरक्तिरज्जुविहितैः पाशैः दृढं निर्दयं
पादस्तम्भनिबद्धमेव रचय श्रीकालहस्तीश्वर ॥82॥

ब्रह्माणं न विगर्हयेत, धरणीलोके तु कस्मादसौ
धीचातुर्ययुजः ससर्ज विदुषः सृष्ट्वा च तेषां कुतः ।
क्षुद्बाधां समचीक्लपत् ? यदि च तत्कृत्यं तदा दुर्धियो
राज्ञः किं जनयाम्बभूव ? धिगहो! श्रीकालहस्तीश्वर ॥83॥

In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

बिल्वस्यैकदलेन ये खलु जनाः त्वत्पूजनेनार्जितुं
पुण्यं नैव विदन्त्यपूपपृथुकैः सूपेन भक्तेन च ।
सक्षीरेण सशर्करेण महतायासेन दैवान्तरा-
ण्यर्चित्वा विफला भवन्ति बत ते श्रीकालहस्तीश्वर ॥84॥

चेतोनिम्बमहीरुहस्य हि धनं स्यादालवालो जलं
सङ्गः संसरणे मदोऽङ्कुरमथासत्यं पलाशोच्चयः ।
दुर्वृत्तिः कुसुमं फलं मनसिजव्यापारकोपादिकं
रक्षास्योत्खननाच्छ्रितं जनमिमं श्रीकालहस्तीश्वर ॥85॥

यः काव्यं रचयेद्भवत्परतया, तत्कारयित्वा परैः
यो ब्रूयात्सततं पठामि तदिति, त्वत्कीर्तनं तत्स्वयम् ।
इष्टापूर्तविधौ सभक्तिहृदयोऽधीते च यः श्रद्धया,
बन्धुर्मे स स एव, नान्यमनुजः श्रीकालहस्तीश्वर ॥86॥

सम्पद्वर्गमनिर्गमय्य, षडरींश्चान्तर्जयित्वात्मनः,
काङ्क्षाश्चाप्यनिवर्त्य दोष निचयं नीत्वा न विच्छिन्नताम् ।
बन्धादीनविदार्य, यौवतवयोहावानसंस्तभ्य चा-
जित्वा भूततर्तिं कथं नु तव धीः? श्रीकालहस्तीश्वर ॥87॥

दास्येनाश्रयणं महीपतिततेरर्थाय किं वा सुखं?
किं वा दुस्तरसंसृतिप्रतरणे साह्यप्रदातुस्तव ?
अव्याजानिशसेवनं सुखमिति ज्ञातुं जना नेशते
घोरांहश्चयवीतबुद्धिविभवाः श्रीकालहस्तीश्वर ॥88॥

पूर्वेद्युश्च पुरा ततोऽप्यविरतं पश्यन्ति किं नो मृतान् ?
अर्थेष्वेवमपि त्यजन्ति न जना आशां निधौ निःस्ववत् ।
वीक्षेरन् किमु ते भवन्तम् ? अथवा देवान्तराराधकाः
नेक्षेरन् शृणुयुर्न मर्त्यहतकाः श्रीकालहस्तीश्वर ॥89॥

वर्णः कृत्तिगतः, तवाभ्यवहृतिः हालाहलः प्रीतिदा,
पात्रं पाणिगतं कपालमपि ते, भोगी च हारो गले ।
विज्ञायापि तवेदृशीं स्थितिमहो प्रेयान् रमायाः कथं
चेतस्त्वं समयूयुजत्तव पदे ? श्रीकालहस्तीश्वर ॥90॥

In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

सर्वद्वारतलेषु कञ्चुकिचये दण्डैर्विविक्षूञ्जनान्
दोरन्तर्विदयं प्रहृत्य बहुधा निन्दत्यपीमं पुनः ।
संप्रार्थ्यार्थजिघृक्षया नरपतीन्संसेवितुं यान्ति न
त्वत्पादाश्रयणार्जितस्थिरपदाः श्रीकालहस्तीश्वर ॥91॥

भिक्षा किं न वितीर्यते प्रतिपुरं ? वस्तुं गुहाः स्युर्न किं ?
किं वस्त्रं सुलभं भवेन्न पथिषु ? प्राप्यं स्रवन्त्यां न किम् ।
शीतस्वच्छजलं ? तपोधनजनं संरक्षितुं नासि किं ?
कस्मात्क्षुद्रनृपान् श्रयन्ति मनुजाः श्रीकालहस्तीश्वर ॥92॥

आहुः केऽपि कृपां कुरुष्व न इति त्वां पूजयन्तोऽन्वहं;
नातिक्रामति मोदकः परिमितिं पिष्टस्य यद्वत्तथा ।
भक्तिर्यत्परिमाणिका फलमपि स्यात्तावदेवेत्यतो
नेहे निर्वृतिमर्चनं तव विना श्रीकालहस्तीश्वर ॥93॥

ओङ्कारः प्रणवः परः स हि यदाकारादुकारस्ततो
वर्णो मश्च भवेत्तदा समुदितः स्यादात्मनां तारकः ।
एतस्यैव जगद्भवेत्परिणतिः, तत्रैव लीनौ सदा
नादो बिन्दुरपि, त्वमेष कथितः श्रीकालहस्तीश्वर ॥94॥

त्वद्भक्तेषु सहस्रधापि भजनैस्त्वां याचमानेषु किं
कार्पण्यं बिभृषे कुतो न वितरस्येभ्यो मनोऽभीप्सितम् ।
किं भव्यं परिचिन्तयात्र परमार्थस्य प्रदाने तव
श्रीभाण्डारपरिक्षयः किमु भवेत् श्रीकालहस्तीश्वर ॥95॥

आदौ मोक्षमदादुदारहृदयो भक्त्या भजद्भ्यो भवान्
लोभो मोह इति द्वयं हि जरया साकं प्रवर्धेत यत् ।
तत्सत्यं समपद्यत त्वयि न चेदेवं कुतस्त्वन्मनाः
त्वद्भक्तः समुपेक्षितोऽस्ति भवता श्रीकालहस्तीवर ॥96॥

दिक्चेलावृत नाम ते यमगृहद्वारे कवाटो भवेत्
प्राण्यायुःपरिमाणनिर्णयकरो यश्चित्रगुप्तः श्रुतः ।
तज्जिह्वाफणिताक्ष्यतामुपगतं प्रेतेशदंष्ट्रागिरेः
दम्भोलिश्च तदेव मेऽस्तु शुभदं श्रीकालहस्तीवर ॥97॥

In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

लोकक्षोभकरक्षितीशशतजं सौख्यं न मे रोचते
मध्यस्थं सुखदुःखयोर्वितरणप्रेमक्षमाशालिनम् ।
एकं दर्शय मे यथार्थनृपतिं यं त्वामिवाहं विदन्
विन्देयं सुखमन्ततः प्रतिदिनं श्रीकालहस्तीश्वर ॥98॥

प्रेतान्किं न विलोकते स्वपितरौ वृद्धांश्च शश्वन्नरः
दारापत्यहिताः मृतं निजजनं शोचन्ति सर्वे कुतः ।
भेतव्यं मरणात्किमस्ति किमिदं दुःखं कुतो नार्चति
स्वान्ते त्वामभयप्रदानचतुरं श्रीकालहस्तीश्वर ॥99॥

आख्यानं स्वकुलस्य सेवनमसत्यार्थस्य सृष्टिः स्पृहा
न्यायापेतयशोधने पिशुनता, हिंसाकृतौ रक्तता ।
मिथ्याभाषणमित्यकार्यनिवहोऽन्यस्वापहारेच्छया
तिष्ठेद्भूतिरियं कियच्चिरमिह श्रीकालहस्तीश्वरः ॥100॥

दुष्टैः कैरपि सङ्गतस्त्वमकरोः दुष्टानि कार्याण्यतः
त्वामग्राह्यमहं ग्रहीतुमपि नेच्छामीत्यपेहीति च ।
उक्त्वा निर्गमितस्त्वयापि सदनाद्वल्मीकलम्बी जनः
कस्मादेष न दीयतेऽभिलषितं श्रीकालहस्तीश्वर ॥101॥

भस्मोद्धूलनधूसरा गुरुजटाभारोन्नमन्मस्तकाः
सम्यक्साधितपञ्चवर्णरसना वैराग्यभाजोऽनिशम् ।
सन्तुष्टास्तपसि स्थिता अवितथा रुद्राक्षमालाभृतो
ये केऽपि स्युरमून्भजामि मनसा श्रीकालहस्तीश्वर ॥102॥

फुल्लाम्भोजमनोहरं सुमधुरं किं स्याच्छिलायां जलम् ?
किं दृश्येत कदापि विप्रवसतिः चण्डालवाट्यां भुवि
ये केचिन्न गुणा मयीति नितरां द्वेषो न कार्यस्त्वया
रम्यान्सत्सु गुणान् गृहाण सदयः श्रीकालहस्तीश्वर ॥103॥

एकस्यामथवा द्वयोर्घटिकयोः त्रित्वाद्युपेतासु ता-
स्वस्मिन्नेव दिने परेद्युरपि वा वर्षात्परं कर्हिचित् ।
कायो नः पृथिवीतले विनिपतेद्धर्मं न जानीमहे
विद्मो नापि भवत्पदाब्जभजनं श्रीकालहस्तीश्वर ॥104॥

In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

लोकेऽस्मिन्दुरवापतां कथमियात्स्तंबेरमाश्वादिकम् ?
का वा स्याद्गणना विमानविजितामान्दोलिकानां ततः ।
वस्त्रालङ्कृतियोषितोऽपि सुलभास्त्वत्पादयोस्सेवने
पङ्केजातविजेतृपादयुगल ! श्रीकालहस्तीश्वर ॥105॥

अन्तर्नेत्रतयात्मदर्शनवशात्तादात्म्यसौख्ये सति
स्वच्छा अम्बुजचारवो जितलसद्विद्युल्लतानर्तनाः ।
कन्दर्पेषुविजिष्णवश्च जगतीत्यालोकयन्ते सदा-
नात्मज्ञास्तरुणीमनोहरदृशः श्रीकालहस्तीवर ॥106॥

अद्भिर्यश्चुलुके धृताभिरथवैकेनापि पुष्पेण वा
श्रद्धाभक्तियुतः समर्चति जनस्त्वामेष धन्यो भुवि ।
प्राप्नोतीह वियद्धुनीशशिकलासङ्गं ततो दुर्लभं
त्वत्सङ्गं महिमा किलैष भवतः श्रीकालहस्तीश्वर ॥107॥

केचिद्रज्जुभुजङ्गवत्, रजतविभ्रान्तिस्फुरच्छुक्तिवत्,
भास्वच्चन्द्रशिलाजपाकुसुमरुक्साङ्गत्यवत्सर्वदा ।
इत्याकारगिरां प्रयोगकुशलाः दुर्मेधसश्चित्सुखं
ज्ञातुं न प्रभवन्ति तर्करसिकाः श्रीकालहस्तीश्वर ॥108॥

दक्षः किं न हतः ? स्वदूषणरतो ब्रह्मा न किं दण्डितः?
स्वीयाङ्घ्रिप्रणतापभाषणरतोपेक्षा न ते साम्प्रतम् ।
आत्मात्मीयविभेदधीर्हि भवतः सर्वज्ञ जाता कथम् ?
नैवं चेत्किमुदास्यतेऽत्र भवता श्रीकालहस्तीश्वर ॥109॥

जघ्ने येन गजासुरः तव कराद्भ्रष्टस्स शूलो नु किम् ?
निर्वाणस्तव फालनेत्रदहनो दग्धा रतीशस्य किम् ?
हन्यन्ते न यतोऽपवादनिरताः, एतत्तु किं साम्प्रतम् ?
कां ते चक्रुरिमे परामुपकृतिं श्रीकालहस्तीश्वर ॥110॥

युद्धं दूत्यकृतिश्च दुर्गमगदङ्कारत्वचोरक्रिये
नौवाणिज्यमुपाश्रयश्च धरणीपालस्य मन्त्रो महान् ।
सिद्ध्यैषां सुमहत्फलं हि भवति; स्युश्चेदिमान्यन्यथा
भूतिस्स्याद्विगता, व्यपेयुरसवः, श्रीकालहस्तीश्वर ॥111॥

In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

सूते यस्तनयं निधिं च कुरुते निर्मीति देवालयं
विप्रस्योद्वहनं प्रकल्पयति चादत्ते कृतेर्भर्तृताम् ।
रम्यस्वच्छजलाशयं च निखनत्युद्यानरोही भवेत्
लोकं याति स न त्वदीयसुलभं श्रीकालहस्तीश्वर ॥112 ॥

भूभृद्वर्य ! समागतः कविरिहाद्य त्वां दिदृक्षुर्महान्
निर्माता रसवद्गभीरवचसामाश्वेव विद्वन्मुदे ।
सामार्थ्यप्रतिभानवान्प्रियवचा इत्युक्त एषोऽधमो
दृष्टः पूर्वमपैत्वसाविति वदेत् श्रीकालहस्तीश्वर ॥113 ॥

कुर्वे नैव मदीयरम्यकवितां त्वत्तः परस्मै भुवी-
त्याबद्धं वसनाञ्चलं, गुरुतमाकारि प्रतिज्ञा मया ।
हस्तेऽधारि च कङ्कणो, मम तथाप्यङ्गान्यनीशान्यहो
कालस्योपनता विलोमसरणिः श्रीकालहस्तीश्वर ॥114 ॥

स्वैरं त्वामभिपूजयन्नविरतं ज्ञानाख्यमोक्षासनाद्
गोष्ठीं यो न करोति किं तु कुजनैस्सख्याद्विनष्टार्जवः ।
भूपालब्रुवरोषभाजनतया तत्सान्त्वनं काङ्क्षति
स्नेहेनानलशान्तये स यतते श्रीकालहस्तीश्वर ॥115 ॥

दन्तानां पतनात्पुरैव, दृढताभाज्येव काये स्थिते,
कान्ताद्वेषणलक्ष्यतानुपगमे, पूर्व जरोपस्थितेः ।
अव्याप्तौ च तनावपूर्वविकृतेः, केशेषु कृष्णेषु च,
त्वत्पादाम्बुजचिन्तनं वितनुयात् श्रीकालस्तीश्वर ॥116 ॥

* * * * *

In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

ओम् श्री सीतारामचन्द्रपरब्रह्मणे नमः

श्रीदाशरथिशतकम्

[1]श्रीरघुराम ! चारुतुलसीदलदाम ! शमक्षमादिशृ-
ङ्गारगुणाभिराम ! जगतीस्तुतशौर्य ! रमाललाम ! दु-
र्वारकबन्धराक्षसविराम ! जगज्जनकल्मषार्णवो-
त्तारकराम ! भद्रगिरिदाशरथे ! करुणापयोनिधे ॥1॥

राम विशालविक्रम पराजितभार्गवराम सद्गुण-
स्तोम पराङ्गनाविमुखसुव्रतकाम विनीलनीरद-
श्याम ककुत्स्थवंशकलशाम्बुधिसोम सुरारिदोर्बलो-
द्दामविराम भद्रगिरिदाशरथे करुणापयोनिधे ॥2॥

अगणितसत्यभाष शरणागतपोष दयालसज्झरी-
विगतसमस्तशोष पृथिवीसुरतोष त्रिलोकपूतस-
द्गगनधुनीमरन्दपदकञ्जविशेष मणिप्रभाधगद्
धगितविभूष भद्रगिरिदाशरथे करुणापयोनिधे ॥3॥

रङ्गदरातिभङ्ग खगराजतुरङ्ग विपत्परम्परो-
त्तुङ्गतमःपतङ्ग परितोषितरङ्ग दयान्तरङ्ग सत्-
त्सङ्ग धरात्मजाहृदयसारसभृङ्ग निशाचराब्जमा-
तङ्ग शुभाङ्ग भद्रगिरिदाशरथे करुणापयोनिधे ॥4॥

श्रीद सनन्दनादिमुनिसेवितपाद दिगन्तकीर्तिस-
म्पाद समस्तभूतपरिपालविनोद विषादवल्लिका-
च्छेद धराधिनाथकुलसिन्धुसुधामयपाद नृत्तगी-
तादिविनोद भद्रगिरिदाशरथे ! करुणापयोनिधे ॥5॥

श्रीरमणीयहार सजलाम्बुदनीलशरीर भक्तम-
न्दार विकारदूर परतत्त्वविहार समस्तचेतनो-
द्धार दुरन्तपातकवितानविदूर खरादिदैत्यका-
न्तारकुठार भद्रगिरिदाशरथे करुणापयोनिधे ॥6॥

---

[1] आद्यं श्लोकाष्टकं प्रत्ययांशदन्यत्र यथामूलमेव ॥

In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

दुरितलतालवित्र खरदूषणकाननवीतिहोत्र भू-
भरणकलाविचित्र भवबन्धविमोचनसूत्र चारुवि-
स्फुरदरविन्दनेत्र घनपुण्यचरित्र विनीलभूरिक-
न्धरसमगात्र भद्रगिरिदाशरथे करुणापयोनिधे ॥7॥

कनकविशालचेल भवकाननशातकुठारभूत स-
ज्जनपरिपालशील दिविजस्तुतसद्गुणकाण्ड काण्ड-
सञ्जनितपराक्रमक्रमविशारद शारदकन्दकुन्दच-
न्दनघनसारसारयश दाशरथे करुणापयोनिधे ॥8॥

नत्वार्यान् रघुनाथभट्टरगुरुं ध्यात्वा च बद्धाञ्जलिः
स्तुत्वा सत्कविशेखरान् स्वकृतिनिर्विघ्नावसानाद्दतः ।
वक्ष्येऽहं शतकं भवत्परतया सद्वत्सल स्वीकुरु
श्रीमन्दाशरथे ! दयाजलनिधे ! भद्राद्रिभाग्यावधे ॥9॥

लोभाद्यद्रचितं पुरा कुजनसन्तोषाय काव्यं मया
सोऽयं स्याद्बदरक्रयो विरचितस्सन्मौक्तिकैर्मुक्तिद ।
जिह्वायां मम नृत्य दत्तरसवच्छब्दाशयस्सन्ततं
श्रीमन्दाशरथे ! दयाजलनिधे! भद्राद्रिभाग्यावधे ॥10॥

काकुत्स्थान्वयवारिधौ तव सुधासूतेः पवित्रं शुभं
पादाम्भोजयुगं सुगन्धिविकचैर्नीलोत्पलैश्चम्पकैः[2] ।
सद्वृत्तैर्वचनैस्तनोमि विहिताभ्यर्चं प्रसीद प्रभो !
श्रीमन्दाशरथे ! दयाजलनिधे ! भद्राद्रिभाग्यावधे ॥11॥

निर्दोषं सगुणं विभूषणयुतं काव्यं रसैः पूरितं
काव्यास्वादचणान् सचेतस इवाप्राज्ञान् किमावर्जयेत् ।
स्यन्दन्ते किमु चन्द्रकान्तमणिवद् ग्रावाण इन्दंशुभिः
श्रीमन्दाशरथे ! दयाजलनिधे ! भद्राद्रिभाग्यावधे ॥12॥

भास्वद्वंशज ! शक्तियुक्तिरहितस्यामुष्य दुष्टोक्तिभि
र्भूयिष्ठापि भवत्कथा त्रिजगतीं पूतां विदध्याद् ध्रुवम् ।

---

[2] मूलस्थानि पथानि उत्पलमाला, चम्पकमाला चेति वृत्तविशेषयोः निबद्धानि ॥

In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

किं कालुष्यवती पुनाति न जगद्वक्रा च भागीरथी
श्रीमन्दाशरथे ! दयाजलनिधे ! भद्राद्रिभाग्यावधे ॥13॥

घोरांहश्चयसागरस्य दहनस्संशोषणो बाडबः
संसारार्तिदवानलस्य च सुधासारोऽभिधानं तव ।
पापोपघ्नदुरन्तदुर्मतमहाटव्याः कुठारः खरः
श्रीमन्दाशरथे ! दयाजलनिधे ! भद्राद्रिभाग्यावधे ॥14॥

शर्वाणीशिवयोर्विभीषणमहाभक्तस्य मन्त्रो महान्
द्रौपद्याः करिणश्च गौतममुनेस्सत्या विपद्बान्धवः ।
जिह्वायां मम ते पवित्रममलं नामानिशं नृत्यतु
श्रीमन्दाशरथे ! दयाजलनिधे ! भद्राद्रिभाग्यावधे ॥15॥

प्रेताधीशनियुक्तकिङ्करगणे प्राप्य स्थिते प्राङ्गणे
कण्ठारोधिनि मृत्युकालजकफे स्वीये जने रोदिनि ।
सन्दिग्धं तव नामकीर्तनमतः कर्तव्यमद्यैव तत्
श्रीमन्दाशरथे ! दयाजलनिधे ! भद्राद्रिभाग्यावधे ॥16॥

कारुण्यालय! दुःस्थितावन! रमाकान्तेति नित्यां स्मृतिं
प्राप्तानां सुधियां पदाम्बुजरजो मूर्ध्ना मया धार्यते ।
मा तान् गात कदाचनेति शमनो रुन्धे ब्रुवन्किङ्करान्
श्रीमन्दाशरथे ! दयाजलनिधे ! भद्राद्रिभाग्यावधे ॥17॥

स्रष्टुश्चापि पितासि राम सनकादीनाञ्च तत्त्वं परं
मौनीन्द्रद्विजसत्तमादिसुजनस्येष्टा कुले देवता ।
श्रेष्ठश्चासि दिवाकरान्वयमहीपालेषु तार्क्ष्यध्वज
श्रीमन्दाशरथे ! दयाजलनिधे ! भद्राद्रिभाग्यावधे ॥18॥

विद्वद्रक्षक सर्वपापहरणोद्योगानिशव्यापृत
ब्रह्मेन्द्रादिसमस्तदैवतनमस्योद्देश्यदिव्याकृते ।
त्वत्कीर्तिप्रमदागले सुकवितामाला मदीयार्प्यते
श्रीमन्दाशरथे ! दयाजलनिधे ! भद्राद्रिभाग्यावधे ॥19॥

In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

श्रीदेवीं धरणीसुतां निजपरीवारं जनं वैष्णवं
भद्राद्रिं परमं पदञ्च विरजां गोदावरीनिम्नगाम् ।
कुर्वन् चेतनतारणाय वसुधालोकेऽवतीर्णो भवान्
श्रीमन्दाशरथे ! दयाजलनिधे ! भद्राद्रिभाग्यावधे ॥20॥

अद्राक्षं तटिनीतटं वसतिरप्यालोकि भद्राचले
पृथ्वीजा ददृशे त्वदायुधचयो वीक्षाम्बभूवे मया ।
सौमित्रिश्च विलोकितः त्वमपि चेत्येवं कृतार्थोऽभवं
श्रीमन्दाशरथे ! दयाजलनिधे ! भद्राद्रिभाग्यावधे ॥21॥

हालेनैति कृषीवलोऽभिरुचितं व्रीहिं क्षुधापीडितो
गङ्गायां लभते जलं सुमधुरं पान्थः पिपासार्दितः ।
पापस्त्वां शरणागतो विकृतिमच्चित्तोऽगमं स्वस्थतां
श्रीमन्दाशरथे ! दयाजलनिधे ! भद्राद्रिभाग्यावधे ॥22॥

खाते तर्कखनित्रतोऽस्त्यधिगतस्तत्त्वस्थले यो निधी
रामाख्यस्सुचिरं पुरा सुमहता कष्टेन तं साम्प्रतम् ।
हस्तस्थं वितनोति भक्तसुलभं भक्त्याख्यसिद्धाञ्जनं
श्रीमन्दाशरथे ! दयाजलनिधे ! भद्राद्रिभाग्यावधे ॥23॥

रामः किल्बिषसंततेश्शमयिता संतोषहेतुः सतां
कामादिद्विषतां जये निजजनायाजस्रसाह्यप्रदः ।
त्राता साधुजनस्य देव इति ते पादाम्बुजेऽहं भजे
श्रीमन्दाशरथे ! दयाजलनिधे ! भद्राद्रिभाग्यावधे ॥24॥

त्वामुत्सृज्य भवन्ति ये जडधियो देवान्तराराधका-
स्ते नूनं सहकारजात्सुमधुरान्निम्बे फलेऽत्यादृताः ।
एकस्त्वं भजनीयतामुपगतस्त्वं चैव मोक्षप्रदः
श्रोमन्दाशरथे ! दयाजलनिधे ! भद्राद्रिभाग्यावघे ॥25॥

'रा' वर्णे वृजिनानि मर्त्यहृदयान्निस्सारयत्यंक्षरं
रुन्धत्तत्पुनरागतिं 'म' इति संरक्षेत्कवाटीभवत् ।
नैवाज्ञैस्तव नाम कीर्तितमिदं; नोचेत्कुतोन्वापदः ?
श्रीमन्दाशरथे ! दयाजलनिधे ! भद्राद्रिभाग्यावधे ॥26॥

सीताराम ! ककुत्स्थराम ! रघुवंशोद्धार ! लोकप्रिये –
त्येवं भेकगणा इवापि मधुरं पापापहं नाम ते ।
ये शश्वत्समुदीरयन्ति परमं त्वद्धाम गच्छन्ति ते
श्रीमन्दाशरथे ! दयाजलनिधे ! भद्राद्रिभाग्यावधे ॥27॥

मूढाश्शार्करमोदकाय तरुणीबिम्बाधरायापि च
क्षौद्राय स्पृहयन्ति ये मधुरतासीमान्तभूतं तव ।
पीयूषाभ्यधिकं न ते विदुरहो नाम्नो रसं श्रीपते !
श्रीमन्दाशरथे ! दयाजलनिधे ! भद्राद्रिभाग्यावधे ॥28॥

अंहांसि द्विजराजयान ! भजतां त्वामद्रितुल्यानि किं
नो नश्यन्ति ? न निर्विशन्ति किमिमे भूतिं मघोनस्सदा ।
एभ्यः किं न ददाति मोक्षविभवो हस्तावलम्बं प्रभो !
श्रीमन्दाशरथे ! दयाजलनिधे ! भद्राद्रिभग्यावधे ॥29॥

आस्वाद्यस्सितयान्वितः पयसि यस्सारो यथा भक्ष्यते
तद्वत्ते कमनीयरूपममृतं चित्ताख्यपात्राहितम् ।
दास्येनाञ्जलिना पिबामि तृषितो यत्नार्जितं राघव !
श्रीमन्दाशरथे ! दयाजलनिधे ! भद्राद्रिभाग्यावधे ॥30॥

दत्तेऽल्पेतरसम्पदस्तव सती, दूतो हनूमान् व्यथां
प्रोद्धूनोति, तवानुजो मम सखा शोके, शुभं नाम ते ।
पापघ्नं, महिमा विपत्सु शरणं ते वज्रसंनिर्मितं
श्रीमन्दाशरथे ! दयाजलनिधे ! भद्राद्रिभाग्यावधे ॥31॥

कल्पद्रुध्वजशङ्खचक्रकुलिशा बाणासनं चाङ्कुशो
रेखारूपतया वसन्त्यविरतं त्वत्पादपङ्केरुहे ।
दत्त्वा गौतमदारवत्तदधुना दीनस्य मे पालय
श्रीमन्दाशरथे ! दयाजलनिधे ! भद्राद्रिभाग्या वधे ॥32॥

अम्भोधीनवगाह्य मन्दरगिरिं धृत्वा च पृष्ठे गुरुं
दंष्ट्रायां धरणीं विधार्य विबुधारातिं विदार्यापि च ।
दुष्टक्षत्रततिं निहत्य जगतां त्रातासि हे राघव !
श्रीमन्दाशरथे ! दयाजलनिधे ! भद्राद्रिभाग्यावधे ॥33॥

In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

दुष्टोन्मूलयितुर्विपन्नशरणस्याचिन्त्यदिव्यायुधो-
दञ्चद्बाहुयुगस्य रामनृपतेर्नान्यत्समं दैवतम् ।
इत्युद्घोषणमातनोमि करिणो भेरीं समुन्नादयन्
श्रीमन्दाशरथे ! दयाजलनिधे ! भद्राद्रिभाग्यावधे ॥34॥

जानक्या नयनोत्पलामृतकरः प्रस्निग्धनीलाम्बुदो
वक्षोजाद्रिसमाश्रितो नववयःकान्तारहस्ती भवान् ।
नित्यं ते पदपङ्कजे मधुपतां प्राप्नोतु मे मानसं
श्रीमन्दाशरथे ! दयाजलनिधे ! भद्राद्रिभाग्यावधे ॥35॥

आदित्यान्वय ! भूतराक्षसपिशाचादेश्शरीरामय-
भ्रान्त्यादेश्च निवारकं तव पदाब्जाख्यं महापञ्जरम् ।
प्राप्तोऽहं शरणं शरण्य ! भवता नोपेक्षणीयोऽस्म्यहं
श्रीमन्दाशरथे ! दयाजलनिधे ! भद्राद्रिभाग्यावधे ॥36॥

पीयूषं चरितं पिबामि तृषितश्श्रीपादतीर्थं च ते
आस्वाद्या मम मङ्गलाकर ! भवन्नाम्नस्स्रवन्ती सुधा ।
सङ्गं त्वद्गतचेतसां वितर मे नीचांश्च दूरीकुरु
श्रीमन्दाशरथे ! दयाजलनिधे ! भद्राद्रिभाग्यावधे ॥37॥

घोराकारकृतान्तकिङ्करततेराधिः शुभं नाम ते
दारिद्र्याख्यपिशाचघातकमहामन्त्रो विकुण्ठस्य च ।
द्वारोद्घाटि रघूत्तमोत्तम ! सदा त्वद्दासदासीजने
श्रीमन्दाशरथे ! दयाजलनिधे ! भद्राद्रिभाग्यावधे ॥38॥

विज्ञप्तिं शृणु मामिकां रघुकुलोद्भासिन्न सन्दृश्यते
मत्तो मत्ततरो जगत्सु सुदुराचारप्रसक्तः परः ।
त्वत्तो वा गुणवत्तरस्सुमनसां; त्वं मे गतिः केवलः
श्रीमन्दाशरथे ! दयाजलनिधे ! भद्रादिभाग्यावधे ॥39॥

माता त्वं भरणात् पिता च वृजिनापत्संतते रक्षणात्
वैद्यश्चासि दशेन्द्रियामयचयस्याजस्रनिर्मूलनात् ।
एवं चिन्तितमद्भितो भव भवाभावाय भक्तस्य मे
श्रीमन्दाशरथे ! दयाजलनिधे ! भद्राद्रिभाग्यावधे ॥40॥

In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

ब्रह्मण्डावलिमात्मकुक्षिकुहरे सृष्ट्वा तदन्तस्स्थितान्
जन्तून्स्थावरजङ्गमांस्त्वमसि संरक्षंस्तदीयः पिता ।
तत्सूनौ मयि पक्षपातवहनात्पापान् क्षमस्व प्रभो !
श्रीमन्दाशरथे ! दयाजलनिधे ! भद्राद्रिभाग्यावधे ॥41॥

सद्योगीश्वरमानसाम्बुजरसास्वादी मिलिन्दो भवान्
त्वं कीरो मधुराकृतिर्धरणिजाबाह्वन्तरे पञ्जरे |
मुक्तेस्त्वं च निधिर्भवद्विरहजं शोकं ममोन्मूलय
श्रीमन्दाशरथे ! दयाजलनिधे ! भद्राद्रिभाग्यावधे ॥42॥

ज्ञातुं त्वां प्रभवन्ति किं न मनुजाः? किं तेष्वरक्तोऽसि वा ?
यन्नापज्जलधौ श्रृणोषि वचनं त्वं मज्जतां प्राणिनाम् ।
सीताया अथवा न विस्मृतवतः पीडामुपेक्षा न ते
श्रीमन्दाशरथे ! दयाजलनिधे ! भद्राद्रिभाग्यावधे ॥43॥

स्वश्रोत्रज्वरहेतुतावककथाः पीयूषपूर्णाः पुरा
घण्टोच्चध्वनिभिर्निवारितवते नीचाय दत्तो वरः ।
यद्देयं करणत्रयस्तुतभवत्तत्वाय तद्देहि मे
श्रीमन्दाशरथे ! दयाजलनिधे ! भद्राद्रिभाग्यावधे ॥44॥

प्राप्तास्वाहवपन्नगामयपिशाचापत्सु सीतापते !
त्वय्येवाहितचेतसः कृतधियः पार्श्वद्वये रक्षितुम् ।
राम ! त्वां च तवानुजं च कथयन्त्यत्यादरेण स्थितौ
श्रीमन्दाशरथे ! दयाजलनिधे ! भद्राद्रिभाग्यावधे ॥45॥

सङ्ख्यातीतजनुर्महाब्धिमनिशं दुःखोर्मिमालाकुलं
नालं सन्तरितुं तितीर्षति जनोऽयं भक्तिनावा तव ।
भीतिं चाभयदानदीक्षित! हरैतस्यार्हतां चिन्तयन्
श्रीमन्दाशरथे ! दयाजलनिधे ! भद्राद्रिभाग्यावधे ॥46॥

भूयोहश्चरणेऽपि पानकरसस्त्वन्नाम मे पावनं
जिह्वायास्समभूत्पुरा किल शुकः किं नाप पुण्यां गतिम् ।
अन्ते "राघव ! पाहि मा" मिति वदन् ; नित्यं तदेवास्तु मे
श्रीमन्दाशरथे ! दयाजलनिधे ! भद्राद्रिभाग्यावधे ॥47॥

In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

अन्यस्वापहृतिस्तथान्यतरुणीरक्तिः परान्नादनं
भात्यादौ मधुरं; नवेत्त्यनुपदं तद्दुर्विपाकं मनः ।
मृत्योः किङ्करबाधनादवसि मां कस्यां तरण्यां नयन्
श्रीमन्दाशरथे ! दयाजलनिधे ! भद्राद्रिभाग्यावधे ॥48॥

घोराण्याचरितान्यकारि भगवद्भक्तापचारो मया
सख्यं चापि कृतं समं कुपुरुषैर्देवान्तराराधकैः ।
आगांस्येव विचिन्त्य मा तुद विभो ! त्वद्दासदासोऽस्म्यहं
श्रीमन्दाशरथे ! दयाजलनिधे ! भद्राद्रिभग्यावधे ॥49॥

लोभादन्यधनाङ्गनापहरणोद्युक्तं मदीयं मनः
चोरं दास्यविवेकरज्जुविहितैः पाशैर्दृढं निर्दयम् ।
त्वत्पादाख्यसुरद्रुमस्य ललिते मूले बधान प्रभो !
श्रीमन्दाशरथे ! दयाजलनिधे ! भद्राद्रिभाग्यावधे ॥50॥

काशीक्षेत्रविभूषणोऽस्मि न शिवः त्वन्नामसारस्यवित्;
नाहल्यास्मि तवाङ्घ्रिनीरजरजोमाहात्म्यसंवेदिनी |
नाहं वापि विभीषणः सुविदितत्वत्सत्य; ईडे कथं ?
श्रीमन्दाशरथे ! दयाजलनिधे ! भद्राद्रिभाग्यावधे ॥51॥

पात्रं पातकिनस्त्वदीयकरुणावृत्तेस्तथा ह्यश्मन-
श्चैतन्यं समभूदरेश्च घरणीराज्यं च पुण्यं महत् ।
दुर्जातेर्महितात्मता कपिकुलस्याहो भवद्दातृता
श्रीमन्दाशरथे ! दयाजलनिधे ! भद्राद्रिभाग्यावधे ॥52॥

दुर्वारा मम पापसन्ततिरहो ! किं चित्रगुप्तो लिखेत् ?
कं दण्डं विदधीत मृत्युरथ तद्भृत्याश्च कुर्युः कथम् ?
एतत्सम्भवनात्पुरैव भवता संरक्षणीयोऽस्म्यहं
श्रीमन्दाशरथे ! दयाजलनिधे ! भद्राद्रिभाग्यावधे ॥53॥

किं बन्धुश्शबरी तवास्ति यदियं सम्भावितासीत्तथा ?
किं ते स्निग्धजनो गुहोऽपि यदयं त्वद्दास्यपात्रीकृतः? ।
किं पापं मम यच्छृणोषि न नुतिं ? किं तादृशोऽहं न ते ?
श्रीमन्दाशरथे | दयाजलनिधे ! भद्राद्रिभग्यावधे ॥54॥

In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

दीनान्नानुगृहीतवान्कति जनान् त्वं दीक्षितो रक्षणे?
वस्त्रालिं बहुलां प्रदाय किमु नारक्षः स्मृतो द्रौपदीम्?
याञ्चां मे सदयं निशम्य नयनानन्दं विधत्से न किं ?
श्रीमन्दाशरथे ! दयाजलनिधे ! भद्राद्रिभाग्यावधे ॥55॥

अभ्रश्याम ! दिद्दक्षितोऽपि बहुधा नात्मा त्वया दर्श्यते
कोणे नाम निगूहसि क्व नु निजं लोकप्रसिद्धं महत् ।
मक्तेर्हेतुरिदं च पातकतरोः कुद्दालको राघव !
श्रीमन्दाशरथे ! दयाजलनिधे ! भद्राद्रिभाग्यावघे ॥56॥

नोपेक्ष्यं; भवतो दयालुचरितं मा भूदसत्यं प्रभो !
नोपेक्ष्यं; तव वर्तनस्य न भवेच्चाकीर्तिरित्राणजा ।
नोपेक्ष्यं; भवतारणी भव तरिः त्वत्सक्तचित्तस्य मे
श्रीमन्दाशरथे ! दयाजलनिधे ! भद्राद्रिभाग्यावधे ॥57॥

अज्ञानाद्दुरितान्यकार्षमिति, मां त्रायस्व, मे त्वं पिते-
त्यन्यान्न प्रणमामि शीर्षत इति, त्वत्प्रेमभाजामहम् ।
दासानामविरुद्धदास इति, चावोचं क्षमस्व प्रभो !
श्रीमन्दाशरथे ! दयाजलनिधे ! भद्राद्रिभाग्यावधे ॥58॥

दुष्टोऽसाविति दूषितोऽहमितरैः; दुष्टोऽहमित्यब्रवं,
विश्वत्राणपरायणे त्वयि भजाम्यान्यान्नहीत्यैरयम् ।
अत्रामुत्र सुखं ममास्तु न च वा; त्वन्नाम मे स्याद्गतिः
श्रीमन्दाशरथे | दयाजलनिधे ! भद्राद्रिभाग्यावधे ॥59॥

पर्याप्तं त्विदमेव यत्तव दयावर्षेण मां सिञ्चसि
प्रोन्माथं तत आतनोमि दुरितस्यामित्रनिर्मूलनम् ।
ईहानां च विनाशनं यमभटप्रोत्सारणं सन्ततं
श्रीमन्दाशरथे ! दयाजलनिधे ! भद्राद्रिभाग्यावधे ॥60॥

बाणस्ते जलधीनजीगमदहो सप्तापि संयुक्ततां;
धूलिस्ते पदपङ्कजस्य महिलां चक्रे शिलां दुर्भगाम् ।
वृत्तं ते द्रुहिणादिनिर्जरवचोऽतीतं कथं वर्ण्यते ?
श्रीमन्दाशरथे ! दयाजलनिधे ! भद्राद्रिभाग्यावधे ॥61॥

In Public domain: Digitization Muthulakshmi Research Academy

सङ्ख्यातीतसुरारिमर्दनविधौ किं शक्नुयान्मर्कटः?
शक्तस्यापि तनौ सुधाकिरणतां गच्छेद्दवाग्निः कथम् ? |
सीताया महिमा, तवापि करुणा, भाग्यं च दूतस्य तत् ;
श्रीमन्दाशरथे ! दयाजलनिधे ! भद्राद्रिभाग्यावधे ॥62॥

देवश्रेष्ठ ! जगत्त्रयाधिप ! पुरारात्यादिदेवप्रभो !
भक्तानामपवर्गदानजनितामेयप्रतिष्ठानघ !
स्तौमि त्वां सततं त्वदीयदयया शाम्यन्त्वघान्यद्य मे
श्रीमन्दाशरथे ! दयाजलनिधे ! भद्राद्रिभाग्यावधे ॥63॥

सत्वं ते सहजो गुणो हि, वसतिः पीयूषवारांनिधिः,
सूनुः पद्मभवो, रमा च ललना, भूमिश्च सिंहासनम् ।
छत्रं ते गगनं, निशाकररवी नेत्रे च शय्या फणी
श्रीमन्दाशरथे ! दयाजलनिधे ! भद्राद्रिभाग्यावधे ॥64॥

चित्रं त्वच्चरणाम्बुजव्यतिकराद्योषा यदासीच्छिला;
चित्रं चापरमप्लवन्त गिरयो यत्सागराम्भश्चये ।
चित्रं त्वेतदतीव यत्कृतभवद्ध्याना विमुक्ता इह
श्रीमन्दाशरथे ! दयाजलनिधे ! भद्राद्रिभाग्यावघे ॥65॥

त्वं दैवं जननी पिता च वरदो मित्रं गुरुश्चासि मेऽ-
प्येवं ध्यानपरायणं जनमिमं तन्वन्ति पापान्यहो ।
प्राप्तस्वान्तविकारदुर्गतिमितस्त्राता त्वमेकः प्रभो !
श्रीमन्दाशरथे ! दयाजलनिधे ! भद्राद्रिभाग्यावधे ॥66॥

प्राप्ते वासवराज्यभोगदपदेऽप्याशा प्रशाम्येत्कथं ?
सौवर्णाचलतुल्यसम्पदमितः काचोऽपि नान्वेष्यति ।
पुण्याघानि मुधा भवन्ति न हि मे; तुष्टोऽस्मि; नेहे भवं
श्रीमन्दाशरथे ! दयाजलनिधे ! भद्राद्रिभाग्यावधे ॥67॥

विज्ञास्सूनृतवादिनश्च करुणापूर्णा अलुब्धा द्विजाः
गावो वीरपतिव्रताश्च निगमा भूमेर्धुरं बिभ्रति ।
वीक्ष्यैतानपि जानते नहि नराः कर्तुं परोपक्रियां
श्रीमन्दाशरथे ! दयाजलनिधे ! भद्राद्रिभाग्यावधे ॥68॥

In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

अम्भोधिं प्रविगाह्य नक्रभरितं मत्स्यावतारे पुरा
क्रोधोग्रो निगमापहारकलुषं हत्वा च तं सोमकम् ।
संरक्ष्य श्रुतिसञ्चयं सकरुणं धात्रे व्यतारीद्भवान्
श्रीमन्दाशरथे ! दयाजलनिधे ! भद्राद्रिभाग्यावधे ॥69॥

मन्थं मन्दरमद्रिमादिफणिनं रज्जुं विधायादरात्
दुग्धाब्धिं मथितुं सुरासुरगणे व्यापारयुक्ते भवान्।
भूमिं कम्पवतीं विलोक्य धृतवान् कूर्माकृतिस्तं गिरिं
श्रीमन्दाशरथे! दयाजलनिधे ! भद्राद्रिभाग्यावधे ॥70॥

आवृत्तां कटवद्विधार्य धरणीमब्धौ निलीय स्थिरं
वाराहीं तनुमाश्रितः त्वमवधीर्हेमाक्षरक्षःपतिम् ।
स्वायत्तां च महीं पुरेव धृतवान् शृङ्गे भवान्दक्षिणे
श्रीमन्दाशरथे ! दयाजलनिधे ! भद्राद्रिभाग्यावधे ॥71॥

निर्भिन्नान्नखदन्तकान्तिरुचिरात्काष्ण्र्यायसान्निर्गतः
स्तम्भाद्भीकरनारसिंहवपुषा हर्तुं स्वभक्तव्यथाम् ।
संहर्तुं च हिरण्यपूर्वकशिपुं प्रह्लादमाह्लादयः
श्रीमन्दाशरथे ! दयाजलनिधे ! भद्राद्रिभाग्यावधे ॥72॥

धारिण्यां प्रथमं ततश्च गगने दत्त्वा द्वितीयं पदं
तार्तीयेन बलाद्बलेरवनतं भक्त्या शिरो नामयन् ।
देवेन्द्राय जगत्प्रभुत्वमददा भूत्वा वटुर्वामनः
श्रीमन्दाशरथे ! दयाजलनिधे ! भद्राद्रिभाग्यावधे ॥73॥

हत्वा दृप्तमहीपतीन् परशुना त्रिस्सप्तकृत्वोऽखिलान्
स्रोतोभूततदीयरक्तसलिलैस्सन्तर्प्य तातं हतम् ।
भूमिं भूसुरसाच्चकार विजितां रामो भवन्भार्गवः
श्रीमन्दाशरथे ! दयाजलनिधे ! भद्राद्रिभाग्यावधे ॥74॥

हत्वा यज्ञविघातिराक्षसगणं भङ्क्त्वा धनुर्धूर्जटेः
पृथ्वीजां परिणीय काननभुवं गत्वा गुरोराज्ञया ।
अस्त्रैस्त्वं दशकण्ठकण्ठनिचयं छित्त्वा जगत् त्रातवान्
श्रीमन्दाशरथे ! दयाजलनिधे ! भद्राद्रिभाग्यावधे ॥75॥

In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

कृष्णोऽभूर्यदुवंशवारिधिविधुर्जन्मान्तरे श्यामलः
दुष्टान्नाशयिता मुमुक्षुजनतां संरक्षिता गीतया |
रोहिण्यास्तनयो बभूविथ तदा श्रीकृष्णसाह्याय च
श्रीमन्दाशरथे ! दयाजलनिधे ! भद्राद्रिभाग्यावधे ॥76॥

आसीस्त्वं त्रिपुराङ्गना वरयितुं बुद्धस्स्तुतो निर्जरैः
प्रादा बाणशरासनप्रमुखदिव्यास्त्रोत्करं शूलिने ।
मित्राय त्रिपुरासुरोच्चयविनिर्दाहे प्रसक्ताय च
श्रीमन्दाशरथे ! दयाजलनिधे ! भद्राद्रिभाग्यावधे ॥77॥

साङ्कर्यादिमहाघभाजनजगत्त्राणाय कल्क्याकृतिः
खड्गोदग्रकरो निरर्गलहयारूढो यथेष्टं चरन् ।
शिष्टालेरभयं विधास्यति खलस्तोमाज्जगत्यां भवान्
श्रीमन्दाशरथे ! दयाजलनिधे ! भद्राद्रिभाग्यावधे ॥78॥

ऊहापोहविनाशनात्कफरुजाग्रासाच्छरीरस्य च
प्रागेवावदधीत मोक्षपुरुषार्थोपार्जने मानवः ।
तादृग्यत्नमनाचरन्हि मनुजः स्वात्मोपघाती भवेत्
श्रीमन्दाशरथे ! दयाजलनिधे ! भद्राद्रिभाग्यावधे ॥79॥

हर्षाणां निलयो हि, संसृतिमहामोहद्विपस्याङ्कुशः,
सम्पद्भाण्डगृहं, समीहितनिधिर्निःश्रेयसस्याकरः ।
मार्गश्शत्रुजयस्य, नौरपि विपत्सिन्धो, शुभं नाम ते
श्रीमन्दाशरथे ! दयाजलनिधे ! भद्राद्रिभाग्यावधे ॥80॥

पापाख्यव्रततिं भवासुखफलां श्रीरामनामायुधं
कुर्यात्किं सहसा सहस्रशकलां छित्त्वा न रूढामपि ?
किं नोत्तुङ्गशिखोऽवलेढि शलभानासीदतः पावकः
श्रीमन्दाशरथे ! दयाजलनिधे भद्राद्रिभाग्यावधे ॥81॥

भक्त्या यः परया जितेन्द्रियचयो विष्णौ स एवोत्तमः;
योऽजस्रं करणोच्चयं प्रयतते जेतुं ह्यसौ मध्यमः ।
जिग्ये यः करणैस्तमाहुरधमं; त्रायस्व मामीदृशं
श्रीमन्दाशरथे ! दयाजलनिधे ! भद्राद्रिभाग्यावधे ॥82॥

In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

लोभात्स्पर्शसुखे द्विपो, रसनगाल्लौल्याद्विनश्येज्झषो,
गीत्या श्रुत्यभिरामया विषधरो, रूपप्रसक्त्या मृगः ।
सौरभ्यान्मधुपश्च; पञ्चविषयाकृष्टस्य मे त्वं गतिः
श्रीमन्दाशरथे ! दयाजलनिधे ! भद्राद्रिभाग्यावधे ॥83॥

हस्तावञ्जलिबन्धने तव निजौ नेत्रे समालोकने
संस्मृत्यां रसनं श्रुती निशमने व्यापारयन्धीरधीः ।
त्वय्येवार्पितसर्वभारमहितो यस्तं जनं पालय
श्रीमन्दाशरथे ! दयाजलनिधे ! भद्राद्रिभाग्यावधे ॥84॥

एकं ते तुलसीदलं सुदृढया भक्त्यार्पयन् गण्यते
सर्पाधीशसुपर्णकुञ्जरसमस्सौलभ्यशालिन् ! बुधैः |
नित्यं त्वच्चरणारविन्दनिरतेस्त्वद्धाम हस्तस्थितं
श्रीमन्दाशरथे ! दयाजलनिघे ! भद्राद्रिभेग्यावधे ॥85॥

प्राच्यामुद्गत एव भास्वति यथा चन्द्रानलौ ग्लायतो
लोकैकाधिपतौ तथोज्वलगुणे संशोभमाने त्वयि |
प्रक्षीणद्युतयो भवन्ति सकला अन्याः प्रभो ! देवताः
श्रीमन्दाशरथे ! दयाजलनिधे ! भद्राद्रिभाग्यावधे ॥86॥

लोकाधीश ! भवत्पवित्रचरितक्षीराम्बुधिं मोहतः
त्यक्त्वा स्नातवतो बहुष्वपि महातीर्थेषु पुण्येषु मे ।
क्षाल्यन्ते कथमन्तरिन्द्रियमलाः ? वन्ध्यश्श्रमः केवलं
श्रीमन्दाशरथे ! दयाजलनिधे ! भद्राद्रिभाग्यावधे ॥87॥

हेम्नोऽपैति यथा विना न दहने सन्तापनाच्छ्यामिका
तद्वद्दौष्ट्यविनाशदीक्षित ! भवद्भक्त्यग्निसंयोगतः ।
दुस्साधं प्रदहेर्मदायतिभिदं पापत्रयं दुर्मलं
श्रीमन्दाशरथे ! दयाजलनिधे ! भद्राद्रिभाग्यावधे ॥88॥

श्रीर्हेतुर्बहुलश्रियां तव सती, गङ्गा त्वदीया सुता
लोकान्पूततमान्करोति, तनयः प्राणान् प्रदत्ते विधिः ।
कामान्कान्न भजेयुरीप्सिततमान् ये त्वां भजन्ते सदा ?
श्रीमन्दाशरथे ! दयाजलनिघे ! भद्राद्रिभाग्यावधे ॥89॥

In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

क्लिद्येत्किं जलबिन्दुभिः कमलिनीपत्रं जलान्तःस्थितं ?
पङ्के गाढतमे चरन्तमपि मृत्कीटं विलिम्पेत्स किम् ? |
एवं संसृतिवासनाविरहितो गच्छेत्परं मानवः
श्रीमन्दाशरथे ! दयाजलनिधे भद्राद्रिभाग्यावधे ॥90॥

पुष्टाङ्गं सजरं समीक्ष्य धरणीराज्यश्रियं चञ्चलां
स्वात्मीयं सकलं विहाय पुरतस्स्वीयान्प्रयातानपि ।
ये छिन्दन्ति न मोहपाशनिचयं तेषां गतिः कीदृशी ?
श्रीमन्दाशरथे दयाजलनिधे भद्राद्रिभाग्यावधे ॥91॥

ऋद्धौ विस्मृतिमेत्य सङ्कटगतः पुण्यानि कार्याण्यहं
नाकार्षं कथमित्यसावनुशयस्सर्वप्रकारैर्वृथा ।
गेहे वह्निगते तृषाभिभवने कोऽद्ध्यः खनेद् भूतलं ?
श्रीमन्दाशरथे | दयाजलनिधे ! भद्राद्रिभाग्यावधे ॥92॥

पङ्कस्थो जलशोषणादविचलन् स्थानात्स्वकीयाज्झषः
जीवालम्बनमीहते पुनरपि क्षिप्रं यथा जीवनम् ।
एवं प्राप्य निबद्धसुस्थिरमतिर्योगी भवद्भक्तितः
श्रीमन्दाशरथे ! दयाजलनिधे! भद्राद्रिभाग्यावधे ॥93

उद्भूतप्रतिशब्दघर्घररवं कुर्वन् कटुं दर्दुरः
फुल्लाम्भोजरसं न वेत्ति मृदुनिस्वानो मिलिन्दो यथा ।
नैवं ज्ञातुमलं मनस्सहृदयस्याज्ञस्सचेता इव
श्रीमन्दाशरथे दयाजलनिधे ! भद्राद्रिभाग्यावधे ॥94॥

पर्याप्तोह्ययमेक एव तनयः पित्रोर्महाधन्ययोः
यः कुर्यान्न परिग्रहं परजनाद्दद्याच्च सद्योऽर्थिने ।
सत्यं वक्ति च केवलं त्वयि निजे दैवे च यो भक्तिमान्
श्रीमन्दाशरथे ! दयाजलनिधे ! भद्राद्रिभाग्यावधे ॥95॥

सीताराम ! रमेश ! राम ! महितज्ञानस्वरूप ! प्रभो !
पाहीमं जनमित्यजस्रमगतिः संप्रार्थये त्वां हृदि ।
तन्मे पापविनाशपूर्वककलाचातुर्यदानं कुरु
श्रीमन्दाशरथे ! दयाजलनिधे ! भद्राद्रिभाग्यावधे ॥96॥

In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

धन्या सा शबरी भवन्तमकरोद्या भुक्तभुक्तोज्झितं
चिक्रोडः कृतरेख एति करजैः पृष्ठे त्वया धन्यताम् ।
भक्तानां कुलजन्मनी न गणिते वेदान्तवेद्य ! त्वया
श्रीमन्दाशरथे ! दयाजलनिधे ! भद्राद्रिभाग्यावधे ॥97॥

श्रेष्ठो नानृतवाक् बिभेति न रिपोर्यस्स प्रवीरो मतः
दाता याचककामनाधिकतया दत्तेऽर्थितं यो भुवि ।
त्वय्येवार्पितभार एव कथितो निश्चिन्तचित्तः कृती
श्रीमन्द्राशरथे | दयाजलनिघे ! भद्राद्रिभाग्यावधे ॥98॥

आहुर्लोकविदो द्विरेफवशगं कीटं द्विरेफाकृतिं
किं वाच्यं भवदुःखसन्ततितमोनिष्कासनाहस्करः ।
स्वाभिन्नं वितनोषि मामिति विभो ! सङ्क्रामयन्स्वान्गुणान् !
श्रीमन्दाशरथे ! दयाजलनिधे ! भद्राद्रिभाग्यावधे ॥99॥

वृक्षाणां कुसुमं शलाटुफलतां गच्छत् क्रमाद् दृश्यते
त्वत्पादान्तिकगं तदेव वरिवस्यार्थत्वमापादितम् ।
आदौ धान्यगवादिसम्पदतुला निश्श्रेयसं स्यात्ततः
श्रीमन्दाशरथे ! दयाजलनिधे ! भद्राद्रिभाग्यावधे ॥100॥

पादौ भट्टगुरोश्श्रिताववयवेषूर्ध्वाश्च पुण्ड्राः धृताः
मन्त्रस्ते स्ववशः कृतो यमभटास्सन्तर्ज्य दूरीकृताः ।
त्वत्पादाम्बुजबध्यमानमनसश्शान्तानि पापानि मे
श्रीमन्दाशरथे ! दयाजलनिधे ! भद्राद्रिभाग्यावधे ॥101॥

आत्रेयस्तनयश्च लिङ्गसचिवस्याध्वर्युवेदे शुचौ
शाखामाश्रित आदिमामकरवं कञ्चर्लवंशोद्भवः ।
गोपोऽहं कविसन्नुतः कृतिमिमां दासो भवत्कीर्तनीं
श्रीमन्दाशरथे ! दयाजलनिधे ! भद्राद्रिभाग्यावधे ॥102॥

भद्राचलकृतवसतेर्दाशरथेस्तावकस्य शतकस्य ।
अनुवादं वरदकृतं भागवताः पठितुमर्हन्ति ॥

****

In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

ओम् श्री हयग्रीवाय नमः

श्रीवेमनशतकम्

शम्भोरुमापतेर्दास इति पात्रं जनस्तुतेः ।
उवाच वेमनो धीरो वेमेदं लोकमङ्गलम् ॥1॥

युक्तं विज्ञाय वदतां न वयोभेद ईक्ष्यते ।
ज्वलेद्बालस्य दीपोऽपि श्रूयतां वेम विश्वद ॥2॥

याच्यन्तां याचितु योग्या दत्तात्काङ्क्षं न चाधिकम् ।
अददानो न चाभ्यर्थ्यः श्रूयतां वेम विश्वद ॥3॥

नास्थानेऽधिकता वाच्या नैच्योक्तेः स्वस्य न क्षतिः ।
किं नादर्शे नभोऽल्पं स्यात् श्रूयतां वेम विश्वद ॥4॥

अल्पधीरधिकारस्थः सतो निष्कासयेद् ध्रुवम् ।
चर्म भुङ्क्ते न चेक्षुं श्वा श्रूयतां वेम विश्वद ॥5॥

अल्पो वदति साटोपं प्रशान्तं सज्जनः पुनः ।
कांस्यवत्किं स्वनेत्स्वर्णं श्रूयतां वेम विश्वद ॥6॥

ये वदन्त्यनृतं शश्वत् तेषु लक्ष्मीर्न तिष्ठति ।
यथाम्भः शिथिले कुम्भे श्रूयतां वेम विश्वद ॥7॥

आचारः क्षुधयाऽपैति चित्तशुद्धिस्तमोभरात् ।
पूर्वधैर्यं विपद्भिश्च श्रूयतां वेम विश्वद ॥8॥

दत्तं चेत्क्षुधितायान्नमीश्वरायेव सार्थकम् ।
रिक्तायेव कृतं दानं श्रूयतां वेम विश्वद ॥9॥

आत्माशुद्धौ किमाचारात् चित्ताशुद्धौ शिवार्चनात् ।
पात्राशुद्धौ फलं पाकात् श्रूयतां वेम विश्वद ॥10॥

निर्णयादक्षमाध्यस्थ्यं घटनापटुनैपुणी ।
अदातुस्सम्भ्रमो व्यर्थः श्रूयतां वेम विश्वद ॥11॥

आशा सर्वत्र पापिष्ठा यतयोऽप्यनया जिताः ।
प्राप्तत्यागी विशुद्धात्मा श्रूयतां वेम विश्वद ॥12॥

In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

वर्धते विभवो दातुः क्षीयते न कथञ्चन ।
कूपे तोयमिवोद्धारे श्रूयतां वेम विश्वद ॥13॥

दातुर्दानमदाता स्वैः प्राणैर्वारयते सदा ।
लता दुष्टेव कल्पद्रोः श्रूयतां वेम विश्वद ॥14॥

गृहे धनं ममैवेति लुब्धो रक्षति भूतले ।
न काचोऽप्येनमन्वेति श्रूयतां वेम विश्वद ॥15॥

त्रेधाच्छिन्नमयस्तप्तं लोहकारेण योज्यते ।
मनस्तु भिन्नं नैकं स्यात् श्रूयतां वेम विश्वद ॥16॥

दैवलोपात्सुखं नश्येत् समचित्तः ततो भवेत् ।
भृत्योऽभूद्विपदा पार्थः श्रूयतां वेम विश्वद ॥17॥

अदात्रा कारयन्दानं दात्रा दानविपर्ययम् ।
अलङ्घ्यो विधिरीशस्य श्रूयतां वेम विश्वद ॥18॥

ईश्वरो विषमे ध्यातो न प्रसीदेत् वृथा श्रमः ।
कुतोऽसौ न सुखे दृष्टः श्रूयतां वेम विश्वद ॥19॥

साधोरसाधुः सम्भूतः सादयत्यखिलान्वयम् ।
माधुर्यं मञ्जरीवेक्षोः श्रूयतां वेम विश्वद ॥20॥

उद्धरत्युत्तमो वंशं मध्यमस्तमुपेक्षते ।
अधमस्तदधःकारी श्रूयतां वेम विश्वद ॥21॥

कर्पूरक्षारयो रूपं तुल्यं भिन्नस्तु तद्रसः ।
पुण्यपापनरेष्वेवं श्रूयतां वेम विश्वद ॥22॥

ऋणदाने भवेत्पूषा शोधनप्रार्थने यमः ।
उत्तमर्णोऽधमर्णस्य श्रूयतां वेम विश्वद ॥23॥

सत्यासत्ये न विज्ञेये अतत्त्वज्ञातृभिर्जनैः ।
न व्याख्येये श्रुते एव श्रूयतां वेम विश्वद ॥24॥

आशापिशाचिकाविष्टो बम्भ्रमीत्यवशो नरः ।
शुन एवोचिताशेयं श्रूयतां वेम विश्वद ॥25॥

In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

अधीतश्रुतविद्योऽपि न नीचो दोषमुज्झति ।
क्षीरान्नैल्यमिवाङ्गारः श्रूयतां वेम विश्वद ॥26॥

विद्या सर्वा स्वधीतासीत् मृग्या सा चिन्तयोज्झिता ।
तत्त्वमेतद्विजानीहि श्रूयतां वेम विश्वद ॥27॥

सेव्यमानं बहुक्लेशैः विश्वास्यं न हि राजकम् ।
सर्पस्नेहो हि तत्सङ्गः श्रूयतां वेम विश्वद ॥28॥

ऊना हि महिषा गोभ्यो मूर्खत्वं तत्र कारणम् ।
कथं स्यान्निपुणो मूर्खः श्रूयतां वेम विश्वद ॥29॥

विनेयस्स्याद्बलीवर्दो वर्षेणैकेन शिक्षितः ।
न तु मूर्खः शताब्दीभिः श्रूयतां वेम विश्वद ॥30॥

सर्वैर्बोध्यो विजिज्ञासुः मूर्खो न ब्रह्मणा पुनः ।
केनावक्रा नदी कार्या श्रूयतां वेम विश्वद ॥31॥

तीर्णो नदीं गतः पारं न पोतो वस्तुवाहकः ।
कृतार्था विमुखा हि स्युः श्रूयतां वेम विश्वद ॥32॥

ऐकमत्यमुपेयं नः तज्जास्स्युः सर्वसम्पदः ।
गजबन्धी गुणस्तार्णः श्रूयतां वेम विश्वद ॥33॥

पञ्चाङ्गुलीभिर्हस्तस्य चेष्टा न त्वेकया विना ।
स्वीयनाशे बलं नश्येत् श्रूयतां वेम विश्वद ॥34॥

यैर्नाशश्चिन्त्यतेऽन्यस्य स्वीयं ते न विदुस्ततः ।
किं ते दैवहता न स्युः श्रूयतां वेम विश्वद ॥35॥

अकार्यं रोचतेऽज्ञाय लुब्धाय सरसं वचः ।
पङ्कं सूकरबृन्दाय श्रूयतां वेम विश्वद ॥36॥

अन्येन स्थापितं पक्षं क्षणेनैकेन खण्डयेत् ।
धाता तन्मण्डने नालं श्रूयतां वेम विश्वद ॥37॥

शर्कराक्षीरदं सर्पः न दशत्यनुधाव्य किम् ।
वर्जनीयस्सदा दुष्टः श्रूयतां वेम विश्वद ॥38॥

In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

धनितायाः कुलीनत्वं स्थानं सा भोगभाग्ययोः ।
अधनस्य कुलं नास्ति श्रूयतां वेम विश्वद ॥39॥

भूषणैर्न हि दुर्गन्धः सुराकुम्भस्य शाम्यति ।
विद्ययेवासतो दौष्ट्यं श्रूयतां वेम विश्वद ॥40॥

अनार्येण समं स्नेहो महान्तमपि बाधते ।
मक्षिकेवोदरं प्राप्ता श्रूयतां वेम विश्वद ॥41॥

शुनको वृषभो न स्यात् मशको द्विरदोऽपि वा ।
लुब्धो दाता शशो व्याघ्रः श्रूयतां वेम विश्वद ॥42॥

सेवस्व स्वामिनं श्वेव काकवत्सौहृदं भज ।
रासभस्य क्षमाभ्येहि श्रूयतां वेम विश्वद ॥43॥

गोलाङ्गूलैर्नवं वस्त्रं यथा दत्त्वार्च्यते कपिः ।
दुष्टो जनः तथा धूर्तैः श्रूयतां वेम विश्वद ॥44॥

आर्यता हीयते क्रोधात् दुःखं क्रोधाद्भवेद् भृशम् ।
आप्तकामो जितक्रोधः श्रूयतां वेम विश्वद ॥45॥

दर्वीमात्रं वरं गव्यं कुम्भमात्रं न गार्दभम् ।
भक्त्या दत्तं वरं चाल्पं श्रूयतां वेम विश्वद ॥46॥

भागीरथ्या गतिश्शान्ता क्षुद्रनद्यास्ससम्भ्रमा ।
सदसद्वर्तनं ह्येवम् श्रूयतां वेम विश्वद ॥47॥

खरः चन्दनलिप्ताङ्गः पद्भ्यां हन्ति यथा पुरा ।
मूर्खपूजाफलं ह्येतत् श्रूयतां वेम विश्वद ॥48॥

गुणिन्युपकृतेर्लेशो गिरिवद् गुरुतां भजेत् ।
विपरीतं भवेद्दुष्टे श्रूयतां वेम विश्वद ॥49॥

गुरुं विना भवेद् ज्ञानी ब्रह्मा तज्जनकोऽपि किम् ।
पेटिका कुञ्चिकोद्घाट्या श्रूयतां वेम विश्वद ॥50॥

दुधुक्षुर्धेनुकां वन्ध्यां पद्हतं न पयोऽश्नुते ।
लुब्धयाञ्चा तथा मोघा श्रूयतां वेम विश्वद ॥51॥

In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

यथा कुम्भस्थितो दीपो जलपूर्णो घटो यथा ।
निर्विकारस्तथा धीमान् श्रूयतां वेम विश्वद ॥52॥

आनुकूल्ये कृशः श्वापि हर्यक्षमपि बाधते ।
प्रतिज्ञा विषमे व्यर्था श्रूयतां वेम विश्वद ॥53॥

चित्तशुद्धया कृतं पुण्यमण्वपि श्लाध्यतां व्रजेत् ।
न्यग्रोधस्य कियद्बीजं श्रूयतां वेम विश्वद ॥54॥

विधिः नाशयिता दुष्टमापद्यपि न रक्षति ।
नोषरं श्लाघते स्वामी श्रूयतां वेम विश्वद ॥55॥

पादुकाश्मा श्रुतौ दंशः सूचिः पादेऽक्ष्णि रेण्वणुः ।
मर्मघाती गृहे पीडा श्रूयतां वेम विश्वद ॥56॥

अमाधुर्याद्यथा काष्ठतुल्य इक्षुर्भवेत्तथा ।
गुणहीनो बुधो निन्द्यः श्रूयतां वेम विश्वद ॥57॥

न हन्यात्प्राणिनं कश्चित् हन्याल्लोकभयङ्करम् ।
छिन्द्याद् वृश्चिकपुच्छाग्रं श्रूयतां वेम विश्वद ॥58॥

शत्रुमात्मवशं यातं हन्तव्यमपि सन्त्यजेत् ।
उपकृत्या तु तं हन्यात् श्रूयतां वेम विश्वद ॥59॥

जिघांसन्कुरुते राजा मानुषं प्रणयास्पदम् ।
स्वं गूहत्युरगो दंक्ष्यन् श्रूयतां वेम विश्वद ॥60॥

तैलाक्तं राजते चर्म व्यायामी बलमश्नुते ।
उत्कर्षं ज्ञानतो याति श्रूयतां वेम विश्वद ॥61॥

छत्राच्छायां यथोपैति सालम्बोऽस्ति गुरोर्यथा ।
ज्ञानी नरस्तथा शास्त्रात् श्रूयतां वेम विश्वद ॥62॥

असिनैव भवेच्छेदः कथं तन्मुष्टिना पुनः ।
अबुद्धेः किं बलात्तन्वाः श्रूयतां वेम विश्वद ॥63॥

स्वकुक्षेः पूरणे व्यग्राः ये जनाः प्राणिभिर्हतैः ।
आत्मवत् तान्न ते विद्युः श्रूयतां वेम विश्वद ॥64॥

In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

जलाद्बहिर्मृतो मीनः प्रगल्भस्तु तदन्तरे ।
स्थानभ्रष्टो भवेदेवं श्रूयतां वेम विश्वद ॥65॥

मायिना सह संवासात् यात्यार्यो नीचतां ध्रुवम् ।
पलाण्डुना यथा कुन्दः श्रूयतां वेम विश्वद ॥66॥

मायाविवञ्चनात्स्वं यः त्रायते स प्रवर्धते ।
ज्ञानी तत्त्वं विजानाति श्रूयतां वेम विश्वद ॥67॥

प्राप्तापदः प्रतीकारत् ज्यायसी प्रेक्ष्यकारिता ।
अजानन् जानतो विद्धि श्रूयतां वेम विश्वद ॥68॥

पौरोभाग्यभृतः सर्वे स्वयं दोषस्य भाजनम् ।
दोषं वक्ता न वेत्ति स्वं श्रूयतां वेम विश्वद ॥69॥

महत्यपि दरिद्रत्वे नाकार्यं कर्तुमर्हति ।
अनार्यत्वं ततो नान्यत् श्रूयतां वेम विश्वद ॥70॥

वरमेको मणिश्शुद्धो न काचा गणनातिगाः ।
अलमेको गुणी पुत्रः श्रूयतां वेम विश्वद ॥71॥

नक्रो जले द्विपं हन्ति हन्यते तु बहिश्शुना ।
स्थानाद्बलं न तु स्वस्य श्रूयतां वेम विश्वद ॥72॥

अज्ञंमन्यो भवेद्विज्ञः विज्ञमानी जडः पुनः ।
मौनवानुत्तमः ख्यातः श्रूयतां वेम विश्वद ॥73॥

नारब्धं लोभितोऽप्युज्झेत् न दानं कीर्तयेत् कृतम् ।
अदातारं न सेवेत श्रूयतां वेम विश्वद ॥74॥

शौण्डिकस्य गृहे पीतं क्षीरमाहुः सुरां समे ।
अस्थानावस्थितेर्निन्दा श्रूयतां वेम विश्वद ॥75॥

वामनः शबलः सर्पः आशा व्यर्था च निन्दिता ।
पाणिपादं तथा ह्रस्वं श्रूयतां वेम विश्वद ॥76॥

वाक्यमेकमलं साधु बहुभिः किं प्रजल्पितैः ।
त्रातैको देव एवालं श्रूयतां वेम विश्वद ॥77॥

In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

किमदोषज्ञया बुद्ध्या भूत्या चास्वजनार्थया ।
वैद्येनाव्याध्यभिज्ञेन श्रूयतां वेम विश्वद ॥78॥

भुवं स्वीयां वदन्तं भूः अदातारं धनं हसेत् ।
कृतान्तश्च रणाद्भीतं श्रूयतां वेम विश्वद ॥79॥

दष्टं यत्पीडयेदास्यं मरीचं मलिनं बहिः ।
ईदृग्रीतिस्सतां लोके श्रूयतां वेम विश्वद ॥80॥

औदुम्बरं फलं रम्यं कीटगर्भं विदारितम् ।
भीरोर्धैर्यं कथं चित्ते श्रूयतां वेम विश्वद ॥81॥

अकृत्तकेशं चास्नानात् पूतिं मलिनवाससम् ।
विप्रमप्यन्यथा ब्रूयुः श्रूयतां वेम विश्वद ॥82॥

चोरो देवकुले चौर्ये सक्तचेता न दैवते ।
घटान्वेषी गृहे हि श्वा श्रूयतां वेम विश्वद ॥83॥

गोपो यदुकुले जातः कृष्णोऽनल्पयशा न किम् ।
गुणो न त्वन्वयो गण्यः श्रूयतां वेम विश्वद ॥84॥

समरे न वृथा भाष्यं लालनीयो न चानृती ।
गुरुर्न प्रत्यवस्थेयः श्रूयतां वेम विश्वद ॥85॥

रामेण स्वकुलं दीप्तं दग्धं तत् कौरवेण तु ।
आर्यानार्यौ जगत्येवं श्रूयतां वेम विश्वद ॥86॥

विनंक्ष्यद्राक्षसं राज्यमाक्रान्तं कपिसैनिकैः ।
क्षेष्यतोऽलं जयेऽल्पोऽपि श्रूयतां वेम विश्वद ॥87॥

आशास्वगणनीयासु विचरत्यवशो नरः ।
श्वतुल्यस्य किमन्यत्स्यात् श्रूयतां वेम विश्वद ॥88॥

लोभमोहौ विनिन्द्यौ हि सर्वं स्यात्तद्वतो वृथा ।
दैवं स्यात्प्रतिकूलं च श्रूयतां वेम विश्वद ॥89॥

वक्रदण्डमृजुं कुर्यात् पिंष्यात्सर्वगिरीनपि ।
न द्राव्यं कठिनं चेतः श्रूयतां वेम विश्वद ॥90॥

In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

विद्या विनयहीना चेत् निःसूत्रायाः स्त्रियाः समा ।
सत्त्वेऽपि मणिभूषाणां श्रूयतां वेम विश्वद ॥91॥

अविद्वान् विदुषां पार्श्वे स्थितोऽपि न हि पण्डितः ।
बको न हंसः तत्पार्श्वे श्रूयतां वेम विश्वद ॥92॥

पिशुनोऽर्थीव नम्रस्सन् गर्तेऽन्यं पातयेज्जनम् ।
सर्वथा वर्जनीयोऽसौ श्रूयतां वेम विश्वद ॥93॥

महीरुहं यथा कीटो नाशयेच्च लतां कृमिः ।
तथैव गुणिनं दुष्टः श्रूयतां वेम विश्वद ॥94॥

औषधं भिषजा दत्तं विना व्याधिर्न शाम्यति ।
दीपेनैव तमोऽपैति श्रूयतां वेम विश्वद ॥95॥

शक्तेराराधने मूर्खाः प्राणिहिंसां वितन्वते ।
जन्तुभुक् सा कथं दैवं श्रूयतां वेम विश्वद ॥96॥

मुक्ता स्यात्पतितः शुक्तौ जलबिन्दुर्जले जलम् ।
क्षेत्रायत्ताः पदार्था हि श्रूयतां वेम विश्वद ॥97॥

अवज्ञेयो हि सान्निध्याद्विद्यानां पारगोऽपि सन् ।
ओषधिः प्राङ्गणस्थेव श्रूयतां वेम विश्वद ॥98॥

प्रगल्भमानो गर्वान्धः स्यादासन्ने क्षये जनः ।
निर्वास्यन् हि चलो दीपः श्रूयतां वेम विश्वद ॥99॥

सर्वा विद्या अधीत्यापि न दुष्टो याति पात्रताम् ।
वहन्निव खरः स्वर्णं श्रूयतां वेम विश्वद ॥100॥

अहिंसा परमो धर्मः नात्तुं वध्या हि जन्तवः |
किं जिघांसत्यपत्यं स्वं श्रूयतां वेम विश्वद ॥101॥

क्षमावानुच्यते साधुः न क्षमासदृशं भुवि ।
मङ्गलानां क्षमा योनिः श्रूयतां वेम विश्वद ॥102॥

आन्ध्रीनिबद्धकृतितः कविवेमनस्य पद्यानि कानिचन लोकहितोपयुञ्जि ।
गीर्वाणवाचि परिवृत्तिमवापितानि दोषा यदीह परिवर्तयितुर्न कर्तुः ॥

* * * * *

In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

ओम् श्रीकृष्णाय नमः

श्रीकृष्णशतकम्

[1]श्रीरुक्मिणीश केशव नारदसङ्गीतलोल नगधर शौरे ।
बृन्दावनग जनार्दन वरद सदा पश्य मां सकरुणं कृष्ण ॥1॥

त्वमेव माता च पिता त्वमेव त्वमाश्रयो मित्रमपि त्वमेव ।
त्वं मे गुरुर्दैवतमिष्टमेव स्वामी गतिश्च ध्रुवमेव कृष्ण ॥2॥

नारायण परमेश्वर धाराधरनीलदेह दानववैरिन् ।
क्षीराब्धिशयन यादव वरद सदा पश्य मां सकरुणं कृष्ण ॥3॥

पापानि सर्वाणि नृणां हरेतां द्वे अक्षरे अक्षर ते हरीति ।
अहो महत्ता तव पुण्यनाम्नः कथं स्तुवे त्वामखिलज्ञ कृष्ण ॥4॥

अजामिलः स्वं तनयं दुरात्मा नारायणेत्याह्वयतो जुहाव ।
तस्यापि रक्षा विहिता त्वयासीद्देवेषु किं ते सदृशोऽस्ति कृष्ण ॥5॥

योषा पुरा कापि शुकं प्रियं स्वं श्रीरामनाम्नैव समाह्वयन्ती ।
निःश्रेयसं प्राप तव प्रसादात्किं हीयते त्वन्मनसां नु कृष्ण ॥6॥

*अक्रूरवरद माधव चक्रायुध खड्गहस्त यादववीर ।
शक्रादिदिविजसन्नुत शुक्रार्चित पश्य मां सकरुणं कृष्ण ॥7॥

नन्दस्य सूनुं प्रियमप्यसुभ्यो धर्तारमद्रेरपि मन्दरस्य ।
विष्णुं हरिं चित्तहरस्वरूपं मुनिस्तुतं त्वां प्रणमामि कृष्ण ॥8॥

कारुण्यवार्धे भवता मयीत्थं दत्तावलम्बे परिरक्षिते च ।
चिन्ताभिरन्याभिरलं ममेश देवेन्द्रदेवार्चितपाद कृष्ण ॥9॥

अवेदवेद्यः परमात्मरूपः त्वं पाहि पश्यन्दिशि मे मुरारे ।
सदा भवत्यर्पितसर्वभारं मां मज्जयोन्मजय वापि कृष्ण ॥10॥

यस्योदरे सन्ति जगन्ति लीनान्यमूनि चत्वारि दशाप्यनादे ।
कथं स देवक्युदरे स्थितस्त्वमणोरणीयानथवासि कृष्ण ॥11॥

---

[1] नक्षत्रचिह्नाङ्किताः श्लोकाः चतुर्थपादादन्यत्र यथामूलं निवेशिताः ।

In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

त्वां देवकी नक्तमजीजनत्सा गर्भेऽष्टमेऽह्न्यपि रोहिणीगे ।
दुष्टस्य कंसस्य वधं विधाय लोकान्परित्रातुमनन्त कृष्ण ॥12॥

समस्तलोकाधिपतेस्तवेदं क्रीडास्थलं गोपपुरं बभूव ।
गोपी यशोदा समभूच्च धात्री स्तन्यप्रदात्री सकलेश कृष्ण ॥13॥

पादस्वनन्नूपुरकिङ्किणीकं पदानि चित्राणि विलासभाञ्जि ।
समर्पयन्नग्रत एव सत्याः नन्दस्य नृत्यस्यनवद्य कृष्ण ॥14॥
लिप्तः शरीरे हरिचन्दनेन बिभ्रत्करौ कङ्कणनिस्वनौ च ।
वक्षःस्थले कौस्तुभमादधानो बाल्यं वयो यापयसि स्म कृष्ण ॥15॥
तलेन पाणेर्नवनीतपिण्डं समुद्वहन्मूर्ध्नि च बर्हिबर्हम् ।
सन्मौक्तिकालङ्कृतनासिकस्त्वं बाल्यं वयो यापयसि स्म कृष्ण ॥16॥
बृन्दावने गोपगवादिपूर्णे मन्दारमूले स्वकरस्थवेणुम् ।
श्रोत्राणि लोकस्य च पूरयंस्त्वं बाल्यं वयो यापयसि स्म कृष्ण ॥17॥
ह्रदस्थकालीयभुजङ्गमस्य फणासु बह्वीषु कुतूहलेन ।
प्रनृत्यतस्ते भरतानुसारं ध्यायामि पादौ कमनीय कृष्ण ॥18॥
कृतावगाहे यमुनाप्रवाहे गोपीजने क्रीडति कौतुकेन ।
तदीयवस्त्रालिमपाहरस्त्वं किं युक्तमेतद्भवतो नु कृष्ण ॥19॥

क्रुद्धस्य देवेशितुरश्मवृष्टेः संरक्षितुं गोपगवादिसङ्घम् ।
उद्धृत्य गोवर्धनमातपत्रमपत्रपां तस्य चकर्थ कृष्ण ॥20॥

ब्रह्माण्डरूपैरपि कन्दुकैर्यः खेलाविनोदं प्रभवेद्विधातुम् ।
कियत्तवास्योद्धरणं गिरीणामज्ञैः स्तुतः केवलमत्र कृष्ण ॥21॥

त्वं द्वारकायां निवसन्नगर्यां बिभ्रन्मनुष्यान्तरसाम्यमेव ।
विजज्ञिषेऽन्यैरवजज्ञिषेऽन्यैः स्वस्वाधिकारानुगुणं हि कृष्ण ॥22॥

चतुस्सहस्राणि चतुर्गुणानि गोप्यो बभूवुस्त्वयि सक्तचित्ताः ।
तावन्ति रूपाणि विधृत्य रम्याण्यारीरमस्ताः प्रियभक्त कृष्ण ॥23॥

यत्नेन सत्या प्रहितात्कुचेलाच्चेलाञ्चलस्थां पृथुकस्य मुष्टिम् ।
आदाय दत्तो विभवस्त्वयास्मै मित्राय बाल्येऽखिलमित्र कृष्ण ॥24॥

हे कृष्ण गोपालक दीनबन्धो त्रायस्व मां शोच्यदशां प्रपन्नाम् ।
इति प्रपन्नो द्रुपदस्य पुत्रीमक्षय्यचीरैरवसि स्म कृष्ण ॥25॥

In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

ध्मातस्त्वदीयो युधि पाञ्चजन्यः सुमुत्थितेन ध्वनिनैव भिन्दन् ।
गर्भान्सुरारिप्रमदाजनस्य चक्रादि चक्रेऽक्रियमेव कृष्ण ॥26॥

त्वमुद्वहन्सारथिभावमश्वान्प्रचोदयंस्तोत्रकशादिभिश्च ।
रथं नयन्नाशु चकर्थ भीतिं द्विषां च पार्थस्य जयं च कृष्ण ॥27॥

न शक्यरक्षो भुवि शिष्टलोकः शत्रूंस्तदीयानविनाश्य दुष्टान् ।
इत्येव दुष्टक्षितिपान् जिघांसुः पार्थस्य सारथ्यमुवोढ कृष्ण ॥28॥

संरक्षितुं स्वाश्रितमिन्द्रसूनुं चक्रेण भीष्मं विनिहन्तुमैच्छः ।
न ते ह्यपूर्वः श्रितपक्षपातो नक्रो हतो येन गजाय कृष्ण ॥29॥

रामावतारे दिविजेन्द्रसूनुं हत्वा त्वयात्रायत सूर्यसूनुः ।
त्वमिन्द्रसूनोः परिरक्षणाय रवेस्तनूजं त्ववधीर्हि कृष्ण ॥30॥

आसीदति द्रौणिशरे सुतीक्ष्णे मां पाहि पाहीत्यभिमन्युसूनोः ।
गर्भस्थितस्यैव निशम्य वाचमपालयस्तं करुणार्द्र कृष्ण ॥31॥

सुखेन गण्या उडवो यथावद् भूरेण्वियत्ता सुवचा मनुष्यैः ।
अनन्तकल्याणगुणावधिं ते विदुर्न देवा मुनयोऽपि कृष्ण ॥32॥

कल्पावसाने भुवनानि सर्वाण्याधाय कुक्षौ जलधौ शयानम् ।
पत्रे वटद्रो रमणीयमूर्तिं ध्यायाम्यकामं हृदयेन कृष्ण ॥33॥

स्वर्णाचलस्त्वं ह्यचलेषु मध्ये वृन्दारकाणां च सुराधिनाथः ।
त्वं तारकाणामसि तारकेशो नृणां नृपश्चाप्यखिलेश कृष्ण ॥34॥

विश्वस्य सृष्टिं विदधद्विधाता विष्णुस्तदीयस्थितिहेतुभूतः ।
जीर्णस्य तस्य प्रलयाच्च रुद्रः त्वं कर्मभेदाद्बहुधासि कृष्ण ॥35॥

पीताम्बरश्चक्रधरोऽब्जनाभः चतुर्भुजश्शार्ङ्गधरो विनीलः ।
तार्क्ष्यध्वजो दीनजनावनस्त्वं सर्वाधिको मेऽसि शरण्य कृष्ण ॥36॥

मत्स्याकृतिस्त्वं प्रविगाह्य सिन्धुं तं सोमकं तत्र निहत्य लीनम् ।
उद्धृत्य तच्चोरितवेदराशिं प्रत्यार्पयस्तं द्रुहिणाय कृष्ण ॥37॥

मथ्नत्सु दुग्धाम्बुधिमादरेण सुरासुरेष्वर्थिषु मन्दरेण ।
विश्वम्भराकम्पनिवारणाय कूर्मस्त्वमद्रिं तमुवोढ कृष्ण ॥38॥

In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

वराहरूपश्च हिरण्यनेत्रमावर्तितक्षोण्यपहारपापम् ।
मुदे सुराणां प्रशमय्य शृङ्गे त्वं दक्षिणे क्ष्मामदधाश्च कृष्ण ॥39॥

कार्ष्णायसस्तम्भहतेरुदित्य विस्मापयन्द्रष्टृजनान्नृसिंहः ।
हिरण्यपूर्वं कशिपुं पुरा त्वं त्राणाय भक्तस्य जघन्थ कृष्ण ॥40॥

पदत्रयाक्रान्तिमितं प्रदेशं सम्प्रार्थ्य लोकत्रितयं प्रसह्य ।
आक्रान्तवन्तं बलिनं बलिं च ह्रस्वं वटुं त्वां प्रणमामि कृष्ण ॥41॥

दुर्दान्तभूपालशिरांसि वारानासन्नविंशान्परशोर्निजस्य ।
विच्छिद्य घातैर्भृगुनन्दनस्त्वं क्ष्मां कश्यपाय प्रददाथ कृष्ण ॥42॥

दुष्टं दशास्यं प्रणिहत्य रामस्तदीयबन्धात्प्रतिनीतसीतः ।
अशास्तथा त्वं धरणीं यथाहू राजन्वतीं तां भवतैव कृष्ण ॥43॥

महाबलौ धेनुकमुष्टिकौ यः स्वबाहुशक्त्या प्रविमर्द्य वीरौ ।
बलातिरेकाद्बलरामनामाप्यभूस्त्वमंशान्तरतश्च कृष्ण ॥44॥

बौद्धावतारे कपटक्षितीशो भवन्सतीनां त्रिपुरासुराणाम् ।
भङ्क्त्वा व्रतं तत्पतिमारणे त्वं सहाय आसीर्गिरिशस्य कृष्ण ॥45॥

धर्मे गतेऽस्तं कलिना सह त्वं कल्किस्समारूढसदर्पवाजी ।
दुष्टालिनाशं सुजनालिरक्षां विधास्यसे लोकहिताय कृष्ण ॥46॥

पद्मायताक्ष प्रियभक्तसार्थ त्वमेव मूर्तित्रितये दयालुः ।
शक्ता न वक्तुं सनकादयस्ते गुणाननन्तान् शुभदान्हि कृष्ण ॥47॥

आगस्सहस्राणि बहून्यकार्षं सदान्वतिष्ठं च महान्त्यघानि ।
अनात्मवेदी कपटप्रियोऽहं सुदुस्सहं मां विषहस्व कृष्ण ॥48॥

द्विपात्पशुश्च प्रविमूढचित्तः पापास्पदं दोषसहस्रभाक्च ।
कियानहं बोद्धुमलं भवन्तं त्वमेव रक्षी च गतिश्च कृष्ण ॥49॥

जनास्तरुण्या मुखमिन्दुरम्यं वक्षोजयुग्मं पृथुलं नितम्बम् ।
दिदृक्षवः तद्गतचेतसस्स्युर्नापि स्मृतिं तेऽभिलषन्ति कृष्ण ॥50॥

अजस्रसक्तं विषयेषु निन्युः कदध्वनीमं जनमिन्द्रियाणि
अतीन्द्रियं त्वामधुनैव वेत्ति त्वद्भक्तसाङ्गत्यवशात्स कृष्ण ॥51॥

In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

दुष्टः खलो मूढमतिश्च पापः ईर्ष्यालुरासक्तमनास्सुखेषु ।
कथं निषेवे स्थिरधीर्भवंस्त्वां मां पाहि वीतान्यगतिं च कृष्ण ॥52॥

*कुम्भीन्द्रवरद केशव जम्भान्तकमुख्यदिविजसन्नुतचरित ।
अम्भोजनेत्र जलनिधिगम्भीर विपश्य मां सकरुणं कृष्ण ॥53॥

प्रह्लादमत्रायत यः पितुः स्वाद्ररक्ष यः पाण्डुसुतानरिभ्यः ।
यः पालयामास शिलामहल्यां गोप्ता स तेषामिव मेऽस्तु कृष्ण ॥54॥

श्रिया समेतो मकरं निहत्य यथा गजेन्द्रं समपालयस्त्वम् ।
उपात्तदैत्यारिनुतिस्तथा मामनन्यचित्तं परिरक्ष कृष्ण ॥55॥

किमध्वरैस्तीर्थविगाहनैः किं व्रतैश्च किं किं महितैश्च दानैः ।
भजन्ति ये त्वां न भजन्ति ये च तेषां च तेषां च रमेश कृष्ण ॥56॥

लक्ष्मीपते त्वं पुरुषोत्तमोऽसि ब्रह्मादिदेवेडितसच्चरित्रः ।
मुरस्य शत्रुः दिविषत्सुहृच्च भक्तस्य मे त्वं वरदोऽसि कृष्ण ॥57॥

विनिर्गतो दानवडिम्भरक्षां स्तम्भाद्यथा त्वं निरवर्तयः प्राक् ।
तथैव पद्मायतनेत्र दीनं मां पाहि कारुण्यनिकेत कृष्ण ॥58

भास्वत्सहस्राधिककान्तियुक्तः सौन्दर्यसीमान्तरतीशतातः ।
अनन्तकल्याणगुणाकरस्त्वं मां पाहि कारुण्यनिकेत कृष्ण ॥59॥

मन्दं सदा पापकृतौ रिरंसुं नीचं च पात्रं जनगर्हणानाम् ।
अनिन्द्यनन्दात्मज ! वीतशङ्को मां पाहि कारुण्यनिकेत कृष्ण ॥60॥

*गजराजवरद, केशव, जगतीकल्याणरूप, देव, मुरारे ।
भुजगेन्द्रशयन, माधव, किरीटिसख पश्य मां सकरुणं कृष्ण ॥61॥

हे दुष्टकंसान्तक हे मुरारे त्वमेव पापं मम हर्तुमीशः ।
न रक्षको मे त्वदृते परोऽस्ति त्वय्येव संन्यस्तभरोऽस्मि कृष्ण ॥62॥

दुर्धीरहं दुष्टकृतिप्रसक्तो दुर्दान्तमर्त्यैस्सह बद्धसख्यः ।
त्वत्प्रेमवारांनिधिमज्जनेन विनिर्मलं मां रचयाद्य कृष्ण ॥63॥

*दुर्वारचक्रधरकर, शर्वाणीप्रमुखविनुत, जगदाधार ।
निर्वाणनाथ माधव सर्वात्मक पाहि मां सकरुणं कृष्ण ॥64॥

*सुत्रामनुत, जनार्दन, सत्राजिदपत्यनाथ, सौन्दर्यकला- ।
चित्रावतार, सूनो देवक्याः पाहि मां सकरुणं कृष्ण ॥65॥

करीन्द्रमत्रायत यद्वलं प्राग्ररक्ष पुत्रीं द्रुपदस्य यच्च ।
यत्सूर्यपुत्रस्य बलं ममापि त्वं केवलस्तद्बलमीश कृष्ण ॥66॥

स स्पर्शवेधी तनुते यथाऽयः कृष्णं स्पृशन्नेव सुवर्णलोहम् ।
त्वदीयनाम्नो महितस्य योगात्तथास्मि पूतः सुपवित्र कृष्ण ॥67॥

सकृत्समुच्चारणमात्रतस्ते दिव्यस्य नाम्नो जनदुष्कृतानि ।
सद्यो विनश्यन्ति समूलमेवेत्यजामिलान्नो विदितं हि कृष्ण ॥68॥

न वस्तु तद्यत्र न विष्णुरस्तीत्येवं ब्रुवाणे दनुजेन्द्रसूनौ ।
स्तम्भाद्विनिर्गत्य यदेनमावीः प्रह्लाद एतत्कथयेत्स कृष्ण ॥69॥

*भद्रेभपूजितपद, सुभद्राग्रज सर्वलोकपालन शौरे ।
भद्राप्रिय केशव बलभद्रानुज पाहि मां सकरुणं कृष्ण ॥70॥

भवान्यथात्रायत नागराजं प्रह्लादनायाप्यभयं व्यतारीत् ।
तथा प्रपन्नं परिरक्षतान्मामहो बत त्राणचणोऽसि कृष्ण ॥71॥

त्वदीयवृत्तश्रुतिवर्जनाय घण्टानिनादप्रतिबद्धकर्णम् ।
तं राक्षसं चापि ररक्षिथ त्वं भक्तस्य दुःखानि कुतोऽस्य कृष्ण ॥72॥

यद्यश्वमेधाहरणेन यष्टुः स्वर्गाधिवासाधिगमो ध्रुवं स्यात् ।
यज्ञेश्वरं त्वां भजतस्सदा मे किं दुर्लभं मोक्षफलं नु कृष्ण ॥73॥

*हे पुण्डरीकलोचन हे भरताग्रज मुरहर हे रघुराम ।
हे त्रिपुरामित्रसुहृत् हे माधव पाहि मां सकरुणं कृष्ण ॥74॥

यो हेमपूर्वं कशिपुं जघान ररक्ष तत्सूनुमथ स्वभक्तम् ।
अस्तावि देवर्षिगणैश्च स त्वं मा मां त्वदीयं विजहाहि कृष्ण ॥75॥

*हे पुण्डरीकलोचन, हे पुरुषोत्तम मुकुन्द हे गोविन्द ।
हे भक्तकामधेनो हे भवहर पाहि मां सकरुणं कृष्ण ॥76॥

छित्त्वाहवे यो दशकण्ठकण्ठान् लङ्काधिराज्येऽभिषिषेच सद्यः ।
विभीषणं स्वं शरणं प्रपन्नं ध्यायाम्यहं त्वां हृदयेन कृष्ण ॥77॥

In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

ग्रहादिबाधा न हि सम्भवन्ति, दुःखानि बिभ्यत्युपसर्तुमेव।
त्वन्मानसानामपयन्त्यघानि, चिन्ताप्यचिन्त्या करुणार्द्र कृष्ण ॥78॥

भागीरथीपुण्यजलाभिषेकादिष्टस्य पूर्तस्य च संविधानात् ।
पुराणवेदाध्ययनात्फलं यन्न तत्समं त्वस्मृतिजेन कृष्ण ॥79॥

कोदण्डपाणिः किल दण्डकायां तपोधनान्दृप्तनिशाचरेभ्यः ।
दुर्दान्तनक्राच्च यथा गजेन्द्रं मामेत्य संरक्ष तथैव कृष्ण ॥80॥

रूपं निजं दर्शय दर्शनीयं ममान्यतोऽनेन निरुन्धि दृष्टिम् ।
पापं मदीयं प्रणुदाब्जनाभ ! त्वदेकचित्तोऽस्मि रमेश कृष्ण ॥81॥

भवान्तकं देव तवाभिधानं निर्वर्तकं चाखिलनिर्वृतीनाम् ।
पीयूषपूर्णं तव नामधेयं स्मराम्यजस्रं हृदयेन कृष्ण ॥82॥

ह्रस्वो लघुस्स्याद् भुवि याचमान इत्युद्वहन्वामनरूपमेव ।
पादत्रयन्यासमितं प्रदेशमयाचथास्त्वं बलिमाद्य कृष्ण ॥83॥

हरन्हि दृष्टो नवनीतदुग्धे उलूखलाबद्धतनुर्जनन्या ।
विधेर्गुरुं बाल इति भ्रमन्त्या त्वं क्रुद्धया क्रीडितवांश्च कृष्ण ॥84॥

महीयसस्ते महतोऽपि देव न नाम संग्राह्यमगौरवेण ।
पापानि विध्वंसय मे रमेश त्वं कृत्यकृत्योर्निपुणोऽसि कृष्ण ॥85॥

समर्पयेऽहं भवतेऽतिभक्त्या पयांस्यपूपानपि मोदकांश्च ।
गृहाण तानाश्रितवत्सल त्वं श्रीवेङ्कटाधीश मदीश कृष्ण ॥86॥

अल्पोऽयमित्यल्पदयायुतस्सन् मा भूरुपेक्षापरबुद्धिरत्र।
किं ते कृपायाः करुणापयोधे न्यूनत्वमाधिक्यमथास्ति कृष्ण ॥87॥

घ्नताऽपकर्तॄन्सुजनस्य दुष्टांस्त्वदाश्रिता एव न रक्षितास्त्वया।
अवापिताः पुण्यगतिं हतास्ते क्रुद्धोऽपि कारुण्यकृदेव कृष्ण ॥88॥

आत्मन्यनीशः करणैरशेषैः डोलायितस्संक्षुभितो भवामि।
आकर्णयेमं प्रणतार्तनादं स्वास्थ्यं प्रतिग्राहय मां च कृष्ण ॥89॥

नेत्रस्य पक्ष्मेव तवानपायी भृत्यो भवाम्याश्रव एव तेऽहम्।
तवा विनाभावत एव शक्नोम्यपोहितुं पापततिं च कृष्ण ॥90॥

In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

परेतराजोऽपि बिभेमि नाहं पद्मायताक्ष ! प्रथितार्तरक्ष।
तवाभिधानं नियतं स्मरामि विपद्विघातं शुभदं च कृष्ण ॥91॥

नमोऽस्तु विश्वम्भर ते मदीयं नमोऽस्तु कञ्जायतनेत्र नित्यम् ।
नमोऽस्तु कारुण्यनिधे सदा ते नमो नमस्ते प्रियभक्त कृष्ण ॥92॥

*नारायण लक्ष्मीश्वर नारायण वासुदेव नन्दकुमार ।
नारायण पर्वतधर नारायण पाहि मां सकरुणं कृष्ण ॥93॥

श्वेता मृदेवापनुदत्यघानि श्रेयांसि सर्वाणि नृणां प्रदत्ते।
ये तां ललाटे भुवि धारयेयुः पूताश्च रम्याश्च भवन्ति कृष्ण ॥94॥

*दुर्वारचक्रपाणे शर्वाणीविनुतनाम जगदाधार।
निर्वाणनाथ माधव सर्वात्मक पश्य मां सकरुणं कृष्ण ॥95॥

लक्ष्मीश नारायण देवदेव मुहुर्मुहुस्त्वां मनसा स्मरामि।
मां पालयावेशितभृत्यबुद्धिः त्वामेव यातं शरणं हि कृष्ण ॥96॥

रमापते माधव शक्रमुख्यसुरस्तुतानन्तगुणाभिराम।
तत्पादपद्मं करणत्रयेण प्रपन्नमुत्तारय मां च कृष्ण ॥97॥

कराब्जयोः शङ्खसुदर्शने त्वं मौलौ किरीटं नवरत्नशोभि ।
वक्षःस्थलेऽनर्घमणिं च बिभ्रत्कान्तश्च भीमश्च विभासि कृष्ण ॥98॥

*कन्दर्पकोटिसुन्दर मन्दरधर भव्यरूप मधुदैत्यहर।
सुन्दरविग्रह मुनिगणवन्दित सततं स्मराम्यहं त्वां कृष्ण ॥99॥

*नूपुरशोभितपाद प्रोद्धृतगोवर्धनाचल लसन्मूर्ते ।
मन्दरधर मुनिसन्नुत वसुदेवतनय भवान्मम गतिः कृष्ण ॥100॥

संबोध्य कृष्णं शतकं कृतं यः पठेत्स्वयं वा श्रृणुयात्परस्मात् ।
अवाप्नुयादैहिकभोगजातं निःश्रेयसं चापि स धन्यजीवः ॥101॥

जातो भरद्वाजमहर्षिवंशे श्रीवेङ्कमाम्बातनयो नृसिंहः।
दासस्तवैतच्छतकं दयार्थी प्राणैषमज्ञोऽपि सभक्ति कृष्ण ॥102॥

इत्यान्ध्र्या मधुरवचोभिरात्तकीर्तेर्गैर्वाण्यां सकलजगत्प्रसिद्धवाण्याम् ।
तत्प्रेम्णा वरदसुधीकृतानुवादं कृष्णस्तुत् शतकमिदं समाप्तमस्ति ॥

****

In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

श्रीमदान्ध्रनायकशतकम्

[विदितचरमिदं विमर्शकानां यदान्ध्रभाषायां शतकवाङ्मयमनितर-साधारणीमभिवृद्धिमवापेति। वाङ्मयेऽस्मिन्नन्तर्भूतानि शतकानि परस्सहस्राणीति नेयमतिशयोक्तिः। तेषु कानिचन नीतिबोधकानि कतिचन देवतास्तुतिपराणि च। भाषान्तरीयाणामुपकाराय शतकसप्तकमितः पूर्वमेव गैर्वाण्यामनूद्य मुद्रितम्। अष्टममिदमान्ध्रनायकशतकं नाम परिवर्तितं प्रकाश्यते। अत्र भगवानान्ध्रनायकस्वामी निन्दास्तुत्या स्तूयते । यो हि भगवान् कृष्णानदीतटस्थे श्रीकाकुलनामके क्षेत्रे विराजमानः आन्ध्रविष्णुः, आन्ध्रदेवः, श्रीकाकुलेश इति नामान्तरैरप्यभिधीयते। आन्ध्राणामिष्टदेवत्वेनादिमं नामद्वयं श्रीकाकुलपुराधि-ष्ठानादन्तिममभिधानं च सञ्जातम् ।

आन्ध्रनायकस्वामिन आलयः तत आरभ्य शताब्दीद्वयानन्तरे काले तद्धर्मकर्तृणामुपेक्षावशादुपक्षीणपूजोत्सवादिको बभूव । एतदवलोक्य तत्प्रान्तवासी कासुल पुरुषोत्तमकविः बलवद्विषण्णः 'भो भगवन्, आन्ध्रनायक, यावत्त्वं स्वप्रभावं प्रकटय्य भूतपूर्वामुत्कृष्टामवस्थां नावाप्स्यसि, तावदहं निन्दया ते संक्षोभं प्रकल्प्य प्रकृतिस्थं त्वां विधातुं प्रयते' इति प्रतिज्ञाय निन्दास्तुतिसरण्या तत्तदवतारेषु विष्णुविचेष्टितानि विमृशति । एवमत्र प्रदर्शितं सुमहदात्मनः पुराणविज्ञानं कविना । कविरसौ वन्दिमागधवृत्त्युपजीविनां 'भट्टराजाना' कुलविशेषे जनिमुपलेभे । पूर्वोक्तादयं कविः क्रीस्तुशकाष्टादशशताब्द्याः पश्चार्धे तदनन्तरायाः पूर्वार्धे च बभूवेति शक्यमभ्यूहितुम् । भाषाशैल्या च, आन्तं निन्दास्तुतेः सुनिपुणनिर्वहणेन च कविरयमुत्तमकक्ष्यायां विनिवेशितो विमर्शकैः।

अत्रोपयुक्तं 'सीसं' 'तेटगीति'श्चेति वृत्तद्वयमेकपद्यत्वेन परिगण्यते । अनुवादे तावत् सीसस्य द्वे उपजाती, तेटगीतेरेका चेति तिस्रः उपजातयः एकवाक्यतया सन्दानितकत्वेनावगन्तव्याः ।]

In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

श्रीमदान्ध्रनायकशतकम्

सी ॥ [1]श्रीमदनन्त लक्ष्मीयुतोरस्स्थल ! चतुराननाण्डपूरितपिचण्ड ।
दरचक्रखड्गगदाशरासनहस्त ! निखिलवेदान्तवर्णितचरित्र ॥
सकलपावननदीजनकपादाम्भोज ! रमणीयखगकुलोत्तमतुरङ्ग ।
मणिसौधवत्फणामण्डलोरगतल्प ! वरकल्पकोद्यानवनविहार ॥
ते ॥ भानुसितभानुनेत्र ! सौभाग्यगात्र ! योगिहृद्ध्येय ! भुवनैकभागधेय ।
चित्रचित्रप्रभाव! दाक्षिण्यभाव! हतविमतजीव! श्रीकाकुलान्ध्रदेव ॥1 ॥

वैजयन्तीदाम ! वर्णितसुत्राम ! शोभननाम ! लोकाभिराम!
कुवलयश्याम ! विकुण्ठपट्टणधाम ! श्रुतिहितनाम ! दैवतललाम ॥
कृतदैत्यसंग्राम ! गीतार्थपरिणाम ! यदुकुलाम्बुधिसोम ! अघविराम! ।
सङ्गरजितभौम ! रङ्गद्गुणस्तोम ! त्रिभुवनक्षेम ! वर्धिष्णुकाम ! ॥
दासुलमुकाम नीपेरु दलचुकोम कोसरितिमि प्रेम कोरिन कोर्कुलीम ।[2]
चित्रचित्रप्रभाव!दाक्षिण्यभाव! हतविमतजीव! श्रीकाकुलान्ध्रदेव ॥2 ॥

मानुषहर्यक्ष ! मार्ताण्डसोमाक्ष ! त्रिभुवनाध्यक्ष ! कौन्तेयपक्ष !
मदनकोटिविलास ! मञ्जुलदरहास ! श्रीहृन्निवास ! कौशेयवास ॥
शार्ङ्गकोदण्ड! पिचण्डभृताजाण्ड! विमतवेदण्ड! रविप्रचण्ड !
दीनशरण्य ! विद्विद्भेदनैपुण्य ! भक्तानुगण्य ! दिक्प्रभुवरेण्य ॥
सिद्धसङ्कल्प! अविकल्प! शेषतल्प! निष्कलङ्क! निरातङ्क! निरुपमाङ्क ।
चित्रचित्रप्रभाव!दाक्षिण्यभाव! हतविमतजीव! श्रीकाकुलान्ध्रदेव ॥3 ॥

गोविन्द ! मुचिकुन्दसेवितपादारविन्द ! नित्यानन्द ! विश्वतुन्द !
श्रीमन्त! विजयलक्ष्मीकान्त ! निर्मलस्वान्त ! भक्तोद्यानवनवसन्त ॥
अघनाश! कोटिसूर्यप्रकाश! परेश! विजिताश! सन्मनोम्बुजनिवेश!
सद्गुणगेह! वासवनीलसमदेह ! बन्धुरोत्साह ! सुवर्णवाह ॥
पण्डितस्तुतचारित्र ! पद्मनेत्र ! मधुरमञ्जुलभाष! समस्तपोष ।
चित्रचित्रप्रभाव!दाक्षिण्यभाव! हतविमतजीव!श्रीकाकुलान्ध्रदेव ॥4 ॥

---

1 आदिमं पद्यचतुष्टयं संस्कृतप्रायतया यथामूलं निवेशितम् ।

2 अस्य पद्यार्धस्यानुवादोऽयम् –
किं ते न दासा वयमीश्वरस्य ध्यायेम ते नाम न चानघं किम् ।
याचामहे ते परमं प्रसादं प्रसीद दातुं सकलान्वरान्नः ॥

In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

श्रीकाकुलं संश्रितपारिजातः श्रीकाकुलं पुण्यततेर्निधानम् ।
श्रीकाकुलं भूमिगतो विकुण्ठः श्रीकाकुलं मर्त्यजनोपसेव्यम् ॥
श्रीकाकुलं वेदविदां च केन्द्रं श्रीकाकुलं व्याकुलतापहारि ।
श्रीकाकुलं क्षेत्रवराग्रगण्यं श्रीकाकुलं प्रेप्सितवस्तुसिद्धि ॥
श्रीकाकुलं ते वसतिः पवित्रा त्वमान्ध्रनेता भवसीह विष्णुः ।
चित्रप्रभाव ! प्रथितान्ध्रदेव ! श्रीकाकुलेश ! क्षपिताघलेश ॥5॥

तवेन्द्रनीलद्युतिभृच्छरीरे स्वर्णाम्बरापीतरुचिं दधाने ।
उदग्रबाह्वङ्गदरत्नभाभिः उद्भासिते ते मकुटे शिरःस्थे ॥
त्वदानने पार्वणचन्द्रतुल्ये रम्योर्ध्वपुण्ड्रेण विभूषिते च ।
वक्षःस्थहारत्विषि वर्धितायां सत्कौस्तुभान्तःस्थपयोधिपुत्र्या ॥
प्रदर्शितात्मा शमयास्य पापं दत्ताभयो बोधय चात्मतत्त्वम् ।
चित्रप्रभाव ! प्रथितान्ध्रदेव ! श्रीकाकुलेश ! क्षपिताघलेश ॥6॥

यो जातमात्रो जनयन् स्वपित्रोः आश्चर्यमोदौ लपितुं प्रवृत्तः ।
योऽदर्शयन्मातरमात्मकुक्षौ समस्तलोकप्रचयं स्वबाल्ये ॥
मात्राङ्कसंस्थापित एव तस्याः शिशुश्च योऽभूद्गिरितुल्यभारः ।
अङ्काज्जनन्याः प्रतिवेश्म गत्वा प्रसह्य कान्ताभिररंस्त यश्च ॥
अहो स डिम्भोऽसि विचित्रवृत्तः किमस्ति किञ्चिद्यदगोचरं ते ।
चित्रप्रभाव! प्रथितान्ध्रदेव! श्रीकाकुलेश! क्षपिताघलेश ॥7॥

विद्रोग्धुरीशस्य वरप्रदातुः भस्मासुरस्याशमयोऽपि नाम ।
सन्त्रातुमुग्रं निजवेश्मपालं विच्छिन्नबाहुं च चकर्थ बाणम् ॥
त्वं सोमकं वेदहृतं निहत्य प्रत्यार्पयस्तान् द्रुहिणाय वेदान् ।
सुधां गृहीतामसुरैः प्रसह्य तान्वञ्चयित्वा त्वमदास्सुरेभ्यः ॥
निर्वर्त्यमानाखिलदेवकार्यस्यात्मीयकार्यं किमु दुष्करं ते ।
चित्रप्रभाव ! प्रथितान्ध्रदेव ! श्रीकाकुलेश ! क्षपिताघलेश ॥8॥

त्वं तत्र नासीति रुषा करेण स्तम्भं स दैत्यो विबिभेद गोष्ठ्याम् ।
त्वं तत्र नासीति किलोत्तरायाः प्रायुङ्क्त गर्भे गुरुसूनुरस्त्रम् ॥
त्वं तत्र नासीति सुयोधनेन वने सपत्नान् प्रहितः स कोपी ।
त्वं तत्र नासीति भुजङ्गकेतुः किं द्रौपदीं नाऽकृत वस्त्रहीनाम् ॥

In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

किं नासि तत्र प्रथमं त्वभूत्वा तथा त्वमत्रापि भव प्रदेशे।
चित्रप्रभाव ! प्रथितान्ध्रदेव ! श्रीकाकुलेश ! क्षपिताघलेश ॥9॥

अखण्डदीपद्युतिभिः प्रदीप्तः त्वदालयस्संततमेव दृष्टः।
समर्पितैश्चागरुसारधूपैः सौरभ्यपूर्णं भवनं तवासीत्॥
अजस्रतौर्यत्रिकमञ्जुनादैः त्वद्धाम चाभूत्प्रतिशब्दयुक्तम्।
सर्वोपचारार्पणतश्च काले त्वद्देहलक्ष्मीः परिवर्धिताऽऽसीत्॥
लोभप्रभावादिव दृश्यसे त्वं प्रक्षीणभोगः किमु युक्तमेतत्।
चित्रप्रभाव ! प्रथितान्ध्रदेव ! श्रीकाकुलेश ! क्षपिताघलेश ॥10॥

शिलामयं विग्रहमात्रमेतत् कथं हरिस्स्यादिति केचिदाहुः ।
अत्राभविष्यद्यदि काकुलेशः प्रादर्शयिष्यत्स्वमितीतरे च ॥
अन्ये च बुद्धाकृतिरेष तस्मात् सर्वं विजानन्नविदन्निवास्ते ।
किं स्वप्रभावं विवृणीत देवः किं किं भवेद्वेति परे ब्रुवन्ति ॥
नित्योपचारैः रहिते त्वयीत्थं जनप्रलापान्न श्रृणोषि किं त्वम् ।
चित्रप्रभाव ! प्रथितान्ध्रदेव ! श्रीकाकुलेश ! क्षपिताघलेश ॥11॥

अष्टोत्तरक्षेत्रशते धरण्यां श्रीकाकुलं स्याद्यदि सुप्रसिद्धम्।
त्वमान्ध्रनेतेति जनैश्च सर्वैः यत्स्तूयसे तद्यदि सत्यमेव॥
वैखानसोक्तेरमृषात्वबोधी सकेशमात्मानमदर्शयश्चेत्।
अर्चावतारेण परात्स्वधाम्नः व्यक्तस्त्वमत्र स्वयमागतश्चेत्॥
नानाविधानोत्सवभाजनं स्वं न चेत्करोष्याशु भवेदकीर्तिः।
चित्रप्रभाव ! प्रथितान्ध्रदेव ! श्रीकाकुलेश ! क्षपिताघलेश ॥12॥

आरोपणं ते गरुडध्वजस्य कदा करोषीत्यभिधेहि सत्यम्।
कदा नु कल्याणमहोत्सवस्ते सकौतुकं स्यादिति बोधयाशु॥
रथाधिरूढो रमया सह त्वं कदैषि वीथीष्विति चक्ष्व देव।
कदा च दूरागतभक्तवृन्दं संख्यामतीयात्कथयाब्जनाभ॥
वर्षोत्सवस्येक्षणकौतुकं ते कदा जनानां वद सिद्धिमेति।
चित्रप्रभाव! प्रथितान्ध्रदेव! श्रीकाकुलेश! क्षपिताघलेश ॥13॥

पीताम्बरेणावृतवत्तनूं स्वां सम्भावयन्प्राप्तसुवर्णकान्तिम्।
लक्ष्मीसहोद्भूतमणौ प्रनष्टे भूषान्तरालङ्कृतवत्प्रहृष्यन्॥

In Public Domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

अनर्घरत्नस्थगितं किरीटं निजोत्तमाङ्गस्थमिति प्रतुष्यन् ।
कर्णद्वयं सद्युतिकुण्डलाभ्यां सहोदिताभ्यामिति मन्यमान ॥
समृद्धिमानर्जनदक्षिणश्च किं ते पुराणैर्वसनैर्धनैश्च ।
चित्रप्रभाव ! प्रथितान्ध्रदेव ! श्रीकाकुलेश ! क्षपिताघलेश ॥14 ॥

किं क्षेत्रपालेषु न वञ्चना ते यद्यर्चनाकार्यततिर्विमुक्ता ।
किं नापकीर्तिर्विषयान्तरेषु वर्षोत्सवाश्चेद्विरता भवन्ति ॥
किं नोपहासोऽन्यमतानुगेषु न मानयेच्चेन्निजदासकोटिः ।
सामान्यधीः किं त्वयि नाल्पवित्सु प्रकाश्यते चेन्न तव प्रभावः ॥
अद्यैव जाता किमु ते प्रतिष्ठा धर्म्याच्च्युतः प्राप्स्यसि गर्हणां त्वम् ।
चित्रप्रभाव! प्रथितान्ध्रदेव! श्रीकाकुलेश! क्षपिताघलेश ॥15 ॥

उपस्थितेऽप्युत्सवहर्षकाले तत्संविधानं किमु कार्यते न ।
दासव्रजस्याक्षिमुदं प्रदातुम् किं क्षेत्रवीथीषु रथेन नैषि ॥
अशेषपापापहमात्मनीनं दत्से प्रसादं किमु न प्रजाभ्यः ।
तीर्थं च सार्थस्तव दिव्यदेशः किं नोऽनुगृह्णासि न चक्रतीर्थम् ॥
हठेन वंशक्रमतो भवन्तं निन्दास्तवेनोपहसामि पश्य ।
चित्रप्रभाव! प्रथितान्ध्रदेव! श्रीकाकुलेश! क्षपिताघलेश ॥16 ॥

किं साम्प्रतं गोपपुरस्थितानां अमायिनीनां भवतापहारः ।
हृतेन युक्तं किमु मन्दिरेभ्यः गव्येन कुक्षेः परिपूरणं ते ॥
स्नानं चरन्तीस्वबलास्ववस्त्रं तद्वस्त्रमोषः किमु युज्यते ते ।
प्रसूनहेतोः कुपिता स्वभार्या प्रसादनीया प्रणिपाततः किम् ॥
हास्यानि कार्याणि कतीदृशानि भवानकार्षीत्पटुता तवाहो ।
चित्रप्रभाव ! प्रथितान्ध्रदेव ! श्रीकाकुलेश ! क्षपिवाघलेश ॥17 ॥

क्लिष्टेषु तिष्ठत्सु सुरासुरेषु स्वत्वं तवाभूज्जलधेरपत्ये ।
याञ्चामिषेणापहृतं त्वयासीत् महावदान्यस्य बलेस्समस्तम् ॥
सत्राजितः स्वीयमदातुकामात् स्यमन्तकं वञ्चनयाग्रहीस्त्वम् ।
उत्खाय तं नन्दनवृक्षराजं स्वप्राङ्गणे रोपयितुं समर्थः ॥
किं दीपधूपाशनवस्त्रगन्धताम्बूलहीनोऽसि विचित्रमेतत् ।
चित्रप्रभाव! प्रथितान्ध्रदेव! श्रीकाकुलेश! क्षपिताघलेश ॥18 ॥

In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

स्वमुद्वहेर्मूर्धनि बर्हिबर्हं धर्तुं किरीटं क्षितिपः किमु त्वम् ।
कण्ठे भवेयुर्वनमालिकास्ते हारार्पणायावनिपोऽसि किं त्वम् ॥
करेण वेणुर्ग्रहणीय एव क्षत्रोऽसि वोढुं किमु शातखड्गम् ।
गोक्षीरगन्ध्येव भवच्छरीरं किं चन्दनं लेपयितुं नृपस्त्वम् ॥
गोपाल इत्येव भवान्प्रसिद्धः न त्वं कुलीनः कुत एष गर्वः ।
चित्रप्रभाव! प्रथितान्ध्रदेव! श्रीकाकुलेश! क्षपिताघलेश ॥19 ॥

कारागृहे त्वं पितरौ विहाय पलायितोऽभूः किमिदं महत्त्वम् ।
अरिष्टशय्यास्थशिशौ हते ते परेण तूष्णींभवतो धृतिः का ॥
अन्येन बद्धे निजपौत्र एव किमज्ञताया नटनं हि धैर्यम् ।
मध्येऽर्णवं निर्मितवेश्मनस्ते द्विषा जितस्याद्भुतमेव वीर्यम् ॥
पराजितश्च प्रपलायितश्च मर्मज्ञ आसीररिभित् कियत्तत् ।
चित्रप्रभाव! प्रथितान्ध्रदेव! श्रीकाकुलेश! क्षपिताघलेश ॥20 ॥

भिल्लाङ्गनाभुक्तसमुज्झितेषु फलेषु नासीत्तव हेयभावः ।
इन्द्रात्मजस्यन्दनसारथित्वं न निन्द्यमीषत् भवदीयदृष्टौ ॥
गोपाल गोपालनमल्पतोऽपि नाचिन्तयस्त्वं प्रविगीतकर्म ।
सिष्णासुगोपीवसनापहारे नावद्यताबुद्धिरुदेति ते स्म ॥
गुणागुणज्ञानविहीनचेष्टाः भक्तार्थमेता इति तु ब्रुवन्ति ।
चित्रप्रभाव! प्रथितान्ध्रदेव! श्रीकाकुलेश! क्षपिताघलेश ॥21 ॥

अराज्यसिंहासनरोहिणस्ते द्विषः पलायन्त कथं समित्याम् ।
कथं क्षितीशाः अददुः स्वकन्याः गोपाय तुभ्यं कुलमप्यदृष्ट्वा ॥
अम्भोदनीलद्युतिमच्छरीरं नारीततिस्त्वां चकमे कथं वा ।
कथं नु दासाः त्वयि बद्धभावाः यो याचकानर्थयते स्वकामान् ॥
लीलाभिरेते भवतो भवन्ति भ्रान्ताः अनर्हो यशसः त्वमस्य ।
चित्रप्रभाव ! प्रथितान्ध्रदेव ! श्रीकाकुलेश ! क्षपिताघलेश ! ॥22 ॥

पराक्रमाक्रान्तदिगन्तरस्य हेमाक्षदैत्यस्य जयो हि धार्ष्ट्यम् ।
हस्तस्थपीयूषविगर्वितायाः सुरारिकोटेः शमनं हि शाठ्यम् ॥
स्तन्यं प्रदित्सोः सविषं जिघांसोः स्वं पूतनाया हतिरज्ञलीला |
स्वकंसपुर्यागमनावरोधिमत्तेभहत्या बलिमानितैव ॥

In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

किं शौर्यकार्याणि भवन्ति तानि न कापि तैस्ते गणनात्र लोके ।
चित्रप्रभाव ! प्रथितान्ध्रदेव ! श्रीकाकुलेश ! क्षपिताघलेश ॥23॥

स्वमेव कंसस्य निहन्तुमिच्छोः पलायितस्त्वं भगिनीं समर्प्य ।
अशक्नुवंस्तं नरकं विजेतुम् भार्यार्पितास्त्रः स्थित एव पार्श्वे ॥
त्वं पर्यणैषीः प्रसभं समित्यां वैदर्भजां सोढतदीयनिन्दः ।
प्रसूनबाणाहतिदूनचेताः कान्तापदाम्भोजनतस्त्वमासीः ॥
शौर्यं तवेदृक्, परमाद्भुतं तु नात्येति विश्वं भवतो यदाज्ञाम् ।
चित्रप्रभाव! प्रथितान्ध्रदेव! श्रीकाकुलेश! क्षपिताघलेश ॥24॥

गोपीप्रहारात्किमु गोपपुर्यां संरक्षितुं स्वं प्रतिवेश्म नाऽगाः ।
त्वं रासकेल्यां रमणीचयस्य संमर्दनात्किं न पलायितोऽसि ॥
किमीक्षितः षोडशभिः सहस्रैः, भूपात्मजाभिः न हि वीतधैर्यः ।
भार्याष्टकेन प्रणये विवादे विनिन्दितस्तान् किमु नान्वनैषीः ॥
बिभेति यः खल्वबलासकाशात् त्वं शत्रुभूभृत्पुरतः कथं स्याः ।
चित्रप्रभाव ! प्रथितान्ध्रदेव ! श्रीकाकुलेश ! क्षपिताघलेश ॥25॥

विश्वम्भरायां महिते कलत्रे त्रैलोक्यभर्तेति भवान्प्रसिद्धः ।
दारैश्च लक्ष्म्याऽमितसम्पदा ते कामप्रदातेति यशस्त्वमापः ॥
प्रजापतौ स्रष्टरि ते तनूजे जगत्कुटुम्बीत्यभिधा तवासीत् ।
विनाशिताघा तनया च गङ्गा पापापहत्वं भवतश्चकार ॥
दारात्मजापादितकीर्तिमांस्त्वं दामोदरो जन्मन आदितोऽपि ।
चित्रप्रभाव ! प्रथितान्ध्रदेव ! श्रीकाकुलेश ! क्षपिताघलेश ॥26॥

त्वमब्धिकन्यामुपयम्य लक्ष्मीं कृताधिवासः श्वशुरस्य गेहे ।
षण्डाय पाण्डोस्तनयाय दत्ता त्वयानुजाता किमिदं गृहित्वम् ॥
प्रौढां च कन्यामनुमन्यमानः मुग्धाय दातुं कुरुषे न सम्यक् ।
आत्माग्रजस्य प्रवयोऽङ्गनायाः विवाहक्लृप्तिः किमु साम्प्रतं ते ॥
नाज्ञो भवानीदृशकर्मकारी न त्वीदृशं त्वामवयन्ति विज्ञाः ।
चित्रप्रभाव ! प्रथितान्ध्रदेव ! श्रीकाकुलेश ! क्षपिताघलेश ॥27॥

त्वज्ज्येष्ठसूनुस्सततं करोति क्रिया अगण्याः प्रविनाशिनीश्च ।
प्रियोऽपरस्ते तनयस्तनोति स्त्रीपुंसबन्धं दृढमोहपाशैः ॥

In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

त्वदीयभार्याऽखिललोकमाता सपक्षपाताऽतति चञ्चला च ।
अनादिभूतस्वकमायया त्वं अशेषजन्तूंस्तनुषे सुबद्धान् ॥
परस्परस्मादधिका भवन्तः त्वद्वंशरीतेः कमनीयताहो ! ।
चित्रप्रभाव! प्रथितान्ध्रदेव! श्रीकाकुलेश! क्षपिताघलेश ॥28॥

कियांस्तदा त्वं स्वविलीनविश्वः यदाध्यशेथाः वटपत्रमात्रम् ।
कियांस्तदा त्वं मृदुवस्त्रसंस्थं त्वां लालयामास शिशुं यशोदा ॥
कियांस्तदा त्वं कुटिला पुपोष पितृष्वसा त्वां स्वजनं विधातुम् ।
कियांस्तदा त्वं फणिनः फणाग्रे ननर्तिथाज्ञातभयो यदैव ॥
किं ते प्रतिष्ठा निगमेषु यस्य नीवारशूकप्रतिमत्वमुक्तम् ।
चित्रप्रभाव! प्रथितान्ध्रदेव! श्रीकाकुलेश! क्षपिताघलेश ॥29॥

अव्याहतं ते वचनं विधेयेष्वमायिगोपेष्वधिगोपपल्लि |
अव्याहतं ते वचनं वचस्स्थैरामोद्यमानं मधुरास्थलोकैः ॥
अव्याहतं ते वचनं स्वकीये स्वद्वारकावस्थितभक्तवृन्दे ।
अव्याहतस्ते महिमेभपुर्यां युधिष्ठिरेऽभ्यर्चीति राजगोष्ठ्याम् ॥
अनाश्रितास्त्वां नहि चिन्तयेयुः न तेऽत्र लब्धप्रसरा हि लीलाः ।
चित्रप्रभाव ! प्रथितान्ध्रदेव ! श्रीकाकुलेश ! क्षपिताघलेश ॥30॥

पापं चरन्तं सममन्यवत्सैः वत्सं निरुध्य प्रसभं जघन्य ।
जिघांसयायातमहोक्षमुग्रं श्रृङ्गे गृहीत्वा क्षपयाञ्चकर्थ ॥
विदारयन्तं बकमात्मचञ्चा प्राशीशमो भेदितकन्धरं त्वम् ।
पदाभिघाती च मृगाधमश्चेत्यचिन्तयन् गर्दभमप्यहंस्त्वम् ॥
अहो तवैतान्यपदानकानि सदेदृशस्ते कृतयो धरण्याम् ।
चित्रप्रभाव ! प्रथितान्ध्रदेव ! श्रीकाकुलेश ! क्षपिताघलेश ॥31॥

प्रपन्नपार्थाय कृतोपदेशः युद्धं विधेयं प्रतिबोधयंस्त्वम् ।
नैपुण्यनिर्वर्तितसन्धिदूत्यः पक्षौ दधानः समरोद्यतौ तौ ॥
लोकार्थमादर्शितविश्वरूपः कुरुक्षितीशं व्यथयंश्च सेर्ष्यम् ।
आश्रुत्य धन्वाऽग्रहणं पुरा त्वं सुयोधनं सस्पृहमेव तन्वन् ॥
बन्धुव्रजस्याप्रशमय्य वैरं दिदृक्षसे तत्क्षयमेव युद्धे ;
चित्रप्रभाव! प्रथितान्ध्रदेव! श्रीकाकुलेश! क्षपिताघलेश ॥32॥

In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

वैकुण्ठनाथोऽपि महाविभूतिः त्वमिष्टगोपालपुराधिवासः ।
अवाप्तलक्ष्मीसमनुग्रहोऽपि चौर्यं विधत्से प्रतिवेश्म दुःस्थः ॥
चतुर्दशानां जगतामधीशः सकौतुकापालितधेनुकोऽसि ।
सम्भाव्यमानो मुनिदेवताभिः सङ्क्रीडसि त्वं सह गोपबालैः ॥
महान्महत्स्वल्पतमेषु चाल्पः आराधनीयोऽसि कथं जगत्याम् ।
चित्रप्रभाव ! प्रथितान्ध्रदेव ! श्रीकाकुलेश ! क्षपिताघलेश ॥33॥

अवध्य इत्येव सुयोधनः किं मुमोच न त्वां विनिबध्य दूतम् ।
गोपोऽर्हणां त्वं कथमर्हसीति चैद्यः सभायां न निनिन्द किं त्वाम् ॥
अलङ्कृतात्मा भवदीयचिह्नैः पौण्ड्रो भवन्तं किमुवाच न स्वम् ।
जेष्याम्यजय्यं परतो युधीति नानुद्रुतस्त्वां यवनः किमाजौ ॥
वीतस्पृहा ये स्वकजीवितेषु बिभ्युः किमेते भवतो नृपालाः ।
चित्रप्रभाव ! प्रथितान्ध्रदेव ! श्रीकाकुलेश ! क्षपिताघलेश ॥34॥

त्वं पङ्क्तिबाह्यः क्षितिपालकानां दासस्य भुक्त्वा सदनेऽसि तृप्तः ।
अचन्दनाक्तः स्वकबन्धुभिस्त्वं कुब्जाविलिप्तो नितरां प्रहृष्टः ॥
मालामदत्तः क्षितिपाग्रगण्यैः तामग्रहीर्मालिकहस्ततस्त्वम् ।
धराधिनाथैरवितीर्णवासाः वस्त्रप्रदे त्वं रजकेऽतितुष्टः ॥
किमर्हणार्हो नृपबान्धवस्त्वं त्वदीयवृत्तं विदितं पुरैव ।
चित्रप्रभाव ! प्रथितान्ध्रदेव ! श्रीकाकुलेश ! क्षपिताघलेश ॥35॥

भ्रात्रेऽर्पयित्वा मुसलं हलं च त्वं शङ्खचक्राद्यकरोः स्वकीयम् ।
तालध्वजं त्वं वितरन् युयुत्सोः तार्क्ष्याङ्ककेतुं समुपात्तवांश्च ॥
हीनार्घनीलाम्बरमग्रजाय दत्वा वसानोऽसि हिरण्यवासः ।
त्वमग्रजातं मधु पाययित्वा स्वयं दधिक्षीररसेन हृष्टः ॥
न्याय्यो भवान् सोदरयोः प्रवृत्तेः विनिर्णये पारयसि त्वमेव ।
चित्रप्रभाव ! प्रथितान्ध्रदेव ! श्रीकाकुलेश ! क्षपिताघलेश ॥36॥

अशेषभूपालसमर्पितानि द्रव्याणि गृह्णाति स वेङ्कटेशः ।
षड्वष्टिभोगान्विहितानपूर्वान् नीलाद्रिदेवोऽनुभवन् प्रसन्नः ॥
स पानकस्यार्धविभागदायी भक्तप्रियो मङ्गलशैलदेवः ।
सिंहाद्रिदेवो घनसारमिश्रश्रीचन्दनेनास्त्यनुलिप्तगात्रः ॥

In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

सगर्भ्यदेवान्तरवत्स्वयं तं प्रभावमादर्श्य विभूतिमेहि ।
चित्रप्रभाव ! प्रथितान्ध्रदेव ! श्रीकाकुलेश ! क्षपिताघलेश ॥37॥

मत्स्योऽपि लोके परिदृष्टदर्पः कूर्मस्य सन्दृश्यत एव सत्त्वम् ।
अनुद्धतः स्यात् कुपितो वराहः नृसिंहरूपोऽपि ससाहसः स्यात् ॥
भवेत्पटुत्वं भुवि वामनस्य स्याद्ब्राह्मणस्याप्यतिगर्वितत्वम् ।
सकाकपक्षोऽपि नृपोऽस्ति शूरः बलिष्ठबाहुर्मुसली धरण्याम् ॥
विमृश्यमाने तु भवान् हि गोपः कल्किर्भवन् किं वितनिष्यसे त्वम् ।
चित्रप्रभाव ! प्रथितान्ध्रदेव ! श्रीकाकुलेश ! क्षपिताघलेश ॥38॥

किं नन्दगोवत्सनिकायपालं ब्रह्मादयस्त्वामनुनीतवन्तः ।
गोपालपल्ल्यां विटचोरचेष्टाः वितन्वतस्तेऽप्सरसः प्रनृत्ताः ॥
रणाङ्गणे पार्थरथाश्वचोदी दिक्पालकैस्त्वं बहुमानितः किम् ।
किं तुष्टुवुर्मागधराजभीत्या देवाः द्रुतं त्वां मधुरां विहाय ॥
किं ते तदानीं भुवनैकनाथं आहोस्विदल्पं वद मेनिरे त्वाम् ।
चित्रप्रभाव ! प्रथितान्ध्रदेव ! श्रीकाकुलेश ! क्षपिताघलेश ॥39॥

किं पूतनास्तन्यविषोपभोगेऽप्यवीतजीवोऽसि ततः फलं किम् ।
त्वं कालियाशीविषदंशनेऽपि सजीव एवासि ततः फलं किम् ॥
सोढ्वापि चाणूरभुजाभिघातं जितस्त्वयासाविति यत्ततः किम् ।
साल्वप्रयुक्तामितशक्तिशक्तेः निवर्तनात्किं भवतोपलब्धम् ॥
त्वं याचसेऽन्यान् कृशदासतुल्यः वस्त्राशने रीतिरियं हि कीदृक् ।
चित्रप्रभाव ! प्रथितान्ध्रदेव ! श्रीकाकुलेश ! क्षपिताघलेश ॥40॥

गोपीकृतोलूखलबन्धनस्त्वं न मानवानित्युदिते किमीर्ष्या ।
कि जारचोराचरणप्रसङ्गात् अकीर्तिरस्तीत्युदिते भयं ते ॥
निर्विष्टकान्ताचरणाहतेः किं लज्जा कथं वेत्युदिते लघुत्वम् ।
अनिन्द्यमेवेत्यदतो घटान्नं नैच्यप्रकाशान्नहि कापि हानिः ॥
कामं स्वदासैः प्रविगर्हितस्य किं मानलेशो भवतोऽस्ति देव ।
चित्रप्रभाव ! प्रथितान्ध्रदेव ! श्रीकाकुलेश ! क्षपिताघलेश ॥41॥

सूतोज्झितं त्वां रहसि स्वमात्रा पुत्रीचकारानुपदं यशोदा ।
त्वमेकमातुः किल गर्भनाशे प्रविश्य मात्रन्तरमाविरासीः ॥

In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

पितुर्विलङ्घ्य स्वविवाहयत्नं भवन्तमेवाभिससार पत्नी ।
त्वदग्रजाते क्षितिपाय दित्सौ लग्नाऽतिथौ योगिनि तेऽनुजाता ॥
एवंविधं ते कुलसम्प्रदायं गाढं निगूढं विवृणोमि पश्य ।
चित्रप्रभाव ! प्रथितान्ध्रदेव ! श्रीकाकुलेश ! क्षपिताघलेश ॥42॥

त्वां पाण्डुपुत्रेषु सपक्षपातमाहुः कुतस्ते ह्यनुभूतबाधाः ।
आनर्च हस्ती जननान्तरे त्वाम् इत्यूचुरेतस्य कुतो नु पीडा ॥
आबाल्यमित्रं तव चेत्कुचेलः कुतोऽशनाया व्यथितस्स आसीत् ।
प्रह्लादमाहुस्तव गर्भभक्तं कुतस्तथाऽपीड्यत स स्वपित्रा ॥
आर्तावनेऽकारि कथं विलम्बः एवंविधस्ते करुणास्वभावः ।
चित्रप्रभाव ! प्रथितान्ध्रदेव ! श्रीकाकुलेश ! क्षपिताघलेश ॥43॥

क्रतूपभोक्तास्म्यहमित्यनैषीः उच्छिष्टतां विप्रसवौदनं त्वम् ।
उक्त्वा स्वमेवासुरनाशिनं त्वं मातुः सपत्न्याः तनयान् जघन्थ ॥
उदीर्य भूभारहरं त्वमेव चकर्थ चान्योन्यहतान् स्वबन्धून् ।
स्वं ब्रह्मचर्यव्रतनिष्ठितं त्वम् आवेदयन्नन्यसतीर्गतोऽसि ॥
अनन्यरोधेन निरङ्कुशस्त्वं यथेष्टचारी भुवि वीतभीतिः ।
चित्रप्रभाव ! प्रथितान्ध्रदेव ! श्रीकाकुलेश ! क्षपिताघलेश ॥44॥

स्वमादियोगीश्वरचित्ततः किम् आलानतो मोचयितुं न शक्तः ।
वेदान्तदुर्वेशगुहान्तरात्किम् निर्गन्तुमप्यस्ति भवान्न दक्षः ॥
मुहूर्तयामाब्दमितं च कालम् अतीत्य शक्नोषि न वर्तितुं किम् ।
असज्जनक्रूरमनःकुमार्गे दधासि पादं न कदापि किं त्वम् ॥
किं हेतुकोऽयं भवतो विलम्बः समस्तजन्तूद्धरणोचितस्य ।
चित्रप्रभाव ! प्रथितान्ध्रदेव ! श्रीकाकुलेश ! क्षपिताघलेश ॥45॥

कठोरतुङ्गस्तनघट्टनैस्त्वं वेणीप्रहारैः मसृणोरुमर्दैः ।
नखक्षतैः दन्तकृतैश्च दंशैः नारीसहस्रैरुपरत्युपायैः ॥
उच्चावचैर्बन्धविधानभेदैः आतृप्तिभुक्तः प्रविलुप्तनिद्रः ।
श्रमातिरेकं व्यपनेतुमिच्छन् किमत्र निद्रावशतां गतोऽसि ॥
अहो प्रभो साधु ! कुतो विलम्बः? प्राप्तप्रबोधः परिबोधयास्मान् ।
चित्रप्रभाव ! प्रथितान्ध्रदेव ! श्रीकाकुलेश ! क्षपिताघलेश ॥46॥

In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

किं नाभिपद्मान्तरमेत्य पश्यन् गम्भीरतां वेत्ति न तेऽब्जयोनिः ।
किं तेऽङ्गनानेकसहस्रगेहेष्वालोकनाद्वेद मुनिर्न मायाम् ॥
पार्थः समालोकितविश्वरूपः किं वा विजानाति न ते स्वरूपम् ।
आराधयंस्त्वामनिशं हृदि स्वे नावैति तत्त्वं किमु ते हरोऽपि ॥
अवेद्यमर्मत्वकृतः कुतस्ते गर्वो विदुस्त्वां सुधियो महान्तः ।
चित्रप्रभाव ! प्रथितान्ध्रदेव ! श्रीकाकुलेश ! क्षपिताघलेश ॥47॥

शक्यो न वक्तुं पुरुषाकृतिस्त्वं स्त्रीमूर्तिरिवेत्यपि नाभिधेयः ।
वाच्यं न ते वापि नपुंसकत्वं स्वरूपवत्तामपि ते न विद्मः ॥
गुणाढ्यतां नापि विलोकयामः न ज्ञातमर्यादमवैति कोऽपि ।
कुलीनता नाप्यभिधानयोग्या कुत्रत्यता चापि समानकक्ष्या ॥
ईदृक्तया वक्तुमशक्तिमत्त्वात् न शक्नुमो वर्णयितुं भवन्तम् ।
चित्रप्रभाव ! प्रथितान्ध्रदेव ! श्रीकाकुलेश ! क्षपिताघलेश ॥48॥

चक्रे स्त्रियं नारदमात्मजं यः मायाविनं तं किमु विश्वसन्ति ।
चतुर्मुखं यः सुषुवेऽब्जनाभौ किं चिन्तयेयुर्नरपुङ्गवं तम् ॥
स्मरान्तकं यः स्मरसाच्चकार तं पूजयेयुः कुटिलं कथं वा ।
आब्रह्मणश्चामशकाच्च तिष्ठेत् सर्वत्र यस्तं कथमामनेयुः ॥
स्तुवन्तु बुद्धा बहुधा जनास्त्वाम् अपेक्ष्यसे कैः परमार्थतस्त्वम् ।
चित्रप्रभाव ! प्रथितान्ध्रदेव ! श्रीकाकुलेश ! क्षपिताघलेश ॥49॥

अप्राप्तगत्यन्तरवद् भवन्तं अर्चन्ति पद्मासनशूलिशक्राः ।
अनन्यलक्ष्या इव योगसिद्धेः त्वय्याहितान्तःकरणा मुनीन्द्राः ॥
उत्तारमार्गान्तरशून्यवत्ते भक्त्या कथास्सत्पुरुषाः पठन्ति ।
विरोधिनां नः शरणं क्व वास्त इतीव दैत्या भवतो विनष्टाः ॥
त्वं शुद्धबुद्धप्रकृतिर्यथार्थे तवाधिकारस्य वदास्य रीतिम् ।
चित्रप्रभाव ! प्रथितान्ध्रदेव ! श्रीकाकुलेश ! क्षपिताघलेश ॥50॥

नर्त्यन्त एवाखिलजन्तवोऽत्र त्वयानिशं पुत्तलिदर्शिनेव ।
प्रदर्शयस्येव यथेन्द्रजाली मिथ्याप्रपञ्चं परमार्थसत्यम् ॥
नेपथ्यधारीव विभिन्नदेववेषानुपादातमिहेहसे त्वम् ।
त्वयाश्रितो वैभवरङ्गवल्लीं विमोहितो देवतयेव लोकः ॥

In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

एवंविधास्ताः भवदीयविद्याः तवान्यविद्या विदिता न वेद्मि ।
चित्रप्रभाव ! प्रथितान्ध्रदेव ! श्रीकाकुलेश ! क्षपिताघलेश ॥51॥

सम्भाषसे वैणिकगायकेन प्रीत्यर्षिणायं किमु पुण्यमूर्तिः ।
समानवृत्ती रजताद्रिसंस्थे त्वं वीतरागे कतमस्स बन्धुः ॥
श्वेताहिशय्यामधितिष्ठसि त्वम् अन्यादृशोऽसौ किमु भोगिभोगः ।
वियुज्यसे न प्रतिवेश्मगामिस्त्रिया समं सा किमु भाग्यलक्ष्मीः ॥
स्नेहस्तवाहो सममेव सद्भिः तवैव युक्तः प्रणयस्सहैतैः ।
चित्रप्रभाव ! प्रथितान्ध्रदेव ! श्रीकाकुलेश ! क्षपिताघलेश ॥52॥

समस्तपोषीति तवाभिधैव कर्ता च भोक्ता च भवांस्तु नूनम् ।
त्वमक्षरो हीति गतः प्रसिद्धिं निर्णेतुमेतत्तु किमस्ति साक्षी ॥
गुणाब्धिरित्याह जनो भवन्तं को निर्गुणः स्याद्भवतोऽतिरिक्तः ।
विश्वात्मकोऽसाविति कथ्यसे त्वं प्रविश्य कस्त्वां निपुणं ददर्श ॥
एवंविधा नः श्रुतयः परं तु के त्वां त्वदीयं च विदन्ति विश्वम् ।
चित्रप्रभाव ! प्रथितान्ध्रदेव ! श्रीकाकुलेश ! क्षपिताघलेश ॥53॥

गुणेन केनापि ससर्जिथ त्वं समस्तलोकानयथार्थभूतान् ।
गुणेन चान्येन बिभर्षि सर्वां स्वसृष्टपूर्वां विविधां च सृष्टिम् ॥
गुणान्तरेणात्मकृतं च सर्वं प्रमार्क्षि निःशेषतया विरक्तः ।
यथार्थतो निर्गुणरूप एव न मासि कुत्रापि न सावकाशः ॥
न वास्तवेनास्ति गुणस्तवैकः न पूज्यता ते न च वाच्यतापि ।
चित्रप्रभाव ! प्रथितान्ध्रदेव ! श्रीकाकुलेश ! क्षपिताघलेश ॥54॥

जीव्याशिनं जीविनमेव तन्वन् तस्मै न दत्से किमपि स्वयं त्वम् ।
यथाकृतं भोजयसि त्वमेतान् ततोऽधिकं को भवता प्रदत्तः ॥
त्वं कर्मसूत्रेण निबध्य लोकं संचालयस्यत्र तु कः स्वतन्त्रः ।
भिन्नस्वभावान् पृथगेव कुर्वन् तदैकमत्यं क्षपयस्यहो त्वम् ॥
विज्ञायते ते जनरक्षकत्वम् अनन्यगत्यासि निषेवणीयः ।
चित्रप्रभाव ! प्रथितान्ध्रदेव ! श्रीकाकुलेश ! क्षपिताघलेश ॥55॥

नारायणस्त्वं सलिलास्पदत्वात् नारायणाख्यामहिमा तु को वा ।
सार्वत्रिकः पीनतयासि विष्णुः को विष्णुनाम्नः प्रथितः प्रभावः ॥

In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

सुकेशवत्त्वात् तव केशवाख्या का केशवाख्या विदिता प्रतिष्ठा ।
श्रियः पतिः श्रीपतिनामकस्त्वं किं तद्यशः श्रीपतिनाम बोध्यम् ॥
आख्या अनेकाः तव कृत्रिमास्स्युः त्वं ज्ञेयमूलः सहजेन नाम्ना ।
चित्रप्रभाव ! प्रथितान्ध्रदेव ! श्रीकाकुलेश ! क्षपिताघलेश ॥56॥

दावानलाभीलशिखाततिं त्वम् अदाहभीतो मधुवन्पपाथ ।
गोवर्धनाद्रिः सुमगुच्छतुल्यं त्वयोद्धृतश्चाविगणय्य भारम् ।
विषादभीतोऽजगरस्य जिह्वां व्यदारयो वस्त्रमिवातिजीर्णम् ।
सुदुष्प्रधर्षो नरको निकृत्तः विष्णूत्सवाखेट इव त्वयाजौ ॥
त्वं भक्तरक्षाविवशः चकर्थ किं साध्यमेतत्समयान्तरेषु ।
चित्रप्रभाव ! प्रथितान्ध्रदेव ! श्रीकाकुलेश ! क्षपिताघलेश ॥57॥

विहाय वत्सापहरत्वगर्वम् अङ्गीकृतागाः प्रणतो विधाता ।
बाणस्य युद्धे गिरिशः सहायः समर्प्य भक्तं भवते नुनाव ॥
पाषाणवर्षी च सहस्रनेत्रः सापत्रपः त्वां क्षमणं ययाचे ।
भीतो यमः साञ्जलिबन्धमेव समर्पयामास गुरोस्तनूजम् ॥
सुरासुरास्त्वामकुलीनगोपं न पारयेयुः सुखतो विजेतुम् ।
चित्रप्रभाव ! प्रथितान्ध्रदेव ! श्रीकाकुलेश ! क्षपिताघलेश ॥58॥

आद्यान्तनीचोच्चचिरन्तनोक्तिपैतामहग्रन्थहरं सुरारिं ।
सुदुष्प्रवेशे सलिले निलीनं सहस्रदंष्ट्रस्समभूर्ग्रहीतुम् ॥
सप्तार्णवान्तः क्षणमात्रतस्त्वम् उत्प्लुत्य सर्वत्र विचित्य लब्ध्वा ।
पार्श्वे सुरारिं प्रसभं विदार्य तत्कुक्षितस्तानखिलांश्च वेदान् ॥
प्रत्यार्पयो नैकमुखामराय तवावतारस्त्वियतः प्रसिद्ध्यै ।
चित्रप्रभाव ! प्रथितान्ध्रदेव ! श्रीकाकुलेश ! क्षपिताघलेश ॥59॥

अब्धिं घटं मन्दरमेव मन्थं गुणं भुजङ्गं लघु कल्पयित्वा ।
सुरासुरैर्निर्मथिते सुधायै शैलं निमग्नं कमठाकृतिस्सन् ॥
उदूढवान्किन्तु सुरासुरेषु वैमत्यमापाद्य च पङ्क्तिभेदात् ।
प्रकल्पिताशानसुरान्विहाय सुधामदास्त्वं दिविजेभ्य एव ॥
सपक्षपातं किमु विश्वसन्ति दैत्याः स्वभागापहृतं भवन्तम् ।
चित्रप्रभाव ! प्रथितान्ध्रदेव ! श्रीकाकुलेश ! क्षपिताघलेश ॥60॥

In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

हेमाक्षदैत्ये बलदर्पयोगात् कुत्रोपलभ्यः सितपक्षिगामी ।
एवं विचिन्वत्यखिलासु दिक्षु सर्वास्त्वदीया वसतीः समायः ॥
वराहरूपं कमनीयमेत्य पृथ्व्या अधस्तात् विनिलीन आसीः ।
तत्रापि सम्प्राप्तममुं गृहीत्वा पार्श्वे शरीरस्य च कान्दिशीकः ॥
उद्धृत्य पश्चात्सलिलोपरिष्टात् यत्साधितं तत्किमु शौर्यकार्यम् ।
चित्रप्रभाव! प्रथितान्ध्रदेव ! श्रीकाकुलेश ! क्षपिताघलेश ॥61॥

यथोपदिष्टं गुरुणाऽपठन्तं निन्दाप्रहारैरनवाप्तभीतिम् ।
व्यासक्तचित्तं तनयं परत्र नार्हः किमु स्याज्जनको निषेद्धुम् ॥
कुतो नु कोपस्तव यन्नृसिंहरूप्यायसस्तम्भविनिर्गतः सन् ।
आभीलदंष्ट्रामुखनेत्रवह्निज्वालाव्रजैस्तं प्रशमय्य वीरम् ॥
प्रह्लादमावीरनधीतिनं तं निन्दन्ति सर्वेऽपि विचेष्टितं ते ।
चित्रप्रभाव ! प्रथितान्ध्रदेव ! श्रीकाकुलेश ! क्षपिताघलेश ॥62॥

किं त्वं न सूतोऽदितिकश्यपाभ्यां न वर्धितो वामन इत्यमूभ्याम् ।
कौपीनदण्डौ च कमण्डलुं च धृत्वागतोऽसौ कुहनावटुर्हि ॥
न भूसुरोऽयं न हि दानपात्रम् एवं निषिद्धो गुरुणापि दाता ।
प्रीतो बलिस्ते विततार कामान् अवाप्तकामोऽपि भवान्न तुष्टः ॥
अशेषधर्माचरितुः प्रदातुः हृत्वा श्रियं गोत्रभिदे ददाथ ।
चित्रप्रभाव ! प्रथितान्ध्रदेव ! श्रीकाकुलेश ! क्षपिताघलेश ॥63॥

जातस्तपस्थाज्जमदग्नितस्त्वं क्रूरप्रवृत्तिः धृतवैरिभावः ।
द्रोहं नृपेभ्योऽप्यविचार्य कोपात् निकृत्तकण्ठानकरोस्त्वमेतान् ॥
त्वं कार्तवीर्यस्य सहस्रबाहून् छित्वातितीव्रैः परशोर्निपातैः ।
सृजन्प्रवाहान् रुधिरस्य भूम्यां तैर्वारिभिः तर्पिततात आसीः ॥
ततो भुवं भूसुरसाच्चकर्थ विप्रोचिता ते किमियं प्रतिष्ठा ।
चित्रप्रभाव ! प्रथितान्ध्रदेव ! श्रीकाकुलेश ! क्षपिताघलेश ॥64॥

धरासुतायामनुयातवत्यां त्वं धैर्यलक्ष्म्यामटवीं गतोऽसि ।
पृथ्वीसुतापातितभूषणेन सुग्रीवसख्यं समवाप्तवांस्त्वम् ॥
लङ्कां हठात्प्रागगतया स्वपत्न्या नीतोऽसुरांस्त्वं क्षपयाञ्चकर्थ ।
अङ्केस्थितायां धरणीसुतायां बभूविथ त्वं जगदेकनाथः ॥

In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

त्वं मैथिलीगाढपरिग्रहेण सपौरुषोऽभूः पुरुषोऽसि कीदृक् ।
चित्रप्रभाव ! प्रथितान्ध्रदेव ! श्रीकाकुलेश ! क्षपिताघलेश ॥65॥

त्वयैव धर्मस्य कृते विघाते जुघोष तारस्वरतस्त्रिलोकी ।
पाणौ गृहीते जनकात्मजायाः भूपालसङ्घा जहसुः समेताः ॥
आश्चर्यमापुस्त्वयि बाधमाने दिवि स्थितान् पुण्यजनान् प्रकामम् ।
विभीषणे राज्यपदाभिषिक्ते साक्ष्ये स्थितौ तौ रविशीतभानू ॥
साधून्यहो ते चरितान्यमूनि यशस्त्वमीभिः भवतो भवेत् किम् ।
चित्रप्रभाव ! प्रथितान्ध्रदेव ! श्रीकाकुलेश ! क्षपिताघलेश ॥66॥

मुनीन्द्रयागे सफलीकृते त्वं गृहीतपाणिर्धरणीसुतायाः ।
पट्टाभिषिक्ते तरणेस्तनूजे सेतुप्रबन्धोत्थयशस्त्वमापः ॥
बन्दीकृता देववधूर्विमोच्य कारागृहान्मोचयसि स्म पत्नीम् ।
विभीषणे राज्ञि कृतेऽधिलङ्कं त्वमध्ययोध्यं समभूर्नृपालः ॥
परोपकारैफलान्यमूनि त्वदेकसाध्यं वद किञ्चनापि ।
चित्रप्रभाव ! प्रथितान्ध्रदेव ! श्रीकाकुलेश ! क्षपिताघलेश ॥67॥

सासूयवाचा जननीसपत्न्याः य एत्यरण्यं किमु सोऽनभिज्ञः ।
गुरौ प्रमीते सति राज्यभारं संन्यस्तवान्यः किमु सोतिमूर्खः ॥
निषिध्यमानोऽप्यनुजेन कः स्यात् भार्यावचोभिः हरिणं जिघृक्षुः ।
देशान्तरस्थो बलवद्विरोधं संपादयेद्यः स किमस्त्यबुद्धिः ॥
दक्षो भवानीदृशकर्मकारी त्राता कथं स्याः जगतां विपद्भ्यः ।
चित्रप्रभाव ! प्रथितान्ध्रदेव ! श्रीकाकुलेश ! क्षपिताघलेश ॥68॥

चिरात्प्रसूतो जनकं सुतस्त्वं त्वदर्थशोकादकरोर्गतासुम् ।
स्वं सेवमानं विपिनेऽनुजातं त्यक्त्वा क्षुधार्तं त्वमभूः फलाशी ॥
निर्वर्तितस्वेष्टकृतीन्कपीस्त्वम् अदर्शयो वृक्षततिस्थशाखाः ।
विश्लेषभीत्या विपिनेऽनुयान्त्याः सत्याश्चकर्थान्यगृहाधिवासम् ॥
स्वरूपमात्रात्तवभूपभावः क्व पौरुषं सर्वमिदं हि माया ।
चित्रप्रभाव ! प्रथितान्ध्रदेव ! श्रीकाकुलेश ! क्षपिताघलेश ॥69॥

कुलानुयातस्य गुरोरमित्रात् अशिक्षथाः निष्ठुरमन्त्रजातम् ।
त्वं पूर्वदेवाध्युषितां पुरीं च चकर्थ दग्धां दहनेन मायी ॥

In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

स्वपूर्वजातैर्जलधिं निखातं अपूरयः कुत्रचिदश्मभिस्त्वम् ।
अज्ञातमायामनुरज्यमानां निकृत्तनासामकरोः प्रसह्य ॥
किं हीयते त्वां स्तुवतो महान्तं कैवल्यमस्याभिमुखत्वमेति ।
चित्रप्रभाव ! प्रथितान्ध्रदेव ! श्रीकाकुलेश ! क्षपिताघलेश ॥70॥

त्वं कौशिकेनोज्ज्वलितप्रतापः पार्श्वस्थितेनाहतताटकोऽभूः ।
कलत्रनिर्बन्धवचश्चिकीर्षुः मारीचमातेनिथ विद्धगात्रम् ॥
पराङ्मुखं त्वामपि युध्यमानं छिन्नोत्तमाङ्गं कृतवान् खरं त्वम् ।
संप्रार्थितो मौनिसुरैः चिराय निकृत्तवांस्त्वं दशकण्ठकण्ठान् ॥
किमस्तिरोषः परमार्थतस्ते किमत्र वाच्यं मृदुमानसस्त्वम् ।
चित्रप्रभाव ! प्रथितान्ध्रदेव ! श्रीकाकुलेश ! क्षपिताघलेश ॥71॥

त्वद्दण्डिता हीनतमापि दासी त्वां रुद्धकोपाऽव्यथयत्कथं न ।
निकृत्तनासा प्रसभं त्वया सा न त्वां कथं शूर्पणखा बबाधे ॥
बाल्ये क्षताङ्गाद्भवता समित्यां मारीचतस्ते कतिधा न मायाः ।
निर्दोषवालिक्षपणं भवन्तम् आर्तास्य भार्या न कथं निनिन्द ॥
स्वामी भवंस्त्वं न हि वेत्सि किञ्चित् अल्पेऽपि हेतौ बहुलाः कथा हि ।
चित्रप्रभाव ! प्रथितान्ध्रदेव ! श्रीकाकुलेश ! क्षपिताघलेश ॥72॥

कथाश्रुतेस्ते विनिवारणाय कुतोन्वरक्षः श्रुतिबद्धघण्टम् ।
वैरात्त्वया युद्धसमुद्यतस्य भ्राता यवीयान् कुत एव गुप्तः ॥
त्वन्मर्म बोद्धुं बहुवेषधारिशत्रुस्पशांस्त्वं किमिति व्यमुञ्चः ।
त्वद्बाधकं वैरिपथप्रविष्टं त्वदीयतोक्त्या च किमित्यमृष्यः ॥
त्रातारमात्मानमुपस्थितानां त्राणेऽसि लोके किमु बद्धदीक्षः ।
चित्रप्रभाव ! प्रथितान्ध्रदेव ! श्रीकाकुलेश ! क्षपिताघलेश ॥73॥

शस्त्रं प्रयुक्तं सकलासु दिक्षु भित्त्वाऽऽगमद्दैत्यबलस्य मर्म ।
प्रयुक्तपूर्वं त्वतिशय्य बाणं बाणान्तरं दैत्यततिं विभेद ॥
निपातितः सायक एक एव छिन्नारिशस्त्रोऽशमयन्निशाटान् ।
हत्वा सुरारीन् प्रहितः शरोऽन्यः प्रत्याजगाम स्वयमेव तूणीम् ॥
इत्थं जितारेर्बलिता तवेयं कियत्यहो सा तव मार्गणस्य ।
चित्रप्रभाव ! प्रथितान्ध्रदेव ! श्रीकाकुलेश ! क्षपिताघलेश ॥74॥

In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

अरण्यसञ्चारिजनाशिनी सा किं साम्प्रतं ते तरुणी निहन्तुम् ।
स्वभक्ष्यसत्त्वग्रहणाय बाहू प्रसारयेद्यः किमु वध्य एषः ॥
काकस्य कुत्राप्यशनग्रहीतुः उत्पाटनं किं तव युज्यतेऽक्ष्णः ।
तृणस्पृशं तं भृशविद्धगात्रं मारीचमुत्सादयितुं किमर्हम् ॥
के वा नृपाला व्यदधुर्भुवीत्थं कृत्वेदमन्यन्निपुणोऽसि कर्तुम् ।
चित्रप्रभाव ! प्रथितान्ध्रदेव ! श्रीकाकुलेश ! क्षपिताघलेश ॥75॥

नीतिज्ञता यस्य बलं च तेजो विधेयभृत्यः स हि ते हनूमान् ।
निस्सीमशौर्यः प्लवगेश्वरोऽपि सुग्रीवनामा परमस्सुहृत्ते ॥
विज्ञातमर्मा द्विषतां सभक्तिः विभीषणस्ते परमाप्तभूतः ।
कर्तव्यतामूढधियस्त्वदर्थे प्रायुञ्जताशीर्वचनानि देवाः ॥
अतो हि लङ्का भवता विजिग्ये किमीशिषे दैत्यजये स्वशक्त्या ।
चित्रप्रभाव ! प्रथितान्ध्रदेव ! श्रीकाकुलेश ! क्षपिताघलेश ॥76॥

अगन्तृसीतां शिरसा विधार्य गच्छन्विराधः कुत एव जघ्ने ।
शिशुर्यथा न्यस्तकुचो मुखे यः काको हतः किं मिथिलात्मजायाः ॥
सीतामुदे त्वं कृतचित्रवेषं मारीचमातेनिथ किं गतासुम् ।
प्रसूमिवाशोकवने धराजां न्यवेशयद्यो भवता हतः किम् ॥
कोपः कुतोऽसौ यदि सागसस्ते निःश्रेयसेनानुगृहीतवान्किम् ।
चित्रप्रभाव ! प्रथितान्ध्रदेव ! श्रीकाकुलेश ! क्षपिताघलेश ॥77॥

न कांक्ष्यते यद्यपि शत्रुराज्यं कुतो न सुग्रीवपुरी विलोक्या ।
न लोभनीयं यदि ते परस्वं स्पृश्या किमेका न शिलाधिलङ्कम् ॥
परस्त्रियां यद्यपि ते न वाञ्छा स्थाप्या न किं शूर्पणखा सनासा ।
प्रतिश्रुतेन्द्रारिवधो भवांश्चेत् विद्रावणीयाः किमु मूलदैत्याः ॥
किं त्वं प्रतिज्ञातपथान्नु रेखामात्रेण धर्मी न परिच्युतोऽसि ।
चित्रप्रभाव ! प्रथितान्ध्रदेव ! श्रीकाकुलेश ! क्षपिताघलेश ॥78॥

दयाविहीना अपि दानवेन्द्रा नित्याग्निहोत्रादिरता न किं स्युः ।
किं शौचराहित्यभृतोऽपि दैत्याः नाधीतसम्पाठितवेदशास्त्राः ॥
किं सत्यवाचां परिवर्जनेऽपि कैलासधामार्चनरागिणो न ।
मायावितायामपि शस्त्रमन्त्रप्रयोगसंहारचणा न किं ते ॥

In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

एतान्सुरारीञ्जननेन विप्रान् अनाशयो विप्रवधादभीरुः ।
चित्रप्रभाव ! प्रथितान्ध्रदेव ! श्रीकाकुलेश ! क्षपिताघलेश ॥79॥

वाली किमेकप्रहृतेर्निपात्यः त्वया स वृक्षान्तरितेन विद्धः ।
किं पङ्क्तिकण्ठो निधनं प्रणेयः नाभीस्थपीयूषघटोऽस्य भिन्नः ॥
किं कुम्भकर्णः प्रधने प्रशाम्येत् स सुप्तिमध्ये त्वभियोद्धुमैच्छत् ।
किं वश्यतामिन्द्रजिदप्युपेयात् तवानुजन्मा चिखिदे निरन्नः ॥
आयूंष्यमीषामवगच्छसि त्वं जितास्ततोऽमी कथमन्यथा नु ।
चित्रप्रभाव ! प्रथितान्ध्रदेव ! श्रीकाकुलेश ! क्षपिताघलेश ॥80॥

दुर्नक्रपीडाव्यथितद्विपेन्द्रत्राताऽहमस्मीति कुतः प्रतिष्ठा ।
दुष्टेन गोष्ठ्यां वसनापहारे स्त्रीमानरक्षीति कुतो यशस्ते ॥
पाषाणभूतां पतिशापयोगात् सतीमकुर्वीति कुतो नु कीर्तिः ।
कुतोऽग्रजक्रोधपलायितस्य कपेः सहायत्वकृता प्रसिद्धिः ।
ख्यातिः कुतस्ते भवदुःखभीतिम् अनीशितुर्भक्ततर्तेर्विनेतुम् ।
चित्रप्रभाव ! प्रथितान्ध्रदेव ! श्रीकाकुलेश ! क्षपिताघलेश ॥81॥

प्रविस्र(मत्स्य) गन्धे सलिले प्रवेशः जलोच्चयेषूद्वहनं गिरेश्च ।
मुस्ताशनं क्षुद्विनिवारणाय व्यात्ताननं गर्जनमुच्चकैश्च ॥
भिक्षाटनं सत्यपि भूतिमत्त्वे त्यागः स्वशस्त्रस्य नृपान्तराय ।
पलायनं चाप्यनिवेद्य पौरान् पानात्सुरायाः विवशत्वयोगः ॥
स्थाणुत्वसक्तिः नरवाजितातिः एवं विमुञ्चाम्यविनिन्द्य न त्वाम् ।
चित्रप्रभाव ! प्रथितान्ध्रदेव ! श्रीकाकुलेश ! क्षपिताघलेश ॥82॥

शरे प्रयुक्ते खरमूर्धरन्ध्रे भीत्या परात्त्वं भवतो वदन्ति ।
कपिः पलायेत युधीति वृक्षपृष्ठादधर्म्यां हतिमाहुरेके ॥
तार्क्ष्यध्वजं त्वां निजचिह्नबुद्ध्यै नागास्त्रमुक्तीच्छुरिति ब्रुवन्ति ।
वरादवध्यस्य बलेश्च याञ्चाम् अकिञ्चनत्वादुदितां गदन्ति ॥
क्लेशैकसाध्या भवति प्रतिष्ठा भवेदकीर्तिर्लघु किं न वेत्सि ।
चित्रप्रभाव ! प्रथितान्ध्रदेव ! श्रीकाकुलेश ! क्षपिताघलेश ॥83॥

कबन्धदीर्घोरुकरौ निकृत्तौ त्वयेति भूतार्थ इदं भवेच्चेत् ।
त्वं पङ्क्तिकण्ठात्मजसर्पबन्धात् निर्मुक्त असीरिति चेद्यथार्थम् ॥

In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

विनाश्यमैरावणबन्दिसद्म सजीव आगा इति चेच्च सत्यम् ।
मारीचमायाप्रकरप्रणाशात् जितं त्वया यद्यदि सत्यमेतत् ॥
साक्षी हि सर्वस्य भवेत्प्रकाशः राजोपचारैस्सहितस्य तेऽत्र ।
चित्रप्रभाव ! प्रथितान्ध्रदेव ! श्रीकाकुलेश ! क्षपिताघलेश ॥84॥

व्यक्तैव शान्तिः जलधिं यदा त्वं बाणैः प्रहर्तुं यतसे स्म शातैः ।
ज्ञातैव रुट् ते दशकन्धरस्य यदानुजन्मा गमिताधिपत्यः ॥
स्पष्टैव कीर्तिः कपटस्स काकः सोढापराधो भवता यदासीत् ।
दृष्टो विवेकः तव धर्मपत्नी यदाग्निमावेश्यत दोषहीना ॥
गुणैरगण्यैः सहितस्त्वमेवेत्यर्चामि जानन्नगतिर्भवन्तम् ।
चित्रप्रभाव ! प्रथितान्ध्रदेव ! श्रीकाकुलेश ! क्षपिताघलेश ॥85॥

राज्यं विसृष्टं जनकस्य वाक्यात् शौर्यं महत्किं भवता विसृष्टम् ।
त्वं दीक्षया त्यक्तविभूषणोऽभूः सन्त्यक्तवांस्त्वं किमु बाणधन्व ॥
व्रताद्वसानोऽपि न हेमवासः किं वाऽत्यजस्त्वं दृढवज्रवर्म ।
प्रतिज्ञया न्यस्तसमस्तवस्तुः किं वा भवान्मानधने विरक्तः ॥
त्वं सर्वरक्षोहननैकदीक्षः क्षत्रोऽसि कुत्रास्ति तपस्विवृत्तिः ।
चित्रप्रभाव ! प्रथितान्ध्रदेव ! श्रीकाकुलेश ! क्षपिताघलेश ॥86॥

समर्पितास्त्रं भवतेऽपरोषं विप्रोत्तमं त्वं किमु भीषयेथाः ।
शिलोच्चयैस्त्वं किमु बद्धसेतुः कपीन्वशीकृत्य पयोधिमध्ये ॥
हत्वाग्रजं तस्य किमाधिपत्यं त्वयाऽऽरवीन्दु प्रददेऽनुजातः ।
अक्रीतमास्थाय च पुष्पकं त्वं विहायसा जग्मिथ किं पुरीं स्वाम् ॥
सोत्साहचर्याचरणार्थमेवं प्रवृत्त आसीः तव रक्षिताहो ।
चित्रप्रभाव ! प्रथितान्ध्रदेव ! श्रीकाकुलेश क्षपिताघलेश ॥87॥

प्रत्युद्गमाभावमिषेण रुष्टः किं क्रुद्धमित्रस्य जघन्थ सूतम् ।
त्वद्बान्धवे किंचिदनिष्टवाचि सोत्पाटिता हस्तिपुरी किमर्थम् ॥
त्वद्दृष्टिहर्षं प्रविचिन्त्य गर्वं कूलङ्कषा किं भवता निरोध्या ।
स्वमुद्वहन्तं किमु मित्रभावात् हन्याः प्रलम्बं गुरुकोपवश्यः ॥
रोषो महांस्ते बलराम किं तु विवेकिता ते विदिताह्यमीभिः ।
चित्रप्रभाव ! प्रथितान्ध्रदेव ! श्रीकाकुलेश ! क्षपिताघलेश ॥88॥

In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

अदृष्टभर्त्रन्यनराकृतीस्ताः पुरत्रयाधीशसतीर्विलोक्य ।
विलुप्तधैर्यो विटवत्तदर्थे वन्ध्यप्रयत्नः धृतवैरिभावः ॥
अनीनशः तद्रमणीहृदीशान् महानटेनामिततेजसाऽपि ।
प्रदाय तस्मै रथवारणाश्वयुद्धाङ्गशस्त्राण्यसुरप्रहृत्यै ॥
त्वं वीर आसीः त्रिपुरान्तकाख्यां त्वयैव लेभे महतीं स शम्भुः ।
चित्रप्रभाव ! प्रथितान्ध्रदेव ! श्रीकाकुलेश ! क्षपिताघलेश ॥89॥

सङ्कीर्णभूतान्विरचय्य वर्णान् धर्मानशेषांश्च विधाय शून्यान् ।
सर्वां धरित्रीं परिपूर्य पापैः कृत्वा परिभ्रष्टमिदं च विश्वम् ॥
कलेर्विजृम्भात्परमेव किं त्वं लोकोपकाराय हयाधिरूढः ।
हस्तस्थखङ्गेन निकृत्त्य दुष्टान् आसीः परित्रातविशिष्टलोकः ॥
क्वास्ते तवाजस्रचराचरादिलोकावनं ते विदिता हि वृत्तिः ।
चित्रप्रभाव ! प्रथितान्ध्रदेव ! श्रीकाकुलेश ! क्षपिताघलेश ॥90॥

त्वं विश्वमोही यदि कृष्णमूर्तिः कुतोऽत्र लीला न हि तस्य दर्श्याः ।
महाबलस्त्वं यदि कामपालो न दर्शयेः किं स्वबलं स्थलेऽस्मिन् ॥
त्वं चेद्वतारो नरसिंहरूपः किमत्र तेजो न बिभर्षि तस्य ।
त्वं सत्यविक्रान्तिरथासि रामः पराक्रमो नास्य कुतः प्रकाश्यः ॥
देवो भवान्स्यादुत देवदेवः किं न प्रदर्श्यो महिमा तदीयः ।
चित्रप्रभाव ! प्रथितान्ध्रदेव ! श्रीकाकुलेश ! क्षपिताघलेश ॥91॥

गोपालकं त्वामवदन्नशेषवेदान्तचारीति किमु प्रचक्षे ।
अवर्णयंस्त्वां हलिनं यथावत् अजाण्डवाहीति च किं वदामि ॥
अकीर्तयंस्त्वां लघुयाचितारं किं वाभिदध्यां निखिलागमज्ञम् ।
वनेचरं त्वामगदन् समस्तलोकालिदुःखापनुदं ब्रुवे किम् ॥
अज्ञापयित्वा तव नीचवृत्तीः जगत्प्रभुत्वं किमु बोधयेयम् ।
चित्रप्रभाव ! प्रथितान्ध्रदेव श्रीकाकुलेश ! क्षपिताघलेश ॥92॥

पेयं जलं न श्वशुरस्य गेहे क्षारस्तदीयः स्वकमात्रतुल्यः ।
मित्रं कपाली धृतकृत्तिवासाः अन्नं व दद्यात् वृणुयाच्च केन ॥
करोति योषा वचनं न किंचित् किं सर्वबाधी तनयः प्रदत्ते ।
मुखे निगृह्येद्वचनं न योषा समर्पयेत्तां भवते किमेषः ॥

In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

किं वोपलभ्यं पररोहगत्या स्थाने स्वकीये भव वर्धितश्रीः ।
चित्रप्रभाव ! प्रथितान्ध्रदेव ! श्रीकाकुलेश ! क्षपिताघलेश ॥93॥

किं दुर्जनोच्छेदसदोद्यतं तं सुदर्शनं धारयसे यथार्थम् ।
किं शत्रुकर्णज्वरदं नु पाणौ दधासि सत्यं वद पाञ्चजन्यम् ॥
मत्तद्विषद्भेदनदृष्टवीर्यां कौमोदकीं किं वहसि प्रसिद्धाम् ।
किं घोरविद्विड्रुधिरोपभुक्त्यै तं नन्दकं तत्त्वत एव धत्से ।
अमोघदिव्यायुधवन्तमेवं कथं वयं विश्वसिमो भवन्तम् ।
चित्रप्रभाव ! प्रथितान्ध्रदेव ! श्रीकाकुलेश ! क्षपिताघलेश ॥94॥

रत्नाकरः सद्म सदा तवालं किं जीविकार्थं पर एव सेव्यः ।
रमानिशं नर्तति मन्दिरे ते तुभ्यं किमन्यः प्रददीत कामान् ॥
स्थैर्येण सङ्गुप्तमहाधनस्त्वं किं सारयेरन्यजने स्वपाणिम् ।
सन्त्रायसे त्वं कृषिकस्य सस्यं कुतोऽर्थनीयं भवता परस्वम् ॥
संरक्षितुं कामयसे जनान्यान् याचस्व तानेव त एव दद्युः ।
चित्रप्रभाव ! प्रथितान्ध्रदेव ! श्रीकाकुलेश ! क्षपिताघलेश ॥95॥

दृष्टस्तदानीं न हि तेऽब्धिकन्यापाणिग्रहस्सोऽत्र तु वीक्षणीयः ।
तदा न चालोकि धरात्मजायाः कल्याणहर्षः स तु विद्यतेऽत्र ॥
नापीक्षितो भोजसुताविवाहो वृत्तस्तदासोऽत्र तु दर्शनीयः ।
न रेवतीमङ्गलकर्म दृष्टं मोदामहे दर्शनतोऽत्र तस्य ॥
एवं वदन्तः परिणीतवन्तं प्रेक्ष्य श्रियं त्वां सुजनाः प्रहृष्टाः ॥
चित्रप्रभाव ! प्रथितान्ध्रदेव ! श्रीकाकुलेश ! क्षपिताघलेश ॥96॥

अशेषलोकस्थितिहेतुभूतोऽप्यात्माश्रितं यो गुरुमेव मेने ।
गर्भस्थितानेकसहस्रकोटिब्रह्माण्डकोऽप्यल्पगृहे स्थितो यः ॥
चराचरप्राणिजगत्पतित्वेऽप्यादत्त एवार्पितमाश्रितैर्यः ।
यस्त्वष्टृशूल्यादिसुरैकदृश्यो दत्ते सदा दर्शनमात्मनीनम् ॥
निधिं पुरस्थं तमिमं भवन्तं अप्रेक्ष्य गच्छन्ति जना बतात्र ।
चित्रप्रभाव ! प्रथितान्ध्रदेव ! श्रीकाकुलेश ! क्षपिताघलेश ॥97॥

कैलासहेमाद्रितुलाधिरूढनागाशनस्कन्धरथोत्सवस्य ।
मन्दारसन्तानवनानुभूताखेटोत्सवानन्दनिमज्जनस्य ॥

In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

पयः पयोराशिचलत्तरङ्गनिर्विष्टडोलोत्सवसंमदस्य ।
फणास्थरत्नप्रविभासिभोगिभोगात्तपर्यङ्कमहोत्सवस्य ॥
कियानिव स्यादयमुत्सवस्ते भक्तालिनेत्रोत्सवमात्र एषः ।
चित्रप्रभाव ! प्रथितान्ध्रदेव ! श्रीकाकुलेश ! क्षपिताघलेश ॥98॥

समृद्धवैकुण्ठगते पुरेऽन्तः पार्श्वे क्वचिन्नव्यसुदर्शनस्य ।
हर्म्यस्य सव्ये स्थितपारिजातमन्दारकल्पादिवनान्तराले ॥
सुधासरस्तीरगतेन्दुकान्तपर्यङ्कशय्याविहिताधिवास ।
रमामनोहारिविलासयुक्तसम्भोगसौख्याहृतचेतसस्ते ॥
किमन्यदाप्तव्यमनाप्तमस्ति लीलार्थमेषा हि तव प्रवृत्तिः ।
चित्रप्रभाव ! प्रथितान्ध्रदेव ! श्रीकाकुलेश ! क्षपिताघलेश ॥99॥

सद्भक्तसङ्घाय निजाय देव सन्धारयस्यद्य ऋणं महत्त्वम् ।
विभिन्नमार्गेष्वपि गच्छतस्त्वमन्वेषि दासाननपायिभूतः ॥
संस्थाप्यसे यत्र निजाश्रितैस्त्वं तत्र स्थिरस्तिष्ठसि सर्वदेव ।
समर्पितां भक्तजनैर्यवागूं गृह्णासि पीयूषरसामिव त्वम् ॥
लोकास्समस्तास्तव वश्यभूताः त्वं तावदात्माश्रितकोटिवश्यः ।
चित्रप्रभाव ! प्रथितान्ध्रदेव ! श्रीकाकुलेश ! क्षपिताघलेश ॥100॥

सहायभूता नृपकोटयोऽपि संरक्षितुं सैन्धवमीशते किम् ।
स्वसूनुशीर्षं भुवि पातयन्तं मृतं शपन् सिन्धुनृपः किमासीत् ॥
कर्णेन शक्त्या प्रहतिर्नरस्य किं घोषिता सिध्यदनीकसङ्घैः ।
अनन्यधृष्यः प्रथितस्स भीष्मः किमिन्द्रपुत्रस्य शरान् विषेहे ॥
कियद्बलं स्याद्भुवि पौरुषस्य साह्येन ते स्याद्विजयो हि लोके ।
चित्रप्रभाव ! प्रथितान्ध्रदेव ! श्रीकाकुलेश ! क्षपिताघलेश ॥101॥

जन्मोर्मिसंसारमहार्णवस्य जानेऽहमेकान्तसुदुस्तरत्वम् ।
पारप्रणेता भवसागरस्य हन्तापदां चेति भवान् प्रगीतः ॥
किमित्युदास्से करुणेयती ते स्यान्नाम कार्यान्तरगौरवं ते ।
विज्ञायते ते शरणार्थिरक्षा गजेन्द्ररक्षोत्सुकमानसत्वम् ॥
रतप्रमोदाब्धिसहानुभूतिं विहाय लक्ष्मीमपि किं गतो न ।
चित्रप्रभाव ! प्रथितान्ध्रदेव ! श्रीकाकुलेश ! क्षपिताघलेश ॥102॥

In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

प्रारब्धमागामि च सञ्चितं च स्युर्नाम नित्यं मम जन्मनीह |
कृतान्यघान्येव मयाधमेन तानि त्वदीयामृततुल्यदृष्टिः ॥
निर्हेतुजाताऽविगणय्य चास्मिन्प्रसारिणी स्यात् दुरिताम्बुधिश्च ।
सन्तारणीयो भवतः परस्तात् गतिं न वेद्मि श्रितपालनाङ्क ॥
भुजङ्गपर्यङ्क ! रमासहाङ्क ! भूभृच्छशाङ्काहववीतशङ्क ।
चित्रप्रभाव ! प्रथितान्ध्रदेव ! श्रीकाकुलेश ! क्षपिताघलेश ॥103 ॥

बोद्धुं क्रियाः प्राणिकृतां नियुक्ताः चतुर्दश स्युः किमु धर्मदेवाः ।
तदुक्तलेखी किल चित्रगुप्तः निवेदितस्तच्छमनोऽपराद्धान् ॥
भटैः स्वकीयैः निरयस्य कूपततौ निपातात् बहु बाधते हि ।
शक्तो भवान्दुर्गतिवारणेऽस्मिन् त्राता विपत्सागरमज्जितानाम् ॥
सदुल्लसत्ते शरणं प्रपद्ये पादाब्जयुग्मं वितराभयं मे ।
चित्रप्रभाव ! प्रथितान्ध्रदेव ! श्रीकाकुलेश ! क्षपिताघलेश ॥104 ॥

पुण्यं कवीनां किमु पूर्वजानां येषां भवानात्थ समक्षमेव ।
कार्याणि पद्यानि हि मत्पराणि तत्सिद्धये दत्तवरा भवन्तः ॥
यथावबोधं रचितं कवित्वं त्वदङ्कितं कर्तुमना जनोऽयम् ।
बद्धाञ्जलिः किं भवदीयभक्तः श्रीपादरेणुप्रसराय नार्हः ॥
पात्रं कृपायाः कुरु मां कृपालो सल्लक्षणाञ्चत्करपादपद्म ।
चित्रप्रभाव ! प्रथितान्ध्रदेव ! श्रीकाकुलेश ! क्षपिताघलेश ॥105 ॥

अदोषबोद्धुर्मम यत्कवित्वं विद्वज्जनामोदकरं चकर्थ ।
अपेतशुद्धेरजितेन्द्रियस्य कृताधिवासोऽसि ममाशयेषु ॥
अपुण्यकार्याचरणं कदाचित् अस्तावयो मां गुरुभिर्महद्भिः ।
अशक्तिमत्त्वादकृतप्रयत्नम् अपालयो मामशनप्रदानात् ॥
अन्वग्रहीः पातितमग्रहीर्मां कदध्वनो वारय मां प्रसन्नः ।
चित्रप्रभाव ! प्रथितान्ध्रदेव ! श्रीकाकुलेश ! क्षपिताघलेश ॥106 ॥

फलानि भुंक्षे स्म यथा शबर्याः यथा च कुब्जाकरतो विलेपम् ।
यथा च पाकं द्रुपदस्य पुत्र्याः स्तन्यं यथा गोपकुलोद्भवायाः ॥
मालां यथा मालिकहस्ततश्च यथा कुचेलात्पृथुकस्य मुष्टिम् ।
संवाहमङ्घ्र्योः गुहतो यथा च चिक्रोडतो दासकृतिं यथा च ॥

In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

तथैव मत्तः शतकं गृहाण प्रजल्पितानीव शिशोः पिता त्वम् ।
चित्रप्रभाव ! प्रथितान्ध्रदेव ! श्रीकाकुलेश ! क्षपिताघलेश ॥107॥

सेवस्व चेतः पुरुषोत्तमाङ्घ्री इति प्रणीतं शतकं मयैकम् ।
हे राम हे भक्तवरप्रदातरिति प्रणिन्ये शतकं द्वितीयम् ॥
अरीरचं हंसलदीविदेवगोपालसंस्तुत् शतकं तृतीयम् ।
त्वदङ्कितं चात्मकपोलक्लृप्तं प्राणैषमेतच्छतकं चतुर्थम् ॥
त्वद्दत्तकाव्यप्रथनेन वर्धे श्रीकासुलोऽहं पुरुषोत्तमाख्यः ।
चित्रप्रभाव ! प्रथितान्ध्रदेव ! श्रीकाकुलेश ! क्षपिताघलेश ॥108॥

*****

In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

ओम् श्री गायत्रीदेव्यै नमः

गायत्रीनीतिगीतावलिः

अपराधी भवत्येको दण्डमेति परः पुनः ।
जिह्वान्तर्भाषते रूक्षं कपोलः प्रहृतो बहिः ॥1॥

सदादत्ते सदा साधुः सदसतोर्विमिश्रयोः ।
जलात्क्षीरं पृथक्कृत्य पीयते मानसौकसा ॥2 ॥

पाषाणैः प्रहरते स्वं सहकारो न कुप्यति ।
फलं च मधुरं दत्ते तादृशः खलु सज्जनः ॥3 ॥

अपक्षपातं कुत्रापि पदार्थानात्मनार्जितान् ।
सर्वाङ्गिभ्यो ददत्तुल्यं मुखं मुख्यो भवेज्जनः ॥4 ॥

दुस्साधं हि महत्साध्यं कर्माल्पैर्भुवि दृश्यते ।
दुन्दुभिं नहि निर्मातुं शक्यं मूषिकचर्मणा ॥5 ॥

दुष्टः कदापि नम्रः स्यात् दौष्ट्यं तस्य न हीयते ।
अरुन्तुदो भवत्येव पादाधस्स्थोऽपि कण्टकः ॥6 ॥

अनुनीय पुनर्ग्राह्यः क्रुद्धोऽपेतश्च सज्जनः ।
मुक्ताहारे विशीर्णेऽपि मुक्ताः सङ्ग्रथते पुनः ॥7 ॥

श्रेष्ठे दुकूले जीर्णेऽपि तद्वर्णो नापचीयते ।
दूरस्थानां सतां न स्यात् ह्रासः सौहार्दसम्पदः ॥8 ॥

यस्य पातुं जलं न स्यात् क्षीरं स वितरेत्कथम् ।
यस्स्वयं चलचित्तस्स स्थैर्यं नोपदिशेत्परम् ॥9 ॥

क्रीणीयाच्छुरिकां तस्याः धारया न तु कोशतः ।
ज्ञानं हि ज्ञानिनोऽस्माभिरीक्ष्येत न तु तत्कुलम् ॥10 ॥

ह्रदस्थं जलमल्पीयः सागरस्थाद्भृशं भवेत् ।
तृष्णां त्वपनयत्येकं; नाल्पतोऽपि परं नृणां ॥11 ॥

भेकप्राभववर्षर्तौ कोकिलो न हि कूजति ।
प्रतीक्षते वसन्तं तु; कालज्ञः फलमश्नुते ॥12 ॥

In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

आहतो बहुशो नीचैः उच्चैरेवैति कन्दुकः ।
विनीयमानोऽप्यसकृन्न जहात्युद्धतिं खलः ॥13 ॥

वृक्षाग्रगा नदी वेगात् तदभावे तु निम्नगा ।
यायादुच्चैः कदाप्यल्पः स्वभावोऽस्य तु नीचता ॥14 ॥

प्रियं वक्ति पुरो नीचः पृष्ठतः खनते बिलम् ।
मृदुस्पर्शैर्जलैवृक्षं तीरस्थं पातयेन्नदी ॥15 ॥

सर्व सुसाधं सतताल्कर्मणो मर्मवेदितुः ।
सिकतात्वं शिला यान्ति स्रोतसोऽश्रान्तघर्षणात् ॥16 ॥

नारञ्जनात्सतां हानिः दुष्टानाराधयेत्सदा ।
जपदाने समुद्दिष्टे शनौ पापग्रहे बुधैः ॥17 ॥

कर्पूरक्षारयोस्साम्यं रूपे स्यान्नतु तद्रसे ।
बाह्याकृतिर्भवेदेका नान्तः सदसतोर्गुणः ॥18 ॥

कर्पूरमिश्रितं हिंगु न गन्धं त्यजति स्वकम् ।
नापैति हि सतः सङ्गादसतो दुष्टता भुवि ॥19 ॥

अत्याधिक्यादपां कूलं भिन्दती शीर्यते नदी ।
अत्यैश्वर्यादमर्यादः नूनं सीदति मानवः ॥20 ॥

पार्थक्येऽपि शरीराणां चित्तानामेकतेति यत् ।
सख्यं तद्धि भवेन्मीनाः जीवेयुः किं जलैर्विना ॥21 ॥

का क्षतिस्स्यात्पटीरस्य शीतार्तश्चेन्न सेवते ।
किं वा छिन्नं हि विदुषः यद्यज्ञः श्लाघते न तं ॥22 ॥

नीचो गौरवमायाति सत्सङ्गे, न ततः परम् ।
पङ्कजं जलसम्पृक्तं शोभते, न ततोऽन्यदा ॥23 ॥

यदा सिद्ध्येद्धि यत्कार्यं तदा स्यान्न तदन्यदा ।
किं फलं जन्यते सद्यः परश्शतघटाम्भसा ॥24 ॥

अर्हणां न जनो याति महतां नामधारणात् ।
जाम्बूनदमित्याख्यानं नायसो मूल्यवृद्धये ॥25 ॥

In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

नाल्पस्य महतां नाम्नः करणात्तद्गुणो भवेत् ।
धुत्तूरो नार्कपूजार्थः कथ्यमानोऽर्क इत्यपि ॥26 ॥

यत्र यच्चारुताहेतुः तत्तु तत्रैव निक्षिपेत् ।
नार्घ्यं नेत्राञ्जनं पादे नेत्रे वाधरवर्णकम् ॥27 ॥

निकटाद्दूरतस्तुल्यं गुणं गृह्णाति कोविदः ।
नापजं श्वस्स्थितो भेकः स्वदते दूरतोऽलिवत् ॥28 ॥

बकैरध्युषिते देशे वसन्हंसो न गण्यते ।
गतो मूर्खजनावासं रत्नश्रेष्ठी न मान्यते ॥29 ॥

एकोऽर्हति जने दोषो न स्यात्तस्यापकर्षकः ।
जनैः प्राप्तकलङ्कोऽपि सुधांशुर्नावमन्यते ॥30 ॥

दुष्टोऽपि शरणं प्राप्तो रक्षणीयो हि सज्जनैः ।
विधुं दोषाकरं मूर्ध्ना बिभृते याचि तः शिवः ॥31 ॥

विमोचयितुमात्मानं यावत्प्रयतते मृगः ।
तावज्जाले सुलग्नः स्यात् क्लिष्टस्याकृतिनस्तथा ॥32 ॥

नाल्प इत्यवजानीयात् न कश्चिन्निष्प्रयोजनः ।
पिण्डभक्षणकार्याय गर्ह्यः काकोऽप्यपेक्ष्यते ॥33 ॥

सतामापत्कदाचित्स्यात् सम्पत्तिरसतां पुनः ।
कीरः पञ्जरबद्धोऽस्ति श्राद्धभोजी तु वायसः ॥34 ॥

सत्वा जीवन्त्यरण्येषु लब्धाहाराञ्च पादपाः ।
अर्काः सुमभृतो धर्मे दैवमेवागतेर्गतिः ॥35 ॥

दातुर्दानं धनैर्वृद्धं क्षीयते तत्क्षयान्न तु ।
अब्जनालो विरूढोऽप्सु तद्ध्रासेऽपि न हीयते ॥36 ॥

वशिनो हि सतो देहं न कुत्राप्युपहन्यते ।
छाया तीरतरोर्नद्याः नीरगा नार्द्रतां व्रजेत् ॥37 ॥

मोघं स्याद्धनिने दानं रिक्ताय सफलं भवेत् ।
कुचेलानुग्रहात्कृष्णः दीनगोप्तेति कीर्त्यते ॥38 ॥

In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

अप्रकाश्यं गृहच्छिद्रमन्यथा लाघवं भवेत् ।
अशृण्यल्पेऽक्षिणि दृष्टेऽपि मानसं ज्ञायते परैः ॥39 ॥

सर्वस्मै रोचते स्वीयं, नान्यदीयमनिन्दितम् ।
योगी योगं वदेद्भोगं भोगो योगश्च भोगिनः ॥40 ॥

सम्पद्येव हि साहाय्यं कुर्युर्न पुनरापदि ।
नीरान्तर्नीरजं मित्रः प्रीणाति न तु तद्बहिः ॥41 ॥

नोपेयात्सुजनं कश्चित् कुजनैस्सह सङ्गतम् ।
अगम्यो भुजगाश्लिष्टो भूरुहः फलवानपि ॥42 ॥

प्रणयं कलहं वापि न कुर्यादसता समम् ।
शुनो यल्लेहनं दंशः तद्द्वयं न हि कांक्ष्यते ॥ 43 ॥

न साध्याऽधिकनिर्वर्त्या क्रियाल्पैर्बहुभिर्भुवि ।
किमिन्दोश्चन्द्रिकां दद्युस्तारकाकोटयो दिवि ॥44 ॥

प्रेम न प्राणिनामेवाप्राणिष्वप्युपलभ्यते ।
चुम्बन्कालायसं गाढमयस्कान्तो निदर्शनम् ॥45 ॥

एकोऽरीन्शमयेद्वीरः बहवो न तु भीरवः ।
दीप एकस्तमो हन्ति खद्योता न परश्शताः ॥46 ॥

तुल्ये रूपे पिकः काकः ध्वनिना ज्ञायते मधौ ।
विवृते हि मुखे वेद्यः सुजनो दुर्जनात्पृथक् ॥47 ॥

फलं गुणात्प्रमाणाच्च भिद्यतेऽभिन्नवस्तुनः ।
जिह्वा सुवचसा श्लाध्या गर्हणीयैव सान्यतः ॥48 ॥

क्लेशा भवन्ति यावन्तः तावद्हृदयमार्दवम् ।
प्राप्यते मथिताद्दध्नो नवनीतं सुपेशलम् ॥49 ॥

साङ्गत्यस्य गुणोऽवर्ण्यः स्वात्यां वर्षाम्बु सङ्गतम् ।
पङ्केन पङ्किलं जातं, शुक्त्या मुक्तात्मतां गतम् ॥50 ॥

हितोपदेशनं नाल्पो गृह्णात्यपकरोत्यपि ।
निर्णासो नियतं कुप्येत्स्वस्यादर्शदर्शने ॥51 ॥

In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

अग्निर्योषा गुरुर्भूपो दूरस्थाश्चेन्निरर्थकाः ।
निकटेऽनर्थकारास्स्युः स्थाप्यास्तदुचितेऽन्तरे ॥52 ॥

महानपि विना साह्यं परेषां न हि जीवति ।
न शोभते विना भासं भास्वतोऽब्जं मनोहरम् ॥53 ॥

नाद्रियेरन्ननर्हाः स्वेऽप्यर्हा अर्च्याः परे पुनः ।
मूर्धजाः पृष्ठतो बन्ध्याः हारो धार्यो भुजान्तरे ॥54 ॥

येनेदं ससृजे विश्वं स्रष्टासौ न हि दृश्यते ।
वीक्षामहे यतो लोकं नेत्रे दुःशकदर्शने ॥55 ॥

असद्भावे प्रधानस्य किममुख्यैः परैर्भुवि ।
जपमालादुकूलैः किं भक्तेरसति मानसे ॥56 ॥

समानत्वेऽन्नपानादेः भिद्यते प्रकृतिर्नृणाम् ।
शुक्तौ मुक्ता विषं सर्पे बिन्दुर्हि पयसो भवेत् ॥57 ॥

न कथञ्चित् खलः शक्तः सुजनस्य विनाशने ।
आशीविषैरनेकैः किं पीड्यो मलयजस्तरुः ॥58 ॥

मन्दोऽपि धीमतस्सङ्गाद्वीतमान्द्यो भवेन्नरः ।
प्रसीदेत्कतकासङ्गात्प्रभूतं कलुषं जलम् ॥59 ॥

वीरपुत्रस्य बालस्य वीर्यं स्वाभाविकं खलु ।
अल्पोऽपि दहनाङ्गारो दाहकत्वं किमु त्यजेत् ॥60 ॥

विज्ञाते ब्रह्मणस्तत्त्वे न ज्ञेयमवशिष्यते ।
वृक्षमूले पयस्सेकः प्रतिशाखं न दृश्यते ॥61 ॥

प्रविहाय प्रधानांशं मुधाऽमुख्यविचारणा ।
वृक्षमूलं विना व्यर्थः सेकः पल्लवशाखयोः ॥62 ॥

अल्पज्ञः पूज्यते ग्रामे विशेषज्ञविवर्जिते ।
देशे वृक्षविनाभूतेऽप्येरण्डो हि वनस्पतिः ॥63 ॥

वीरस्य प्रकटं वीर्यं लेशतो दुरपह्नवम् ।
सौरभं कथमाच्छाद्यं गुप्तेश्चन्दनदारुणः ॥64 ॥

In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

कार्यशूरा न भाषन्ते शौर्यहीना इवाधिकम् ।
न वेणुभ्य इवोदेति तित्रिणीभ्यो घनो ध्वनिः ॥65 ॥

अर्चनेऽभीष्टरूपेण विश्वरूपस्य का क्षतिः ।
नानौचित्यं भवेत्किञ्चिदात्मभोग्यस्य भक्षणे ॥66 ॥

न सेव्यः स हि कस्यापि सुजनो योऽविवेकतः ।
असद्भिः कुरुते सङ्गमपेयं सविषं जलम् ॥67 ॥

चक्रमेकं निरालम्बो मार्गोऽनूरुश्च सारथिः ।
तथाप्येति सदा भानुः महतां किं नु दुष्करम् ॥68 ॥

पूजनीयो गुणो लोके न शरीरस्य पाटवम् ।
अर्हणार्हा कृशा धेनुः न पीनो महिषः पुनः ॥69 ॥

पूर्वापरे परीक्ष्यैव कर्तव्यं स युधिष्ठिरः ।
प्रनष्टराज्यो द्यूतात्किं नान्वभूदापदो वने ॥70 ॥

चक्षमे स पुरा विष्णुः दुर्वासश्चरणाहतिम् ।
न हानिस्तावता तस्य क्षमालङ्करणं सताम् ॥71 ॥

विना हिंसां गतिर्नेह कृत्वा तां न परत्र सा ।
अत्रामुत्र कियान्भेदो दृश्यतां; जीवनं कथम् ॥72 ॥

व्यञ्जने कारवेल्लीये तिक्तत्वहतये गुडम् ।
दुष्टस्य दुष्टताहत्यै दण्डः समुचितो भवेत् ॥73 ॥

असौ रिक्तो धनी वेति न सतां गणना क्वचित् ।
पश्य लक्ष्मीगृहं याति धनिवन्निस्स्वताभृतः ॥74 ॥

देहलीस्थो यथा दीपो दर्शयेदुभयीं दिशम् ।
अत्रामुत्र तथा मार्गं विश्वनाथस्मृतिर्ध्रुवम् ॥75 ॥

देहक्षेत्रे हृदा यादृक् पुण्यांहोबीजमुप्यते ।
काले तादृक्फलं तस्मादावपेद्बीजमुत्तमम् ॥76 ॥

यस्याभिलषितं यत्तच्चिरेणापीप्सते जनः ।
चातको वर्षबिन्द्वर्थी नापोऽन्याः प्रपिपासति ॥77 ॥

In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

आपद्भिरहतो ज्ञानी न स्यात्, मार्गं न चाश्रयेत् ।
न वासो वीतमालिन्यं शिलायामाहतीर्विना ॥ 78 ॥

मुकुरेण मुखे दोषानग्रगेण विशोधयेत् ।
दोषदर्शी तथा हेतुरात्मदोषप्रमार्जने ॥79 ॥

अब्धौ निमग्न एवार्हः प्राप्तुं रत्नानि साहसी ।
न तीरस्थः तदाकाङ्क्षी न प्रयत्नादृते फलम् ॥80 ॥

अश्लाघायाश्च निन्दायाः कापि भक्तस्य न क्षतिः ।
का हानिः करिणः श्वानो भषेयुर्यदि पृष्ठतः ॥81 ॥

खड्गौ कोश इवैकत्र दैवभक्तिरहङ्कृतिः ।
पुंस्येकस्मिन्न विद्येते भेदः स्वाभाविकोऽनयोः ॥82 ॥

अप्रमत्तः पुरैव स्यान्न लाभो गतशोचनात् ।
ध्वस्तेषु व्रीहिषु क्षेत्रे पक्षिभिः क्षेपणी वृथा ॥83 ॥

पुष्पवत्सौरभं ब्रह्म लीनमात्मनि नो विदुः ।
कस्तूरीं किं विजानाति स्वीयां कस्तूरिकामृगः ॥84 ॥

लाभो दुःखमिवापद्भ्यो भवेद्विज्ञायते ततः ।
साहायककरं मित्रं मर्मच्छेदी च शात्रवः ॥85 ॥

न हैन्यं त्यजति स्वीयं हितं हीनोऽपि बोधितः ।
पायितस्याप्यहेः क्षीरं क्रूरता नहि शाम्यति ॥86 ॥

नावाप्नोति पुनः स्वास्थ्यं प्राप्तभङ्गं हि मानसम् ।
आकुलत्वं गतं क्षीरं लभेत दधितां कथम् ॥87 ॥

गुणाः स्युर्बहवः कामं दुष्टो नोज्झति दुष्टताम् ।
गीतं श्रृण्वन् पिबन् क्षीरं दंष्टा किं न भुजङ्गमः ॥88 ॥

नोपकुर्यात्किरेन्मार्गे कण्टकान्कण्टकिद्रुमः ।
न केवलमलाभस्स्यात् क्षतिश्चाप्यसतो भुवि ॥89 ॥

हिताय जगतो नद्यो बिभ्रते निर्मला अपः ।
फलानि तरवः स्वादून्यात्मवन्तश्च जीवितम् ॥90 ॥

Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

नाल्पोऽनुकरणाद्गच्छेदधिकप्रकृतिं भुवि ।
यत्नतो विवृते नेत्रे किमियातां विशालताम् ॥91 ॥

जनो रिरक्षिषुर्मानं तृप्येत्स्वीयेन वस्तुना ।
न याचेत परान् विष्णुः वामनोऽभूद्गतोऽर्थिताम् ॥92 ॥

धौतवस्त्रं मृदा स्तोकं स्पृष्टं स्यान्मलिनं यथा ।
स्नेहस्तद्वद्दणादानात् क्षीयते स्याच्च विग्रहः ॥93 ॥

निकृष्टानपि सत्कुर्याद्धेतुभूतान् स्वजन्मनः ।
प्रभवं किं विजह्यात्स्वं हेयं पङ्कं नु पङ्कजम् ॥94 ॥

अवर्ण्यः खलु संक्षोभो देशे स्यान्नैकनायके ।
दर्शरात्रिस्तमोमग्ना सूर्याचन्द्रमसोस्सतोः ॥95 ॥

॥ इति शम् ॥

In Public domain. Digitization Muthulakshmi Research Academy

In Public domain: Digitization Muthulakshmi Research Academy

Sanskrit Academy

(Estd.1954)

An institution for advanced Sanskrit learning & research in Hyderabad with a rich history of about 70 years.

Sanskrit learning, research, Publications, Programs - all at one place.

* तेजस्वि नावधीतमस्तु *

(May our study be vigorous)

Sanskrit Academy
Adarsha Shodha Sanstha
(Recognised by Central Sanskrit University, New Delhi)
Osmania University, Hyderabad – 500 007

ISBN 978-81-969575-4-4